ВОЛОДИМИР Т. НЕСТОРОВИЧ

Українські Купці і Промисловці в Західній Україні

diasporiana.org.ua

VOLODYMYR T. NESTOROVYCH

UKRAINIAN BUSINESSMEN AND MANUFACTURERS IN WESTERN UKRAINE 1920-1945

UKRAINIAN PROFESIONALS AND BUSINESS CLUB

Toronto — 1977 — Chicago

ВОЛОДИМИР Т. НЕСТОРОВИЧ

Українські Купці і Промисловці в Західній Україні 1920-1945

КЛЮБ УКРАЇНСЬКИХ ПРОФЕСІОНАЛІСТІВ І ПІДПРИЄМЦІВ

Торонто — 1977 — Чікаґо

КЛЮБ УКРАЇНСЬКИХ ПРОФЕСІОНАЛІСТІВ І ПІДПРИЄМЦІВ
у Торонті, Канада
І
ТОВАРИСТВО УКРАЇНСЬКИХ КУПЦІВ, ПІДПРИЄМЦІВ І ПРОФЕСІОНАЛІСТІВ
у Чікаґо, США

Видав Діловий Комітет у складі:
Мирослав Б. Бігус, Євген Ф. Борис, Евстахій Думин, Михайло Шафранюк (Канада)
д-р Богдан Старух і д-р Роман Кобилецький (США).

Copyright 1977 by V. T. Nestorovych

Library of Congress Catalog Card Number: 77-79563

Тираж: 1300 примірників.

Printed by KIEV PRINTERS LTD. — 860 Richmond St. West, Toronto, Ont. M6J 1C9

ВІД ВИДАВНИЦТВА

Після першої Всесвітньої війни й упадку української держави, західньо-українські землі, окуповані тодішньою Польщею, опинились у зовсім змінених і невідрадних політичних та економічних обставинах. Польща не додержувалася міжнародних зобов'язань, вона вирішила створити однородну національну державу, провадила екстермінаційну політику супроти національних меншин, в тому і до західньої вітки українського народу.

В обороні права на життя і національного розвитку розгорілася боротьба українців з поляками, постали підпільні — революційні організації УВО й ОУН, що завдавали окупантові дошкульних моральних і матеріяльних ударів. На відплату поляки застосували масові арешти української молоді, суди виносили вироки довголітніх ув'язнень а навіть і присуди смерти для членів революційного підпілля. Однак це все не здержало українського народу від продовжування боротьби за свої права з поляками, які застосовували масовий терор проти всього українського населення в Галичині, переводячи жорстоку пацифікацію поряд із нищенням народного майна. Створилося майже напіввоєнне положення, в якому українській спільноті доводилося розвивати своє громадське, культурне й економічне життя.

Сьогодні з історичної перспективи можна винести об'єктивне ствердження, що в тому періоді між двома всесвітніми війнами, в атмосфері нашої високої національної моралі і самодисципліни ми мали чималі успіхи в твореннi та розбудові нових духових і матеріяльних вартостей. Наші наукові, мистецькі, освітньо-виховні, шкільні, молодняцькі та економічні установи й організації розбудували мережу своїх клітин і станиць, а наполегливою працею обхопили широкі круги українського населення, підносячи рівень його культури, побуту і національної свідомости.

Господарське життя на Західньоукраїнських Землях десятками літ було виключною доменою чужинців, які зуміли опанувати й зосередити в своїх руках всю торгівлю та промисл, разом з окупаційною адміністрацією опанувати міста та економічно експлуатувати наше автохтонне населення. Треба було надзвичайних зусиль, щоб відвоювати втрачені позиції, відвоювати українське місто. Для цього не було ні матеріяльних засобів ні фахової підготови, щоби стати до змагу з чужинецьким елементом і чужою адміністрацією за економічну незалежність і самовистачальність.

Про цю блискучу сторінку нашого економічного відродження говорить з одної сторони історія української кооперації, а з другої — історія творення нового соціяльного стану приватного купецтва, що своїми торговельними і промисловими підприємствами причинились до українізування наших міст і містечок та збільшило ряди національно свідомого міщанства, оцього середнього стану, без якого не можна говорити про повне життя народу.

Книга, яку віддаємо в руки української громади — це історія цього середнього стану на Західніх Українських Землях, історія, яку широко і джерельно представив автор її, інженер Володимир Несторович. Інженер Несторович здобув економічну освіту за кордоном. Обдарований письменницьким і журналістичним хистом, все своє працьовите й активне життя віддав на службу своєму народові. Довгі літа редаґував двотижневик Союзу Українських Купців і Промисловців — "Торговля і Промисл", перший і єдиний український журнал, присвячений виключно справам приватного сектора. Він зумів високо піднести значення, вагу та престиж українського купецтва серед українського громадянства та наснажити молоде покоління бажанням праці також на економічному полі. В парі з цим він редактор для справ економії щоденника "Діло" та дописувач до інших часописів і своїми статтями звертав увагу громадянства на потребу розбудови і скріплення нашого економічного стану посідання як основної бази існування. Інженер Несторович приймав також активну участь у різних вишкільних курсах для кандидатів купецької професії. Своїми викладами з економічних наук та практичними порадами в організації, ве-

денні і розбудові торговельних підприємств великою мірою причинився до того, що наше молоде купецтво постійно підвищувало свої кваліфікації і могло успішно поборювати чужинецьку конкуренцію.

У США Шановний Автор взявся за опрацювання історії українського купецтва і економічного відродження в Галичині поміж двома всесвітніми війнами. Праця була важка через недостачу потрібних матеріялів. По кількох літах наполегливих шукань по різних приватних бібліотеках йому вдалося роздобути бодай частину матеріялів і у висліді якмога найкраще справитися з нелегким завданням.

Завдяки нашому авторові ми одержали незвичайно цінну документальну книгу, яка стане необхідним доповненням до історії життя і змагання західньої вітки нашого народу в період між двома всесвітніми війнами за право жити на своїй прадідівській землі.

8

СЛОВО ВІД АВТОРА

Зважившись написати історію "Українські Купці і Промисловці в Західній Україні" я хочу відмітити, що вона відноситься до доби між двома світовими війнами. Це не буде історія українського купецтва і промислу суцільної України (це мусів би бути монументальний твір), а тільки нарис 16-річного організаційного життя українських купців і промисловців на теренах під польською окупацією. Хочу вияснити, чому називаю це "нарисом"?

Я рішився написати цю книжку в дуже пізніх роках мого життя, на еміграції у США. Декілька останніх років я робив усі можливі заходи, щоб дістати матеріяли, потрібні для написання цієї книжки. Хоч як близько стояв я до Союзу Українських Купців і Промисловців (СУКіП) у Львові, редагуючи протягом 5-ох років його двотижневик "Торговля і Промисл" (Т. і Пр.), то після жахливих переживань воєнного і післявоєнного періодів небагато збереглося у пам'яті, зокрема, коли мова про факти, дати й людей. Тому за всяку ціну старався я роздобути тих п'ять річників Т. і Пр., які я привіз з деякими моїми врятованими речами аж до Дрездену в Німеччині, де мусів майже все залишити, рятуючи моєї дружини і своє життя. Свого часу помістив я оголошення у "Свободі", шукаючи 118 чисел Т. і Пр., які перед 2-ою світовою війною появились у Львові. З того часу писав я до різних бібліотек, до американців і українців, у деяких з них був особисто, не жаліючи грошей на поїздки, але ні одного числа Т. і Пр. я не знайшов.

Моїм добродієм став пок. Ілля Чайковський з Дітройту, який, довідавшись про мої розшуки, зголосився перший з 48-ома числами Т. і Пр. Він, бібліофіл і колекціонер, здобув їх від іншого такого ж колекціонера з Парижа. А що я був редактором Т. і Пр., то згодом ми обміняли зга-

дані 48 чисел за мою книжку "Серця і буревії". У висліді моїх запитів виявилось, що ні один з тих колишніх бізнесменів, які колись передплачували Т. і Пр. зі Львова, не зберіг і не вважав за потрібне віддати цей двотижневик до якоїсь бібліотеки чи архіву. Оправдувались, мовляв — "було чимало чисел і кудись затратились...".

Згодом я дістав від проф. д-ра Володимира Кубійовича з Сарселю (Франція) вістку, що там у бібліотеці НТШ знайшли 19 чисел Т. і Пр. Я взявся до інтенсивної праці і далі продовжував свої розшуки за іншими числами (разом 51), а зокрема був мені дуже потрібний "Торговельно-промисловий Альманах" виданий у Львові з нагоди 10-літнього існування Союзу Українських Купців (СУК). Надрукував я 60 листів у цій справі і вислав знову до різних бібліотек. Єдиний примірник "Альманаха" знайшовся, а двотижневика Т. і Пр. ніхто не зголосив. Довелося працювати з тим, що було. "Альманах" був великою допомогою з уваги на те, що за перше 10-ліття я, проживаючи на Шлеську, майже не мав контакту з СУК, а врешті-решт, коли написання цієї моєї книжки зближалося до кінця, Євстахій Думин з Торонта роздобув десь ще календар-альманах "Український купець", виданий у 1944 р. за часів німецької окупації. Отже, я ще зміг покористуватись і цим виданням.

Ця моя книжка, якщо колись хтось інший не напише докладнішої і цікавішої, залишиться єдиною історією наших купців і промисловців у Західній Україні, і може не повториться знову те, що вже раз сталося: англомовна Українська Енциклопедія — НТШ згадала тільки 4-ма рядками про СУКіП, хоч він був колись великою централею наших приватних купців і промисловців і мав 37 філій по містах Галичини. Українську торгівлю репрезентує у згаданій Енциклопедії тільки наша кооперація, і її діяльність з'ясована на кількох великих сторінках. Правда, про нашу кооперацію досі написано дуже багато; багато з того вже на американському континенті. Автім, вже хоч би одна велика "Історія Українського Кооперативного Руху" пера д-ра Іллі Витановича, залишиться багатим джерелом потрібних матеріялів про всеукраїнську кооперацію. Д-р І. Витанович нагрома-

див джерельний матеріял, частину матеріялів привіз зі собою, а частину дали йому живі тоді ще кооператори, використав він теж і численну кооперативну літературу. Я ж дошкульно відчував брак матеріялів, брак живих людей, які могли б мені стати у пригоді, бо з т. зв. "приватницьких" діячів багато були арештовані і загинули на сибірських засланнях, інші повмирали, деякі вже й у США чи в Канаді.

Великий наш Митрополит кир Андрій Шептицький чимало уваги присвятив у своїх Посланнях боротьбі українського народу за добробут і економічну незалежність. Він писав у Пастирському Листі 1899 р. м. і. таке: "Хай будучі покоління візьмуть у свої руки торгівлю і промисел. Бо завжди бідний є той народ, який не має свого промислу і торгівлю якого ведуть чужинці. Ці "золоті слова" стали дійсністю щойно згодом, коли повоєнне покоління молоді знайшлося в окупованій поляками Західній Україні у значно гірших життєвих умовинах, як при кінці 19-го століття і до війни напочатку 20-го століття. Завдяки тому прозріло й суспільство, і не жахалось професій, якими колись погорджувало, хоч чужинці ними збагачувались. Торгівля, ремесло і промисел почали після 1-ої світової війни розвиватись так швидко, що й сам окупант дивом дивувався...*

Та чи дивувався тільки сам окупант — Польща? У своїй статті у "Свободі" (ч. 212 з 13 серпня 1952 р.), нав'язуючи до двох попередніх статтей ред. Івана Кедрина у "Свободі" чч. 185 і 186) про американсько-українських бізнесменів, я писав: "Направду, з гордістю треба згадувати ті часи економічного дозрівання західньої вітки українського народу". Кажемо про його цілість, бо без господарського патріотизму по думці гасла "свій до свого по своє" всього громадянства не було б це дозрівання дійшло до того ступня, який воно осягнуло, не зважаючи на умовини, які існували для українців на теренах під польською займанщиною. І тому не диво, що про нашу економічну зорганізованість

---

*) За працею д-ра І. Витановича п. н. "Соціяльні й економічні ідеї у змаганнях галицьких українців на переломі XIX і XX вінів", стор. 55, примітка с. 69. Відбитка з Наукових Записок Українського Технічно-Господарського Інституту, том XXI, 1970.

на Західньо-українських Землях (ЗУЗ) згадує між іншим публікація американського Стейт Департаменту у 1950 р. Саме оце наше розбудоване економічне життя поруч нашої політичної зрілости й зорганізованости, мусіло вказати американським обсерваторам, що український народ не схильний бути об'єктом колоніяльного визиску й сам хоче бути господарем, виявляючи тим свою зрілість до державної самостійности.

При кінці цієї моєї статті я вказав, що про громадську ролю, яку повинні й можуть відіграти українські бізнесмени у США і про амбіцію "бути кимось" у громаді, "написав І. Кедрин досить вичерпно і все, що написав, дуже влучне". А далі писав я: "Насправді, то "керма і вітрила" є, тільки треба, щоб у різних місцях, зокрема в такому центрі як Нью-Йорк, підхопили їх міцні руки, хоч би декількох одиниць. Коли це станеться, то за кілька років напевно ціла справа виглядатиме краще...".)*

*Вкінці ще одна маленька полеміка з проф. Іваном Лисяком-Рудницьким, якого книжку, до речі дуже цікаву і цінну, видано у Мюнхені в 1973 р.**) У статті п. н. "Структура української історії XIX ст." ("Українська Літературна Газета", Мюнхен, ч. 10, 1959 р.) находимо в 1-ій частині твердження, з яким нам тяжко погодитися. Д-р Лисяк-Рудницький зазначив, що клясична для нашої історіографії була козаччина XVII-го ст. і що найменш відома в нашій історії доба XIX століття, бо не було ще "перспективи", а потім*

---

*) Стаття моя мала наголовок "Чи дійсно без керми і вітрил?" і піднаголовок "Ще про українських бізнесменів у США". І хоч ця моя книжна займається подіями на теренах Зах. Земель упродовж 26 років поміж двома світовими війнами, то мені йшлося про публікацію Стейт Департаменту за цей час. Мимохіть, згадав я разом з тим американсько-українських бізнесменів. У зв'язку з тим мені приємно було читати ("Свобода" ч. 93, 1974), що 7 квітня 1974 р. підприємці в Чінаґо зорганізувалися, що на їх чолі станув визначний підприємець і громадянин М. Сенчишак, і що на зборах порушено справу створення крайової централі наших підприємців у США, яка зможе їх об'єднати та заплянувати їхню працю.

**) Іван Лисяк-Рудницький: Між історією і політикою", збірка статтей, стаття "Структура української історії XIX ст.", В-во "Сучасність", Мюнхен, 1973.

прийшли цензурні перепони і не було доступу до джерел. Вправді в 1920 р. покращало, бо большевики толерували якийсь час свободу думки, але це перевелось у 1930 рр., коли почався сталінський терор. Тоді звернено увагу на Львів, але в 1919-1939 рр. настав прорив. Автор пише дослівно: "І не польські труднощі винні, ані вчені та наукові установи. Вина паде на громадянство". Воно, мовляв, "не виявляло належного зрозуміння до ваги наукових дослідів і не створило для них матеріяльних передумов. Серед старшого громадянства запанував тоді дух вузького утилітаризму ("інженеризм") і по-філістерському сприйнятої "органічної праці". А серед молодшого покоління, що перебувало під впливом націоналістичного руху, романтично-волюнтаристичний світогляд, засадничо був дух ворожий розумовому пізнаванню проблем. Над обома поколіннями тяжіла політична злоба дня, що створила атмосферу, несприятливу для плекання наукової думки...".

На це можемо коротко відповісти, вживаючи латинської приповідки: "Інтер арма сілент мусае" ("Коли говорить зброя, тоді мовчать музи", себто мистецтво і наука). Ми були в майже воєнній ситуації з окупантом, а багато громадян — в ситуації голодування. Цей, так названий д-ром І. Лисяк-Рудницьким, "інженеризм", не треба розуміти буквально у відношенні до інженерів, хоч вони були серед тих, які будували нашу економіку, торгівлю, промисел. Тоді в голові були не гуманітарні науки, а необхідність дати людям працю і хліб, щоб рятувати наш нарід. І це не було зле. Навпаки, на добро нам це вийшло. Ми не мусіли "жебрати" в окупанта заробітку, вдаючи льояльних або стаючи лояльними, інколи аж до ренегатства "зміни метрики". Тисячі українців заробляли чесно на "хліб насущний" чи пак щоденний для себе і своїх родин. Виростало кількостево і якостево міщанство, сильнішали національні установи і власні варстати праці. Нація кріпшала і, тяжко працюючи, чекала на "слушний час"...

Проф. д-р Г. Лужницький у своїй статті "До історії українців Буковини", поміщеній у щоденнику "Америка" (з 17 листопада 1973 р.), спиняється на питанні походження

*українських родів Буковини, яке, на його думку, в нашій історіографії, на жаль, майже не існує, як зрештою, не існує, напр. і питання нашого купецтва, бо ж ще й досі не маємо історії українського купецтва, так наче б у нас того купецтва не було, а купцями були лише греки, вірмени, жиди, поляки...".**

Тепер, коли цій моїй книжці пощастило появитися друком, майбутній історик-економіст найде в ній причинок до історії 20-літньої дії купців і промисловців у Західній Україні — незначний, але немаловажний, коли писатиме історію соборної України — східньої і західньої, в її досягненнях у торгівлі і промислі.

Читач цієї книжки частіше зустрічається зі словом "анкета". Ось наприклад: централа СУКіП, або її Секції чи Філії скликали своїх членів на анкету. Це значить не щось інше, як: сходини чи ширші сходини, де членам вияснюють фахові чи організаційні справи або відповідають на їхні запити в питаннях, якими вони (члени) зацікавлені.

Анкета теж означає запитник, себто лист в якійсь справі, який треба виповнити відповіддю або відповідями і відіслати тій інституції, що його прислала.

---

* Щоденник "Америка", ч. 203, 1973, "З нотатника шпарґаляра".

ДЕЩО З ІСТОРІЇ

Заглиблюватися у давню історію українського купецтва з часів Київської Держави аж до нових часів — це і непосильне завдання, і не входить в плян цієї праці. Дослідники історії відмічають, що в X і XI ст. наші купці не залишились у княжій Україні-Русі ні щодо ролі, ні щодо привілеїв позаду чужоземного купецтва ("гостей"), які прямували до Києва з усіх країн світу, зрештою так само, як українські купці, мандруючи, нав'язували контакти з іншими країнами. Їх там приймали і шанували так, як на батьківщині.

Після занепаду Київської Держави, та після розпаду її на дрібні князівства, часто пустошені татарами, на чоло українських володінь висунулось Галицько-Волинське князівство. Та хоч позиція купців у ньому була сильна і заможніші з них добивались аж до боярського стану, то самі князі ,напр. Данило і Лев закликали ще й чужинецьких купців, щоб поселювались у Львові та в інших містах країни. Після смерти князя Юрія II, останнього з Романовичів, бояри покликали литовського князя Любарта і для Західньої України почалась нова доба: Галицька й Волинська Землі увійшли у межі Великого Литовського Князівства, яке сягало тоді далеко у східню Україну, а у висліді Люблинської унії (1569), коли князь Ягайло став королем Польщі ("Річпосполитої"), західні землі України перейшли остаточно в склад Польщі. Українське купецтво в ту добу поважно змаліло, а то й зовсім занепало. Переслідуване поляками воно разом з ремісниками організувалось у Братства *) й боронило своїх прав. Ще згодом, коли Галичина і Буковина дістались при поділі Польщі Австрії, кількість купців зменшилася до кількох десятків дрібних і незасібних крамарів, до багатства дійшли лиш одиниці.

*) Найстарше, основане 1439 р. при церкві Успення св. Богородиці у Львові.

В другій половині XIX ст., коли з'явились такі купці- громадяни як М. Димет чи В. Товарницький (дивись Додаток ч. 1 про "Визначних", стр. 271), що своєю становою свідомістю і патріотизмом вибились на чільне місце, такі як М. Желехівський, як В. Навроцький, В. Барвінський, В. Нагірний і А. Ничай, що дали почин до заснування міщанських організацій, врешті такі, що поширювали гасла "органічної праці", і остаточно підготували ґрунт під правильний підхід до економічних справ серед нашого громадянства.

***

Початок XX ст. застав у містах, особливо великих, усю торгівлю передусім у руках жидівських, а теж у польських; було чимало теж у німецьких і австрійських купців (Гюбнер, Вінклер, Штадтмюллер, Майнль, Рідль і багато інших), уже частинно спольщених, а також вірменських. Купців українців було мало, дослівно одиниці. Автохтонів галицької і буковинської землі видно було серед урядовців, учителів і... сторожів кам'яниць, але не в торгівлі. Праця купця уважалась у нас чимсь принизливим. Та все ж відродження нації сягнуло і по ту професію, але на початках обмежена вона була здебільша до селян. Появились бо численні сільські крамниці громадського характеру при читальнях "Просвіти" (народників) та "Качковського" (старорусинів) і за ними потягнулись теж деякі приватники.

Видатніші з українських купців уже 12 лютого 1906 р. влаштували у Львові З'їзд розсіяних по всій Галичині й Буковині купців, щоб оснувати своє професійне товариство. На цей не зовсім вдалий З'їзд з'явилось 22 особи, здебільша уже відомих діячів. Усі були з міст, бо селянські крамарі не прибули.

Проводив З'їздом Я. Коритовський (Калуш), заступником були І. Борис (Перемишль) і І. Стернюк (Заліщики), а секретарював Є. Мартинець (Львів). Цей З'їзд доручив купцям вести купецьке листування українською мовою, вступати в члени українських установ, жертвувати на національні цілі, пропаґувати серед молоді торговельні професії, приміщувати на практику охочих та складати на основний фонд по 10 корон.

Крім цього, обрано Є. Мартинця, В. Вітошинського (обох зі Львова) й І. Бориса (Перемишль), та доручено їм виготовити статут, внести його на затвердження до цісарсько-королівського намісництва, яке репрезентувало тоді австрійську владу.

Але до Першої світової війни оснувати купецьку організацію так і не вдалося.

На тему цього першого з'їзду українських купців слід сказати: була це перша спроба піонерів нашого купецтва і її треба вписати золотими буквами в історію, тимбільше, що часи для нашої торгівлі були дуже несприятливі.

Для історії містимо протокол з'їзду так, як він був надрукований давнім правописом і зі старою назвою нашого народу і нашої мови ("руский" замість "український"). Цей оригінал дістали ми від дир. Є. Бориса, що знайшов його в архіві свого батька Івана. Він був надрукований в "Календарі-Альманахові" Об'єднання Українських Підприємців і Професіоналістів у Торонті *).

Ось він цей рідкісний протокол з тих пам'ятних часів:

У Х В А Л И

Руских галицьких і буковинських Купців.

Перший з'їзд руских галицьких і буковинських купців ухвалив дня 12 лютого с. р.

Дня 12 лютого с. р. відбулося віче руских, галицьких і буковинських купців у Львові (22 осіб) під проводом В. П. Коритовського (заступник І. Борис, Перемишль) секретар Е. Мартинець (Львів), на котрім запали слідуючі рішення:

1) Порішено заснувати "Союз Галицьких і Буковинських Купців" з осідком у Львові як товариства з ограниченою порукою і вести єго у власнім заряді, як агенцію купецьку, удержувати відповідного агента в закупі товарів, в засновуваню своїх фабрик і забезпечуваню купців на старість і т. д. В тій ціли Збори поручили П.П. Е. Мартинцеви, І. Борисови і Б. Вітошинському уложити статут і предложити єго Власти до затвердження.

2) На фонд основний зложили по 10 К. І. Борис з Перемишля, Дригинич з Відня, І. Федорович з Кіцманя, Я. Коритовський з Калуша, М.

*) Євген Борис: "Перед п'ятдесяти роками" — стаття у "Календар Альманах Об'єднання Українських Канадійських Підприємців і Професіоналістів", 1957, Торонто-Монтреаль, с. 57.

Коцан з Бурштина, Козорис з Любачева, Костів з Тернополя, Кривецкий зі Заболотова, Курій з Буська, В. Левицький зі Стрия, Е. Мартинець зі Львова, Т. Процишин з Добромиля, Петровскій з Делятина, Рачинський з Косова, Ф. Іванець з Надвірної, І. Стернюк із Заліщик, В. Вітиньскій зі Львова.

3) Рішено, щоби всі рускі купці в обороті торговельнім уживали напису "Пан" як се принято в цілім світі торговельного діловодства.

4) Щоби з краєвими фірмами переписувались лише в рускім язиці, уживати руских друків а з заграничними о скілько се єсть можливе і не принесе купцям евентуальних шкід. На всіх чеках і переказах уживати лише руских платок.

5) Порішено, щоби в купецтві заховано під зглядом політичним, народним і реліґійним як найбільшу толєранцію, щоби всяких політичних розмов в склепі публично не провадити і лише добро своєї торговлі мати на оці, та старатися кожного вдоволити.

6) Щоби купці громадно вписувались в члени на будову театру, бурси ремісничої і промислової і товариств педаґоґічних.

7) Щоби до науки принимано учеників з добрим успіхом по закінченю 2 кл. шкіл середних або виділових і щоби перед принятєм кождого помічника у бувших його шефів про його особу розвідуватись і щоби до дальшої науки не принимати таких учеників котрі у першого (-ших) шефа з власної вини науки не покінчили.

8) Позаяк нема купців з відділів: блаватного, желізного, порцеляни і шкла, книгарні, паперового, оптичного, дроґерії і т. д. а ремісників: різників, кавярів, фризиєрів, годинникарів, мельників, каменярів, аґентів і т. д. щоби розвинути як найбільшу діяльність о піднесення сего так важного міщанського стану.

9) Обговорено справу "Контрольних Кас" і узнано, що під зглядом порядку, контролі, збільшення торгу й акуратности заслуговують они на як найгарячіше поручене.

В кінци обговорено важніші доми торговельні від котрих рускі купці мають товари побирати. Пан Е. Мартинець поручив з своєї електричної палярні палену каву і свічки "Аполло" з найбільшим опустом. Пан Борис з Перемишля дає при замовленню 25 кґ. чеколяди Сухард 3% премії по річнім обрахунку або 2% зараз. Поручає сир, пармазан, оливу до їдженя, вина французскі, реньскі і грецькі.

Панове Андрейчин і Ска Львів поручають свої вироби літографічні, Ф. П. В. Вітошинський свої вироби медівників, торти і тіста.

П. Борис Перемишль заявив в кінци, що займе ся посередництвом учеників і в случаю потреби учеників буде ся старати кожному пану товаришеви ученика дати.

Всякі зголошення і письма в справі орґанізації руского купецтва належить адресувати: Е. Мартинець, Львів, Площа Унії Берестейської ч. 5.

Львів 15 лютого 1906.

За час Першої світової війни й безпосередньо після неї важливу ролю відіграли спекулянти — "паскарі". Паскарями звали їх, бо товар переходив з рук до рук (на паску-поясі) і поки дійшов до справжнього покупця, ціна його ставала багатократно вища. Але спекулянти поволі щезали, коли з'являлись справжні купці, і почали співдіяти організовано.

Такою саме цікавою спробою купецької самоорганізації у Галичині була "Підкарпатська Спілка". Спілка ця зав'язалась 1920 р. у Стрию, а спільниками були українець — Кисілевський, поляк Дембовский і жид — Губель. Стрий був тоді в польських руках, і староство радо вітало приватну ініціятиву та допомагало їй перед вищою владою. Спілка приміщувалась у трьох кімнатах, але мала по більших містах свої станиці (маґазини в Данціґу, філії у Познані, Варшаві та Неполуківцях на румунському кордоні).

У ті часи був брак у місті білої житньої муки й цукру. Хліб був з мішанини кукурудзи, квасолі, бобу, каштанів і картоплі. Губель поїхав до Познаня і купив там 200 вагонів жита, але в Познанщині бракувало картоплі. Губель виарендував два промислові млини, змолов жито і муку вислав не тільки до Стрия, а й до інших станиць. У відплату пішло до Познаня сто вагонів картоплі на сироп для цукроварних виробів.

Стрийщина, Долинщина і Сокільщина мали надмір квасолі. Квасолею зайнявся Кисілевський. На біржі в Данціґу вимагала Америка тоді "білого яська", Італія—"маленької турецької фасольки", Німеччина — "чорного яська", а Франція — "дрібненької перлівки" та шпараґівки. Америка платила цукром, пшеначною мукою та рижом, Італія — вином, що його пересилала просто до ЗСА, одночасно Спілці посилала девізи; Німеччина — штучними добривами, рільничим і лісовим приладдям та авґсбурзькими камґарнами. Франція давала в заміну півшовк (для Лодзі), а млинам — ґазу на питель.

Токіо потребувало дерева, бальків і дощок. До японського консуляту у Варшаві поїхав Дембовский. Добив там торгу за чай, якого в Польщі бракувало, і поїхав до Сколього, до тартаків барона Ґредля. Там вимагали для робітників кукурудзянки, солонини, пил, сокир, навіть вина. Дембовский,

актіонер бориславської нафти, дістав за неї від мадярів солонину, вино і шкіру на чоботи. Кисілевський комбінував з Румунією, видіставши там за цемент, що його здобув у Варшаві 80 вагонів при допомозі радника Дутки, свого приятеля, кукурудзу, яку перемолов на місці в Стрию. Такі трансакції сягали далі: ЗСА хоче 50 вагонів хрону і за центнар його дає центнар цукру. Тут знов обмін з Мадярщиною, яка культивує хрін, — і так ішли трансакції далі.

ПЕРШЕ 10-РІЧЧЯ СОЮЗУ УКРАЇНСЬКИХ КУПЦІВ У ЛЬВОВІ

Війна з Польщею на Західній Україні була програна й минуло кілька років заки українське суспільство, а в тому купецтво спромоглось знову на організаційні рамки свого професійного життя. Важкі це були роки для українського народу, зокрема для інтеліґенції. І тоді громадяни допомагали одні одним. Траплялося, що дехто й заломився і його треба було підтримувати на дусі. Це ще були роки надій, бо справа Галичини не була ще остаточно вирішена Радою Амбасадорів Антанти. Але, не зважаючи на те, Польща повела зразу екстермінаційну політику у відношенні до українців. В оборонній поставі станули всі, отож і патріотично настроєні купці. Вони й раніш, за Австрії, всіляко допомагали своєму народові. Особливо, коли йшли вибори до сойму чи до парляменту, були добрими посередниками в різних ситуаціях, і не рахували своїх коштів. За Польщі ж — їх доми були відкриті для молоді, яка повернулася з Визвольних змагань гола й боса, та боронили, як могли, цю молодь від урядових переслідувань; що більше: тим, що не присягли Польщі на вірність до 1923 року, а через те бідували з родинами, наші купці відкрили "необмежений кредит", гостили в себе артистів наших мандрівних театрів, що заїздили в їхні околиці, бувало, навіть покривали дефіцит театру. Звичайно, не всі ці українські, тоді незорганізовані ще купці були такі патріотичні, але вони були серед купецтва.

Коли в половині березня 1923 р. Рада Амбасадорів затвердила завоювання Галичини Польщею із застереженням деяких прав для українців, і коли цей удар мусіли українці тимчасово переболіти, зійшлися члени-основники "Союзу Українських Купців" 1-го листопада 1923 р. на організаційні сходини. Зредагований статут пояснював у різних його пунктах д-р С. Біляк, як його автор, і після схвалення статуту поклали під ним свої підписи: Є. Мартинець, Р. Зубик, О. Онисько, Д. Конюх, Д. Стецьків, М. Самосій, І. Дейнека, В. Вовк, А. Чайковський, М. Абарський, О. Нечипор і д-р С. Біляк. У тексті статуту був зазначений, як обсяг діяльности, терен цілої Польщі.

Головою цих сьогодні історичних організаційних сходин був Є. Мартинець, підпис якого був уже під протоколом 1-го З'їзду Купців у 1906 р., і який був головою Організаційного Комітету в 1918 р. Заступником голови обрано Р. Зубика, секретарем Д. Конюха і скарбником М. Лазорка.

Щоб затвердити статут, внесено відповідне письмо до Суспільно-Політичного Відділу Львівського Воєвідства, і після багатьох місяців наспів дозвіл оснувати "Союз Українських Купців", але зі застереженням, що діяльність СУК не може сягати поза три воєвідства, — Львівське, Станиславівське і Тернопільське. Організатори вирішили скликати перші загальні збори на 2-го листопада 1924 р. у Львові, помістивши у пресі заклик до купців, подекуди цілі статті, щоб вони з'явились численно на перші збори. Збори відбулися в домівці "Міщанського Братства" у присутності 54 купців, частину яких складали делеґати кількох повітів і міст. Вислухано дві доповіді: Д. Конюх з'ясував заходи Організаційного Комітету для підготови й залеґалізування урядом Союзу Українських Купців і підкреслив значення купців і промисловців у економічному житті кожного і зокрема українського народу, дир. М. Лазорко говорив про мету і завдання професійного т-ва, яким мав стати СУК. Згодом обговорено проблему обмеження статутом терену діяльности СУК польською владою тільки до трьох воєвідств, а з тим виключення з діяльности СУК Волині, Холмщини, Полісся, Підляшшя, Лемківщини, Засяння. Розсіяним по корінній Польщі українським купцям теж не дали змоги організуватись у СУК. Рішено покищо вдоволитись дозволеним те-

реном, але й рішуче старатись, щоб СУК мав дозвіл приймати членів також з інших земель Зах. України.

Основуючі Загальні Збори обрали до Управи (тоді вживали назви "виділ") таких купців: голова — Є. Мартинець, заст. голови — Р. Зубик, секретар — Д. Конюх, скарбник — М. Лазорко і господар — А. Чайковський, усі зі Львова. До Ради ввійшли С. Лаврів, О. Онисько, Д. Стецьків і М. Стецик зі Львова та В. Свищ з Надвірної, М. Коцан з Бурштина, О. Ярославич з Перемишля і С. Юрків із Заліщик. Їх заступники були обрані А. Окпиш, І. Дейнека, І. Ільчишин і Е. Говикович — зі Львова.

Серед обраних членів бачимо й одного кооператора, начальника складу "Народної Торгівлі" у Львові, Михайла Лазорка, якого кооптовано ще в 1918 р. на секретаря запляованого тоді т-ва "Український Купець", і він увійшов до управи СУК 1923 р. як скарбник. Згодом будемо бачити М. Лазорка в Раді до кінця існування СУК, тобто до початку війни з 1939 р. Він високо цінив українське купецтво і радо співпрацював з ним в організації, навіть у тих часах, коли між кооперацією і приватниками заіснувало поважне напруження, про що буде мова пізніше. І таких чи подібних громадян було більше. Вони хоч і працювали в кооперації, навіть на визначних становищах, були водночас в рядах приватницького СУК.

На основуючих Загальних Зборах схвалено теж, щоб залишитись покищо в цьому Міщанському Братстві при вул. Руській ч. 3, де відбувалися збори, але шукати за власною домівкою. Дуже швидко зголосився заступник голови Р. Зубик з пропозицією, щоб перейти, і то безплатно, до його кам'яниці при Галицькій вулиці ч. 12. СУК з приємністю прийняв пропозицію і вже 3-го грудня 1924 р. перенісся туди. В цьому ж домі містилася в партері велика крамниця Зубика і його спільника О. Стефановича з мануфактурою, відома львівському жіноцтву.

Початки діяльности СУК-у перших 17 місяців пройшли під головуванням Євгена Мартинця. На чергових 2-их Загальних Зборах 5 квітня 1926 р., переобрано його як голову на ще один рік. Уже місяць після перших зборів, 8 грудня 1924 р., Перемишль зорганізував філію СУК, а 14 червня 1925 р. це

саме сталося й у Станиславові. У домівці СУК у Львові, яка мала дві гарні кімнати при вул. Галицькій розгорнулося досить жваве організаційне, товариське і культурне життя. Купці сходились в домівці, радилися над торговольними труднощами і висловлювали свої погляди на професійні проблеми. Не раз заглядав туди адвокат д-р С. Біляк і помагав розв'язувати з членами різні актуальні справи.

Торговельна молодь зорганізувалася в окрему секцію під проводом старшого купця Е. Говиковича, який виявився знаменитим провідником молоді і довгі роки був її опікуном. При секції основано хор, мандолінову оркестру, спортивний гурток, бібліотеку й самодопоміжну касу. Влаштовувано теж доповіді та складено реєстр практикантів у крамницях членів і на бажання купців видавано документи торговельним помічникам. У відомого графіка П. Ковжуна замовлено емблему СУК, яка стала прикрасою печатки, а оригінал її висів у рямках у бюрі.

Євген Мартинець виявився зразковим головою: він був ентузіястом зорганізування українського купецтва ще до першої світової війни, коли став на З'їзді Купців з Галичини і Буковини в 1906 р. секретарем. На З'їзді українських купців у 1918 р. у Львові був обраний головою комітету, що мав приготовити статут Т-ва "Український Купець" і врешті на 1-му З'їзді СУК очолив організацію, про існування якої мріяв ще далеко до Першої світової війни. Він теж був добрим провідником в найтяжчому, початковому періоді СУК. Ніби йдучи слідами батька, син Є. Мартинця, Володимир у студентському житті виявив талант небуденного лідера, був віцепрезидентом ЦЕСУС, визначним співзасновником ОУН, редактором "Розбудови Нації" і інших націоналістичних видань.

Цікаво ще відмітити, що на 2-их Загальних Зборах СУК-у 1926 р. схвалено рішення: 1) Зважаючи на брак власного органу, просити щоденник "Новий час", що виходив тоді у Львові, відступити одну сторінку кожного місяця на звідомлення для наших членів і торговельно-економічні статті; 2) започаткувати анкету наших економічних установ для створення Крайової Економічної Ради, яка давала б напрям нашому економічному відродженню; 3) увійти в контакт з управою Торго-

вельної Школи Т-ва "Просвіта", щоб дати відповідний напрям вихованню молоді; 4) зацікавити членів у місті і в краю створенням Торговельно-Промислового Банку і його значенням для купецтва та промислу *).

Останнє рішення Управа і Рада СУК-ів виконали ще в 1926 році: Торговельно-Промисловий Банк відчинено 7 листопада 1926 і до його дирекції увійшли д-р А. Говикович, Я. Кисілевський, Д. Конюх, і як заступники О. Онисько й О. Стефанович. Головою Надзірної Ради обрано Є. Мартинця, заступником голови М. Хамулу. Одначе усе, мабуть, зроблено передчасно, клієнтів виявилось обмаль, обороти були мінімальні. Існування банку виправдало себе щойно пізніше, коли керму перебрали молоді люди з високою освітою і пустили в дію Пром-Банк. Банк зміцнів, обороти його росли і співпраця з нашими купцями і промисловцями виявилась корисна та багато обіцювала на майбутнє.

Від 23 січня 1927 р., коли відбулися Загальні Збори, провід СУК-ів перейшов у руки заступника голови Романа Зубика. Перший голова Є. Мартинець, з причини поганого здоров'я відмовився далі вести організацію. В 1933 р. він помер.

Р. Зубик був знатний купець, жертовний для різних українських потреб, м. і. підтримував теж подекуди СУК матеріяльно. З вигляду репрезентативний, вимагав, щоб українське купецтво відповідно репрезентувало свій стан і свою національність; щоб виступало гуртом публічно, з власним прапором, (як от на Йордан в час водосвяття, на Зелені Свята в походах на могили героїв тощо).

Голова Р. Зубик симпатизував з молоддю, і саме в часі його провідництва в СУК отворено 14 березня 1927 р. "Секцію Студентів Високих Торговельних Шкіл", головним завданням якої були контакти з українським купецтвом.

"Вийшов з бідної родини і тільки власною працею і самоосвітою вибився на купця европейської міри" — читаємо про нього в "Торговельно-Промисловому Альманаху" з 1934 р. Та не лише між українським купецтвом відіграв він першо-

*) Торговельно-промисловий Альманах з нагоди 10-річчя існування "Союзу Українських Купців", Львів, 1934, с. 20.

рядну ролю, але взагалі в нашому громадському житті був зразком діяльної людини і щирого українського патріота. Був членом Надзірної Ради "Народної Торговлі", "Земельного Банку", "Пром-Банку" і членом інших організацій, виявляючи широке зацікавлення культурними й політичними справами.

Напочатку 1928 р., коли зближався кінець каденції його головування Р. Зубик важко захворів і швидко помер, прожив-ши всього 58 років.

Ще за життя Р. Зубика СУК перейшов у вересні 1925 р. до своєї домівки при вул. Мохнацького ч. 6.

Третій голова СУК, Григорій Гануляк, обраний на Загальних Зборах 1928 р., був згодом ще переобраний на чергових 6-их зборах , тобто його остання каденція скінчилась у лютому 1934 р. І з тим закінчилося перше 10-ліття діяльности Союзу.

Г. Гануляк був з походження лемко, закінчив гімназію в Сяноці, заснував у Львові в 1908 р. своє видавництво п. н. "Русалка" і видавав листівки, картини і брошури, особливо багато з п'єсами, під спільною назвою "Театральна Бібліотека". Ця видавнича підприємчивість забезпечувала йому прожиток. "Популяризація української листівки — це заслуга Г. Гануляка, — читаємо в "ТП Альманаху". У часі від 1908 до 1912 р. видав він понад два мільйони кольорових листівок у 30-ох різних зразках. А на всесвітній виставі в Києві 1912 р. одержав за свої видання почесний дипльом".

У СУК проявив Г. Гануляк із самого початку активність, і вже на перших зборах в 1924 р. його обрано членом Контрольної Комісії. Орудуючи добре пером, став він уже раніше публіцистом і часто можна було читати його статті в українських газетах, підписані псевдонімом М. Марусин. Писав здебільша про міщанство (був довший час секретарем Міщанського Братства), пізніше про українських купців і їх організацію. За шість років головства Г. Гануляка до найважливіших подій на терені СУК треба зарахувати звернення Управи до міністерства про дозвіл поширити діяльність Союзу на увесь терен тодішньої Польщі з затвердженням його першого статуту, яке було успішно полагоджене в 1928 р. А далі в тому ж році перенесення домівки з вул. Мохнацького ч. 6 ближче до

центру українських установ, на Підвалля ч. 9, і п'ять років пізніше — до звільненого "Рідною Школою" просторого 4-кімнатного мешкання в Ринку ч. 10. На 5-их Загальних Зборах 1929 р, прийнято ухвалу, якою уведено у Централі і у Філіях СУК щорічне святкування св. Юрія, історичного патрона українських купців. Виконуючи послідовно цю ухвалу, Централя влаштувала того року таке свято в себе з торжественною Богослужбою, відправленою Митрополитом Кир Андрієм, з його прегарною проповіддю. Спільними жертвами членів Ради придбано ще й картину І. Іванця "Св. Юрій", яка з того часу прикрашувала бюро Централі СУК. Були створені й нові Філії: в Стрию 1928 р., в Сокалі і Надвірній 1929 р.; в Золочові і Теребовлі в 1930 р. Завдяки СУК-ові призначено і обрано з українців при нових виборах 1929 р. трьох радників Торговельно-Промислової Палати у Львові й ними стали Г. Гануляк, Сильвестер Герасимович і Микола Заячківський. При Централі створено бранжові секції: Секцію овочарів-будкарів 1929 р. і Секцію споживчих товарів, Секцію корінників в 1931 р. У 5-тиріччя СУК-у 1929 р. влаштовано З'їзд українського купецтва, в якому взяло участь 150 купців і гостей, а в тому 21 делеґатів із різних міст. Членів було тоді зареєстрованих 763. З уваги на те, що в листопаді 1933 року минало 10-річчя СУК, підготовано святкування цієї важливої дати, яке відбулося 25 грудня 1933 р. і про це буде мова пізніше .У 1929 р. заведено ще й "Пропам'ятну Книгу", в яку записувано важливіші справи та події.

Та тими, хоч і дуже важливими, подіями не вичерпувалася діяльність СУК. Його заходом відбувалися щораз анкети, наради, сходини й доповіді. Секція Студентів Вищих Торговельних Шкіл, зорганізована при Союзі в 1927 р., перемінилася в кооперативу, прийняла назву "Торговельник", і перенеслась в 1930 р. до Академічного Дому при вул. Супінського ч. 21, підтримуючи й далі контакти з нашим купецтвом і його організацією. Згодом були відновлені самоосвітні доповняючі курси, на які у 1931 р. заанґажовано проф. Б. Пшепюрського. Врешті прийнято участь у підготові українського павільйону на Світовій Виставі в 1932 р. в Чікаґо.

Поділ праці централі СУК оформлювався у Секціях. Секретаріят і Організаційну Секцію вів Д. Конюх, бо філії ще були заслабі, щоб затруднити у себе спеціяльного організатора; Пресова секція мала завдання пропаґувати справи українських купців і промисловців серед широкого загалу читачів, і очолював її деякий час сам голова Союзу Г. Гануляк, а згодом О. Джулинський; Імпрезова Секція з О. Стефановичем на чолі, організувала святкові обіди, забави, вечорі тощо; в імпрезах допомагали головно члени Секції Торговельної Молоді під проводом Є. Говиковича. Про дві автономні фахові секції, що мали власні управи — споживчу та овочарів, згадували ми вже раніше. Першу очолював М. Ковалів, другу Д. Мицик.

Раду Союзу обирано чи переобирано кожного року, звичайно в лютому на Загальних Зборах. У "Торговельно-промисловому Альманаху", виданому у 10-річчя СУКіП не знаходимо кожночасного складу Виділу і Ради СУКіП рік за роком; у ньому подано тільки за азбукою прізвища людей, що входили до тих управ від 1923 до 1933 року. Це були: д-р Білинкевич Б., Бучківський Ів., Винницький Е., інж. Гавалко Ів., Гаврисевич М., Гайвас Л., Гірнякова Ол., Говикович Є., Громницький І. Ґудз Вас., Дейнека Ів., Дорожинський М., Дригинич Вол., Дружбяк Д., Думин Евстахій, Дуткевич М., Ігнат Е., Ільчишин І., інж. Кіндій Ст., Ковалів М., Коцан М., Лаврів Ст., Лазорко М., Левицький Зен., Ломаґа Ю., Мартиник К., Мельник І., Нагірний Е., Окпиш А., Онисько О., Орищин С., Пасічник Г., Проць, Пшепюрський Б., Пявка Т., Радловський О., Свищ Д., Свищ В., Скопляк Я., Стефанович О., Стецик М., Стецьків Д., Терлецький М., Тиктор Ів., Хамула М., Чайковський А., Юрків С., Яросевич О. Серед тих громадян знаходимо двох визначніших кооператорів. Один з них це Михайло Лазорко, що був співосновником СУКіП та членом Ради до 1932 р. може ще й довше. Начальник складів "Народної Торговлі", яка віддала українському купецтву поважну частину свого вишколеного персоналу, М. Лазорко сприяв щиро приватному купецтву, хоч сам від 1897 р. до кінця життя залишився при своїй інституції. Другий кооператор, який короткий час був членом Ради СУКіП-ів, — це був керівник фабрики м'ясних виробів Центросоюзу, Орест Радловський.

Бажаючи з'ясувати, як і з кого складалися у першому десятиріччі Виділ і Рада СУКіП в одному році, користаємо із щоденника "Діло" у Львові з лютого 1932 р., в якому надрукований короткий зміст Загальних Зборів з 1931 р. і вибір проводу на рік 1932, і подаємо оце прізвища: Виділ — голова Г. Гануляк, заступник голови О. Стефанович, скарбник І. Ільчишин, секретар О. Джулинський, господар І. Дейнека; Рада — Е. Говикович, Д. Конюх, М. Ковалів, Д. Дружбяк, С. Лаврів. М. Лазорко, Ю. Ломаґа; заступники: В. Ґудз, М. Дорожинський, Е. Думин, М. Проць; Контрольна Комісія — М. Дуткевич, О. Онисько, І. Тиктор; референти — Д. Конюх організаційний, О. Стефанович імпрезовий, О. Джулинський пресовий; голова Секції споживчих товарів М. Ковалів, Секції Торговельної Молоді Є. Говикович.

На цих Зборах загально говорено про гасло "Свій до свого" та про обов'язки купців жертвувати на національні і місцеві громадські потреби, але й апельовано до громадянства не обминати українських крамниць і купувати у них.

Зближаємося до 2 листопада 1934 р. — день, у якому 10 років тому відбулись Основуючі Загальні Збори СУК-ів. За той досить великий шмат часу організація тільки що розмахнулась до видатнішої праці, бо досі не одне не дописувало. З 1660 зареєстрованих звичайних членів було дуже мало активних, навіть таких, що вплачували внески. Гуртків на провінції, тобто філій, було 10, але з них один був зовсім неактивний а деякі слабкі. Пресовий орган "Торговля і Промисл" появлявся накладом 2,000, передплату ж вплатило ледве 400 членів. Правда, часопис виходив щойно 3 місяці і для багатьох був новиною, але бракувало того захоплення, з яким голосовано за його появу. Усі вичікували, що на 11-му році розмах цей скріпиться та спотужніє, що все піде значно вперед та що провід скрізь складатиметься з людей енергійних, працьовитих і відданих будові великої купецької організації.

XI-ті збори призначені були на лютий 1935 і від того дня головою СУКіП станув дир. Я. Скопляк.

СВЯТКУВАННЯ ДЕСЯТИРІЧЧЯ "СОЮЗУ УКРАЇНСЬКИХ КУПЦІВ"

Намічене на 25 грудня 1933 р. святкування десятих роковин діяльности Союзу, відбулося врочисто у Львові в день Різдва Христового за новим календарем. Архиєрейське Богослуження відправив у Соборі св. Юра єпископ Никита Будка, в асисті отців О. Ковальського і В. Лаби, і виголосив глибоко обдуману проповідь, присвячену ролі українських купців і ювілеєві їх першої організаційної декади. Єпископ підкреслив, що підсумки їх праці були значні, активні купці замикають з Божою поміччю і подякою одну добу своєї творчої діяльности.

Годину пізніше залі "Української Бесіди" в будинку "Народного Дому" заповнились купцями, їх родинами і поважною кількістю гостей. При головному столі засіли члени Президії із своїм головою Г. Гануляком та запрошені члени почесної Президії: Олена Левицька, М. Лазорко і С. Лаврів зі Львова та І. Івашків зі Стрия. Голова привітав присутніх, відкрив ці надзвичайні, бо ювілейні Загальні Збори і побажав зібраним успішної праці.

У програмі зборів було в першу чергу іменування Почесних Членів Союзу Українських Купців за заслуги для свого народу і зокрема для його господарського розвитку. Серед бурхливих оплесків відчитував голова імена та прізвища і передавав викликаним Почесні Грамоти, що їх виконав мистець-ґрафік, організатор українських мистців і редактор їх видань Павло Ковжун. Відзначені були: Митрополит Андрей Шептицький, Президент д-р Кость Левицький, сеньйор адвокатів і громадських діячів д-р Степан Федак, проф. Денис Коренець, радник Микола Заячківський, пані Олена Левицька і купець С. Лаврів.

З причини недуги Митрополита не було, отже обрано делеґацію, яка поїхала до Митрополичої Палати, негайно була прийнята, а від Митрополита вона привезла привіт і архиєрейське благословення.

За той час Президент д-р К. Левицький подякував в імені всіх відзначених Почесною Грамотою і запевняв, що належати

до громади українських купців не абияка честь, а що громада більшатиме, то й сильніша буде її установа, єдність усіх купців та їх шляхетна служба своєму народові. З черги представники різних установ і делеґати Філій склали свої побажання. Наспіло багато писемних привітів як от від єп. І. Бучка, тодішнього ректора Богословської Академії, єп. Й. Сліпого, від Т-ва "Просвіта", Народної Торговлі, Центросоюзу, редакції "Діло".

Усні привіти склали: ще раз д-р К. Левицький, який побажав найкращих успіхів на майбутнє, обіцюючи, що щирий загал громадянства завжди підтримуватиме організаційну працю СУК; д-р С. Біляк вітав збори від Української Парляментарної Репрезентації; В. Целевич від ЦК УНДО; дир. О. Радловський передав дружній привіт від "Центросоюзу". Були привіти і від представника Студентства Високих Торговельних Шкіл, від кооперативи "Торговельник", дир. І. Брикович вітав від фабрики папірців "Калина", А. Добрянський від Організації Українців м. Львова, А. Самоверський від редакції "Український Міщанин"; від Філій СУК вітали Збори представники Стрия, Станиславова і Тернополя.

Після того були виголошені такі реферати: Д. Конюх про розвиток Союзу Українських Купців за останніх 10 років; дир. Роман Зубик — про історію українського купецтва від найдавніших часів; д-р С. Біляк — про значення рідного промислу і торгівлі для нації; інж. М. Творидло — про рекляму під сучасну пору, а інж. В. Несторович доповідав про купецькі книги у світлі податкових приписів і нового торговельного закону. Доповіді викликали жваву дискусію; після неї З'їзд схвалив такі резолюції:

1) Ювілейний З'їзд Українських Купців і Промисловців у Львові стверджує з признанням для українського купецтва і торговлі, що чимраз більше зацікавлення ними цілої української суспільности являється доказом життєвости наших господарських сил.

2) Ювілейний З'їзд уважає за необхідне ще більше зацікавити громадянство цими питаннями й тому доручає Управі СУК зайнятись поширюванням фахової літератури і зокрема

доручає приступити до видавання фахового торговельно-промислового часопису.

3) Ювілейний З'їзд закликає українське купецтво і промисл до масового об'єднання у своїй становій організації, якою являється "Союз Українських Купців".

4) Ювілейний З'їзд взиває до всебічного поширення виробів українського промислу, як приватного, так кооперативного, та звертає увагу купців по містах на те, що центральною гуртівнею для закупу споживчих товарів є "Народня Торговля".

5) Ювілейний З'їзд постановляє, щоб Управа СУК, з огляду на дотеперішню безпляновість у закладанні торговельних підприємств, виробила плян, на основі якого мають основуватися потрібні підприємства як щодо бранж, так і щодо дільниць міста, та щоб СУК став постійним інформатором і дорадником у цих справах.

6) Ювілейний З'їзд звертає увагу всіх українських торговельних і промислових фірм на необхідність побільшення затрудненої у своїх підприємствах молоді з метою виховання більших кадрів наших фахових сил.

7) Ювілейний З'їзд стверджує необхідність солідарної матеріяльної допомоги початкуючим підприємцям, тому поручає Виділові СУК виготовити проєкт допомогового фонду й приступити до його реалізації.

8) Ювілейний З'їзд стверджує необхідність належного вивінування "Торговельно-Промислового Банку" через масове вступлення в члени тієї кооперативно-кредитової установи та складання в ній своїх ощадностей.

9) Ювілейний З'їзд взиває СУК, щоб для оживлення нашого купецького банку постарався про дешевий кредит, з якого користають вже інші подібні організації.

Всі резолюції були прийняті одноголосно. Після закриття З'їзду відбувся спільний бенкет.

ДРУГЕ ДЕСЯТИРІЧЧЯ СУКІП

Щасливо витримавши десять років в умовинах окупаційної ворожої влади й впоравшись сяк-так з труднощами, що не раз траплялися, Союз Українських Купців і Промисловців увійшов в одинадцятий рік своєї діяльности скріплений і шанований нашим суспільством.

Склад Управи (Виділу) і Ради та Контрольної Комісії, здебільша оновлений, був обраний XI Загальними Зборами 2 лютого 1934 р. і тоді до проводу увійшли: Я. Скопляк — голова, Ю. Ломаґа — 1-ий заступник, І. Ільчишин — 2-ий заступник, Д. Конюх — секретар, інж. Б. Дурбак — скарбник і Є. Говикович — господар. На членів Ради були обрані: дир. С. Гарасимович, інж. М. Колтунюк, дир. М. Лазорко, М. Проць, інж. В. Рижевський, О. Стефанович і дир. І. Тиктор; заступниками їх обрано: Є. Бориса, інж. І. Ґавалка, Б. Кузьму і Т. П'явку. До Контрольної Комісії увійшли: Г. Ганулик, інж. Ю. Крохмалюк і О. Онисько.

Новий етап почався помітним ростом організації у всіх напрямах. Оснування Філій пішло швидким темпом, бо амбіції мати провінційні клітини в різних повітах зростали все більше і приплив інтеліґентних сил до українського купецтва постійно збільшувався; прийшли навіть згадані нами неохочі "станути за ляду", освоївшись з такою конечністю. До власної продукції приплив був слабший, бо ж вона вимагала більшого капіталу. Проте і в цій ділянці був поступ. Це все дозволило передбачити новий успіх у цих двох господарських ділянках рідної торгівлі й промислу. Централя СУКіП виростала з кожним черговим роком до справді помітної громадської професійної організації. І хоч кооперація, об'єднана у "Ревізійному Союзі", "Центросоюзі", "Народній Торговлі" (зі своїми філіями) і в "Маслосоюзі" із своїми повітовими союзами, молочарськими спілками й Українбанками, в які пішла працювати більшість інтеліґентних і фахових сил, стала майже рішальним чинником нашого економічного життя і здобула широку популярність серед українського громадянства, то поруч кооперативного сектора все таки виростало "щось", що організувало розсіяних

рідних підприємців, фахово і фінансово незалежних та з почуттям власників варстатів праці.

Ось один зразок відважної підприємчивости, який принесло львівське "Діло" з 2 вересня 1932 р. (ч. 194): Двох наших гірників-інженерів, що не дістали "посад", взялись експльоатувати поклади брунатного вугілля на Покутті. Вони відчинили копальню "Кальор" у Новоселиці, Снятинського повіту. Початок був важкий, але діло їм пішло вперед. "Є надія, — писав щоденник — на збільшення продукції вугілля після пущених у рух двох нових шахт, які вже були на викінченні".

Правда, не все громадянство (розуміти треба — інтеліґенція) Західніх земель ставилось вповні позитивно до величезної зміни соціяльного життя молоді, особливо з середніми й вищими студіями. В пам'яті жили ще часи австрійського цісарства на тих же землях, коли українці зі студіями мали перед собою гарні перспективи, могли стати урядовцями з різними титулами, навіть могли робити кар'єру і розпоряджати фінансами та мати постійну платню. Тепер, коли ворог опанував Західні землі й наскрізь вороже ставився до українського народу і всіх його справ, обмежив молоді доступ до університету й інших вищих та фахових шкіл, тільки "щасливцям" удавалось влаштуватись на якійсь посаді. В інших обставинах треба було хіба "схрунити" — женитись з полькою і вистерігатись хоч би одного слова рідною мовою. Очевидно, це викликало спочатку депресію, молоді люди сиділи в батьків, навіть не користаючи із своїх студій закордоном. Але врешті прийшов перелом. З песимістів вони стались оптимістами.

Звичайно, кооперація притягала значну більшість цих людей, бо там були вигляди, якщо не на титул директора, то начальника складу чи ревізора й чимало з них сиділи за бюрком, хоч багато не цурались постояти і за прилавком. Приватники таких посад не мали, за винятком кількох службовців чи організаторів по філіях. Ті, що в кооперації стояли за лядою і продавали, не мусіли багато думати. За них думали, керували й переводили ревізії "старші". Приватники-купці були власниками свого підприємства. Всі роботи й турботи лягали на них, починаючи від закупів товару, калькуляції цін продажу, обчислювання податків, вистоювання за лядою і т. д. Щойно в останніх двох-трьох

роках перед другою світовою війною, коли зросла кількість організаторів у філіях (які мали одночасно обов'язки бути організаторами в повітах), знайшлись і такі, що переводили ревізію, дорадяжували, може й допомагали купцям в обчислюваннях податків.

Обрання дир. Ярослава Скопляка на голову СУКіП і зміна деяких членів Ради дали особливий поштовх до помітного росту, який ми раніше вже відмітили. Я. Скопляк був, можна сказати, ідеальним "лідером" купців і промисловців та їхньої організації. Приватно вів фабрику пасти до черевиків і мазі "Зоря", колись запляновану й ведену, а тепер "фірмовану" сеньйоркою українських підприємців Оленою Левицькою. Діяльність СУКіП повів Я. Скопляк в різних напрямках, що їх уже частинно були намітили й започаткували попередні голови. Зовсім нове — не як ідея, але як її здійснення, — було створення двотижневика "Торговля і Промисл", пресового органу СУКіП. Престиж організації від цього помітно піднісся, і хоч цій справі присвячуємо окремий розділ, варто вже тепер пригадати, що голова Скопляк був початковим добродієм двотижневика, заздалегідь забезпечивши його фінансування. Досі такі спроби попередників Я. Скопляка на пості голови зводились щонайбільше до того, щоб видавати орган спільно з кимось, з уваги на брак коштів, яких СУКіП покищо не мав. Про те з ким і як пробували дружитись наші купці у пресі, пишемо в розділі "Торговля і Промисл". Виявилося, що такі спроби недоцільні і після одного чи двох чисел співпрацю припинювано. У таких обставинах 1 вересня 1934 року появилось перше число двотижневика "Торговля і Промисл", і з кожним черговим числом він ставав на все міцнішу базу, виконуючи свою ролю, як оцінили приятелі, зразково до самого кінця. СУКіП мав постійний, кожного другого тижня, контакт зо своїми членами і нечленами, теж з інших земель, бо газета могла скрізь доходити і мала навіть добрий гурт читачів закордоном, особливо серед наших земляків у ЗСА й Канаді .Але початкова грошева поміч була потрібна дуже коротко. Вже після кількох чисел газета стала така популярна й потрібна нашим купцям та підприємцям, що вповні покривала кошти видавання, а незабаром стала доходова, і прибутки з неї покривали деякі ор-

ганізаційні видатки СУКіП, як про це й згадував секретар на кожних Загальних Зборах.

СУКіП став для голови Я. Скопляка, поруч його фахової праці, другою насущною потребою й приємним та цікавим змістом його життя. Він сам не мав ні особистого дару бесідника, ні не складав надзвичайних статтей, але говорив до людей завжди мудро, логічно і зрозуміло, а коли треба йому було виступити у "своїй" газеті, — писав коротко і добре.

Одним з пунктів "лідерської амбіції" Я. Скопляка було розбудувати найгустішу мережу філій, і радів, коли на чолі нових ставали люди чину, які любили свої філії, як він Централю й усі філії. Радів теж, коли бачив, що робота йде та має успіхи; і як тільки фахові обов'язки дозволяли, виїжджав частіше в терен, зокрема, коли відбувалися в якійсь філії збори, анкета, та навіть забава, — щоб зустрінутися з купцями. І тому всі його шанували й любили.

Не зайво буде на цьому місці підняти історикові СУКіП питання: чи справді в Я. Скопляка було щире зацікавлення організацією українського купецтва з патріотично-фахових мотивів, чи була в тому й частина інтересу фабриканта, який хотів мати тим шляхом збільшений збут для своїх фабрикатів? Бо ж одночасно з гаслом "свій до свого", що стало популярним серед мас давніше, на Західніх землях появилось згодом ще й його закінчення "по своє"; тобто заклик до громади: якщо можеш щось знайти у свого купця-українця, то купуй у нього, але перш за все купуй товари рідні, не польської чи жидівської продукції.

І тут історик мусить бути зовсім об'єктивний, не керуючись симпатією ні до особи голови, ні до загалу українських купців.

З малої фабрички голова Я. Скопляк розбудував фабрику передовсім завдяки українській кооперації, яка пішла йому назустріч і приймала до своїх складів пасту "Елеґант" та інші його вироби, розподіляючи їх по своїх кооперативних магазинах та крамницях. Правда, українські купці, які користувалися гуртівними складами "Народної Торгівлі" або Окружних Союзів, купували їх і для своїх крамниць. Проте, — і нічого гріха

таїти, — більшість купців користувались жидівськими або польськими гуртівнями. Так було вже за існування СУК чи навіть СУКіП, що доставцями товарів для українських купців були особливо жиди, які вміли підійти до них з дещо нижчими цінами, чи з догіднішим кредитом. Як промисловець дир. Я. Скопляк хотів здобути для своїх продуктів також якнайбільше покупців, а як дбайливий їх "лідер" насторожив проти себе кооперацію, між якою і приватниками накльовувався все більший конфлікт. Причина була — сільські купці, яких кооперація не рада була бачити на селах, уважаючи село за виключний торговельний терен кооперації; згодом виринула ще й проблема з купцями, які вийшли з кол кооператорів, маючи на сумлінні т. зв. манка, себто касові чи товарові браки. Спочатку конфлікт проходив досить спокійно, навіть ще в роках 1934-35 загострення було не таке помітне і в основному зводилося до пресових двобоїв, у яких "Т. Пр." відбивала атаки деяких авторів у кооперативній пресі та їх неслушні закиди. У 1936-38 рр. до недавньої незгоди дійшли ще інші з вини кооперації: тепер уже не тільки сільських крамарів, але й міських купців обвинувачувано у різних гріхах, і зокрема в національній невиробленості, мовляв, уживають польських вивісок та невтральних назв, щоб не виявляти свого українського прізвища, гонять за зиском, беруть товар у жидівських або польських гуртівнях, не ведуть українських виробів, не зачиняють крамниць в українські свята, словом — для українців приватники непотрібні.

"Т. і Пр." не могла мовчати, полеміка переносилась на сторінки політичних газет, на всякі збори кооперації і приватників, до заль доповідачів, коротко — справа стала голосна і ми примушені присвятити окремий розділ цій справі.

Я. Скопляк, добачуючи в конфлікті кепські наслідки для своєї фірми (кооперація легко могла створити свою фабрику пасти і мазі!) міг був поставити справу рубом: або "Т. і Пр." перестане відбивати кожну атаку чи провокацію кооперації "воюючих кооператорів", або він зрезигнує з головства СУКіП. Та цього не було, я ніколи не чув ніякого натиску з його боку на мене, редактора органу СУКіП. Розумів, що проти несправедливих атак пресовий орган мусить боронити свою

організацію, очевидно в достойний спосіб, а сам в особистих зв'язках з визначнішими кооперативними діячами вмів своєю тактовністю і симпатичною вдачею вигладжувати незгоду.

Кінець 1938 і зокрема перша половина 1939 року, коли то пахло війною Німеччини з Польщею, припинилися атаки кооперації проти самостійних підприємців та, очевидно, проти "Т. і Пр". На горизонті появились тяжкі хмари світового буревію.

Повертаючись до перших зборів, на яких дир. Я. Скопляк виступав як їх предсідник і пізніше як обраний голова СУКіП, згадаємо тут велику його промову, в якій він порушив передовсім загальне недоцінювання фахової організації нашого купецтва й байдужість останнього. "Нашим завданням, — говорив він, — за всяку ціну всіх притягнути до себе, освідомити і коли в наших рядах не забракне ніодного з тих, що працюють в торговельній чи промисловій ділянці, а почуваються українцями — тоді тільки зможемо спокійно сказати, що ми зробили велику роботу". Згодом порушив справу газети: "За неї, — говорив, — прислали гроші й ґратуляції, а багачі її звернули. Кого і чого вони бояться? Чи страх перед організованою працею?" Врешті на адресу кооперації сказав: "Кооперацію я ціню нарівні з "Рідною Школою" і "Просвітою". Коли говоримо про торгівлю і промисл, то не сміємо забувати заслуг кооперації. Не можна не виявляти вдячности до неї за промощування дороги, за виховання, і то карне виховання, цілої армії купців. Є лише торгівля і промисл український у двох формах, які мають себе взаємно доповнювати, а не ворогувати з собою...".

Голосними оплесками прийняли Збори промову голови. Після неї прийшов звіт секретаря Д. Конюха. У минулому 1934 р. прибуло чимало нових членів-купців і то дрібних та головне споживчої бранжі, — говорив він. Членів прибуло 139, а всіх було 1,648, серед них 6 почесних і 6 спомагаючих. Треба відновити Торговельно-Промисловий Банк. Газета виконує для нас дуже цінну роботу. Маємо 10 місцевих гуртків (філій), а саме в Перемишлі, Станиславові, Тернополі, Коломиї, Стрию, Золочеві, Теребовлі, Сокалі і Самборі. До староства в Луцьку внесено прохання про оснування чергової філії, але дозволу

нема, відмовили. При СУКіП є і секції — "Група Промисловців", "Корінників", (споживча бранжа), та "Торговельної Молоді", була "Секція овочарів", але нечинна з приводу від'їзду зі Львова її голови Д. Мицика. Секретар говорив далі про переданий до воєвідства змінений статут, на який нема ще відповіді, про вибори до Торговельно-Промислової Палати, в якій ми дістали 5 мандатів і двох заступників; про оздоровлення Торговельно-Промислового Банку, що вже працює, та про ще деякі дрібніші справи. Після цього говорив скарбник і короткі звіти з провінції складали такі делеґати: Болюх (Тернопіль), д-р Дідух (Перемишль), Томчак (Сокаль), Свищ (Надвірна), Синишин (Станиславів), Хомяк (Самбір), Антоняк (Золочів). Після виборів відбулась довша дискусія.

Рік 1936 був роком переломовим, — сказав був у своєму звіті секретар Конюх: СУКіП перейшов до нової домівки при вул. Ґродзіцких 2, яка не тільки відповідає його престижеві, але й дозволила краще розгортати діяльність. Кількісний наш зріст звернув уже увагу чужих і своїх. Виринули деякі непорозуміння з кооперацією, але матірнє Т-во СУКіП старалось вигладити ці конфлікти, ставши слушно на становищі співпраці, а не боротьби. Тому взяло воно теж чинну участь в ідеологічній дискусії з рефератом дир. Остапа Луцького і корефератом ред. В. Несторовича, а коли треба було вислано навіть комісії на провінцію (Станиславів). Можемо теж похвалитись прихильністю громади. Постав ряд гуртівень, а бранжово наш купецький світ виказав поважне зрізничкування. У торговлю пішло чимало інтеліґентних безробітних — чоловіків і жінок.

Головна управа старалася м. ін. служити членам фаховою порадою та облегшувати фахову підготову. У січні 1936 р. його заходами почалися бранжові курси, які згодом повторено. Прикладаючи до кредиту велику вагу, причинилася Головна Управа до віднови діяльности Торговельно-Промислового Банку, посилення праці самодопомогових кас, і зорганізування фонду безвідсоткового кредиту. Союз постійно турбувався, щоб члени могли купити добрий товар, щоб мали кредитову поміч і податкову пораду, та щоб їх товариське життя розвивалося. Від цього бюджет Головної Управи зріс до близько тисячі золотих місячно, бо виконуючи ці завдання, годі було

обійтися без організаційного апарату, без канцелярії і власного пресового органу.

У 1936 р. влада відкинула зміну нашого статуту, і обмежувала діяльність СУК до трьох східньо-галицьких воєвідств. Отож доводилося далі працювати на основі старого статуту.

У дальшій частині реферату зайнявся секретар філіями, яких в 1936 р. прибуло одинадцять і було їх в кінці року 24, а саме Львів, Косів, Коломия, Надвірна, Станиславів, Стрий, Дрогобич, Самбір, Перемишль, Любачів, Сокаль, Жовква, Золочів, Зборів, Тернопіль, Броди, Копичинці, Бучач, Підгайці, Перемишляни, Рогатин, Яворів і дві округи з інших повітів — Сколе у стрийському та Глиняни в перемишлянському. Внесли статути для затвердження владою 7 інших філій. Намічено заходи, щоб при кожній філії існувала секція молоді, споживчих купців і самопомічна каса. У Львові й ще у деяких філіях вони вже існували, у Львові працювала вже й секція "Групи Промисловців" і наймолодша ґастрономічна.

Членів було в кінці року 3,137. Появлялася точно двічі в місяці "Т. і Пр.". Були проєкти, щоб видавати її щотижня, але треба було заждати, поки члени не будуть точніші в передплаті. Газета — добрий зв'язковий з іншими воєвідствами й іде в далекий закордон. Врешті порушив секретар низку різних проблем, як: гуртівні, крамничних льокалів, будови власного дому у Львові, праці жінок у торговлі, взаємин з кооперацією тощо.

Це було, — як уже сказано, звітування секретаря, але, на жаль, не знаємо, як відбувалися Загальні Збори, яка була промова дир. Я. Скопляка і дискусія та який вибір чи перевибір управи й контрольної комісії.

Черговий рік діяльности СУКіП — 1937, записаний уже докладно, бо про ті Збори, що відбулися на початку 1938 р. маємо докладні звіти не тільки секретаря, але й інших діловодів. На зустріч тим 14-им з черги Зборам 6-го лютого 1938 писали ми в першій статті нашого двотижневика м. і. таке:

> "Що ми живемо і зростаємо в силу — про це свідчить хоч би ті голоси, що безсильно стараються з тих чи інших причин застрашувати нами оточення і параліжувати діло

об'єднання приватно-господарських творчих сил. Деякі недруги обезцінюють нас і нашу ролю морально, яскраво насвітлюючи промахи одиниць, не добачуючи за деревами лісу-молодняка, що росте і кріпшає в користь для нації.

Намічений Конґрес, яким хочемо відсвяткувати 15-річчя Союзу Українських Купців і Промисловців, і що сходиться до того з 500-річчям Свято-Юрських ярмарків, мусітиме голосно заявити нашому громадянству **"Хто ми і чого хочемо".** Та не тільки треба в тому широкі кола громадянства освідомлювати, але теж і тих незрячих товаришів купців і промисловців, що не йдуть нога в ногу назустріч кращому "завтра", що загрузли в бездушності, грошеробстві, несвідомі того, що життя куди краще навіть за лядою, коли йому **присвічує ідея"** *).

Загальні Збори відкрив голова Я. Скопляк і на його заклик приявні віддали честь померлим. Опісля голова повідомив, що Митрополит Кир Андрей Шептицький прислав Зборам своє архиєрейське благословенство. Всі прийняли це бурхливими оплесками вдячности. Інж. Б. Дурбак запропонував, щоб вислати негайно делеґацію із заявою, що зібрані на Загальних Зборах делеґати всього українського купецтва висловюють Блаженнішому Владиці, з приводу нечуваної напасти у варшавському соймі посла Войцєховського, свою синівську вірність і любов та запевняють, що вони готові на всі жертви. Цю заяву заля довго оплескувала, а обрана делеґація в складі інж. Дурбака, Миколайського та Ковалева завезли цю заяву на Свято-Юрську гору. Одночасно, на внесок інж. Ю. Крохмалюка, вислано делеґатів на Академію 20-их роковин Самостійности України з оправданням, чому купці не з'явились у Великому Театрі.

У головній промові голова дир. Я. Скопляк м. і. підкреслив:

"Грядучий організаційний рік мусить стати **переломовим,** а Союз мусить стати справжнім центром, що об'єднуватиме наших купців і промисловців. Нами мусить проводити ідея створити сильний, патріотичний, свідомий сво-

*) "Торговля і Промисл" ч. 81, 1 лютий 1938, "Треба плекати силу!" — міркування з приводу річних загальних зборів у Львові і по філіях.

їх завдань третій стан — міщанство, що його в останніх часах так бракувало нашій нації. Є в нас уже багато купців і їх кількість щораз то більшає. Є теж уже 33 філії. Але не кожний купець і не кожна філія повновартісні... Здоровий елемент мусить підтягнути менше свідомий до відповідного рівня і відмежуватись від невилічимих, з якими нам не по дорозі. Союз мусить об'єднувати нас не тільки ради хліба, але теж ради тих, що розуміють свою ролю і наші обов'язки".

Зупиняючись згодом на минулорічній діяльності СУКіП, голова підкреслив особливу ролю і працю Пром-Банку, — інституції, яка є одним з наших найповажніших осягів.

Секретар Д. Конюх звітуючи, сказав, що темпо росту наших купців ішло рівнобіжно з ростом нашої організації. А проте і в нашому розвиткові є сумні факти. Дехто заломлюється і такого треба підбадьорити, скріпити його відпорність до трудів, відвагу змагатись з ними. Скрізь у кожного треба плекати розуміння ситуації.

СУКіП мав спочатку ц. р. 4,089 членів, серед них 6 почесних і 2 спомагаючих. У 1937 р, прибуло 1,821 членів. СУКіП мав 33 філій (дві ще владою не оформлені), з яких 10 прибули в 1937 р. Найсильніша бранжа — споживча. Повітових організаторів є всього 4. Крім не затверджених філій є ще невизнана владою філія в Луцьку й окреме т-во наших купців у Рівному. У підготові є ще 10 філій. Виділ відбув у минулому році 34 засідань, 4 повітових нарад та низку доповідей на фахові теми, анкети й сходини на місці та в терені. СУКіП має 2 постійних службовців і одного організатора. Полагоджували вони масу справ СУКіП і його членів. Місячний бюджет — понад 1,000 злотих. Досі влаштовано 3 бранжові курси. Ролю фахового дошколу виконує теж орган Союзу "Т. і Пр.". Дошкільні курси влаштували Філії у Станиславові і Яворові. Союз співпрацював тісно з Пром-Банком, Українським Технічним Товариством і його підвідділом Комісією Розбудови Українського Промислу (КРУП). У звітовому році почалася співпраця з нашими ремісничими організаціями — товариствами "Зоря", "Міщанське Братство" і "Праця".

"Бібліотека має 263 томи, — говорив далі секретар. Ремісничо-Промислова Бурса дає приміщення торговельним практикантам. Орган Т. і Пр. має близько 2,500 передплатників і є не тільки самовистарчальний, але теж дає дохід, який Союз вживає на організаційні потреби".

Тому, що купців споживчої бранжі у членстві СУКіП найбільша кількість, вони підтримують разом із Союзом справу організації гуртівень у країні, яких вже є з десяток, та які побіч складів "Народної Торговлі" обслуговують купецтво й підтримують рідний промисл. СУКіП веде у своїй канцелярії посередництво праці в торговельних й промислових підприємствах для своїх членів та посередництво місць для купецьких практикантів.

СУКіП має 5-ох представників у Промислово-Торговельній Палаті. У звітовому році занотовано більший приплив жіноцтва до купецького звання. Мусимо подбати про більшу кількість жінок у купецтві ніж досі, а теж брати участь у громадському житті, виявляти жертвенність на народні цілі, стояти в тісних зв'язках з північно-західніми землями, ще сильніше підтримувати організаційну й фахово-освітню працю та зміцнювати свій рідний промисл.

Скарбник, інж. Глинський, заки почав свій касовий звіт, дав спершу доповідь про обов'язки купців щодо рідного виробництва та щодо збуту їх продукції. Він теж п'ятнував тих, що не платять чи зволікають з плаченням внесків і передплат за газету, поправив секретаря, що бюджет вимагає місячно 1,200, а не 1,000 злотих, і в своїх коментарях звернув увагу на ті небезпеки, що загрожують нам і на потребу протиставитись їм сильною організацією. Потім повторив те, про що часто писала "Т. і Пр.": "Наша станова організація, — казав скарбник — це віддзеркалення сили українського купецтва і тільки сильна організація, здвигнена збірним зусиллям цілого українського купецтва, свідомого свого великого покликання в економічному розвитку нашого народу, свідчитиме про його зрілість та національну вартість".

Не є обов'язком історика переписувати весь протокол Загальних Зборів, але виловити з нього найсуттєвіше. Тимто не згадуємо про абсолюторію уступаючій Раді та інші подроби-

ці, і з дискусії цитуємо тільки дещо — про решту, що має своє значення, згадаємо в розділі "Філії СУКіП".

Ось перший дістав слово делеґат Волині, насправді гість, Миколайський, який зазначив, що серце в грудях, як в місцевого купецтва, так і волинського, б'є однаково, але об'єктивні обставини не сприяють можливостям створити на Волині свою організацію. Недавно подана статистика, а в ній ніби українських купців на Волині більш 3,000, очевидно неправдива. Наших там не більше, як 1,000 купців, решта — це москалі, православні чехи тощо. Наші купці розміщені головно по селах. Вже слідне бранжеве розгалуження. Постають крамниці з мануфактурою, шкірою, гуртівні. Волинський купець-українець умінням здобуває клієнтелю. Треба зв'язків, пропаґанди рідного промислу. Є на Волині недовірки, але є і такі, що домагаються рідних виробів. Навіть на Поліссі знають уже про ті вироби. Радить створити аґентуру. Ред. В. Несторович зупинився на організаційному контакті з ремісниками, до чого, зрештою, покликано вже Делеґатуру у Львові. Але скрізь у краю потрібна співпраця. А. Хомяк (Самбір) вимагає гостріших директив з центру. Потрібні організатори. Я. Гайвас переконуючо представив вагу опіки над торговельним доростом і вніс резолюцію, щоб Загальні Збори закликали всі філії створити "Секції Торговельної Молоді" та забезпечити опікою їх" при чому з проводами цих клітин повинен співпрацювати весь загал старшого українського купецтва. Інж. А. Міляннч виголосив довшу доповідь про значення кредиту для купця і ролю в нашому житті Пром-Банку, а інж. Ю. Крохмалюк начеркнув програму ювілейного свята, і поставив згодом внесок влаштувати впродовж 1938 р. "Свято Українського Купця", в яке увійшли б також святкуваня 500-річчя Свято-Юрських ярмарків і 15-річчя СУКіП. Різні внесені резолюції проголосовано, обрано, або переобрано членів Виділу і Контрольної Комісії, відспівано національний гимн, а тоді накрито столи до обіду, пов'язаного з товариськими розмовами і розвагами.

Автора цієї книжки м. і. здивував запит волинської делеґації, яким чином ми співаємо національний гимн при відчинених вікнах у сусідстві самого маґістрату? "Невже ж вам цього не вільно?" — був запит. Волиняни пояснили, що на Волині

зібраних негайно розігнали б, а деяких навіть арештували б. "Ви не уявляєте собі, наскільки ви тут свобідніші, як ми там", — сумно сказав один із гостей-волинян.

У проводі СУКіП на рік 1938 станули: дир. Я. Скопляк (привітання довготривалими оплесками), М. Ковалів, Д. Конюх, дир. С. Герасимович, Ю. Ломаґа, інж. Б. Попович, інж. В. Рижевський, інж. С. Кіндій, інж. А. Міляннч, Т. П'явка, Е. Думин, В. Трач (Тернопіль), І. Заячківський (Збараж). Заступники: Терлецький, Стецик і Проць. Контрольна Комісія: інж. Ю. Крохмалюк, інж. О. Клюфас і Є. Говикович.

З уваги на те, що рік пізніше, 26 лютого 1939 р., відбулися 15-ті річні Загальні Збори, як **останні** перед II Світовою війною, ми розповімо про них негайно після 14-их Зборів і порівняємо кількість членства СУКіП, як доказ великого розмаху-росту цієї нашої установи. Як подав секретар у своїй доповіді — членів спочатку 1939 р. було 5,761, з них 3,297 активних, (тобто платників член. внесків і 2,464 пасивних, які з членськими внесками залягали. Серед членів було 5 почесних і 8 спомагаючих. Філій (місцевих гуртків) було, як довідуємось з того самого джерела, 38. На Збори прибуло близько 300 членів і делеґатів.

У 6-му числі "Т. і Пр" з 15 березня 1939 (бо, на превеликий жаль, ми не найшли ніде 5-го числа з 1 березня, і про Збори користуємось тільки короткими даними щоденника "Діло") читаємо про ці Збори такий відгук:

Звідомлення про хід Загальних Зборів обох наших централь, організаційної СУКіП і кредитової Пром-Банку, принесла майже вся наша преса. Присутні на одних і других Зборах українські журналісти мали змогу ствердити як ріст обох централь, так і діловий хід самих нарад. Це вони підкреслювали у своїх звітах.

Та не тільки українська преса присвятила річним Зборам СУКіП свою увагу. Наші "випробувані приятелі" з польського крайньо шовіністичного табору слідкували дуже пильно за всякими проявами українського життя, реєструючи їх у своєму органі "Слово Народове". І там присвятило воно довшу замітку в числі з 28 лютого 1939 р. під великим наголовком

"Більше як 3,000 членів має Союз Українських Купців", а Загальним Зборам і Пром-Банкові теж більшу нотатку в числі з 1 березня 1939 р. Коли не рахувати завваги "вічна кривда" при ствердженні, що в деяких районах адміністраційна влада не дозволяє працювати Союзові і основувати філії, та коли поминути перекручене прізвище інж. Мілянича на Міляновича, то звітування "Слова Народовеґо" треба признати за речеве.

У замітці про адміністраційну владу, яка не дозволяла Союзові працювати на деяких відтинках, — був тими короткими словами переданий звіт голови "Групи Промисловців", інж. Ю. Крохмалюка, про неправне розв'язування польською владою, разом з іншими секціями, і згаданої групи пізно восени 1938 р., яка була автономічною Секцією СУКіП.

На Зборах була цікава дискусія, в якій брало участь 21 бесідників. Далека заповідь воєнного буревію давала про себе знати в мінорних настроях декого з приявних купців, але назагал панував добрий, оптимістичний настрій. Один з промовців натякнув на пасивних членів, які, боячись війни, затримують внески чи передплату і саме це дозволило згодом польській газеті в наголовку зменшити кількість членів нижче членства напочатку року 1938, хоч нових членів прибуло 672 і це був великий доказ росту СУКіП. Якби не війна 1939 р. — ми б стали могутньою організацією. Те, що було намічене на дальші роки і те, що було повторене та збільшене на останніх Зборах, найдуть читачі в розділі "Пляни на майбутнє" в дальшому тексті цієї книжки.

Варт зацитувати враження із Зборів інж. М. Деревянка, одного з активних пляновиків та діячів нашої організації, з яким читач познайомиться далі. Він у своїй статті "Глибших думок — ширших обріїв" писав у "Т. і Пр.":

"Останні Загальні Збори українського купецтва перейшли під знаком поглиблення й поширення організаційного, творчого життя, активізації його, ділової та поважної. Українські купці не хочуть тільки гарних слів й патетичних гасел. Вони бажають реальних, практичних метод праці, які б скріплювали їх, як господарський, так і суспільний чинник".

Членами Головної Управи на 1939 (останній рік) були обрані або переобрані: Я. Скопляк, Ю. Ломаґа, інж. А. Мілянич,

інж. Б. Попович, інж. С. Кіндій, Т. Пявка, Е. Думин, М. Бачинський (Станиславів), мґр. Я. Кальба, М. Терлецький, С. Хомяк, М. Проць" заступниками: С. Пилат (Рогатин), М. Парубочний, М. Стецик і Е. Угрин. До Контрольної Комісії ввійшли Ю. Крохмалюк, Є. Говикович і інж. О. Клюфас.

"Свято Українського Купця", в яке мало входити 500-річчя Свято-Юрських Ярмарків і 15-річчя СУКіП, пляновано улаштувати до кінця 1938 року, згідно з пропозицією інж. Ю. Крохмалюка прийнятою на передостанніх Загальних Зборах у лютому 1938 р. пересунено, на нашу думку, під впливом воєнних сподівань.

***

Балянс п'ятирічної праці СУКіП під проводом дир. Я. Скопляка, в умовах різних перешкод і застрашувань своїх і чужих, був справді величезний. Перейнявши десятирічну спадщину, що її почали складати 2 листопада 1924 р. і кінчили 1933 р., вона мала в початковій фазі 1,660 не надто активних членів та 10 філій, в тому одну майже нечинну. За 5 років були зорганізовані 5,760 членів, з того 3,290 розмірно активних і 38 визначних філій, плюс 7, що ще не були затверджені владою на терені трьох галицьких воєвідств.

Із значних осягів СУКіП з того часу треба згадати такі: Заснування власної пресової трибуни — двотижневика "Торговля і Промисл", що появився першим числом 1 жовтня 1934 і виходив безперебійно аж до 15 вересня 1939 р., тобто до вибуху Другої світової війни (останнє число 118). Був це постійний орган контакту Головної Управи СУКіП з усе численнішим членством.

Коли мова про інші друковані матеріяли СУКіП, то згадаймо з них: скрипти (матеріяли) про правничі справи (двічі в місяць, відбитки на циклостилі) під редакцією м-ра С. Кальби від 5 листопада 1938 р.; стінну газету на правах рукопису "Молодий Підприємець", що її видавала місячно власними силами Секція Торговельної Молоді при СУКіП, врешті книжка "Упрощене книговодство і податки" В. Несторовича, сторінок 160, друкована в "Бібльосі" у Львові в 1936 р. тиражем (3,500 прим.). В автора збереглась з неї тільки обкладинка.

Майже готовим до друку був скрипт великої книги "Енциклопедія Українського Підприємця" (об'ємом 800-900 сторінок). Це була збірна праця 10-ох фахівців під редакцією В. Несторовича. Ми вже відвідали були друкарню оо. Василіян, домовились щодо друку й думали замовити папір, але директор друкарні намовив нас здержатись із закупом паперу з уваги на можливість війни. Був це кінець червня 1939 року. На тому і стало: всі манускрипти залишились у Львові. Це мало бути монументальне видання СУКіП.

Оснований ще в листопаді 1926 р. "Торговельно-Промисловий Банк" під дирекцією д-ра А. Говиковича, Я. Кисілевського і Д. Конюха не був у той час популярний серед нашого купецтва і ледве клигав, врешті став майже бездіяльний. Десять років після заснування створився організаційний комітет, який відновив діяльність Банку. У зв'язку з цим СУКіП проголосив обіжником, надрукованим у 47 ч. "Т. і Пр." заклик до всіх філій почати співпрацю з "Пром-Банком" (так скорочено його називали), який мав служити інтересам торговлі, промислу й ремесла. Безпосередньо співпрацювати з цим банком мали Самопомічні Каси при філіях, а де такої не було, пропоновано заснувати негайно "Збірницю Пром-Банку", завданням якої було збирати постійно дрібні ощадності серед купців, промисловців і ремісників, серед молоді й старших громадян.

Ці дрібні ощадності та співпраця членів стали великою мірою підоймою розвитку. "Пром-Банк" став дуже швидко найкращим приятелем і добродієм наших купців, промисловців і ремісників, давав їм добру обслугу у кредиті, у поточних рахунках, у безготівкових розрахунках, та інших банкових акціях. Рухлива дирекція створила 7 окремих відділів, влаштовувала скрізь анкети, з'їзди, конференції в терені, а обертаючи вже в найближчих роках великим капіталом, допомагала відкривати промислові підприємства і врешті, разом з СУКіП створила крайову гуртівню "Гурт". Але про "Пром-Банк" ширше в окремому розділі.

У передовиці "Т. і Пр." з 1 жовтня 1937 р. п. н. "За організаційне зближення українських купців, промисловців і ремісників я порушив потребу співпраці СУКіП з товариствами ремісників "Зоря" і "Міщанським Братством", якої досі майже не

було. "Ремісництво поодиноко тяготіє до нас, шукаючи поради, інформації чи кредиту, не раз наші шляхи проходять поруч, що наші завдання і прямування подібні, а то нерідко й ті самі. Систематична співпраця, організаційне зближення дозволили б обом ремісничим т-вам дотримувати крок з СУКіП, дало б старому й засібному т-ву "Зоря" імпульс до живішої діяльности, до продуктивнішої праці". Стаття пропонувала покище двосторінковий куток у нашому двотижневику зі статтями й інформаціями про ремісників та, далі, зацікавити аґендами, що їх веде наш "Пром-Банк". Назву такого зближення і справу його керівного орґану та статуту залишила стаття узгідненню обох товариств.

Ці суґестії мали майже негайний відгук і знайшли повну увагу на анкеті у Станиславові вже 3 жовтня, а 14 того ж місяця окрема нарада, на якій були заступлені СУКіП, "Група Промисловців", "Зоря", "Міщанське Братство", "Технічне Товариство" і "Пром-Банк". Усі приявні визнали необхідним скріпити взаємини й створити керівний та контрольний орган для справ кооперування. Чергова нарада відбулася 28 жовтня 1937 і СУКіП, точніше ред. В. Несторович, представив на ній конкретний плян у доповіді "Спільне порозуміння і верховний орґан". В засаді всі думки референта прийнято. Від 1938 р. почалася співпраця в "Т. і Пр." аж до появи газети "Новітній Ремісник" 1 жовтня 1938 р. Стежки до співпраці були налаґднані.

Позитивним явищем було й приєднання Українського Технічного Товариства до спільних справ торговлі й промислу, які репрезентував СУКіП, зокрема "Група Промисловців" при ньому. У Технічному Т-ві були головним чином молоді інженери й рухливі з недавними повоєнними або закордонними студіями. Вони мали свої ідеї та пляни, що їх послідовно здійснювали. При УТТ була зорганізована Комісія Розбудови Українського Промислу (скорочено КРУП). Деякі з інженерів входили у склад Головного Виділу СУКіП, серед них заслужений довголітній голова Українського Технічного Товариства інж. Василь Рижевський.

УТТ-во мало бюро поруч з СУКіП і видавало "Технічні Вісті", які поруч академічного інженерського змісту пішли зго-

дом і на виробничу та іншу господарську проблематику. Видатний осяг це влаштований "КРУП" і "Групою Промисловців" спільний "Показ" різних можливостей продукції, якими досі наші "бизнесмени" не цікавились, а пропагований "рідний промисл" виробляв малюсеньку частину з багатьох тисяч бранж. (Ширше про це дивись розділ "Співпраця Українського Технічного Товариства з СУКіП).

У такій дійсності навіть найбільш патріотичні купці, хоч би й споживчої бранжі, яка охоплювала близько 65% всього українського купецтва, не могли впевняти, що весь асортимент їх товарів походить з "рідного промислу", а вже ніяк не могли робити цього тих ледве 35% нашого купецтва, що працювали в інших, як споживча, бранжах. І це була причина, що СУКіП подбав про "Бранжеві курси". А що вони почалися в 1937 р. і було їх у тому ж році два, то згадані 35% купців з інших бранж були вже якоюсь мірою фахово підвищені.

Усіх "бранжевих курсів" було у Львові 5, та по одному в Яворові й Станиславові, — і про них пишемо ширше в окремому розділі.

Повертаючись до купців неспоживчої бранжі — вони могли продавати в найкращому випадку 1% краму з "рідного промислу" й не диво, що йшов натиск братися за виробництво небувалих у нас, але потрібних всякій людині і кожній родині, продуктів. Це й тому на "бранжевих курсах" викладали фахівці таких бранж, як галянтерійна, мануфактурна, паперова, шкіряна, скляно-порцелянова, залізна, гастрономічно-готелева, одягово-конфекційна, хутряна, споживча (включаючи м'ясарства, молочарство, цукрівництво й овочарство, торговельного посередництва і різні теоретичні предмети, важливі для купців та промисловців). (Дальші дані дивись розділ "Шкільництво").

За довгі роки філії здобулись на чотирьох платних організаторів, які обслуговували місцевих і довколишніх купців, заступали організацію та Групу Промисловців, пропагували рідні вироби та намовляли сторонніх до членства в СУКіП, до філій і до контактів із "Пром-Банком". Коли в червні 1938 р. Рада СУКіП рішила вишколити теренових організаторів, тих, що вже працювали і яких до цього часу було вже 11, а теж кандидатів, які хотіли б працювати організаторами, на заклик

Ради крім тих 11 приїхало 39 кандидатів до Львова та між 16 травня і 15 червня 1938 р. взяли участь у інтенсивному вишколі. Сім місяців пізніше відбувся 1-ий З'їзд організаторів, на який прибуло їх 20 з 32-ох уже чинних Філій. (Дивись "Вишкіл організаторів"*).

"На порозі нового етапу" — дав автор цієї книжки наголовок звітові з 1-го З'їзду голів Філій 23 жовтня 1938 р.**). Зміст цього звіту уважав він за важливий і цікавий, а тому й дав його як вступ до розділу "Філії СУКіП". Це була добра ідея голови дир. Я. Скопляка, і напевно такий З'їзд був би став постійним "парляментом", скликуваним бодай кожних два роки, якби в міжчасі війна не поклала хрестик на всі наші пляни і задуми. До нових ідей, що появилися в останньому 5-літті і мали велике значення, хоч не були остаточно зреалізовані, рахуємо ще "Дім Українського Купця і Промисловця" і для придбання фондів на ту ціль обрано Будівельний Комітет; "Музей-Архів Української Торгівлі і Промислу", ідею до якого дав редактор у статті "Документи життя" в "Т. і Пр." і Рада СУКіП апробувала її, "Фахова Бібліотека" (проєкт П. Б. Мандюка, а зрештою вже вирішений раніше), якою першою публікацією було видане "Упрощене книговодство" В. Несторовича. Готувалися дальші брошури, що потім мали вийти збірним великим томом, як "Енциклопедія Українського Підприємця". Основано дві нові секції: ґастрономічну й палива. Головою першої був Д. Дружбяк, другої — І. Калитяк.

Кожного року в травні влаштовував СУКіП празник патрона нашого купецтва — св. Юрія, філії робили це в містах свого осідку. Починалось святкування в архикатедральному Храмі Св. Юрія Богослужбою, що її здебільша правив великий приятель нашого міщанства єпископ Іван Бучко в асисті кількох духовників. Після того збирались купці й промисловці з родинами та запрошені представники установ у жовтій залі "Народного Дому" (в р.р. 1938-39), бо раніше в залі домівки СУКіП, в якій відбувалась академія. Кожного разу відкривав її і виголошував першу промову голова Я. Скопляк, а тоді слідувала доповідь; (в останніх роках д-р В. Щурат — в р. 1937;

*) "Торгівля і Промисл" ч. 91, 1938.

**) "Торгівля і Промисл" ч. 99, 1 листопада 1938.

— голова "Ґрупи промисловців" Ю. Крохмалюк в 1938 р., мґр. С. Кальба, секретар СУКіП, у 1939 р.). На Святі св. Юрія 1938 р. про важливу місію українського купецтва говорив Я. Гайвас, внісши бадьорий настрій на залю, потім учень Максимюк деклямував вірш А. Курдидика "Святий Юрій" і все завершував хор "Сурма" піснями під батутою дир. "Хрому" Ю. Плешкевича. При кінці свята (в різних роках були невеличкі зміни) приявні разом з хором співали національний гимн. У тій самій залі був поданий обід, що його приготовила "Ґастрономічна секція" і поблагословив Владика Бучко. При тому йшла товариська балачка, промовляли кількох бесідників, присутні складали свої лепти на "Рідну Школу" (в 1938 р. закликала до цього п. Скоплякова на "Кружок РШ ім. Ганни Барвінок") а після цього відбулася забава з танцями при оркестрі Леоніда Яблонського (любленого "Ябця").

При кінці згадаємо ще кілька справ, що їх ми раніше поминули. На Загальних Зборах 1935 р. вирішено заснувати "Посмертний Фонд" членів СУКіП. У 1938 р. С. Кальба опрацював "Службовий договір з працівниками" і "Правильник праці" організації СУКіП, який на найближчих Зборах затверджено. Відчинено було теж безплатне Бюро правних порад для членів СУКіП. Підтримувано грішми передусім "Просвіту", "Товариство Воєнних Вдів і Сиріт" і "Фонд Інвалідів Української Галицької Армії".

СЕКЦІЇ СУКіП

1. "Група промисловців".

Згуртовані в СУКіП промисловці створили свою секцію п. н. "Група Промисловців", що мала автономні права. Про її оснування маємо вістку в "Торговлі і Промислі" ч. 5 з грудня 1934 р. До Управи Групи ввійшли: дир. Е. Нагірний, дир. Я. Скопляк, інж. М. Колтунюк, інж. Б. Дурбак та інж. І. Гавалко. На Загальних Зборах в 1934 р. секретар СУКіП Д. Конюх з'ясував коротко: "Група Промисловців об'єднує поважну кількість членів, дбає про збут виробів своїх членів, влаштовує анкети в краю для купців і для громадянства".

Це був факт великого значення. Промисловці зв'язались нерозривно з купцями, придбали для СУКіП-ів інтеліґентні сили, а для себе легший доступ до всіх українських купців. Правда, в початках ця група була малочисельна, продукційних варстатів, фабричок і фабрик було в її диспозиції мало. Але їх власники — це були люди здебільша з вищою освітою, головно інженери та фахівці різних ділянок, і тепер при спільних зусиллях уже кожен тиждень, як не день, приносив зі собою новий продукційний варстат, фабричку чи майстерню.

Особливу увагу звертали промисловці на рекляму. У "Т. і Пр." зростали оголошення, покази й вистави у Львові й на провінції стали частішим явищем та цікавили купців своїми, а також і загал громадянства "рідними виробами". Ефективність, а то й мальовничість кіосків на цих виставах, барвисті афіші притягали численних глядачів, що ставали покупцями, а нерідко й примушували байдужих купців увести в себе виставлений на показ товар. Часто ці ж промисловці допомагали філіям влаштовувати місцеві вистави чи покази, або брали участь в анкетах, на яких виступали підготовані бесідники, аналізуючи гасло "свій до свого по своє".

Чималу проблему створювала конкуренція між нашими промисловцями. Коли один з них уводив на український ринок якийсь крам і той "ішов добре", інший, бувало, впроваджував його теж у себе. Цьому треба було покищо обережно протидіяти, бо існували сотні різних чужих товарів, якими мусіло користуватись українське громадянство, бо "свого" не було і можна було виробляти їх без конкуренції. "Група промисловців" була теж проти "конкуренції", вважаючи, що дотогочасну дійсність слід толерувати, але дальший розвиток промислу в українців мусить йти за новими бранжами і новими товарами. Важливо, щоб українські приватні промисловці не брались за фабрикацію того самого продукту, який вже був на ринку, поданий туди іншим українським промисловцем, але щоб конкуренції не робила йому теж кооперація, не продукував його і приватний промисловець. Коротко, щоб пляново продукувати такі продукти, яких бракувало нам як "рідних виробів", а які мусіло наше громадянство купувати польської чи жидівської

продукції. Цю думку підтримав теж знаменитий правник, правний дорадник і начальник правного відділу Ревізійного Союзу Українських Кооператив М. Корчинський, і на цю тему писав у великодньому числі Господарсько-Кооперативного Часопису 1933 р. ("Розбудова рідного промислу не під силу самій кооперації. У цій ділянці мусять діяти теж приватні підприємці і приватний капітал"). Цей погляд був згодом дискутований в пресі. І хоч нам довелось пізніше полемізувати з автором у справі сільських крамарів, яких він, як приватників, ладен був бачити лиш у місті, розглядаючи села, як виключний терен дії кооперації, то в справі розвитку й побудови рідного промислу М. Корчинський висловлювався зовсім доречно. Навіть коли ми пізніше розійшлися у поглядах на ролю сільських крамарів, то бачили його майже на кожних Загальних Зборах СУКіП і ще не раз розмовляли на цю тему.

Іншу "конкуренцію" робили нам поляки, напр., — на прикру аж "брудну конкуренцію" пробувала піти фірма "Наше Будовництво", наслідуючи папірці для сигарок "Калина" виробу кооперативної фабрики "Будучність" у Тернополі, на які був масовий попит. Назвавши їх "Калина" і давши українські надруки, ця фірма старалася продавати їх через українських купців. Але це їм не вдалося, і вони за якийсь час припинили свою спекулятивну продукцію.

У вересні 1934 р. самостійні промисловці і представники кооперації покликали до життя "Промислову Раду", обравши на її голову дир. Ю. Шепаровича. З промисловців обрано тоді до Ради інж. П. Дурбака (свічки "Ерос"), Т. Глинського ("Фортуна Нова"), Я. Скопляка ("Зоря") й інж. Клюфаса (кілки "Дендра"). Першу виставу з участю самостійних підприємців влаштовано восени того ж року в Центросоюзі (при вул. Зіморовича 20-22).

Тривало це до 1936 р. Ні одні сходини "Промислової Ради" не відбулися, хоч як того домагалися члени-приватники.
Значно пізніше, бо в 56 числі "Т. і Пр." за 15-те січня 1937 р. у статті "Потреба організаційного зосередження українського промислу", автором якої був голова "Групи Промисловців" Ю. Крохмалюк, знаходимо ось які вияснення цього факту:

"Коли в 1936 р. виявилося, що існуюча тоді "Промислова Рада" натрапляла на труднощі, яких не змогла побороти, зайшла пекуча потреба тісніше зв'язати бодай індивідуальний промисел. Здається, нема на світі нації, яка розділювала б свій національний промисел на дві, не завжди співдіючі з собою групи, які різняться частіше лише правною формою існування, а рідше ідеологічними засновками. Та наші дивоглядні покрутки щоденного життя, мабуть, не дозволили тоді на краще ставлення справи.

Отож індивідуальні промисловці поширили свою діяльність організаційно при Союзі Українських Купців, як "Група Промисловців", зберігаючи зобов'язання, затягнене ще в "Промисловій Раді", у виді т. зв. конкуренційної клявзулі. І так членом "Промислової Ради", а згодом і "Групи Промисловців" не міг бути той український промисловець, який відкрив нове підприємство, що конкурувало з існуючим вже і зорганізованим українським підприємством".

Щойно 26 вересня 1936 р. Центросоюз несподівано запросив кооператорів і деяких промисловців на конференцію. Тема її була: "Вільна конкуренція у виробництві". Дивно було, що така справа не знайшла свого вирішення на "Промисловій Раді", яку покликано до життя з кооператорів і приватників промисловців для спільного вирішування якраз справ, зв'язаних із розвитком і потребами українського промислу і зокрема спірних справ. Згідно з задумом дир. Юліяна Шепаровича ця конференція мала зорієнтувати Центросоюз у поглядах на конкуренцію у нашому промислі, і тому він проголосив заздалегідь, що наради мусять бути секретні, та що дискусія ні до чого не зобов'язує і нічого не буде вирішувати.

У ході "свобідної балачки" виявились розходження в поглядах. За вільну конкуренцію були рівні голоси кооператорів і приватників (2:2), а "проти" заявились 3 приватники і 2 кооператори. Більшість приявних не заявились ні так, ні інакше, виявивши байдужість. "Соломонова думка" була Ю. Шепаровича. Він заявив, що приватники є за вільну конкуренцію. А ще більшою несподіванкою була його заява на З'їзді Окружних Кооператив, мовляв, приватники дали кооперації вільну руку в розбудові промислу теж і в тих ділянках, у яких працює вже промисл приватний. Таку ж думку висловив Остап Луцький у своїй репліці на кореферaті В. Несторовича 22 листопада 1936 р., К. Коберський підтверджував її на сторінках "Кооперативної Республіки".

І так при допомозі спритного маневру кооперація звільнилася від зобов'язань не підтримувати конкуренційної боротьби українського кооперативного і приватного українського промислу, які взяла була на себе.

Коментуючи цю безпретенсійну поведінку Ю. Шепаровича й інших у відношенні до приватницького рідного світу журнал "Т. і Пр." писав вкінці: "З уваги на те, що проголошення воєнного стану в ділянці виробництва може мати в консеквенції жалюгідні наслідки для самої розбудови українського національного промислу, наші приватні промисловці вважають своїм обов'язком освідомити українське громадянство, що не вони відповідальні за те, що станеться в майбутньому *).

Це було надруковане 1 січня 1937 р., а вже 3 січня того ж року "Діло" помістило алярмову статтю від "Групи Промисловців" про загрозу конкуренційної боротьби в українському промислі, зокрема в висліді панівних у кооперації тенденцій організувати власне виробництво таких артикулів, які вже успішно виробляють промисловці-приватники.

Очевидно, після цієї статті в "Ділі" не треба було довго чекати на виправдувальну відповідь кооперації. Не пам'ятаю її змісту, але мова в ній була про те, що приватники перші зломили клявзулю про конкуренцію, бо два чи три з них оснували підприємства, які вже існували. Та найцікавіше: у висліді появи тих двох згаданих статтей, із взаємними обвинуваченнями у провідному пресовому органі "Діло", відбулася спільна конференція обох сторін, і після неї у пресі появився такий комунікат:

"Конференція українських промислових підприємств, що відбулася 22 лютого 1937 р. в домівці Союзу Українських Купців у Львові при участі представників Ревізійного Союзу Українських Кооператив, Центросоюзу, Народної Торговлі, Маслосоюзу та представників фірм: Елегант, Бібльос, Пасічнича Спілка, Курилко, Продукція, Міка, Кома, Керос, Фортуна Нова, Теб, Бучківський, Топ, Зоря, Пласт, Астрон, Альое, Сільва, Ароза, Декоро, Дендра, Веселка, Кір, Атра, Комета, Фамоза, Мота, Райтарівський, Ергон, — ствердила, що існують шляхи співпраці між українським промислом й українською кооперацією та покликала комісію для реалізації цієї співпраці.

Інж. Юрій Крохмалюк — предсідник конференції, інж. М. Раковський — секретар конференції.

*) "Торговля і Промисл" ч. 1(55), стаття "Вільна рука, декілька інформацій про одну конференцію і її давні відгуки".

З того повідомлення, підписаного головою "Групи Промисловців" інж. Ю. Крохмалюком і представником кооперації — інж. М. Раковським, можна, — на наш погляд, зробити висновок, що проблема конкуренції була розв'язана позитивно, отже й по думці приватників-промисловців.

У скромних матеріялах, якими користуємося, знайшли ми теж одну нотатку (в "Т. і Пр." ч. 70 з 1 січня 1938 р) про річні сходини "Групи Промисловців" 21 грудня 1937 р. Подаємо її повністю:

"На сходинах вирішили м. ін., що членом "Групи Промисловців" може стати власник, чи представник кожного українського промислового підприємства, без огляду на те, чи існують у нас вже інші підприємства з тієї самої бранжі. Очевидно, він мусить раніше стати членом Союзу Українських Купців.

До нової Управи обрані: інж. Ю. Крохмалюк — голова (удруге), інж. С. Кіндій — заступник голови, інж. М. Раковський — секретар (удруге), інж. О. Клюфас — скарбник (удруге), інж. В. Маркусь — організатор".

Цікаве, що з цілого змісту цих сходин подано тільки і виключно поборювану недавно і знесену кооперацією клявзулю "конкуренції". Очевидно, промисловці, допускаючи конкуренційні підприємства, трактують їх як необхідне лихо і хочуть усіх промисловців мати у своїй групі, але надалі обстоюють не дублювати існуюче, а творити нове. Це побачимо зі звіту за 1937 р., що його склав голова "Групи Промисловців" інж. Ю. Крохмалюк на Загальних Зборах СУКіП у лютому 1938 року, кажучи:

"Членами Групи були спочатку 1937 р. представники 27 фірм, з кінцем року — 30 фірм. Група мала сходин звичайних 19, надзвичайних 1, разом 20. Крім цього відбулась одна конференція спільно з кооперативними фірмами. Група займалась пропагандою виробів рідного промислу, допомагаючи при організації різних виставок та беручи у них участь. Такі вистави відбулися: в Судовій Вишні, Любачеві, Перемишлі, Калуші, а крім цього малі покази в Жовкві, Комарні, Косові, Кутах і на Знесінні біля Львова. З причини заборони влади не відбулися проектовані й підготовані вистави в Підгайцях і Тернополі, а в

зв'язку з Тернополем не відбулася вистава в Збаражі. Уважаючи, що правильний розвиток нашого промислу можливий лише при тісній співпраці всіх наших господарських чинників, Група з успіхом старалася зліквідувати деякі непорозуміння, які заіснували в 1936 р. між кооперацією та індивідуальними промисловими фірмами. Дбаючи врешті про те, щоб у рамках Групи об'єднати весь український індивідуальний промисл, вирішено на останніх Загальних Зборах Групи, 21 грудня 1937 р., що членом Групи може бути кожний український промисловець, навіть тоді, коли веде конкуренційне підприємство до вже існуючого підприємства. При цьому група далі стоїть на становищі, що творення таких конкуренційних підприємств для нас назагал покищо некорисне та недоцільне. У поточному році хоче Група приєднати всіх наших промисловців у члени та, скріпивши так організацію, працювати ще успішніше, ніж досі для доцільної розбудови українського промислу".

Знесення "конкуренційної клявзулі" виправдав докладніше Ю. Крохмалюк у згаданій вже статті в "Т. і Пр." ч. 56, з 15 січня 1937 р., коли писав:

> "На цьому становищі встояла "Група Промисловців" до кінця 1937 р. У тому часі, з уваги на не раз парадоксальні випадки, що траплялись у практиці в наслідок збереігання згаданої вище клявзулі, стиралися в "Групі" різні погляди членів на цю справу. Виміна поглядів і реальний кількалітній досвід та покращання збутової коньюнктури вирішила конечність змінити конкуренційну клявзулю. Глибоко й речево продумана проблема найшла свою розв'язку на Загальних Зборах "Групи" в грудні 1937 р. — Збори прийняли постанову, що членом "Групи Промисловців" може стати кожний український промисловець, якого прийме СУК і Виділ "Групи".
>
> Не місце тут доказувати правильність нового становища "Групи Промисловців". Ясно, що остання постанова Загальних Зборів стала дуже важним кроком до очищення атмосфери серед українських промисловців. Крім цього уже цих кілька років праці виказали понад усякий сумнів, що "Група Промисловців" принесла в розмірно короткому часі чимало користей у кристалізації ба-

гатьох господарських проблем, і що на майбутнє вона має величезні завдання і можливості. Щоб подолати поставленим собі обов'язкам, було необхідно працювати в цілій ширині і з найбільшим накладом енергії. Сьогодні стало ясно, що **не може бути нам байдуже чи поза організацією стоять деякі промисловці, чи ні!** Кожний, хто пішов на шлях промислу, обов'язаний до праці в організації. Думаю, що кожний промисловець це гаразд розуміє, якщо він свідомий наших завдань і цих перепон, які знаходимо в праці над удосконаленням національної господарки!"

2. Секція споживчих товарів (корінників).

Цю найчисленнішу з купецьких бранжевих клітин Секцію споживчих товарів для Львова і повіту створено в 1931-ому році, за головства Г. Гануляка. Головою її став М. Ковалів. Члени Секції користали з послуг гуртівні "Народної Торговлі", яка теж і згодом, коли у Львові потворились уже гуртівні приватників, була завжди ще поважним доставцем споживчих товарів і напитків нашим купцям. У 1934 р. у 3-му числі "Т. і Пр." була проголошена анкета на тему гуртівень і вже до 4-го числа наспіли були перші голоси. Щоб уточнити відповіді, анкета запропонувала такі напрямні для дискусії:

1) Самостійні приватницькі гуртівні. Якщо ні — то чому?
2) Користання з гуртівень кооперативних за взаємним устійненням умовин співпраці. Якщо ні — то чому?
3) Організація гуртівень приватних, при чому ініціятива виходить від наших промисловців. Якщо ні — то чому?
4) Організація приватних гуртівень, при чому ініціятива виходить від заінтересованих в існуванні гуртівень детайлістів. Якщо ні — то чому?
5) Гуртовим продажем займаються рухливі одиниці, при чому загал купців підтримує морально і матеріяльно тяжкі їх почини. Якщо ні — то чому?

Відповіді були різні і в основному виходило з них, що нам потрібні власні, самостійні гуртівні, але покищо треба нам користати з тих, які існують, зокрема з "Народної Торговлі" (з централі і її філій на провінції) та — тих було менше, — з

Кооперативних Союзів. Очевидно, мова про споживчі товари, бо анкета щодо інших бранж ще не розбудованих, не була покищо актуальна.

"Секція корінників" у Львові предложила Загальним Зборам СУКіП в 1935 р. такий звіт за рік 1934: "Об'єднала вона 105 членів у Львові й повіті. Має свою "Самопомічну касу" і з неї дає дешеві позики членам, як хвилеву поміч. Фонди для неї зібрані з невеличких провізій, що їх Секція дістає від фірм, з якими її члени в торговельних взаєминах, а головне від "Народної Торговлі", де Секція зосередила свої гуртові закупи споживчих товарів. Вона заключила з "Народною Торговлею" відповідну умову й виєднала окрему гуртову роздільню. "Народня Торговля" дає членам Секції товаровий кредит і за рахунок провізії від обороту вплачує щомісяця якусь квоту до "Самопомічної каси" Секції. У той спосіб Секція виконує громадський обов'язок, бо гуртові закупи полагоджує в рідній фірмі, а згаданою провізією підтримує своїх слабших членів шляхом дешевого кредиту. У пляні є давати беззворотні підмоги на випадок нещастя в родині і хвилево безробітній молоді, як також створити фонд на відчинення крамниць для здібної, але фінансово неспроможної торговельної молоді, як зворотну позичку. Крім порад та інформацій, Секція виготовляє безкорисно податкові реверси і, в разі потреби, інтервеніює, де треба".

В анкеті, яку оголосила "Торговля і Промисп" у справі споживчих гуртівень, відзначились і самі члени і Секція. Анкета, як і сам часопис, оживили Секцію та зацікавили членів у Львові і на провінції. Доказ — перші спроби творити приватні споживчі гуртівні у Львові й у повітах.

У двох наступних роках Споживча Секція помітно розвинулась і про подробиці свого росту звітувала на Загальних Зборах СУКіП 4 квітня 1937 р. Секція вже мала тоді 205 членів у Львові та у сусідніх повітах. Управа очолена дир. С. Герасимовичем, відбула 9 засідань і провела анкету, а теж інтервеніювала у скарбовому уряді про обниження категорій патентів, у справах відкликів своїх членів від зависоких податків і адміністраційних кар тощо. Самодопоміжна каса Секції мала 2,127 зол. майна і з цієї суми видавано членам в разі потреб "хви-

лівки" тобто короткоречинцеву позику. Дир. С. Герасимович не прийняв головства на черговий рік і на його місце обрано М. Терлецького. До Виділу ввійшли ще Д. Конюх, О. Паук і Наконечний, як заступники О. Карачевський, і Е. Івах, до Провірної Комісії: Е. Комарницький, І. Дейнека і М. Антоняк.

Два тижні після Загальних Зборів Секції корінників, 18 квітня 1937 р. скликано повітову анкету у Львові, на яку запрошено купців різних бранж і промисловців. Вона була присвячена головно пропаганді виробів рідного промислу та кредитовій політиці. Між рефератами мав М. Рудницький цікаву доповідь про фальсифікати споживчих товарів та їх розпізнавання і під кінець промовив Я. Скопляк. Вирішено, що члени:

1) Повинні здеклярувати місячний даток на "Рідну Школу;
2) Продаватимуть вироби рідного промислу та купуватимуть у своїх гуртівнях;
3) Звернути увагу нашій пресі, щоб вона, оголошуючи чужі крамниці й вироби, не накликувала читачів полагоджувати закупи в тих джерелах;
4) Підтримуватимуть себе взаємно і будуть купувати все потрібне з інших ділянок у своїх товаришів, членів СУКіП.

У 86 числі "Т. і Пр." 1938 р. знаходимо ще короткий звіт Загальних Зборів "Споживчої Секції", що його склав її секретар Д. Конюх; з нього можемо довідатись дещо про діяльність Секції у наступному році. Членів було вже тільки 183; Секція відбула 7 засідань Виділу, дві анкети й одні ширші сходини, постійно давала поради й інформації, із "Самопомічної каси", що має конто в "Пром-Банку", на основі окремого правильника, видавала позички своїм членам. Каса розпоряджала, як подав скарбник Наконечний, сумою 2,225 зл. Виділ Секції відбув конференцію з відпоручниками "Української Гуртівні" *), "Народної Торговлі" і "Пром-Банку" в справі наладнання короткореченцевого товарового кредиту. На Зборах виголошено три доповіді: д-р І. Рудницький про важливі постанови торговельного закону, д-р І. Грицай про актуальні податкові справи

*) "Українська гуртівня" була в руках членів СУКіп, директором її був С. Герасимович. Про неї точніше в розділі "Українські гуртівні".

і Д. Конюх про організаційні теми. Була дискусія, в якій брав участь між іншими голова СУКіП, дир. Я Скопляк.

До Управи обрано на 1938 рік: М. Терлецький — голова (вдруге), М. Ковалів— заст. голови, Д. Конюх — секретар, Наконечний — скарбник і В. Антоняк — господар. Заступниками стали: М. Кузик і В. Ґаба. У Провірну Комісію ввійшли Ю. Івах, С. Ґудз і Е. Комарницький.

Остання наша вістка про купців споживчої бранжі заторкає анкету, яка відбулася заходами СУКіП і Пром-Банку 5 лютого 1939 р. відносилася до фірми "Гурт-Краєва Гуртівня, Спілка з обмеженою порукою", (точніше пишемо про неї в розділі "Українські Гуртівні") і була присвячена виключно справі гуртових закупів. Справу розбудови українського гуртівництва обговорювали дир. А. Фіґоль і М. Ґресько. А. Фіґоль звернув увагу на створення і розбудову вищого щабля українського торговельного життя — нашої гуртової торгівлі, що має обслуговувати потреби низових торговельних клітин. "Гурт — Краєва Гуртівня" обслуговує в цю хвилину, — казав він, — не тільки споживчі крамниці українського Львова, але й співпрацює деякими артикулами з існуючими нашими гуртівнями на провінції та організує і підготовляє заснування нових крамниць гуртової торгівлі в осередках зорганізованого українського купецтва. У живій і цікавій дискусії обговорювано справи затіснення співпраці львівських купців зі своєю гуртівнею через т. зв. премійовані обороти, справу пропаґанди збуту виробів рідного промислу, кредитової торгівлі тощо.

Анкета, про яку мова, була початком постійних тижневих нарад львівських споживчих купців за зразками т. зв. ділових бірж.

3. Секція ґастрономії.

Українських ресторанів і харчівень було у Львові небагато, але, рахуючи всі міста і містечка, було б їх чимало. Всі вони творили окрему ділянку нашого ґастрономічного промислу. Деякі львівські зв'язались врешті в Секцію СУКіП, побороли початкові труднощі, почали організаційно-господарську працю і вона йшла усе краще. Сталось це з початком 1937 р. і до кількох місяців Секція спромоглася вже на 60 членів у Львові

й на провінції, частинно власників, службовців та працівників ґастрономічних заведень.

За почином Секції кількох членів почали сезонові бізнеси, а провід Секції робив заходи, щоб у найкоротшому часі відкрити у Львові та в інших містах і містечках кілька добрих ґастрономічних підприємств. Згодом, поширюючи свою працю, Секція урухомила теж "Бюро посередництва праці", яке полагоджувало кожне запотребування на фахових працівників ґастрономічного промислу від управителів до помічників. Бюро працювало в домівці СУКіП три дні в тижні, даючи всякі фахові поради з цієї ділянки, напр. — як відчиняти та вести ресторан, каварню, цукорню, гостинниці (готелі, пенсіонати) і розваговий льокаль. Крім бюра Секція вживала ще й адреси власника "Міщанської винярні", водночас гуртівні вин у ринку у Львові, Дмитра Дружбяка, в якій теж кожного передполудня можна було дістати потрібні інформації.

Українське громадянство Львова познайомилось уперше з цією Секцією на Просфорі 15 лютого 1938 р. Запрошені були на цей день до домівки СУКіП 80 громадян кулінарної вмілости. Імпреза доказувала, що за справу взялися справжні знавці. Після промов, яких чергу закінчили голова Секції — Д. Дружбяк, члени проводу І. Пастернак і Шпак. Просфора перейшла в товариський вечір з танцями при відомій оркестрі Л. Яблонського.

Та справжня робота Секції Ґастрономічного промислу у Львові виявилася найкраще, коли вона почала вести ресторан і сніданкову кімнату при вулиці Косцюшка, в сусідстві славного готелю "Народня Гостинниця". Це не була конкуренція для згаданого готелю, який не спромігся за весь час зорганізувати ресторан у себе, але винаймаючи його чужинцям, доплатив був до того "інтересу" близько 40,000 зл., з трудом викинувши останнього наймача (німця) при допомозі суду.

Святкове відкриття ресторану Секції відбулося 7 липня 1938 р. після посвячення о. Белеєм при участі представників преси і центральних установ. Іменем нового підприємства підмічую велику вагу дрібної ощадности, заініційованої ПромБанком, завдяки якій члени Секції могли за час одного року

довершити такого діла. "Нова станиця, що постала на місці подібних трьох українських підприємств, які одне за одним неуспішно кінчили, конечно потрібна і дає певну запоруку складом своєї управи і суспільницьким наставленням, що вона втримається. Вона вдоволить нашого споживача і тим самим блискуче розвинеться, виповнюючи діймаючу прогалину в потребах нашої громади," — писала з цього приводу "Торговля і Промисл".

І справді, ресторан, що прийняв назву "Ґастрономія", мав підтримку численних гостей. Користувались нею також студенти, яких "безгрошів'я" було хронічне, і ніколи вони голодні з нашої фірми не виходили. Були й такі, як от студент консерваторії Степан Казимирко, який прислав був листа до Редакції "Т. і Пр." (ч. 18 з 15 вересня 1938 р.) з подякою управі за запевнення безплатних обідів до закінчення науки, — це теж був один із доказів суспільницької настанови управи "Ґастрономії".

Згадавши "Народну Гостинницю", збудовану ще перед першою війною з ініціятиви заслужених директорів "Народної Торговлі", арх. Нагірного й дир. Ничая, варто дати про неї ще кілька вияснень. Ідеєю цих двох діячів і господарників було почати в нас готелярсько-ресторанний промисел, покищо у Львові, але їх діло "Народня Гостинниця", свого завдання у великій частині не виконала. Основники й будівельники цієї цінної для українців установи дуже швидко відійшли з цього світу. Готель працював як слід, але занедбав справу ресторану й каварні, які мали вишколити майбутніх власників ресторанів, кельнерів, кухарів, цукорників і готелевої прислуги, тобто виконати все те, про що думали ініціятори. "Провід піднаймав прекрасне приміщення ресторану чужинцям, здебільша нещасливо, мав не користі, а втрати. І якби навіть "Народа Гостинниця" була доплатила так, як доплачувала, була б бодай виховала фахові сили і дала зайняття своїм людям, — писав у статті "Занедбана ділянка промислу" Гр. Марусин у "Т. і Пр." ч. 5 з 1 грудня 1934 р.

4. "Секція палива".

Підприємці продажу палива (топлива) скликали були свою першу анкету 16 травня 1937 р. в приміщенні СУКіП. Анкету відкрив і виголосив організаційну доповідь секретар Д. Конюх, вказуючи на потребу об'єднатись їм в окремій секції для фахової співпраці, а головним чином для підтримування і поширювання складів, а також спільними засобами гуртового закупу палива з підтримкою Пром-Банку. Згодом відчитано правильник Секції, підготований заздалегідь, обмірковано кожний його пункт, і рішено скликати установчі Збори Секції на 27 травня 1937 р. та закликати всіх продавців палива до участи в них.

Збори відбулись у визначеному дні під проводом Д. Конюха. Обрано Виділ Секції у складі І. Калитяк голова, Т. Жмія заступник голови, М. Бойко секретар, І. Процик господар, І. Ленька скарбник. Дальшими членами Виділу стали Смолинський, інж. Сасик і М. Вовк, до Провірної Комісії увійшли О. Ґранат, Д. Бобик і М. Василець. Секція об'єднувала спочатку 50 членів.

Опісля інж. Яцишин виголосив доповідь про співпрацю членів з Пром-Банком і радив основувати ощадностеву збірницю, що й негайно зроблено. Голова СУКіП — Я. Скопляк, що був на Зборах, побажав членам нової Секції успіхів у спільній праці, підкреслюючи користі з фахової організації. "Але, — казав голова, — треба життя в ній не занедбувати, сходитись і взаємно інформувати себе, як і треба цікавитись працею та життям централі.

Рішено кожного другого тижня, в неділю, відбувати засідання Управи.

Оснування Секції палива при СУКіП проголошено в газетах, м. і. в Т. і Пр." ч. 66 з 15 червня 1937 р.

5. Секція торговельної молоді.

Першою Секцією при СУК була Секція Торговельної Молоді, зорганізована рік після заснування організації купців, точніше 13 грудня 1925 р. У ній урухомлено доповіді, бібліотеку, спортовий гурток, хор, мандолінову оркестру. Провід Сек-

ції попав у добрі руки середнього віку й неодруженого ще Євгена Говиковича, а він приляг цілою душею до молоді і її живої діяльности. Так минуло перше десятиріччя і на порозі 11-го, на Загальних Зборах, секретар СУКіП правильно підмітив у своєму звіті, що Секція Торговельної Молоді, тепер підголовством дир. О. Левицького, заступника Є. Говиковича, продовжує об'єднувати практичну й помічну торговельну молодь, майбутніх наших купців, і крім давніх ділянок увела ще курси доповнення фахового знання й товариської поведінки. Членів у Секції на початку 1936 р. було 84.

Того ж місяця і року, 17 лютого 1936 р. відбула Секція чергові свої власні Загальні Збори (вони бували кожного року, але в матеріялах, якими розпоряджаємо, не знаходимо про них ніяких звітів). Голова Секції О. Левицький віддав голос Є. Говиковичеві для звітування і той опісля, маючи на увазі молодих членів, що вперше з'явились на зборах, з'ясував загально значення станової організації, її мету, потреби і недоліки. З черги промовив на організаційні теми член Ради Союзу Б. Кузьма, і після живої дискусії Е. Думин, речник Комісії-Матки, запропонував майже той самий склад проводу. Обрані були: дир. О. Левицький голова, Є. Говикович заступник голови, М. Стецик секретар і М. Проць касир. У дискусії було приємно слухати як молоді люди розглядали свої справи і висловлювали свої постуляти до Головного Виділу.

Діяльність Секції жвавішала кожного року. Замітніша з неї була в 1937 р. Анкета Секції і вшанування її опікуна Є. Говиковича. Відповідні сходини у приявності членів Головного Виділу, відкрив був новий голова Секції Михайло Стецик, що й перед обговоренням актуальних справ Секції коротким словом пошанував заслуги й працю довголітнього голови, а тепер заступника голови, невтомного працівника Секції та опікуна молоді Євгена Говиковича. Згодом відслонив його портрет, який Секція замовила для своєї домівки в доказ признання і пошани для свого колишнього голови. Дві членки Секції передали Вшанованому китицю квітів, і приявні відспівали йому "многоліття". Від Головного Виділу Союзу склав Говиковичеві побажання заступник голови М. Ковалів, апелюючи при тому

до молоді, щоб ішла слідами свого опікуна та щоб працювала, як годиться майбутнім зразковим купцям і громадянам.

Згодом відбулася й сама анкета з доповідями М. Стецика, Я. Гайваса на організаційні теми, і М. Когута про завдання купецької молоді в підприємстві й поза ним. Секретар Союзу Д. Конюх поділився з приявними своїми спогадами про початки Союзу і Секції Торговельної Молоді, спогадами про її розвиток — Є. Говикович. Він підкреслив з признанням об'яви пошани авторитету серед молоді й почуття її відданости і признання за працю в її користь.

Після дискусії ухвалено такі резолюції купецької молоді Львова з датою 23 травня 1937 р.: 1) Взиваємо всіх молодих торговельників вступати в зорганізовані ряди станової організації, в Секції Торговельної Молоді при СУКіП у Львові; 2) У розумінні ваги праці у становій організації Секція Торговельної Молоді мусить звернути увагу на правильне виховання членів Секції; 3) З огляду на морально-виховну і матеріяльну ролю ощадности, взиваємо всіх членів Секції ощаджувати, бо тільки в цей спосіб можна дійти до самостійного варстату праці; 4) Висловлюємо догану і нап'ятнування тим, що з будь-яких причин залишаються поза зорганізованим у Секції життям.

1937 рік замітний був ще й тим, що Секція Торговельної Молоді почала була видавати власними силами стінну газету місячник "Молодий Підприємець" та розвинула в Секції Щадничий Гурток і Самодопомогову Касу. Крім того, був ще гурток "Шаховий Коник", що влаштовував турніри. Власна бібліотека Секції мала вже 250 томів.

Окремою заслугою Секції було не тільки влаштовування товариських забав з власною музикою, які притягали все більше української торговельної молоді і ця опісля ставала членами Секції. Але, ще важливіше — відсвятковування кожного року Шевченківських та інших великих національних роковин. Те, що спершу бувало у скромній формі й у скромному приміщенні, вийшло незабаром вже й на ширшу арену: концерт у честь Т. Шевченка 27 березня 1938 р. відбувався у залі ім. Лисенка, вступне слово Я. Гайваса захопило приявних. В цілому програ-

ма пройшла дуже успішно. Торговельна молодь гідно вклонилась пам'яті Великого Тараса.

Скромніше було вшанування пам'яті Героїв з-під Крут, яке мусіло відбутися в домівці Союзу. Але на доповіді Дарії Домбровської та мґ-ра С. Кальби, який з'ясував, чому саме Крути є Святом Молоді, було повно слухачів. Того ж дня заходом опікуна Є. Говиковича відбулася ще у домівці Ялинка.

ФІЛІЇ СОЮЗУ УКРАЇНСЬКИХ КУПЦІВ І ПРОМИСЛОВЦІВ У ЛЬВОВІ

Як відомо з попередніх розділів, — польський окупаційний уряд не дозволив організувати українських купців і промисловців на цілому терені Польщі навіть і в тих воєвідствах, що їх ми зараховували до північно-західніх територій України і погодився тільки на три східньогалицькі воєвідства. Тільки СУКіП міг основувати філії та приймати у члени власників місцевих купецьких і промислових підприємств.

Цих філій на початку 1939 р. було 38 дозволених, а 7 ще не мали дозволу окупаційної влади. Для огляду їх праці переглянули ми всі доступні нам числа двотижневика "Т. і Пр." і вибрали з дописів та нотаток про кожну філію важливіші інформації, складаючи їх у більші чи менші статті, впорядковані за абеткою міст. Трудно сьогодні здобутися на повну картину діяльности й цифрового стану кожної філії (кількість членів і ріст їх тощо; самопомічні каси чи безпроцентові позички, власні гуртівні, співпраця з Пром-Банком, повітовий організатор чи брак його і т. д.). Даючи з конечности неповний образ, ми свідомі, що деяким філіям спричинено мимоволі "кривду". Автім — за перших 10 років існування СУКіП навіть тих половинних чи скупеньких інформацій не було зовсім, бо й не було ще тоді власного органу, точніше "Торговлі і Промислу". Був тільки (чудом збережений одинокий примірник! "Торговельно-Промисловий Альманах", виданий СУК у 10-річчя його існування. Але й у ньому про філії, яких тоді вже було 10, ін-

формацій не подано, а "Спис членів", поміщений у кінці книжки, був не точний (для прикладу: місто Глиняни, де була велика фабрика килимів і її творець, відомий громадянин і купець Михайло Хамула, зовсім не були згадані, хоч останній був членом СУК від початку й навіть якийсь час членом Ради СУК). Філії СУКіП мали автономні права. Мали свій провід. Виділ і Контрольну Комісію, право організувати спільну купівлю товарів, закладати гуртівні, давати ініціятиву засновувати продукційні майстерні, скликати загальні та надзвичайні збори, анкети, "соймики", щось наче періодичні анкети, сприяти творенню своїх "бірж", творити бранжеві або мішані секції тощо. Жаль, що недовгий період праці філій не дав розгорнути як слід ці ділянки, якщоб ця діяльність їх потривала була довше, Централя СУКіП була б мала багато помічних, роботящих "рук"...

На цьому місці варт згадати і той один оригінальний зразок, якому інж. Міляничч присвятив був увагу в "Т. і Пр." у статті п. н. "Творім наші біржі". Згідно з нею, першою філією, яка створила в себе "біржу" і цим дала почин для інших, була філія у Стрию. Автор згадав спершу урядові біржі, потім т. зв. чорні, і врешті жидівські, на які купці-жиди сходяться, полагоджують взаємно свої справи, обговорюють ситуацію, інформують себе про довжників. Такі біржі були у Львові та в інших містах і містечках.

У чому ж значення стрийської "біржі"? "Філія заанґажувала **курзора** (зв'язкового), як писав автор, він склав відповідне забезпечення, Філія купила йому місячну карту на залізницю і він щоденно їде до Львова, полагоджує членам різні справи за окремою винагородою, платить, купує товар, довідується про новини й ціни. Крім того збирає різні побажання Філії до Пром-Банку (Філія жваво працює з ним) і забирає з того ж банку доручення для його клієнтів у Стрийщині. Увечорі повертається до Стрия і там у домівці СУКіП чекають вже на нього купці. Курзор передає полагоджені справи та перебирає нові доручення на наступний день. При цій нагоді зібрані купці обговорюють деякі справи, помагають собі взаємно порадами, пересторогами, а то й грішми, зживаються та починають творити одноціле зорганізоване тіло".

Усе, що в дальшій частині цього розділу, тобто інформації про діяльність наших філій, зібрані головно з 67-ох чисел "Т. і Пр.". Крім того, автор дістав додаткові інформації від ряду килишніх членів СУКіП і цим висловлює їм щиру подяку. Це були: дир. Євген Борис (Перемишль-Торонто), Михайло Шафранюк (Тернопіль-Торонто), інж. Атанас Міляник (Львів-Нью-Йорк), Евстахій Думин (Львів-Торонто), Ю. Синишин (Станиславів-Торонто) й інж. Степан Ґеник-Березовський (Коломия-Торонто).

***

БЕРЕЖАНИ і БЕРЕЖАНЩИНА. Свідоме і рухливе купецтво цього міста й повіту вирішило заснувати свою Філію СУКіП доволі пізно, щойно 8 березня 1938 р.

Установчі Збори зібрали близько сотні купців, які проречисто виявили свою національну й станову свідомість. Відкрив Збори один із ініціяторів інж. О. Баран. Доповідь про ролю сучасного купця українця виголосив представник СУКіП і Пром-Банку зі Львова. Потім прочитано статут Т-ва, обрано Раду й Управу Філії *) Після схвалення висоти членського внеску та дискусії, в якій забирали голос чимало купців, предсідник закінчив Збори.

Зі Зборів учасники винесли якнайкраще враження. Можна було від них почути, що український купець — це піонер рідного господарського життя, який виконує таку ж важливу національну функцію, як той, хто працює в кооперації, в Рідній Школі, в "Просвіті" та в інших товариствах, корисних для народу. Свідомий того, що на нього йде зорганізований наступ з метою усунути його із занятих ним позицій та спинити його доступ до міста, український купець вирішив витривати на своєму пості, бо це наказ його нації. Зібране купецтво того дня голосно й рішуче запротестувало проти неетичних напастей у польському соймі на нашу Церкву й наш народ, проти образ-

*) Регіональний збірник "Бережанська Земля", Нью Йорк, 1970, має на стор. 503—505 цікаву статтю Є. Манацького "Союз Українських Приватних Купців — Філія Бережани" з рядом цікавих інформацій: До першого Виділу Філії були обрані інж. О. Баран (голова), Є. Манацький (заступник) і Гр. Савків (секретар). — Редакція.

ливих слів на адресу Митрополита Кир Андрея, і ствердило, що непохитно стоїть і стоятиме при своїй Церкві, боронячи добру славу своєї нації.

Однозгідність у постановах та енергійні люди в проводі Філії давали запоруку якнайкращого її розросту. На жаль, за браком джерел не можемо подати фактів цього росту, але не сумніваємось, що Філія розвивалася повною парою і дбайливо ставилась до потреб купців у повіті.

БІБРКА і БІБРЕЧЧИНА. Підготування Установчих Зборів місцевої Філії тривало довго, поки ініціятор того діла спочатку вересня 1937 р. врешті зумів скликати їх. Приявних було приблизно 50 купців і вони в ході дискусії вирішили заснувати Філію СУКіП. Обрано тимчасову управу у проводі з найстаршим купцем Бібрки І. Бідоняком, підписано статут і намічено перші кроки праці. Вражала неприявність представників кооперації і палестри. На зборах був представник СУК зі Львова, мґр. Кабарівський. ("Т. і Пр." з 15 вересня 1937 р.)

БУСЬК і ПОВІТ. Заходом Організаційного Комітету відбулись Установчі Збори Філії 30 травня 1937 р. Відкрив їх голова Комітету В. Вовк невеличким вступом, після чого склали звіт з підготовчої праці секретар та за ним скарбник. Основну доповідь дав секретар Централі Д. Конюх. До Виділу обрано В. Вовка (голова), М. Чучмана (заступник) і членами Олю Мартинюківну, М. Кучинського, І. Леося, В. Падковського та заступниками П. Чучмана й О. Королюка. До Контрольної Комісії увійшли З. Маланчук, Г. Козачок і О. Горбач.

Згодом представник ПромБанку інж. Цімура з'ясував зібраним фінансову співпрацю з купецтвом та ощадностеву акцію на терені Бужчини. Дискусія виявила велике зацікавлення послугами, які дає банк купцям. Крім того купці Демидчук і Туркевич заторкнули справу взаємної співпраці купців з кооперацією.

З анкети, скликаної 27 лютого 1938 р. довідуємося, що голова Філії В. Вовк постарався власним коштом зорганізувати гуртівню, в якій забезпечив не тільки фахове ведення, але й солідність в обслузі купців товарами. Це йшло в парі з його

становищем голови та з доповіддю, якою розпочав анкету. Він дав лекцію купцям, особливо молодим, мовляв, їх фах дуже цінний, але тільки тоді, коли будуть дотримуватись громадської моралі й національної дисципліни. Після нього представник Пром-Банку І. Фенюк мав слово не лише до купців, але й до чисельних запрошених громадян, підкреслюючи, що підтримкою українських купців вони допомагають здобувати місто для українців. М. Дідух підтримав добру славу гуртівні В. Вовка, інші промовці заторкнули організаційні справи.

БОРЩІВ І ПОВІТ. Підготовну анкету до перших Загальних Зборів улаштоване 24 лютого 1938 р. з участю місцевого купецтва, промисловців і делеґатів СУКіП зі Львова. Останній з'ясував зібраним ріст українського купецтва взагалі та потребу його організації у надзбручанській смузі. Обговорено ряд справ, узгіднено думки і плян дальшого діяння, обрано Організаційний Комітет та призначено день зборів на 13 березня 1938 р.

Збори відбулись, Філію в Борщеві засновано й ця Філія оголосила вже в органі СУКіП свої Загальні Збори 5 березня 1939 р.

БРОДИ І ПОВІТ. У "Списку членів СУКіП-ів", поміщеному в "Торговельно-Промисловому Альманахові" знаходимо 5-ох членів з Бродів. Це були Г. Швалюк м'ясар, Орищин мануфактурник, Г. Кручак — мішані товари, Й. Романюк — м'ясар і М. Попович — шкіра. Крім них з Брідщини були 8-ох купців у Кадлубиськах і 6-ох в Чехах (з того 3-ох власників млинів). Належали вони до Централі СУКіП, бо філії у Бродах не було. Вона постала щойно в 1935 році. Головою її був Г. Швалюк, але вона була недіяльна. Два роки пізніше, 21 листопада 1937 року на збори Філії прибуло 30 людей, зате з провінції не було нікого. Мґр. Кабарівський приїхав був з Централі. Збори винесли постанови про нові форми праці і головою обрано вдруге Г. Швалюка.

Від цих Зборів аж до лютого 1939 р. не було в доступних нам джерелах ніякої вістки про брідських купців і маємо її

щойно 17 лютого 1939 р. про ширші їх сходини та з 19 лютого про Загальні Збори місцевої Філії СУКіП. З першого допису довідуємося, що сходини відбулись у власній домівці і що звітував організатор Філії І. Тимчишин, який багато їздив по повіті, скликував анкети та цим змобілізував нових покупців і нових членів. Постановлено видати реклямові відозви й афіші.

Два дні пізніше на Загальних Зборах прийшло 40 членів (з 50-ти усіх). Відкрив їх голова Г. Швалюк. Із звітування знаємо, що відколи почав свою працю організатор, тобто від 15 листопада 1938 р. Філія діяла інтенсивно: відбулося 12 сходин членів та 5 засідань Управи, влаштовано курс книговодства (2 тижні, майже всі купці від 1 січня 1939 р. почали вести книги), організатор скликав 25 анкет у повіті й помагав у канцелярії Філії тим членам, які просили порад. Збори переобрали той самий склад Виділу: Г. Швалюк голова, О. Вислоцький заступник, С. Орищин секретар, М. Баб'як, Й. Романюк, Т. Юзьків (директор "Народної Торговлі"), Г. Реплянський (директор ПСК) члени, і до них дібрано ще нових: І. Рохоцький скарбник, Т. Швабінський, М. Безпалко та В. Крук. Після внесків і запитів збори закрито. У Бродах і повіті було 160 купців-українців, членами Філії і СУКіП було менше як третина.

ГЛИНЯНИ І ПОВІТ. Видатним промисловцем і купцем у Глинянах був Михайло Хамула, власник фабрики килимів і п'ятьох великих будинків, з яких два при вул. Шевченка, були призначені під продукцію великих килимів, покривал на ліжка та скатертей на столи; у поверховому будинку при вул. Котляревського були головні бюра, побіч у великій будові шуміли прядільні і в ще одній знаходились фарбарні, сушарні, магазини сирівців і готових виробів, склади для видавання роботи та відбору готового товару. Перед Другою світовою війною 1939 р. було в нього вже 360 станків та близько 500 килимарських робітниць. Він улаштовував курси килимарської техніки по селах (в Лагодові, Якторові і Борткові), вишколював на них сотки робітників, головно жінок, а тоді менші килимові станки і сирівці для них віддавав по хатах та більші ставив у фабричних будинках. Крім робітників працювали в нього 12 осіб у канцеляріях, 18 торговельників, 4 технічні керівники та 4 рисівни-

ки. Вартість цілого підприємства доходила до кругло одного мільйона злотих *).

У Глинянах постали теж інші килимарні українців — С. Ґалана, М. Тимняка, Д. Дулиби і Федоришина (одна була Іцка Ґребля), але це були дрібні вирібні.

Крім фабрики М. Хамула відкрив у Глинянах ще й текстильну крамницю, не зважаючи на те, що таких крамниць з килимами було вже шість (не українських) у Львові, Станиславові, Варшаві, Кракові й Вільні. Він пише про це у своїй книжці: "Вслід за мною відчинили крамниці: М. Сеник — ґалянтерійну та І. Бунда — залізних виробів. Таким чином у Глинянах розвивались, крім споживчої кооперативи, українська торгівля..." У цілому місті мабуть не було приватних корінників посеред українців, зате були вони по селах і це для них 2 листопада 1936 р. у Глинянах постала гуртівня Михайла Сеника і С-ки, як це й оголошено в нотатці в "Т. і Пр." ч. 51 із заввагою, М. Сеник відомий у повіті із своєї корисної праці. До речі у 54 числі тієї ж газети з 15 грудня 1936 було оголошення М. Хамули, яким він закликав купецтво району прийти 27 грудня 1936 р. на перші Загальні Збори Глинянської Філії СУКіП.

Від заснування СУКіП М. Хамула був його членом, брав участь у його Загальних Зборах, належав до Секції Промисловців, одну чи дві каденції у першому 10-річчі Централі СУКіП входив до його Управи або Ради. 3 квітня відбулися збори, а відкрив їх голова (за перший рік) М. Хамула, після того слідували звіти з досить скромної початкової діяльности Філії. Зчерги представник Централі СУКіП і Пром-Банку говорив про здорові підвалини росту й кріпшання купецтва, але й виказав їх місцеві недомагання, — брак опіки над сільським купецтвом, брак організаційного урядовця й гуртівні (тобто гуртівня Сеника і С-ки не витримала), а теж представив широко закроєну акцію Пром-Банку. Після дискусії обрано нову управу із С. Ґаланом у проводі, змінено провід акції дрібної ощадности, передавши цю справу М. Хамулі та намічено діяльність на новий рік, у яку входили: піднайдення організатора,

*) Михайло Хамула: Глиняни, місто моїх килимів. Спогади українського промисловця — організатора килимарства в Західній Україні, накладом автора, Нью Йорк, 1969, с. 140.

тісніша співпраця міських і сільських купців, заснування гуртівні та посилення пром-банкових акцій на глинянському терені.

ГОРОДОК ЯГАЙЛОНСЬКИЙ І ПОВІТ. Назагал купецтво бідненьке. Незле заступлена споживча бранжа і в ній кілька м'ясарень, зате слабкі бранжі, ґаряитерійна, текстильна і шкіряна. З інших, зокрема з такої важливої, як залізна, і сліду не було. На ширших сходинах у травні 1939 р. заступав Централю СУКіП мґр. Комаринський. Він звернув передусім увагу на конечність заанґажувати організатора, який їздив би по районі й відвідував крамарів, хоч і в місті мав би масу роботи. Поруч з тим в "Т. і Пр." були оголошення про Загальні Збори Філії 26 квітня 1938 р. і чергові та останні 5 березня 1939 р.

ДРОГОБИЧ І ПОВІТ. Ще заки була заснована Філія, у першому 10-річчі СУКіП належало до нього вже 37 членів, серед них теж власник похоронного заведення "Етернітас" А. Модрицький. Установчі збори відбулися щойно в 1935 р. й вони вибрали Управу з головою Г. Сенечком і секретарем В. Осередчуком. Чергові Загальні Збори відбулись 19 липня 1936 р. Відкрив їх голова Г. Сенечко "при участи активних членів" і дав "огляд дотеперішньої праці Філії". Доповідь виголосив секретар Централі Д. Конюх, акцентуючи як найважливіші справи плянову працю, гармонійну співпрацю з кооперацією, обов'язок поширювати вироби рідного промислу, постійну лектуру "Т. і Пр." тощо. Обрано новий склад Управи: І. Коцюба голова, члени — Г. Сенечко, М. Богонос, І. Когут, К. Паньків, Е. Ліщинський, Т. Манастирський і О. Кузьмин; Д. Павлічко й О. Яворський заступники, Р. Ґурґел, В. Паньків та В. Жарик члени Контрольної Комісії.

Важливе було питання гуртівні, яке Збори намагалися розв'язати. Референував справу М. Богонос і на урухомлення її деякі склали таки на Зборах гроші. Ухвалено, що провізію від оборотів членів вплачуватиме гуртівні до "Самопомічної каси" у висоті, яку устійнить управа гуртівні з Контрольною Комісією. Дальша ухвала торкалась домівки Філії і покищо постановлено піднаймати її в Т-ві "Зоря". Рішено купити деяку кількість

квадратних метрів під площу "Рідної Школи" і здекларовано на цю справу негайно 150 зл.

У Бориславі створено **делегатуру** й обрано головою її Т. Монастирського. Прийнято на літній сезон повітового організатора.

Збори пройшли серед повного зацікавлення приявних членів. Зареєстрованих мала Філія у повіті 170, з них активних 31.

Чергові Збори відбулися 14 березня 1937 р. На них прибуло близько 30 людей і вони вислухали звітів, промов двох делегатів зі Львова, в тому й інж. Цімури від Пром-Банку, врешті обрали новий Виділ. Це були справжні "галицькі вибори", із сваркою і дописувач до "Торгівлі і Промислу" ч. 61 описав їх ось як: "Але обрали! І віримо, що обрали добре та що зменшення ферментів з усуненням несуспільницьких людей від організації дасть їй нової сили, тим більше, що на чолі станули люди, повні віри в успіх".

Як кожного року, 9 травня 1937 р. влаштовано Празник св. Юрія. Богослужбу правив о. Решетило, а опісля зійшлися в "Зорі" на святкові сходини. Прийшло їх мало, бо всього 30. Сходини відкрив голова К. Паньків, що й відчитав опісля відповідний до свята реферат. Врешті прийнято резолюції, які закликали купців вступати масово у члени Філії, та співпрацювати з собою, купувати в українців і продавати вироби рідного промислу; а громадянство — підтримувати українську торгівлю і промисл. В ході празника забрав згодом голос Я. Гайвас, який подав коротку історію Пром-Банку і його праці та осягів, заохочуючи всіх до масової ощадности. Промовляли ще два члени: М. Клепач з Доброгостева, що закликав до згоди і праці всіх купців Дрогобиччини та В. Жарик, який радив не курити й не пити, а ощаджувати у Пром-Банку. Настрій приявних був бадьорий.

Мґр. Комаринський, який згодом дістав доручення виїхати до Філії у Дрогобичі на контролю діяльности та книг, привіз звідти дуже недобрі вісті і подав був свої враження у 113 ч. "Т. і Пр.", які звелися до того, що в цій Філії байдужість і розсварення та що велика відповідальність за це паде на Управу, яка "вичистила" майже всіх купців-членів, бо із 143 залиши-

лось їх всього 13! Дописувач не міг перевести контролі, бо йому не доставили книг і деякі члени Управи взагалі на засідання не прийшли. Все ж таки Управа рішила прийняти організатора. Не маємо даних, як ця дрогобицька незгода скінчилася і яка була дальша праця Філії.

ЖОВКВА І ПОВІТ. З нотаток "Торгівлі і Промислу" за 1 грудня 1934 р. знаємо, що делеґат СУКіП поїхав був зі Львова до Жовкви з доповіддю "Українська торгівля і промисел та міський консумент", та що доповідь відбулася заходом директора Народного Базару п. Ковальського. Приявних — більш 100 осіб, в дискусії забирали голос ряд місцевих громадян. Після доповіді купці і промисловці схвалили заснувати Філію СУКіП. Водночас зібрані доручили Ковальському та Солтисові полагодити формальності у влади та скликати відтак Установчі Збори. До того часу—як виказував список членів, поміщений в "Альманаху",—ніхто з купців міста Жовкви не був членом СУКіП, але з повіту були: з Мостів 5, Колоденця 3, Куликова 2. Дальших вісток, про саме заснування Філії та про її діяльність, немає. Щойно в 45 числі "Торговлі і Промислу" з датою 1 серпня 1936 р. знаходимо коротку нотатку організатора Централі Д. Купчака про його поїздку до Жовкви, де він зайшов до А. Гумена, власника гуртівні, і там довідався про стан місцевих організаційно-торговельних справ: гуртівня частково обслуговувала наших купців приватників; організаційна справа повіту крок за кроком наладнувалася. Згодом стан мабуть знову погіршився, бо з ч. 101 з 1 грудня 1938 р. згаданого органу СУКіП довідуємося про анкету, яку делеґати зі Львова, мґр. С. Кальба і Ю. Малиновський відбули в Жовкві, а потім про їх сумні, привезені звідти, враження. "Мале число приявних купців (22) виказало невідрадний стан організації купецтва Жовківщини, — писали вони — "Причина була у специфічних місцевих умовинах та бракові організатора. Після доповіді С. Кальби про ідеологію українського купецтва, шляхи його розвитку й актуальні організаційні проблеми, та ще більш після провірки діловодства Філії виявилось, що купецтво Жовківщини (чи пак Жовкви) не здає собі справи зі свого трудного становища і не добачує користей, які їм може дати власна фахова організація.

Щойно в дискусії після доповіді мґр-а Кальби дійшли купці до переконання, що незалежно від різних місцевих антаґонізмів і непорозумінь, справа оживлення Філії і необхідність прийняти організатора, який опрацював би повіт і був дорадником у домівці Філії, — це справи першорядної ваги, яких ніхто оспорювати не може. Тому теж приявні таки на місці склали більшу суму на організатора з тим, що Виділ у найближчих днях заанґажує його і він негайно почне працю в терені. Отже Жовква хоч і пізно, проте рушила з місця!

ЗБАРАЖ. У числах "Торговлі і Промислу" найшли ми тільки один допис про Філію, точніше — про їх другі Звичайні Збори 21 березня 1937 р., з чого бачимо, що збаразька Філія існувала щойно два роки *). Обрано нову управу, до якої увійшли: І. Угринчук — голова (досі два роки був заступником голови, прізвище якого нам невідоме), М. Копенда (Нове Село) — заступник голови, Я. Гевко (Збараж) секретар, О. Гринкевич (Шельпаки) — скарбник, А. Щуран (Збараж — господар, і як члени Н. Мерещак і Е. Гаврилюк та М. Пастушенко і М. Коцай як їх заступники. До Контрольної Комісії були обрані Стокроцький, інспектор Заячківський і Вавро. Звіти з інших Загальних Зборів нам невідомі, маємо ще тільки оголошення про анкету 25 квітня 1937 і про Загальні Збори 27 березня 1938 р. Але вже на згаданих других Зборах дійшло до дискусії про створення гуртівні при Філії. Справу зреферував інсп. Заячківський, у цій справі забирали голос інші приявні і на внесок Я. Гевка обрано комісію, яка мала збирати уділи та створити відповідний капітал для існування гуртівні. Купці таки на Зборах деклярували більшу суму й 18 квітня 1937 р. уже відбулася анкета на тему гуртівні зі закликом до всіх купців обов'язково стати її членами. Інші дискутанти підняли на других Загальних Зборах справу браку приміщень, незорганізування сільських купців та інші актуальні справи.

Збірник "Збаражчина" в розділі "Приватні українські крамниці" з часу польської війни пише:

"У Збаражі, крім кооперації, почали творитися приватні українські крамниці. При солідному веденні ці крамниці здобу-

*) "Т. і Пр." ч. 61 з 1. 4. 1937.

вали дедалі більшу клієнтелю і розвивались гарно. У Збаражі особливо добре розвинулись дві крамниці, які торгували мануфактурою. Одна була власністю М. Пастушенка, який тепер в Америці, а друга належала М. Коцаєві, який після війни виїхав до Австралії. Між кооперацією і приватними купцями не було конкуренції, бо обидва ці торговельні сектори мали широке поле праці.

Поляки намагались наслідувати українців, побудували на площі нотаря Соболя великий будинок на вісім чи десять крамниць. До Збаража спроваджено польських купців з Познаня, держава дала їм кредити і вони відкрили там багато і гарно устатковані крамниці. Щоб притягнути клієнтелю, вони охоче давали товар у кредит, а люди користувались нагодою. При тому ці купці грали в карти, пили і бавились. При такій господарці познанські купці через три роки збанкружували і від'їхали до Познаня, а їх крамниці опустіли. Коли в 1938 р. до Збаража прийшли большевики, то відкрили в цьому будинку свій "універмаг", в якому було все, крім товарів" *).

У списку членів СУКіП, що його подав "Альманах" за перше 10-річчя є під "Збараж-повіт" — Гори Стриївецькі тільки: Ол. Лисобей — мішані товари. Під "Збараж-місто" не було ні одного члена. Щойно після першого десятиліття купці оживились і оснували Філію.

ЗАЛІЩИКИ. У лютому 1938 р. в гутірці, що її організували купці Заліщик при участі делеґата СУКіП вони вперше подумали про те, щоб зорганізуватись та підготовили заснування Філії. Після затвердження статуту мали бути проголошені установчі збори, але дальших вісток із Заліщик немає.

ЗБОРІВ мав різноманітних купців: крамниць із споживчими товарами було 3, зі шкірою теж 3, з мануфактурою, конфекцією і з ґалянтерією по одній. Існували теж 3 м'ясарні і господарсько-моторовий млин, якого власниками були два приватники. Хоч статутово не обґрунтовані, бо воєвідство не прийняло ще було статуту Філії СУКіП до відома, ряди україн-

*) "Збаражчина", збірник споминів, статтей і матеріялів", Торонто, накладом збаражан США і Канади, 1972, стор. 680 (про купців на с. 539-40).

ських купців зростали і в Зборові і в недалеких **Поморянах** вони взаємно собі допомагали грішми, як була потреба і затруднювали молодь, як практикантів. Оголошення про перші Загальні Збори Філії однозначне із затвердженим статутом та підписане за Комітет Основників: В. Сабалдащем (голова) і П. Раком (секретар), було поміщене в "Торговлі і Промисл" ч. 51 з першого листопада 1936 р. Філія почала жити. На чергові Загальні Збори, 20 березня 1938 р. прибуло вже 40 членів і їх Самодопомогова Каса працювала справно з Пром-Банком. Обрано Управу з В. Макухом у проводі.

ЗОЛОЧІВ І ПОВІТ. Хоч Філія СУКіП була заснована ще 1932 року, її праця в Золочівщині не була як слід наладнана, — такий був висновок організатора Централі п. Купчака з розмови з головою Філії О. Мазяром в перших днях червня 1936 р. Слабо зорганізоване купецтво не охоплювало цілого повіту, тільки частина робила спільні закупи, а джерелом закупів були здебільша чужі гуртівні ,"Щоб пожвавити працю Філії і обговорити справу необхідности власної гуртівні, скликано в жовтні 1936 р. ширшу нараду, і на неї прибули майже всі місцеві купці". Відкрив сходини голова О. Мазяр і на вступі нарад змінено дотеперішнього секретаря Квасовського, що частинно завинив у паслабленій діяльності Філії, та обрано нового М. Мудрого; згодом обговорено справу гуртівні, якої потребу відчував увесь повіт. Референував цю тему головно В. Кук. У висліді позитивного становища зібраних голова запропонував скликати анкету купців з цілого повіту. Як пройшла анкета й чи працювала гуртівня Філії СУКіП у Золочеві, — не знаємо. Голова О. Мазяр напевне старався про її організацію краще, ніж його попередник, але в дописі про стан Філії в квітні 1937 р. читаємо, що раніше були в Золочеві вийняткові труднощі і зокрема старші купці висказувалися про підростаюче молоде покоління купців з "явною іронією, а то й зневагою". Не знаємо, наскільки склад Управи під проводом колиш. голови Антоняка був працездатний і чи вина лежала виключно по його боці. Єдиний, відомий нам його склад був такий: д-р В. Безпалько заступник, Г. Карпа секретар, В. Луцак скарбник, Я. Третяк господар, М. Ковалюк, І. Мазяк, І. Мудрий і І. Псюр-

ський — члени. Зате не знайшли ми ніодного звіту з Загальних Зборів, ні кількости членів, ні будьяких подробиць з діяльности Філії з того часу. Ця діяльність розвинулась щойно згодом під головством О. Мазяра і на доказ її маємо звіт із свята патрона св. Юрія 4 червня 1939 р. Купецтво масово прибуло на свій празник і скріпило свою певність, що й суспільність, яка теж громадно прийшла, є з нами. Поїздка організатора Литвинка по повіті значно збільшила приплив покупців і обороти.

КОПИЧИНЦІ Й ПОВІТ. Купці Копичинеччини виказали велике зацікавлення (понад 30 осіб) Установчими Зборами Філії СУКіП, яку 1936 р. врешті засновано, головно завдяки І. Турманові, що став заступником голови організації. Головою Філії було обрано В. Момотюка, секретарем П. Потикевича, скарбником І. Черваковського і господарем О. Елиєва, до Ради ввійшли О. Стефанець з Крогульця та В. Гуменний з Котівки, і як їх заступник Кошут з Гусятина та Петрань з Васильковець. На Зборах був придставник Централі.

За рік 1937 розвиток купецтва пішов помітно вперед і це виявили Треті Заг. Збори Філії 22 травня 1938 р. Відкрив їх інж. Е. Стрільців, який був головою і переобраний одноголосно на дальший рік. Приявні були 52 купці та, крім них, 10 ремісників, які просили прийняти їх у члени та створити окрему їх секцію. Замітне, що в Заг. Зборах взяло участь трикратно більше членів, до того ж молодих, повних творчої снаги.

Важливою подією в житті купецтва Копичинеччини були основані в тому ж 1938 році гуртівня "Селянський Базар" купця Білана, ф-ма "Селянський Блават" з мануфактурою "Селянська мануфактура" Росоловича, зі споживчих — крамниця Кушніра в Ринку та інші. Цей ріст у місті і по селах завдячували купці Пром-Банкові, який давав потребуючим позики або хвилівки, і в заміну, купці складали в ньому свої дрібні ощадности.

На Зборах глибоко обдуманий реферат делеґата СУКіП і Пром-Банку Зацного зробив велике враження цікавим і діловим викладом про діяльність Пром-Банку, дрібну ощадність — кредитову поміч, рідні вироби та інші актуальні справи. Звіт

Ощадностевої Збірниці склав інж. Е. Стрільців. Провід Збірниці залишено в тому самому складі.

Загальні Збори відбулись 19 березня 1939 р. — останні до війни. Управа могла похвалитися дальшим ростом купецтва. У місті постали нові фірми: "Крупарня" інж. П. Турули, Фотографічне заведення Литвина, "Тека" — склад паперу Ґолембівної і крамниця мішаних товарів Елиєва, а теж нові крамниці по селах. На голову обрано П. Елиєва, на членів Управи: І. Червоновського, Я. Росоловича, М. Кушніра, С. Лазечка, М. Дуткова і С. Музику.

КОСІВ ГУЦУЛЬСЬКИЙ. Заснована в 1935 році Філія СУКіП змогла здобутись на "Секцію Корінників" та "Самопомічну Касу" і щойно на Четвертих Заг. Зборах, у травні 1938 р. рішено зліквідувати їх, як зайві, бо ж майже весь склад членів був здебільша з "корінників", а Самопомічну Касу заступала добре Ощадностева Збірниця львівського Пром-Банку і "Народня Каса", з якою співпрацювали члени теж фінансово. Після звітів секретаря Філії А. Дзюбея, скарбника Д. Мартинюка і скарбника "Сам. Каси" В. Балагутрака, обрано одноголосно П. Дашка на голову, на членів Управи Д. Мартинюка, В. Балагутрака, А. Кобля, А. Дзюбея, Б. Накорака і В. Тимяка; на заступників В. Когутяка і Питнюка, а до Контрольної Комісії М. Куриленка, М. Шведюка і Сорохана. На жаль, на Зборах не подано кількости членів і того як росла Філія; немає теж звітів із останніх Заг. Зборів Філії у 1939 р.

Зате знайшли ми два дописи про вечерниці в роках 1937 і 1938 з реклямовими написами місцевих членів Філії і рідних виробів та з карикатурами маляра В. Ґудза з купецького життя. Крім того заля "Р. Школи" була вдекорована килимами "Гуцульського мистецтва" та виповнена місцевою інтеліґенцією, міщанством і молоддю.

КАМІНКА СТРУМІЛОВА. З довшої нотатки у "Т. і Пр." з 1 грудня 1938 р. про анкету, скликану місцевою Філією СУКіП, довідуємось, що в ній було обмаль членів та що вона була, либонь, недавно заснована. На анкеті був делеґат Централі, мґр. С. Кальба ,і з його звіту довідуємось, що хоч приявних

було понад 20 купців, організаційна робота мала, бо Філія не здобулась на організатора, який працював би в місті і в повіті, знайшов більше членів та дбав про ріст організації. Виділ запроєктував створення організаційного фонду, до якого члени вплачували б щомісяця, в міру спроможности, від 1-2 зл. Таким робом Філія мала б платного організатора і праця могла б піти вперед.

КАЛУШ. Спроби заснувати Філію СУКіП 4 грудня 1937 р. не повелись і купці далі творили тільки Секцію при ремісничому т-ві "Зоря". Але 7 місяців пізніше, на анкеті, скликаній 10 липня 1938 р., близько пів сотні купців вирішили замінити її на Установчі Збори Філії, навіть обрати управу. Жвава дискусія була вельми річева і свідчила про високий рівень місцевого купецтва. Управі доручено звернутись до влади про затвердження статуту. У склад Управи увійшли О. Ткачук, А. Рубчак, О. Кушлик, В. Коритовський і Н. Дутка. Організаційну доповідь мав представник мґр. Кабарівський.

Дозвіл від влади, мабуть, прийшов, бо на 23 квітня 1939 р. скликано Заг. Збори.

КОЛОМИЯ І ПОВІТ. Не минуло повних три роки від заснування СУКіП, як коломийські купці зголосили заснування його Філії. Було це в 1927 році, але в джерелах, якими можемо користуватись, немає довгі роки слідів її діяльности. На Заг. Зборах СУКіП 2 лютого 1935 р. у Львові було зазначено, що представник коломийської Філії не прибув. А в "Торговельно-Промисловому Альманахові" з нагоди 10-ліття СУКіП у списку його членів подано 15 з міста Коломиї і 4 з повіту. З міста були зі споживчої бранжі спадкоємці В. Робака, М. Фляк, А. Микитин, Й. Рудницька; О. Сарабай, І. Будиньчик, Н. Тофан, дир. Попович (Народня Торговля), В. Дорковський; друкарня М. Бойчука і Н. Федіва; книгарня Ю. Кузьми; видавництво "Рекорд" М. Ковалюка; харчівня І. Бабюка і торгівля збіжжям І. Війтенка. З повіту були в "Альманахові": І. Війтенко (мішані товари) і Д. Ніньовський (оліярня), з Жукотина Д. Савчук (мішані товари) та з Лісок Р. Ракшинський (мішані товари) з Коршева.

Першу згадку про діяльність купців знайшли ми в "Т. і Пр." з 1 січня 1937 р. у зв'язку з заснуванням гуртівні Будиньчука "Купецька Основа" для мішаних товарів. Більша нотатка журналу стверджує, що район коломийський начислює близько 180 українських приватних купців та що справа гуртівні для них давно актуальна: Можна сподіватись, що вона виконуватиме своє завдання і купці будуть її підтримувати. Це був доказ, що в Коломийщині йшло життя, виросли нові купці і вони хотіли мати рідне, і то приватницьке джерело закупів.

Пізніше в "Т. і Пр." з 15 квітня 1937 р. маємо допис відпоручника Централі СУКіП — Б. Кабарівського, який об'їздив різні міста. Він писав: "У столиці Покуття, Коломиї, відбулись Заг. Збори Філії СУКіП 28 березня ц. р. Залю "Нар. Дому" виповнили майже вщерть представники купців міста і більшости повіту. Зборами проводив уступаючий голова (який? — не подано). Збори мали дуже діловий характер. Головно існування і гарний розвиток української гуртівні "Купецька Основа" знайшли признання купців. На чолі нового проводу Філії став мґр. М. Пригродський, гуртівник збіжжя".

Дев'ять місяців пізніше, 30 січня 1938 р., коли відбулися чергові Заг. Збори Філії, довідуємось вперше про повний склад її управи. Відкрив ці Збори і проводив ними мґр. М. Пригродський, секретарював М. Цісик. Голова представив діяльність Управи, яка сконсолідувала купців у місті й околиці, дала їм, по змозі, фаховий дошкіл (курси книговедення і товарознавства), повела ощадностеву акцію, давала, в разі потреби, членам матеріяльну допомогу, пропаґувала гасло "свій до свого по своє", летючками й улаштувала три анкети та двоє ширших сходин. Обрано нову Управу: інж. С. Ґеник-Березовський — голова, члени — мґр. М. Пригродський, М. Цісик, І. Сеха, Марія Запутович, інж. В. Марак та І. Войтенко; заступники: М. Турянський та І. Драгомирецький, члени Контрольної Комісії: П. Кузик, М. Кузьма, мґр. Руденський. Після довшої промови делеґата СУКіП зі Львова Кабарівського відбулася довша дискусія".

Ми дістали до рук бюлетень "Веселка", число 3-тє з 1938 р. а в ньому "Український адресний провідник м. Коломиї". У ньому подано, що споживчих крамниць є 10 (серед них є 4 ме-

ханічні варстати, 3 кравців, 2 фризієрів, теж гуртівня, яка повинна бути подана одремо) а далі по одному: колоніяльний базар, склад муки і збіжжя, крамниця тютюнових товарів, мануфактура, ресторан, бетонярня, сальон мод і фотограф. Цей список був неповний.

Заг. Збори за рік 1938 відбулися у м. березні. Ніхто тоді й не думав, що це будуть останні збори Філії. Слабка фреквенція на Зборах (тільки 24 члени) була від загрози війни, але якраз на той день припали були також самоуправні вибори в Коломийщині. Приявні довідались із звітів, що Філія мала тоді 120 членів, з яких 45 були справді активні. Для наладнання праці заанґажовано організатора Л. Білика, і відчинено постійне бюро Філії, для кращого зв'язку з громадянством влаштовано з початком року ярмарок, що пройшов вельми успішно. Збори рішили створити бюро фахової і правної поради та скріпити співпрацю з Пром-Банком. Переобрано Управу, при чому головою далі залишився інж. С. Ґеник-Березовський, який енерґійно вів Філію, дбаючи про добро її членів. До Управи ввійшли: В. Марак, М. Цісик, мґр. М. Пригродський, М. Шафранюк, М. Мельничук і М. Гнідий (Печеніжин), як заступники Дрогомирецький (Березів н.) і Грабовецький (Печеніжин); до Контрольної Комісії обрано інж. Д. Кузика, П. Кузика та А. Микитина.

Як кожного року, так і в 1939 р. відсвяткувала Філія празник свого патрона св. Юрія. Після Служби Божої влаштовано Академію в залі "Нар. Дому" для членів і запрошених представників громадських установ. Відкрив свято інж. С. Березовський, з'ясовуючи ролю купецтва взагалі й українського зокрема та пов'язуючи її актуальними питаннями — і тим зацікавив слухачів. Згодом приявні вислухали добре виголошену деклямацію М. Пригродського "Св. Юрій". Не менш цікава була доповідь М. Гнідого, який порушив справу наших недомог у торгівлі та неохоплених нашим купецтвом бранж.

Життя, очевидно, йшло далі й кількість українських підприємств зростала чисельно. Коли порівняти те, що була подала "Веселка" в 1938 р., то в 1939 р. було вже дві наші пекарні (замість однієї), які успішно конкурували з одною польською і вісьмома жидівськими не тільки в самій Коломиї, але й

у довколишніх містечках; замість одного ресторану було три, працювало підприємство, що переводило електричні інсталяції тощо.

НАДВІРНА І ПОВІТ у "Торговельно-Промисловому Альманаху", виданому в 10-річчя СУКіП, у списку членів СУКіП подано з того міста й повіту близько 100 членів, серед них 18 у самій Надвірній. Повіт, що правда, дуже великий і виказує 37 місцевостей, сягаючи далеко в гори, аж до Татарова й Космача.

Інакше представив справу членства визначний купець і патріот-громадянин, власник готелю, ресторану та споживчої крамниці, В. Свищ, даючи на 11-их Загальних Зборах СУКіП у Львові звіт про район Філії, якого він був головою. "Філія існує щойно від 9 лютого 1934 р. Має на усіх 96 купців 36 членів. Управа досі мала тільки 2 засідання, бо члени доїжджають з повіту. Заложено "Самодопомогову касу", але її діяльність слабка. Справа спільних закупів відпала. У повіт тяжко доставляти..."

З 1936 р. маємо коротенький звіт із Зборів Філії в Надвірній 12 липня, що відбулися в залі читальні "Просвіти" із звичайним порядком та додатковими точками: а) Створення окремої промислово-ремісничої секції і б) Організація самодопомогової каси. Ці справи мали теж бути вирішені на Зборах, але про хід їх не маємо ніякого звіту .

У "Т. і Пр." з 1 червня 1938 р. знаходимо ще останній допис: "В Надвірнянському повіті купецьке питання ширшає. В останньому часі кількість купецьких станиць зросла до 20. З них близько 30 в самому місті. Зорганізоване купецтво Надвірної, свідоме своїх важливих завдань, докладає усіх зусиль, щоб поглибити й охопити організаційно купецьке життя в повіті. На останньому своєму засіданні Управа Філії поставила собі питання — Як збудити патріотизм у Надвірній? Як зактуалізувати гасло "Свій до свого"? Як дігнати інші, краще зорганізовані повіти? І одноголосна була відповідь: Через освідомлюючу співпрацю купця-громадянина з цілим українським громадянством, щоб збудити пошану до рідної торговлі й промислу. Особливо купецтво самої Надвірної мусить пройнятись гаря-

чим чином, щоб гасло "свій до свого по своє" запульсувало життям. Тоді можна буде дігнати інших".

Далі у дописі читаємо, що 6 травня в День Патрона св. Юрія купці доказали свою здисциплінованість, прийшли всі на площу будови нової церкви та причинились своєю фізичною працею до культурного діла, давши зразок дійсних купців-громадян. А в неділю відсвятковано Свято Патрона Службою Божою і святочною гутіркою.

Інформації про Надвірну і повіт обмежені браком джерел, хоч там була Філія в руках видатного купця В. Свища. Діяв там теж купець-текстильник М. Демянчук, який вже тут на еміґрації ще до недавна докладав зусиль, щоб появилася історія купців, але, на жаль, безушпішно.

ПЕРЕМИШЛЯНИ. Установчі Збори Філії СУКіП відбулися 26 квітня 1936 р. як це й подано в "Т. і Пр." ч. 40 з 15 травня 1936 р. Головою Філії обрано інж. Т. Білоуса, заступником Т. Савчака, секретарем М. Ратушного, скарбником М. Думинця, господарем Я. Дзядиґу і заступником членів Виділу С. Вуличного. До Контрольної Комісії увійшли А. Яцишин, Я. Лоїк і І. Галап. Більше матеріялу про цю Філію не знаходимо.

ПІДВОЛОЧИСЬКА. Спершу в Т. і Пр. появилось оголошенея про анкету, що мала відбутися 24 травня 1936 р. на тему: Організація навколишнього купецтва; Заснування Філії СУКіП; Заложення складу товарів; Збут яєць і збіжжя через власного гуртівника; Актуалії податкові та інші. Ця анкета (також для району Нового Села) відбулася. В. Гурин виголосив змістовний реферат, який доповнив голова Філії в Тернополі В. Трач, зокрема у справі гуртових закупів і Самопомічної Каси. Вовк — про зріст українських приватників в обох районах і д-р А. Жуковський висловив радість громадянства за ініціятиву побудови Філії СУКіП. У "Т. і Пр." з 1 липня 1936 р. довідуємося, що обрано Комітет, який мав подбати про заснування Філії, і до нього ввійшли купці В. Гурин, Ковальчук, Р. Матушкевич — всі з Підволочиськ, Чорній із Задишівки та М. Коменда з Нового Села. Більш інформацій немає.

ПЕРЕМИШЛЬ. Колишнє княже місто перше поспішилося і до 6-ох днів після оснування Централі СУКіП покликало до життя свою Філію. Було це 8 грудня 1924 р. Підготовив створення Філії передовий купець і визначний діяч у Перемишлі Іван Борис, той самий, якого знаємо з початкової стадії організування українських купців у професійне товариство 1906 р. і в друге, коли перша стадія не повелась, зі З'їзду галицько-буковинських купців 1918 р. На обох тих з'їздах був він обраний до Статутової комісії. На жаль, І. Борис не дочекався остаточного оформлення СУК. Про нього пишемо в розділі "Найвизначніші купці-українці Західньої України".

У першому десятиріччі Філія не виявила організаційного розмаху. Її делеґат, д-р І. Дідух, на 11-ті Збори СУКіП звітував доволі мінорно: "У 1934 р. членів було 21, переважно місцевих. Управа не мала виконавчих органів, тому була безсила. Два місяці тому прийнято урядовця. Членів прибуло 13. . . . Заходом Філії відбулася анкета на тему "свій до свого". Повіт ще незорганізований. Це входить у цьогорічну програму діяльности, передбачається великий приріст членів... Філія піднаймає своє приміщення у Міщанському Братстві".

І справді, з того часу Філія почала рости. Роботу пожвавив організатор Я. Любович. Якраз на два місяці до Зборів СУКіП відбулися Збори Філії у Перемишлі (11 листопада 1934 р.) під проводом Осипа Яросевича, якого вибрали згодом головою Філії. Д-р І. Дідух обраний був заступником, інж. М. Павлик секретарем, інж. І. Скоропада скарбником, двох членів управи І. Олешка й І. Рончковського та заступниками Є. Бориса і С. Павлика. До Контрольної Комісії обрано: М. Заразка, Й. Щурка, М. Марка. Управа ухвалила прийняти урядовця, організувати делеґатури в Яворові, Судовій Вишні, Мостиськах, в Добромилі та скликати окружну анкету в організаційних справах. Життя Філії розросталось впарі з тим, як зростало число членів, та наскільки вони виявляли зацікавлення спільно розглядати фахові і громадські справи й доцінювали свою станову організацію. Приплив нових членів був не так стихійний, як у великій мірі вислідом труду організатора Я. Любовича. Він увесь час був у русі, хоч делеґат Централі мґр. Комаринський, який об'їздив деякі більші осередки й побував теж у Перемі-

шлі, у своєму звіті з інспекційної поїздки нарікав на брак інтенсивнішої в ньому праці. Та фактом було, що напочатку 1939 р. число членів дійшло у філії до 150 купців і промисловців, в тому 80% з Перемишля, яких 60% купців з провінції стояло ще осторонь Філії. Інспектор з одного боку докоряв, що до домівки рідко заглядають члени, що сходини Секції Молоді ще не відбуваються, та що справа поїздок організатора по селах не наладнана; але з другого боку признає, що купецтво патріотичне і жертвенне: воно не тільки виконує свої зобов'язання супроти своєї організації, але і є постійним фундатором Т-ва Наукових Викладів і воно зібрало 500 зл. на оснування його бібліотеки, співпрацює з Т-ом "Учительська Громада", допомагало в розбудові "Дитячої Захоронки" тощо. Про це писав ще в листопаді 1938 інж. М. Дерев'янко в "Т. і Пр." ч. 100; дані мґр. Комаринського були поміщені у 113 "Т. і Пр.".

Перемишль, попри споживчу (30 крамниць) бранжу, добре заступлений був у різнородних бранжах, як от мануфактура, взуття, спортова, фарби, ґалянтерія, цукорні, пекарні, ресторани, косметика, електро-технічні підприємства, м'ясарні й інші. Не подаємо назв купців чи фірм, бо їх багато, і цікавих відсилаємо до спеціяльної книжки про Перемишль *).

Зате Перемишль мав добре поставлену співпрацю з кредитовими установами. У ньому постала насамперед, з ініціятиви купців, при видатній допомозі фінансових та священичих кол, "Безвідсоткова каса". Поширено теж і поглиблено дрібноощадностеву акцію через "Пром-Банк", яка дає змогу заснувати нові підприємства. Сильне пожвавлення та віру у власні сили вніс місцевий Відділ "Пром-Банку", який повчив купців, як працювати практично з банками та яка користь з того для підприємства.

Купці з місцевої Філії теж перші відгукнулись на цікаву акцію інж. Дерев'янка, заклавши УГАС, і кількох їх давали громадянам ощадностеві бльочки на "Пром-Банк", як грошевий зворот при закупі в їх крамницях. Про це пишемо точніше в уступі "Торговля і Промисл — орган СУКіП", бо статті про свою концепцію "господарської солідарности" інж. Дерев'я-

*) Збірник "Перемишль, західній бастіон України", 1961, Н. Й.-Філядельфія, с. 414 (дивись с. 233-235). УГАС 7-87.

нко поміщував у тому органі СУКіП. Звороти УГАС від шістьох купців дали в 1938 р. покупцям близько 400 зл. ощадности. А збірна достава п'ятьох вагонів вугілля і 640 жарівок дали їм ще 400 злотих.

Гуртівня інж. Мадея добре виконувала свою роботу, доставляючи купцям товар передусім рідного виробництва та дбаючи про нього. В останньому часі створений був відділ краєвої гуртівні "Гурт" зі Львова, даючи чергову запоруку корисного і вигіднішого закупу різних товарів з допомогою Пром-Банку і СУКіП.

Останніми роками головою Філії в Перемишлі був Петро Марко, довший час секретарював у ній Теодор Борис. Повного складу управи за весь час, на жаль, у доступних нам джерелах ми не знайшли.

У якій важкій атмосфері, створеній польськими шовіністами, мусіло працювати наше купецтво та яких брехонь і провокацій уживали поляки — маленькою ілюстрацією того може бути нотатка з польської газети "Зємя Пшемиска", яку випадково зберіг і нам передав для евентуального вжитку пошкодований, в тому часі в Перемишлі купець, та відомий з громадської діяльности тоді і тепер, Євген Борис з Торонта. (Змінюємо тільки вживану поляками в тому часі назву "русіні" і "рускі"):

"Українська експансія: При вул. Францішканській зліквідував величезну крамницю жид Штренґ. Першого серпня цю крамницю переймуть українці. Як стверджено, греко-католицька капітула позичила їм 30,000 зл. на 2% річно. Коли в тому самому місці поляки хотіли відкрити крамницю із взуттям, не знайшли ніде кредиту. Жидів ми поволі витісняємо, але на їх місця замість поляків входять "русини" і то такі, які здебільша становлять авангард "українізму". Чи такий розпачливий стан нашої ситуації господарської нікому нічого не говорить?"

Коментар до цього подав нам той сам п. Борис: "Це документ, що вказує, яку нагінку на наші підприємства робили поляки... І надруковано його якраз тоді, коли ми переносили нашу фірму "Мануфактура" з Ринку на вул. Францішканську. Очевидно, брехня, наче б нам позичку дала Капітула... Ця фірма існувала ще за життя нашого батька, який її оснував, і позички ми зовсім не потребували..."

ПІДГАЙЦІ І ПОВІТ. — В "Альманахові" за перших 10 літ названі були 9 купців з міста і 17 з 14-ти сіл повіту, разом 26 купців, що належали до СУКіП, як члени. У Підгайцях були вони з різних бранж, а саме: із споживчої А. Боднар, реставратори О. Ткачук і І. Головінський, ярина і зела — Г. Боб'як, мануфактурник М. Ремізовський, гуртівник солі І. Овсянецький, аптекар мґр. О. Бобяківна і власник трафіки М. Кучма. У повіті всі купці були зі споживчої бранжі.

Філію в Підгайцях основано в січні 1937 р. і про перші її збори немає ніяких джерел. Єдину вістку про Філію знайшли ми у "Т. і Пр." ч. 64 з 15 березня 1938 р. — де мова про Заг. Збори 6 березня 1938 р. Там же підсумки праці Філії, в якій у 1937 р. брали участь близько 50 членів. Ось, що там читаємо: Упродовж року йшла праця в першій мірі над згуртуванням українського купецтва в становій організації та над його вишколом. Відбуто чимало засідань, анкет, сходин, нарад. Уділено безліч правних і фахових порад. Спроба влаштувати промислово-торговельну виставу не вдалася з незалежних від Філії причин. Після звітів обрано такий склад нового Виділу: інж. Банах голова, Волчук, І. Головінський, Тихій, Оприско, Крамарчук, Палінський, Ґрох, Мостовий, Захарків і Мушкевич — члени Виділу. Згодом делеґат СУКіП та Пром-Банку з'ясував мету і вагу купецтва на підгаєцькому терені і після оживленої дискусії обрано до проводу Ощадностевої Збірниці Оприска, Головінського і Захаркова.

Для доповнення подаємо дещо з того, що написав п. С. Голод до п. М. Шафранюка для нашої інформації (оба вони тепер у Торонто). Передусім ми дістали вісті про купців, що не були раніше членами або щойно відкрили крамниці, коли постала Філія: отже була велика крамниця і ресторан І. Брунця, м'ясні вироби Ненічіва і трьох Пенкальських, мануфактура Бойчука і Каськова, ґалянтерійні Кузишина і Бзова, фризієрня М. Пенкальського і в центрі міста гуртівня "Подільський Базар", якої власниками були інж. С. Банах, І. Головінський і С. Голод. Упродовж 1938 і чергового року жиди не хотіли винаймати приміщень на їх крамниці, тому наші купці піднаймали фронтові частини домів від наших міщан і перебудовували на крамниці. Жиди відносились до них вороже, як і поляки. Наші

купці не раз терпіли від польського "шумовиння", яке зривало вивіски, віконниці та вибивало вікна".

З приходом большевиків 1939 р. гуртівню знаціоналізовано, помістивши там "Міське Споживче Т-во", тобто совєтську кооперативу.

РАВА РУСЬКА І ПОВІТ. — Організатор з Централі СУКіП у Львові виїхав у терен в липні 1936 р. і був у Раві Руській, щоб поінформуватись про життя наших купців та їх торговельні успіхи. Звідтіля належали до СУКіП за 10-річним списком 3 власники ресторанів з міста, 7 купців з Угнова і по одному з Белзця та Вільхи верб. Загально, як ствердив організатор, панувала байдужість до організації, бракувало відповідних людей на місці, купці купували в місцевих жидівських гуртівників, платили солені ціни, продавали чужі вироби, дарма, що пропаґанда про рідні вироби була і тут поширена. Словом — наскрізь песимістичний звіт.

Справа покращала щойно в 1938 р. 18 квітня скликано установчі збори. Відкрив їх член організаційного комітету М. Кожушко, насвітлюючи потребу філії СУКіП, предсідником зборів був К. Коростіль і секретарем І. Вітик. Делеґат Централі Зацний розглянув у довшій промові мету і напрямні українського купецько-організаційного руху і нав'язав його до різних потреб нашого купецтва, включно з потребами кредиту, в якому важливу ролю грає Пром-Банк. Після нього К. Коростіль прочитав і пояснив статут Філії, який Збори одноголосно прийняли.

Головою обрано одноголосно Корнила Коростіля, заступником О. Кочана, секретарем М. Кожушка (Угнів), касиром Л. Галеня, господарем І. Гіновського. Далі ввійшли до Ради І. Гуневич (Угнів), І. Маценко (Верховата), Г. Кайда (Піддубень), М. Винник (Вільха-верб.) та І. Вітик (Потелич). Обрано ще заступників і Контр. Комісію.

На заклик голови І. Вітик добровільно зголосився виконувати якийсь час ролю організатора і рішено відбути до двох місяців анкету для обміркування напрямних дальшої праці.

РОГАТИН І ПОВІТ. — Анкета купців, що була скликана 8 березня 1936 р., з уваги на її успіх і поважну кількість прибулих купців була проголошена за Установчі Збори Філії СУКіП. Обрано Управу Філії у складі: С. Пилат голова, заступник І. Антоняк, секретар М. Дронь, скарбник В. Бойчук і члени — І. Поритко та І. Соронович. Заступниками обрано М. Петріва і М. Горішного, до Контр. Комісії увійшли К. Пясецький, М. Нагірняк і М. Соколовський.

Управа зрушила також повіт. Вже 17 червня ц. р. улаштовано анкету у селі Свистільники, на яку прийшло 12 купців і близько 380 гостей. Голова читальні представив голову Філії С. Пилата і його заступника І. Антоняка. Перший торкнувся історії українського купецтва, зокрема його теперішньої Централі на Зах. землях, згадав про "Центроторг", як гуртівню, і про часопис "Т. і Пр." І. Антоняк порушив дуже важливе гасло "свій до свого", звертаючись головно з тим до численних селян. Місцеві купці заснували "Секцію корінників", обравши її провід: М. Денеґа голова, М. Панькова — секретар, М. Малеґа член. Також місцевий парох звернувся при кінці з теплими словами до купців і до односельчан, щоб їх підтримували.

Рік пізніше "Велика купецька анкета" (у серпні 1937 р.) була не тільки вдалою імпрезою в Рогатині, але вона зрушила купців та численне громадянство своїми доповідями. На анкету прибули делеґати мґр. Кабарівський від Централі СУКіП та інж. Я. Цімура від Пром-Банку. Про організаційний стан членства говорив голова Пилат, місцевий адвокат мґр. Стрийський дав доповідь про торговельний закон, мґр. Кабарівський говорив про значення фахової преси, інж. Цімура представив кредитову діяльність Пром-Банку і його найновіші почини, а проф. М. Угрин з великим патосом говорив про гасло "свій до свого по своє". У дискусії забирали слово місцеві й позамісцеві купці та визначні громадяни, — дир. "Рідної Шк." Н. Водонос, о. декан Т. Теліщук, п-і Ґурґулова й інші. Вони видвигнули ряд побажань та важливих справ, як от святкування релігійних свят, українські вивіски тощо.

Після анкети в залі, прибраній по-мистецьки виконаною реклямою і транспарентами місцевих фірм відбулися вечерниці. Це був корисний зв'язок купців з українським громадянством.

Але труднощі в контактах Філії з повітом робив не хто інший, а кооперація. Про це говорив голова С. Пилат на Заг. Зборах СУКіП, згадавши директора Окружного Союзу Кооператив (ОСК), який протестував проти висилання купецьких референтів на села і проти поїздки туди самого голови. Такі нарікання були не тільки на Зборах Централі в 1938 р., але й повторювались частіше.

Філія розвинула живу діяльність, "не зважаючи на різні перешкоди", — як сказано в короткому звіті про її Заг. Збори 20 лютого 1938 р. У звітовому році відбулося 19 ділових засідань в гарній власній домівці, дві ширші анкети, свячене, чотири поїздки, нарада купців у Бурштині та вечерниці. Філія дала своїм членам безліч порад щодо нових крамниць, вибору бранж, закупу товарів тощо, добре була поставлена теж дрібна ощадність, а поважна кількість членів стали членами ПромБанку, делеґат якого був приявний і з'ясував приявним різні грошеві справи. Рішено покликати негайно організатора, якого досі не було і члени проводу виконували організаторські завдання. На голову переобрано С. Пилата і обрано "ділову Управу". Про Збори в 1939 р. і про дальшу працю Філії вісток ми не знайшли.

Варто при цьому згадати ще й про село ЧЕРЧЕ, в якому хлібороби виявляли одночасно підприємчивість в різних ділянках ремесла як от ковальство, столярство, стельмахство, кравецтво чи шевство і впарі з тим розвивали промисл, особливо ткацтво. "Ткачів у Черчі було понад 50. Були такі ткачі, у яких працювали жінки з чоловіками, і в яких було по два варстати в хаті" — читаємо у книжці О. Дячишина *). Все власними силами і на власний рахунок. У торговий день, кожної середи, везли вони свої полотна до Рогатина, передавали своїм відборцям, договорюючись про ціну й забирали нове прядиво, щоб знову цілий тиждень стояти за станком. Спілка Гладунів побудувала 1922 р. 6-валовий моторовий млин, найбільший у повіті. При обслузі млина, як машиністи, мельники, доставці збіжжя і ропи до моторів, були виключно черчани. Гриць Гладун вів млин для продукції ґіпсу. Була в селі й оліярня, що "била" олій з льону й конопель, власником її був

*) Осип Дячишин: "Черче, моє рідне село", с. 42-44.

Іван Лібер. Інші знову селяни випалювали цеглу, ще інші працювали в місцевому каменоломі. Коротко — всі черчани працювали не тільки в господарстві, але й у промислі.

В 1927 р., завдяки директорові школи П. Бігусові, місцеві селяни оснували заведення для болотних і сірчаних купелів. Це заведення розбудувалося й люди в Черчі дістали нові заробітки (обслуга павільйонів, при квітниках, воження гостей до залізниці, продаж молочних продуктів, ярини, овочів) та розбудували свої хати, щоб винаймати гостям. До того й життя стало цікавішим.

САМБІР І ПОВІТ. — Однією з найстарших Філій СУКіП була Філія у Самборі. Її засновано в 1927 р. Головою її був місцевий аптекар мґр. Д. Ручка-Кульчицький. Правда, на початках далеко не всі купці горнулися до своєї професійної організації, а провінція ще й до 1936 р. була тільки частинно зорганізована. При Філії була Секція Купців споживчих товарів, і хоч вони не мали гуртівні, потрібний товар купували спільними замовленнями, головно в "Народній Торговлі", якої склад був на місці.

На Заг. Зборах 21 лютого 1937 р. ці справи стали головною темою, бо ж зорганізування купців по селах і створення власної гуртівні були очевидною потребою. З тими справами в'язалася необхідність мати повітового організатора, оснування представництва Пром-Банку тощо. На збори, що їх вів заст. голови С. Хом'як, (бо аптекар Д. Ручка-Кульчицький недавно помер) прибули два делеґати зі Львова — Д. Конюх від СУКіП та інж. Я. Цімура від Пром-Банку. Приявних членів було майже 100, з того 63 з міста і 31 з повіту. Після вислухання звідомлень та доповідей обох делеґатів відбулася дискусія.

Головою обрано С. Хом'яка, а членами Виділу — Кузминського, Бережницького, Сидоряка, Горбаця, Городиську і Хоминову, заступниками О. Городиського і Жуковського, до Контрольної Комісії — Дзюрина, Веселого і Курочку. Після того прийнято низку внесків, м. ін, про заснування гуртівні, заанґажування організатора, який мав допомагати купцям повіту та податкового і правного дорадника, про потребу делеґатури у Старому Самборі, 10-річчя Філії, обов'язкове для купців член-

ство в "Рідній Школі" і "Просвіті" (на "Українську Захоронку" жертвувала Філія 50 зл. останнього року), пропаґанду гасла "свій до свого по своє" серед громадянства і прохання до священиків, щоб вони співпрацювали на місцях.

Хоч найпоширеніші були, як скрізь, споживчі крамниці, то все ж у Самборі існували й інші бранжі — залізна, будівельних матеріялів, шкіряна, ґалантерійна і паперова.

Прийнятий Філією організатор Литвинко працював пильно і часто роз'їжджав по повіті, збільшуючи членство і покупців. Одначе в останній час стали наростати труднощі з "сусідами". Особливо поляки явно бойкотували українських купців, нищили двомовні вивіски, поліція запечатала "Залізний базар" голови С. Хом'яка і т. п. Це пригноблювало купців, але вони держалися бадьоро до останніх днів.

СКОЛЄ І СКІЛЬЩИНА. — Продовж восьми років належали купці Скільщини до Філії у Стрию і через неї до СУКіП. Але згодом Скільщина відійшла від тамошньої Філії, бажаючи мати власну організацію, і заснувала свою Філію 8 листопада 1936 р. Крім міста Сколього належали до неї ще села Коростів, Лавочне, Орава, Ражанка вижна, Синевідсько вижне і нижне та Ямельниця, яких представники прибули на Установчі Збори. Разом усіх купців перед Зборами вписалося до Філії 58 осіб і були серед них деякі, що вже два дні перед назначеною на Збори неділею приїхали до Сколього фірами й терпеливо чекали на це небуденне свято. Збори відкрив голова ініціятивного комітету В. Роїк, покликавши на предсідника Зборів о. проф. Миколу Притуляка, а на секретаря мґр. М. Ценка. Після відчитання статуту виголосив Г. Гануляк, делеґат СУКіП, доповідь про те, які користі має український купець, коли він виступає як член своєї станової організації, і які шкоди, коли йде одинцем чи "самопас". Він теж заповів, що наступної неділі, тобто 15 листопада, отворена буде вистава п. н. "Показ українського промислу" та закликав розголосити його по всій Скільщині, зокрема серед селян, щоб масово приїхали до Сколього й оглянули здобутки нашого молодого промислу.

Обрано одноголосно таку Раду Філії: голова Михайло Бумба, члени В. Роїк, Ю. Коваль, В. Станько, Т. Цогла, О. Щу-

ревич, П. Мициківна та як заступники І. Кутковський і М. Івасиків. При кінці виринула справа купців із сіл, яким Повітовий Союз Кооператив відмовляється давати товар, і тому вони примушені йти до жидів-гуртівників. Приявний на зборах гість, директор Повітового Союзу Кооператив (ПСК) Садовський, дав вичерпні вияснення, мовляв кооперація обслуговує також приватних купців, якщо вони можуть виказатись посвідкою місцевої кооперативи, що вони не є у стані "війни" з нею. Але приявні не вважали це за полагоджену справу, бо якже: купець мусить брати "свідоцтво моральности" від службовика місцевої кооперативи, часто односельчанина-товариша, щоб дістати товар у гуртівні? Це тим більше принизливе, що приватникам рахує ПСК вищі ціни. (Майже дослівно з допису про кооперацію в "Т. і Пр." ч. 52.)

Обраній Раді доручено відкрити джерела закупу товарів або створити власну гуртівню, заснувати "Самопомічну касу" та знайти можливості співпрацювати з кооперацією для економічного піднесення свого народу.

Шкода, що немає матеріялу про дальшу працю Філії, але пам'ятаю, що її делеґати на Заг. Зборах звітували про все кращу співпрацю того бастіону нашого купецтва.

СОКАЛЬ І РАЙОН. — Філію засновано в травні 1929 р. З початком 1930 р. діяльність її припинилася й була відновлена щойно в 1934 р. Таким ствердженням розпочав був своє коротке звідомлення голова Філії С. Томчак на Заг. Зборах СУКіП 2 лютого 1935 р. За шість місяців 1934 р. здобуто 45 членів, зареєстрованих нечленів було ще 17. Філія мала вигляди стати великою, бо кількість приватників у повіті росла. Управа відбула 21 засідань. Обрано організатора на повіт, відчинено канцелярію-порадню, устійнено співпрацю із "Зорею" щодо пропаґанди "свій до свого", введено примусову ощадність 2 зл. місячно. "Секція корінників" брала товари у "Народній Торговлі". Великі заслуги для Філії поклав Микола Книш.

Окремо варт підкреслити співпрацю приватників з кооперацією на терені Сокальщини, до якої дала ініціятиву Філія СУКіП на спеціяльному господарському соймикові 27 вересня

1936 р. З кооперації були заступлені ОСК, Народна Торговля й Українбанк. Прийнято рішення про необхідність співпраці, про залишення сварок і про скликування соймика кожного місяця, що із захопленням прийняла місцева газета "Голос знад Буга" та "Т. і Пр.", закликаючи інші філії взяти це за зразок для себе. Але, на жаль, ідилля не тривала довго: на Зборах Філії 28 лютого 1937 р. із звітом за рік 1936 секретар П. Стефанишин заявив, що "добрі взаємини існують сьогодні тільки з Народною Торговлею та Українбанком, бо Окружний Кооперативний Союз відійшов від співпраці з мотивів не суттєвих, а радше особистих...".

Звідомлення з цих Заг. Зборів дали нам гарну картину діяльности Філії в Сокалі під добрим проводом голови Є. Томчака і секретаря Стефанишина. Кількість членів зросла до 136 (нечленів було ще близько 60) й воно віддзеркалювало зріст торговельних та промислових станиць, яких у сокальському повіті нараховувано кругло 200. Позитивним явищем було все більше бранжове зрізничкування. Виділ працював пильно: в минулому році відбув 38 засідань, стараючись охопити по змозі весь швидко і стихійно наростаючий рух, — черговий прояв небувалої давніше підприємчивости українських селян, міщан чи молоді. Члени відбували кожного тижня свої сходини, обговорюючи актуальні питання. З часом заіснували вже й секції інших бранж (не тільки споживча) та секція молоді. Створено делеґатуру і підготовлювано ще в інших осередках. Організаційна праця філії мала вплив на сусідні повіти: дехто з купців пішов на недалеку Волинь, з якою були добрі торговельні контакти, вироблявся теж новий тип дрібного купця (ярмаркові міняйли, скупщики тощо). Члени Філії брали живу участь в праці культурно-освітніх товариств і допомагали їм фінансово, що й було доказом їх громадського вироблення. Дбаючи про добро членів, Виділ допомагав їм у позичкових потребах, при винаймі приміщень, інтервенціях у скарбовому уряді, дораджував при виборі бранжі та закупі товарів, і влаштовував імпрези, зокрема Свято Юрія. Підчас великого відпусту у Сокалі Виділ зорганізував спільний базар під вивіскою Філії СУКіП, подбав про площу під будову торговельної галі та пильнував, щоб купці тримались гасла "свій до свого по своє".

Після абсолюторії переобрано аклямацією знову Є. Томчака головою та членами з листи інж. Стефанівського (бо виборчих лист зголошено аж чотири, з того найбільш голосів, бо 34, дістала саме ця листа) П. Стефанишина, В. Звадюка, Т. Шиша, І. Бабського, Р. Гринюка і Т. Ганіткевича, заступниками А. Дачишина і А. Наконечного, і до Контрольної Комісії радн. М. Книша, дир. Величка та А. Тхора. На внесення Т. Шиша прийнято, як обов'язок, платити далі 2 зл. місячно на дрібну ощадність та на фонд Будови Народного Дому скласти одноразово: повітові бранжі по 50 зл., "корінники" з сіл по 10 зл. і з Сокаля по 20 зл. Варто при цьому зазначити, що обов'язкові пожертви на будову Народного Дому були водночас пожертвами для місцевої "Просвіти", яка рішила була будувати дім на іншій, більшій площі, бо та, яку мала досі, була незадовільна. Купцем площі від "Просвіти" була Філія СУКіП, що винесла постанову збудувати на ній великий об'єкт та примістити в ньому тридцять купців у вигідних крамницях. За цим приміром пішли й купці в Тартакові, які рішили поставити 6 крамниць під одним дахом; в Белзі і Кристинополі робили подібні пляни. З цього бачимо, що модерні "шапінґцентри" цього континенту мали на західно-українських землях своїх попередників.

Українські купці Сокаля і Сокальщини не тільки творили 50% місцевого купецтва, залишаючи за собою жидів і поляків разом (гляди "Дещо зі статистики купецтва"), але й проявили максимальну рухливість. Філія в Сокалі покликала до життя Комітет Економічної Розбудови української торгівлі і промислу в надбужанському районі, зорганізувала в 1938 р. Бранжеві Курси, влаштовувала анкети в різних місцевостях району, втягаючи в течію купецьких інтересів селянство, яке ставило власні домагання, м. ін., щоб Філія СУКіП взяла в свої руки продаж худоби чи, щоб заснувати відбірню клоччя. Анкета в Городищі домагалася оснувати в Кристинополі гуртівню, хоч з джерел, якими розпоряджаємо, не знаємо нічого про якусь власну гуртівню в Сокалі, а є тільки натяк про користування з гуртового продажу Народної Торгівлі, з якою купецтво добре жило. А все ж таки майже певно гуртівня для самостійних купців у Сокалі була, бо ж волинські купці були частими покупцями у близькому їм Сокалі. Бракувало в ньому купцям

дещо дисципліни. Свідоцтвом того була історія з продукцією мила "Центроторг-ом" без повідомлення "Групи Промисловців", яка мала з кооперацією договір з клявзулею "не конкурувати", і на тій основі мило виробляв Центросоюз (потім це було причиною, що було при виборах на Загальних Зборах Філії аж чотири листи), але все ж таки там було життя буйніше, ніж деінде.

СТАНИСЛАВІВ. Після закінчення війни з поляками, до торгівлі брались тільки одиниці: С. Снігурович, крім власних бляхарських виробів, взявся теж за скляні, порцеляну і кераміку; М. Княгиницький і П. Підлуський відчинили харчеві крамниці а Г. Тиндик продавав шкільне і канцелярійне приладдя. В 1921 р. основано спілку з обмеженою порукою "Фарболь" з парфумами, фарбами, фото-приладдям, хемікаліями та виробами для домашнього вжитку. У спілці були 10 громадян. Очолював її д-р В. Янович.

Юрій Синишин, один з десяти членів спілки "Фарболь", будучи на других Загальних Зборах СУК у Львові в лютому 1925 р., дістав доручення організувати Філію у Станиславові. Він і скликав купців на 14 червня і прибуло їх 12 чи 14, — як виходить з його статті, призначеної для майбутнього регіонального збірника "Альманах Станиславівської Землі", (та з якої, за дозволом автора, користаємо). Першим головою Філії СУК обрано С. Снігуровича, секретарем Т. Жаровського, скарбником Ю. Синишина і членами управи М. Книгиницького, П. Підлуського, К. Бородайкевича та Р. Шевчука. Другі Загальні Збори обрали на голову Філії Т. Жаровського і четверті — Ю. Синишина і він очолював Філію до весни 1939 р.

В міжчасі поставали нові крамниці з різних бранж. У 10-ліття СУК, як подав ювілейний "Альманах", 22 його члени в Станиславові працювали в таких бранжах: у споживчій 8, овочевій 2, пекарні 1, церковних речей 1, папір і іграшки 2, в косметиці "Фарболь" 1 (це вже була власність Ю. Синишина), порцеляна, скло і посуд 1, взуття 2, ресторани 2, книгарні 2.

У станиславівському повіті: Галич — по одній споживчій крамниці, харчівні і м'ясарні .В Богородчанах було споживчих 4, серед них була одна споживча крамниця з галянте-

рією, була молочарня, кушнірство і годинникарство — по одній. Далі були купці-члени: в Колодіївці 1, в Добровлянах 2, в Загвіздю 4, в Горохолині 3, в Дорогові 6 і в Залукві 1. Решта стояла осторонь організації, аж потім пристала до неї. Десятиліття СУК відсвяткувала Філія дуже врочисто, з Богослужбою і академією та з обідом. Разом з тим відсвятковано опікуна купців св. Юрія. На цей день прибули до Станиславова і взяли участь в святкуваннях голова СУКіП Я. Скопляк та інж. В. Рижевський.

На загальних Зборах чергового року, обрано новий провід, при чому декого переобрано. Головою Філії став знову меткий Ю. Синишин, а до Виділу ввійшли: Р. Шевчук, інж. П. Дутко, Б. Стебновський, Ф. Іванець і Ф. Бернес. На заступників обрали Д. Висоцького і М. Книгиницького, а до Контрольної Комісії — П. Самоверського, П. Підлуського і К. Бородайкевича.

Кожного року купецький актив більшав і праця Філії ставала успішнішою. У грудні 1936 р. скликано анкету і на ній було помітне велике вдоволення, що в Станиславові постала гуртівня "Купецька Поміч", власність спілки, головою якої був сам Ю. Синишин, бо досі гуртовий продаж "Народної Торгівлі" не був вистачальний. Всі бесідники підкреслювали, що ця гуртівня і якістю і цінами вповні вдоволяє своїх клієнтів. Підносилися теж голоси, що "Україн-Банк" не вив'язується з фінансуванням купців і треба оснувати купецький банк. Був намір перейняти кредитівку на Княгинині, яка була нечинна. Цей задум зреалізовано: фінансово міцніші купці вклали більшу суму грошей і вона рушила з місця під дирекцією Павлюка, переніссшись до центру Станиславова. Останні два факти справді помогли купцям і промисловцям. Згодом Виділ затруднив ще й організатора Філії В. Смольського і він рушився по повіті, познайомився з позитивними і негативними сторінками життя купців. В. Смольський виконував наскрізь добру роботу, тим більше, що скликав частіше анкети та організував сходини. Окремою цариною його роботи було пропагувати "Рідний промисл" та пригадувати постійно теж купцям гасло "свій до свого по своє". В осени 1937 р. Філія мала вже 180 членів. Це було вже число, з яким треба було рахуватись.

Окремою сторінкою діяльности Управи Філії і організаційного референта було дошколювати молодих купців, які починали купецьке діло, здебільша не маючи ніякої, або слабу підготову. В цьому ділі багато помогли референти, як от проф. Целевич, який викладав на Бранжевому Курсі історію українського купецтва; проф. Л. Шанковський, який подавав основні відомості з купецтва. Проф. Л. Шанковський постарався теж у поляка директора Т. Роттара з Купецької Гімназії про шкільну залю і про дозвіл користуватися нашим курсантам товарознавчим кабінетом у цій школі. Курс цей відбувся у грудні 1937 р. Також дискусійні вечори у "Просвітах" у повіті про значення рідної торгівлі і промислу мали великий вплив на сотні селян. Для прикладу згадаймо, що в Ямниці на такому вечорі було більше як 400 осіб.

Була ще одна цікава сторінка в діяльності Філії: її свята, зокрема празник св. Юрія, відбувалися з участю громадянства і спеціяльно — селянства. Не маємо змоги познайомити читачів зі Святом Юрія 15 травня 1938 р., але варта згадати коротко його програму з трьох частин: відправа в Катедрі з гарною проповіддю, Академія з промовцями (голова Ю. Синишин, від СУКіП інж. Костів і організаційний референт Я. Гайвас) та з мистецькою частиною (хор "Думка", солісти, декляматори) і врешті, потім, на площі "Сокола" виступи хорів з двох сіл і танцюристів з Горлиці, вправами Соколів та спортовими змаганнями. Крім того, була вистава афішів. Половина глядачів були селяни, — контакт купців з громадою був повний.

У 109 числі "Т. і Пр." (з датою 1 квітня 1939 р.) є допис нового організатора Філії у Станиславові про 14-ті Загальні Збори (останні перед війною) і в ньому цікаві факти та цифри. На Збори прибуло 92, з 182-ох, членів Філії. Відкрив їх голова Ю. Синишин, діяльність Філії з'ясував О. Овчар: Філія об'єднувала у звітовому році 182 члени, з них 100 з провінції; необ'єднаних було ще в місті 9 і на провінції 24; впродовж року приєднано 56 членів і відійшло до нових Філій у Товмачі та Надвірній 72 члени. Терен дії організації поділено на райони з осередками в містечках: Богородчани, Галич, Отинія й Тисьменниця. Філія мала заступлені майже всі бранжі, і так: 129 купців вели споживчі крамниці, 10 — гастрономічні, 9 — тек-

стильні, 7 — шкіряні, 6 — кооперативні, 3 — склади дерева і палива, 3 — пекарні, 2 — промисл (фабрика пасти й содової води), 2 — крамниці з кухонним посудом, 1 — з конфекцією, 1 — з косметичними продуктами і 6 членів мали вільне звання.

Організатор постійно відвідував купців-членів і давав їм фахові поради. Заходом Управи Філія відсвяткувала: Шевченківську Академію, Празник св. Юрія, день 22 січня, Жалібні сходини в шану ген. М. Тарнавського та Свято Крут. З ініціятиви організатора влаштовано в місті і районі купецькі та громадські анкети й ширші сходини для пропаґанди і поширення української торгівлі та промислу, також ознайомлювано членів з поточними справами. Філія видала була навіть стінні й кишенькові календарі зі списком українських крамниць у Станиславові та передсвяточну однодневку "За добробут Нації".

Дискутанти висловились з признанням про працю Управи й організатора та порушували різні, не раз болячі, справи нашого громадянства. Вибрано нову Управу, її головою став інж. Марко Бачинський і Збори закінчено відспіванням національного гимну.

При кінці згадаємо, що Пром-Банк, який за короткий час оперував мільйонами та якого осідок був у Львові, відкрив 1 січня 1939 р. відділ-кореспондентуру у Станиславові, вможливлюючи нашим купцям і промисловцям успішнішу співпрацю з тим банком.

СТРИЙ І СТРИЙЩИНА. — Стрий оснував свою Філію 1928 р. і, згідно зі списком поміщеним у "Торговельно-Промисловому Альманаху" в 10-річчя СУКіП мав 73 члени, з того в місті 33 і повіті 40, при чому з них відійшло 18 до окремої Філії у Скольому (1936 р.). Із звіту про Загальні Збори у 1937 р. довідуємось, що активних членів мала Філія з кінцем 1936 р. тільки 43, що села були незорганізовані, що повітового організатора Філія до того часу не мала. Щойно на тих Загальних Зборах вирішено приняти такого організатора і були вигляди, що число членів зросте. Далі з того допису ми довідались, що існувала "Самопомічна Каса", яка співпрацювала з Пром-Бан-

ком та, що збори прийняли внески, щоб наладнати гармонійні взаємини з кооперацією, подбати про податкового і правного дорадника, не приймати в члени тих, яким судово доведено зловживання в кооперації та подякувати Пром-Банкові за співпрацю, закликаючи до його підтримки. Збори обрали головою В. Білецького а членами Виділу — Б. Яворського, Якимишина, О. Гасина, В. Кравчука і П. Савчинського, заступниками — І. Голода та Г. Швайківського, до Контрольної Комісії — дир. Марковського, дир. О. Рака і П. Дубика.

Чергові Загальні Збори відбулися 8 травня 1938 р. Присутніх було 36 членів. Зборами проводив голова В. Білецький, звіти здавали: П. Савчинський із діяльности Управи, Якимишин за касу і дир. Рак за Контрольну Комісію. Чи членство зросло кількісно не знаємо, і не знаємо теж, чому не заанґажовано організаційного урядовця; мабуть не знайдено відповідної особи. Після вибору нової Управи, до якої увійшли інсп. А. Козак, як голова, Ю. Гарасимів і В. Пасічник заступники, М. Марковський, Марія Тураш, М. Сенів, Б. Нарожняк, В. Кравчук і Г. Яворів члени та Б. Яворський, Білецький і Якимишин — Контрольна Комісія. Почалася кінцева дискусія. Контроверзійним питанням було: мають наші купці зачиняти крамниці в українські свята, чи ні? Були голоси "за", але були й "проти". Прийнято внесок нового голови інсп. А. Козака, щоб резолюційна комісія, пропонована Яворовим, разом з Управою опрацювала резолюцію, яку представлять найближчій анкеті. Присутній на зборах представник "Суспільного Промислу" порушив справу виробів рідного промислу, а новий голова візвав приявних до солідарности і єдности.

Врешті знайшли організатора, — Ю. Середяка, який на весну 1938 р. закінчив курс організаторів купецтва у Львові, влаштований Централею з допомогою Пром-Банку.

4 вересня 1938 р. в залі "Народного Дому" відбулися ширші сходини членів Філії, на яких новоприйнятий організатор виголосив реферат на тему "Чи потрібна купецтву фахова організація?" Після реферату відбулася жвава дискусія. Раніше, бо 6 березня 1938 р. зійшлись купці в великому числі (коло 80 осіб) на нараду в справі заснування гуртівні. Нараду відкрив

голова В. Білецький, правну сторінку гуртівні з'ясував мгр. Я. Падох. Крім згаданих, голос забирали Г. Яворів, Ю. Герасимів, інж. М. Кравців, П. Савчинський, Кибось, Рак, Держко та Нєдзвєцька. Прийнято резолюцію про необхідність гуртівні, яка мала бути спілкою з обмеженою порукою а фінансово мав підтримати її Пром-Банк. Управа взялася пильно за справу гуртівні й організатор взявся до праці. Все це ворожило, що Філія стане на твердий грунт. На перешкоді її праці стояв ще брак власної домівки, настільки дошкульний, що створилась вже була "Секція молоді" і вона, як і купці, потребувала домівки, щоб свобідно подискутувати, чи навіть розважитись. В перших місяцях 1939 р. Управа поробила заходи, щоби полагодити цю справу. 20 травня 1939 р. з Централі приїхав мгр. Комаринський і перевів контролю праці Філії та ствердив, що Філія СУКіП виробила собі право громадянства на терені Стрийщини, бо купецтво організованістю і зразковим веденням своїх підприємств уповні на це заслужило.

1934 р. Богдан Яворський, правник і абсольвент гарбарської школи у Відні, зорганізував і урухомив в Стрию механічну гарбарню "АСТРА". Гарбарня ця виправляла сирівець-шкуру і доставляла готові бокси і шевра до Повітових Союзів Кооператив та до приватних крамниць. В тому часі існувало вже кільканадцять крамниць по містах та місточках Галичини, котрі торгували скірою. Також кожного року відкривалися нові, того роду крамниці. Гарбарня "АСТРА" виправляла також шкуру на рахунок власників сирівцю, селян. Гарбарня зорганізувала теренових представників, котрі по короткому перешколі, збирали шкуру, значили її, консервували і більшими партіями пересилали до перерібки. Згодом власник одержував готовий товар, покриваючи кошти перерібки. Селяни були дуже вдоволені та чванилися обув'ям із власного сирівцю та в додаток, на 50% дешевше від крамничного товару. В 1939 р. "АСТРА" затруднювала вже понад 20 робітників, переважно з дооколичних сіл Стрия. У великій мірі до успіху та розвою підприємства причинилася донька і син — пасерби Б. Яворського, Марія (книговедення і кореспонденція) і Мирослав Ту-

раші,*) а від 1938 р. зять Мирослав Бігус. "АСТРА" вела широку освідомлюючу акцію серед селянства на тему фахового знимання і консервації сирівцю та використання його. Б. Яворський також часто на цю тему забирав голос на сторінках "Т. і Пр.".

Вперше в 1939 р. наші купці й промисловці відзначували празник свого Патрона св. Юрія у двох днях — 6 і 7 травня. Перший день, субота, був призначений на торжественну Богослужбу й у той час були закриті всі українські крамниці та склади, а місцева церква була переповнена членами Філії СУКіП та запрошеними представниками всіх громадських установ і організацій. В неділю, в залі "Народного Дому", відбулися святочні сходини членів, їх родин та делеґатів, получені зі спільною гостиною і промовами. Зібраних вітав голова СУКіП А. Козак, організатор Ю. Середяк виголосив доповідь на тему дальшої праці на терені міста, потім дир. Колодницький з Окружного Союзу Кооператив. Далі говорив кол. перший голова Філії СУКіП І. Івашків та правний дорадник мґр. Бачинський. Взагалі всі раділи великим святом та бажали одні одним дальших успіхів у праці.

ТЕРЕБОВЛЯ. — У першому 10-літті Теребовля мала тільки 15 членів СУКіП, як подано в списку "Торговельно-Промислового Альманаху". Були це М. Гумницький і П. Рибак — споживчі крамниці, Т. і А. Благітко — м'ясні вироби, Я. Ґаланджій, В. Старик, В. Тимків і Т. Куликовський — мануфактура, Анна Ґаловська й В. Скоморівський — меблі та І. Скоморівський — книгарня. З них були першими купцями після Першої світової війни, — як подає "Теребовельська Земля"**)—Ґаланджій, Старик, І. Скоморівський, Т. Благітка і Анна Ґаловська. Вони належали до Централі СУКіП, бо Філію основано щойно 15 лютого 1934 року. Склад її управи був: І. Скоморівський го-

*) Мґр. права Мирослав Тураш 1938 року переїхав до Львова. В травні 1939 р. як Краєвий Провідник ОУН перебував нелегально за границею на розмовах з полк. А. Мельником. До краю з цеї поїздки не повернув. Розшуки за ним не дали успіхів. Гляди: КОССАК - ОХРИМОВИЧ - ТУРАШ, вид. ЛВУ, Торонто 1968.

**) "Теребовельська Земля", історично-мемуарний збірник, Нью-Йорк—Торонто, 1968 р., стор. 391-394.

лова, Я. Ґаланджій заступник, М. Курочка секретар, В. Старик скарбник, а Т. Гумницький і А. Вітошинський члени.

За час до Другої світової війни кількість купців у самій Теребовлі поповнилась до більш 30-ти, а в повіті до 33-ох. Також появились нові бранжі: в Теребовлі — залізні товари, готове взуття, електричне приладдя і посуд, готовий одяг і цукорня. В повіті — з 33-ох купців 28 мали споживчі крамниці, 4 мануфактурні й одну крамницю зі шкірою.

В початках наші купці мали труднощі з закупом товарів у гуртівнях. Згодом постала гуртівня споживчих і мішаних товарів під фірмою "Іван Маковський і С-ка", власниками якої, крім Маковського, ще були заможний міщанин І. Синенький і вчитель Ф. Яворський. Інші труднощі для наших купців створював брак приміщень для крамниць і на тому відтинку сильно поміг новозбудований 3-поверховий т. зв. "Купецький Дім", що на нього здобулись таки свої купці, дві спілки — мануфактурна Я. Ґаланджій з В. Стариком і залізних товарів М. Курочка з В. Качорівським. В "Домі" примістились ще шість інших крамниць та відома чеська фірма взуття "Батя". Дім коштував 60 тисяч злотих. Коли в часі Другої світової війни до Теребовлі прийшли большевики, вони сконфіскували цей дім та примістили там Технічний Інститут.

В лютім 1938 р., на Загальних Зборах Філії, обрали головою Я. Ґаланджія. Тоді вирішено теж скликати весною повітову нараду для кращого зорганізування купецтва і заанґажування організатора. І справді, така нарада відбулася 17 квітня 1938 р. у приявності 47 купців і промисловців та декількох гостей *). Мету наради з'ясував голова Я. Ґаланджій. Після того голос забрав недавно прийнятий організатор повіту П. Шуган. З черги, голова відчитав обіжник матірного т-ва СУКіП зі Львова, який м. і. підкреслював потребу співпраці з Пром-Банком. М. Іваницький підтримав конечність створення відділу Пром-Банку, тієї ж думки був і Я. Ґаланджій. В дискусії службовець місцевого Україн-Банку Понятишин зазначив зібраним, що вони можуть покищо користуватись кредитом того ж банку. Обговорено теж клич "свій до свого", недостачу

*) "Торгівля і Промисл" ч. 88 з 15 травня 1938 р.

фахової підготови нових купців, продаж алькоголю по селах, конкуренцію між своїми, з якої користають чужинці, вдоволення з гуртівні тощо.

Організатор П. Шуган виявився дуже совісним працівником, переїхав чимало сіл, у яких виголошував патріотичні промови, популяризував клич "свій до свого по своє", роздавав прібки виробів рідного промислу й летючки та контактувався з місцевим духовенством. Про це був окремий допис в "Т.і Пр." з 15 червня 1939 р., в якому дописувач висловив бажання, щоби таких організаторів було більше по наших Філіях.

Читачам, зацікавленим українським купецтвом у Теребовлі, поручаємо книжку "Теребовельська Земля", в якій поміщена велика стаття бувших діячів Філії СУКіП П. Шугана і М. Курочки, з двома знимками і прізвищами всіх купців. Із двотижневика СУКіП "Торгівля і Промисл" редактори збірника передрукували теж більший допис про згадану тільки що анкету. Приємно нам ще передрукувати кінцеве признання авторів для теребовельського купецтва, яке успішно боролося з конкуренцією чужинців: "...Українські купці — читаємо в "Теребовельській Землі" — не тільки видержали, але вони розвинулися і закріпилися своєю солідною працею і зорганізованістю та були в Галичині, після Сокальщини, на другому місці".

ТЕРНОПІЛЬ І ПОВІТ. Українські торговельні та промислові підприємства в Тернополі існували вже давно перед Першою світовою війною, але їх значення в торговельному житті міста було невелике. Звичайно тернопільські міщани займалися ремеслом або торгували сільсько-господарськими продуктами, як городина та овочі.

Після Першої світової війни побіч сильного розвитку української кооперації, почали несміло поставати також українські приватні підприємства переважно споживчих товарів, а згодом також інші торговельні бранжі. Їх власники рекрутувалися з безробітних кооперативних працівників або з інтеліґентніших селян, які покидали свої малоземельні сільські господарства та переходили до міста шукати кращої долі. Мало хто з них мав фахову торговельну освіту, а торговельну практику звичайно відбували в сільських кооперативних крамницях.

Найкращу торговельну практику можна було набути в міських крамницях "Народної Торговлі", але не всі мали до цього нагоду. Добру і бажану торговельну практику можна було набути також в чужонаціональних торговельних підприємствах, але для цього ми мали ще менше нагоди. У 1930-34 р.р. у Тернополі було вже близько 40 споживчих крамниць, 10 крамниць з м'ясними виробами, 4 чи 5 ресторанів, 1 підприємство продажу віконно-будівельного скла, 1 фабрика меблів, 1 крамниця кафлевих печей, 1 артистична різбарня, 2 фризієрні, пекарня, 3 великі городи з городиною, 1 друкарня, 1 переплетня книжок, 1 фото-студіо, 1 готель, 1 або 2 будівельні підприємства, 1 підприємство для продажу реальностей та багато інших дрібних торговельних підприємств.

Поважне місце в українській тернопільській торгівлі займали т. зв. страґанярі тобто підприємства для продажу на базарах сільсько-господарських продуктів як городина, овочі, дріб, молоко, яйця та інші продукти села.

Багато наших людей займалося торгівлею худоби, коней, овець та свиней на ярмарках, які відбувалися два рази тижнево. Звичайно, ці люди були посередниками між селянами та великими гуртовими купцями, але були між ними також самостійні купці, які працювали на власний рахунок.

При наявності цих численних торговельних підприємств виринула потреба купецької організації. Першими спробами організації були збірні закупи товарів для осягнення кращих гуртових цін. З допомогою в цій справі намагався прийти місцевий склад "Народної Торговлі", але якось ця справа не увінчалася сподіваним успіхом.

У 1934 р. за ініціятивою кількох поважніших купців основано філію Союзу Українських Купців і Промисловців. Першим головою новооснованої організації обрано посла до польського сойму та політично-громадського діяча Тернопільщини, Василя Болюха. Другим головою Союзу був визначний купець Володимир Трач до 1938 року, а 1938 р. вибрано головою дотогочасного секретаря і дуже активного організатора Григорія Бойціва. Членами управи в різний час були такі купці: Г. Бойців, В. Метельський, П. Ляшок, М. Шафранюк, Я. Завадович-Шафранюк, М. Гусак, В. Єднаковський, В. Га-

домський, П. Петракович, В. Михайлович, С. Цоцко, В. Послушний, М. Береза та інші, яких годі тепер пригадати. Довголітнім секретарем організації був Г. Бойців. У 1935 р. Філія мала 39 членів на усіх зареєстрованих 193 (в місті і повіті).

При Союзі Купців і Промисловців основано "Допомогову (позичкову) Касу" з метою допомагати кредитом новоосновaним підприємствам. Касу провадив дуже совісно і зразково член управи, емеритований учитель Метельський. Організація зразу об'єднала в своїх рядах близько 250 членів, в тому дійсних купців, купецьку молодь (торговельних практикантів) та осіб, які плянували відкрити свої власні підприємства. Членами тернопільської філії Союзу були також сільські купці та купці із сусідніх містечок.

Домівка Союзу зразу приміщувалася в будинку "Народної Торговлі", згодом в будинку "Подільського Народного Банку", а згодом перенеслася до будинку "Українбанку" при найбільш престижевій вулиці А. Міцкевича, побіч будинків Товариства "Просвіта".

З оснуванням Союзу Українських Купців і Промисловців скріпився наплив українських купців до Тернополя. Кожного року відкривались нові крамниці вже не тільки споживчі, але різноманітних бранж. Союз влаштовував щотижневі сходини членів, реферати на купецькі теми, повітові з'їзди, т. зв. тоді анкети, товариські забави, прогулянки тощо.

На річні Загальні Збори Союзу звичайно запрошувано представників або відпоручників з централі зі Львова. Часто зі Львова приїздили на наші збори або ширші сходини членів панове Д. Конюх, Я. Скопляк та крайовий організатор Союзу (здається Д. Купчак). З рефератами на фахові теми запрошувано також директорів місцевої "Народної Торговлі" та інших провідних діячів нашого господарського життя. Співпраця з "Подільським Союзом Кооператив" та місцевими міськими кооперативами була добра і взаємнозичлива.

По селах тернопільського повіту було багато приватних українських крамниць, хоч у кожному селі була кооперативна крамниця, то відносини між цими двома видами нашої торгівлі були досить можливі. З роками набутої практики в торгівлі

українські купці стали поважним конкурентом місцевих міських чужонаціональних підприємств. Клієнтами наших купців у великій мірі були також поляки і жиди, що становили більшість мешканців наших міст.

В 1937-39 роках відкрито багато нових українських крамниць таких бранж як: мануфактура, ґалянтерія, взуття, овочарні, цукорні, ручні вироби, крамниці з залізними товарами, гуртівні споживчих товарів, гуртівня яєць та Філія кредитово-ощадностевої установи у Львові "Промбанку".

Роблено спроби торгувати найважливішим сільсько-господарським продуктом нашого села збіжжям, але на цей рід торгівлі треба було відповідного капіталу, якого наші купці не мали, тому не було можливости його організувати.

Було також в Тернополі кількох українських будівничих, які надзвичайно успішно розбудовували свої підприємства. Було і таке підприємство, яким часто займаються американські і канадські українці, а саме похоронне заведення і здається, це було єдине того роду підприємство в цілому Тернополі.*) Також цікавим і прибутковим було єдине того роду підприємство в місті українця Цоцка, а саме Посередництва в купні і продажу реальностей та винайму торговельних приміщень.

Великих українських підприємств на краєву міру тобто таких, які торгували або продукували в цілому краю в Тернополі не було; але були такі, які успішно конкурували з чужонаціональними не раз фінансово сильнішими за себе підприємствами. До успішних торговельно-промислових підприємств в Тернополі можна було зарахувати підприємство братів Івана і Петра Майків, що займалися виробом і продажем м'ясних продуктів та експортом м'ясних консерв і свиней за кордон до

---

*) Власник цього похоронного заведення "Конкордія" В. Коцюрко осінню 1939 р. мав цікаву пригоду. Під час "визволювання" Тернополя червоною армією, на вулицях згинуло під час сутички з частинами польської армії, що відступала, кількох червоноармійців. Начальство наказало похоронному підприємцеві похоронити їх. Власника з рахунком за "обслугу" відсилано від одного до другого "начальства" і всі вони уважали себе некомпетентними в заплаті. По кількаденних неуспіхах, власник виведений з рівноваги, перед будинком комендантури, вимахуючи в руці незаплаченим рахунком кричав: "Що вони собі думають? Хочуть, щоби я їм поховав цілу червону армію за дурно?" Цим разом обійшлося йому без наслідків, але дуже швидко "націоналістичний буржуй" опинився в холодному Сибірі і там його таки направду "за дурно" поховали.

Великої Брітанії та інших країн, а теж три споживчі крамниці і гуртівню споживчих товарів та гуртовий склад яєць Володимира Трача, виріб і продаж м'ясних продуктів Партенія Яримовича, виріб і продаж м'ясних продуктів Тита Яримовича, виріб і продаж м'ясних продуктів Івана Перчишина, виріб і продаж м'ясних продуктів Григорія Грицини, споживчі крамниці Омеляна Чубатія, Миколи Гусака, Богдана Антоняка. Антін Хрупович з Грималова та родина Шкамбарів з Микулинець займалися на більшу скалю закупом і збутом свиней в цілому тернопільському повіті. Визначним будівничим в Тернополі і тернопільському повіті був Андрій Фалендиш, у якого працювало кількох інженерів та мали працю багато робітників. Єдина українська пекарня в Тернополі, а може й у цілому повіті Ярослави Завадович і Фелікса Вжесневського затруднювала приблизно 20 робітників. Фабрика меблів Антона Дякова давала працю приблизно 10-ом робітникам. Був теж склад вугілля і опалового дерева Володимира Трача і Дзюбановського. Далі були ще такі підприємства: Володимир Роговський і Зенон Питляр — торгівля шкірою на взуття (гуртовий і роздрібний продаж), єдиний у Тернополі український готель "Подільський Готель" Ольги Шидловської, єдина українська аптека власник Білинський; Ю. Кручовий мануфактурна крамниця, В. Дрогомирецький ґалянтерійна крамниця; Олександер Савуляк дуже популярні і добре просперуючі два ресторани; крім цього М. Береза мав елеґантний ресторан. А далі: Олександер Салевич — єдина в місті (а може й у повіті) друкарня; Петро Бикесевич — гарбарня шкіри; Петро Качмарчук — столярня і різьбарня; Володимир Мартиневич — книгарня; Іван Яцусь — торгівля будівельним склом; Іван Кебудзинський продаж кафлевих печей; С. Луцишин — електротехнічний варстат; інж. Іван Ямрозик — електро-радієвий варстат; Василь Послушний — крамниця шкіри і шевський варстат; Кудрик — інсталяція центрального огрівання і власний склад матеріялів; Юськевич — переплетня книжок; Іван Ярмолюк фотографічне заведення "Русалка"; Володимир Єднаковський — фризієрня; М. Кордуба — фризієрня; Ізидор Гринкевич — мануфактурна крамниця.

Одним із дуже активних купців в Тернополі і в тернопільському повіті, хоч може не надто успішним був Павло Петра-

кевич та його спільник В. Михайлович. Вони обидва робили великі спроби організувати великі підприємства, але з браку відповідного капіталу не мали успіху.

Особливу ролю в житті українських підприємців перед 2-ою світовою війною в Тернополі почав відогравати "Промбанк". Тернопільську філію "Промбанку" на домагання купців зорганізовано в 1937 році. "Промбанк" мав за завдання уділяти тернопільським купцям короткоченцеві позики та приймати від них грошеві вклади на т. зв. біжучі рахунки. Управителем тернопільської філії "Промбанку" був Тарас Ліськевич із Станиславова, а рухливим оргінізатором — Р. Марчак.

Співпраця з "Народною Торгівлею" і з "Подільським Союзом Кооператив" була непогана, навіть можлива. По селах було чимало крамниць приватників, хоч у кожному селі була кооператива. Покупцями бували також поляки і жиди. Деякі підприємства були виключно в українських руках (напр. похоронне заведення, посередництво купівлі й продажу реальностей тощо). До війни в 1939 р. число членів зросло до майже 250 осіб. Філія влаштовувала для них свята, забави, прогульки й інше. Кожного року організовано свято патрона — св. Юрія.

З дописів про місцеві вистави знайшли ми в "Т. і Пр." тільки про "Дитячий Ярмарок", що відбувся 25 вересня 1938 р. спільно з кооперацією і був доброю реклямою місцевих торговельних та промислових підприємств. В залі "Міщанського Братства" були поставлені кіоски різних фірм із зразками товарів. Вирізнювались вистави мануфактурників і "Подільського Базару" з галянтерією. Деякі фірми дали про себе знати тільки мистецькими афішами. Разом з тим відбулась академія, в якій виступали: голова Філії Г. Бойців зі словом-привітом, жіночий хор фабрики "Калина" під диригентурою Майковського, М. Бігун (представник "Елеганту") з доповіддю, солістка, "Захоронка" з виставою і деклямаціями дітей про тернопільських купців (деклямації склав Марчак). Потім була льотерія і забава при звуках оркестри "Міщанського Братства". Помагали у святі наші Соколи, за що дістали "мандрівну чашу": за неї грали вони пізніш із Збаражем і виграли її знову.

На день 22 січня 1939 р. філія скликала сходини членів "Пром-Банку" і запросила на них начального директора зі

Львова. Зібралося приблизно 40 членів, декілька з них приїхали зі Скалата і Збаража. Предсідником сходин був В. Трач, секретарем Коцюмба. Звіт з діяльности "Пром-Банку" і зокрема його відділу в Тернополі, дав інж. А. Міляничч, ілюструючи свою доповідь діяґрамами. Приявним було цікаво довідатись, що оборот їх місцевого Відділу у 1938 р. дійшов до 2-ох мільйонів зл., що в самій Тернопільщині дав він майже на пів мільйона позичок та мав 177 членів. Отже "Пром-Банк" був важливим чинником оживлення господарського життя в цілому районі. Вибух II світ. війни і прихід большевиків усі ці досягнення знівечив.

ТОВМАЧ І ПОВІТ. — Услід за іншими, дійшов і цей повіт до переконання, що лиш своя організація може дати йому моральну й матеріяльну допомогу, якої він необхідно потребує та, що зорганізовані у власній філії купці Товмаччини зможуть побільшити своє фахове знання і в дальшому спромогтись на власну гуртівню, чи врешті, користати з банкових позик.

На анкеті 17 травня 1937 р. було присутніх 18 купців і 3 гостей. Багато купців було відсутніх, але ті, які були, доказали, що розуміють і відчувають потребу організації. Доповідь виголосив організатор філії у Станиславові. У дискусії купецтво висказалося за потребою оснувати окрему філію, або, бодай відділ станиславівської, та докласти старань, щоби постала українська гуртівня. Вибрано Ініціятивний Комітет, у склад якого ввійшли адвокат д-р Завадський і купці — інж. Г. Луцик, І. Тесля, Ю. Аннюк і Л. Лукіянів.

Товмач дійсно відокремився від Станиславова 24 жовтня 1937 р. Головою Філії став Ю. Аннюк. Чи купці Товмача дійшли до окремої гуртівні, нам не відомо.

ТУРКА НАД СТРИЄМ. — Установчі Збори Філії СУКіП відбулися в жовтні 1937 р. у приявності майже виключно міських купців, бо зі сіл було їх дуже мало. Дописувач про ці Збори висловився некорисно в "Т. і Пр." про тамошнє нездисциплінованє купецтво і ствердив, що все тут тримається завдяки нечисленним одиницям. Він привітав збори від СУКіП і представив його головні завдання і роботу. Турка хотіла мати ділове

купецтво в усіх бранжах, але в ній було все в початках, навіть відкриття кооперативного осередку ПСК відбулося щойно напередодні купецьких зборів. Вечірня кооперативна анкета з головним прелеґентом, послом З. Пеленським, оживила три сотні слухачів, що виповнили залю. Промовець заставив їх винести постанову в серцях, що для них існує тільки українська крамниця, українська ремісничa робітня, рідний продукт. Забрав голос теж представник Союзу Купців і вказав на нестримний розріст купецтва та його значення в народній господарці. Чергові Загальні Збори філії відбулися 19 квітня 1938 р. і 16 квітня 1939 р. Значить, Філія жила і свідомість та дисциплінованість турчанських купців, яких їм у початках так не доставало, все більше зростали.

ХОДОРІВ І ПОВІТ. — Дивним дивом, у "Списку Членів СУКіП", поміщеному в "Торговельно-Промисловому Альманаху", не знаходимо інформацій ні про Ходорів, ні про його повіт; виглядає, що ні один купець чи промисловець з того міста та околиці не належав у перших 10-ти роках до свого станового товариства. Засновано Філію в Ходорові щойно в 1936 р. У "Т. і Пр." з 1 липня 1938 р. є звідомлення з її других Загальних Зборів, що відбулись вони у приявності 28-ох членів. Проводив Зборами голова Т. Кудлик, а секретарював А. Баглай. Звіт з діяльности Управи подав голова, касієр Д. Симущак, з Контрольної Комісії — Й. Копитко. Ухвалено вислати письмо Митрополитові Шептицькому з запевненням синівської вірности, скликати в близькому часі купецько-кооперативну анкету, щоб "усунути деякі розбіжності та надати напрям спільній праці, якої в Ходорові бракує" і візвати купців триматись клича "свій до свого". Рішено теж оснувати при Філії, в порозумінні з "Пром-Банком", "Касу-хвилівку", і купці деклярували для неї 540 зл. Делеґат Централі не приїхав, бо був перешкоджений.

Після зборів відбулося спільне купецько-міщанське свячене з промовами і товариською забавою. Про Загальні Збори, що відбулись рік пізніше, тобто 23 квітня 1939 р., звідомлення не маємо. Маємо ще короткий допис в "Т. і Пр." ч. 114 про

святкування Патрона св. Юрія 7 травня 1939 р. в Ходорові, в якому взяло участь 45 купців.

ЧОРТКІВ І ПОВІТ. — У "Списку членів СУКіП за перших 10 років маємо таких членів у Чорткові-місті: М. Слободяник, А. Соха, І. Бачинська-Поникевичева, В. Лісевич, Мих. Орихівський, В. Літинський — власники крамниць мішаних товарів; М. Кравчук і Й. Федорович — вудженини; В. Маланчук — фабричне заступництво і П. Василишин — городництво. В повіті: в Сосолівці Ф. Берґман і в Джурині Д. Сисак, оба мали крамниці споживчих товарів. Догадуємось, що в останніх роках перед Другою світовою війною у Чорткові зорганізовано Філію СУКіП, але не маємо ніяких інформацій про її існування та діяльність.

ЯВОРІВ І ЯВОРІВЩИНА. — Це єдине містечко, що було оснувало другу українську Торговельну Школу — (перша була у Львові, старша й з великою фреквенцією). А повіт займався кустарним промислом, з якого відомі вже були предки та який продовжували наступні покоління. Населення Яворівщини головно займалося виробом сит, рогож, кухонного посуду та дитячих іграшок, і це стало питоменністю яворівців, нащадків рухливих, непосидющих і підприємчивих, мабуть татар, поселених у давнині на цьому обширі. Осередком цього промислу було село Наконечне. Перед львівським делеґатом, що приїхав на перші Заг. Збори СУКіП (лютий 1937) нарікали місцеві люди, що гуртівні для кустарних виробів ніхто досі не оснував і в даному моменті люди виробляють ці предмети по домах, йдуть до жидів, а від жидів беруть інші й за малий заробіток розносять по цілому краю, а то й по всій Польщі. Кількох громадян заснували бідненьку кооперативу — от і все.

Довго це тривало, поки Яворів здобувся на Філію СУК. До часу її заснування, продовж першого 10-ліття, було зареєстрованих в членстві СУКіП у Львові, тільки трьох купців з міста: М. Бутин — споживча крамниця, Ст. Ґуралевич — м'ясар і В. Парченюк — власник млина та двох купців з Курник у повіті. На збори прибуло близько 30 людей, а між ними представники різних установ, кооперації, "Рідної Школи", "Сільсько-

го Господаря". Відкрив Збори А. Козак і після доповіді делеґата централі та двогодинної дискусії вибрано головою Філії А. Козака і секретарем енерґійного молодого купця К. Кунанця.

Про діяльність філії Яворів у 1937-1939 рр. не маємо відомостей. Тільки у "Т. і Пр." ч. 78 з 15 грудня 1937 р. є вістки про Бранжевий Курс, влаштований Філією при допомозі Торговельної Школи, від 29 листопада до 4 грудня. Було там 32 учасники, які прослухали 26 годин теоретичних та 22 години практичних відомостей. Управителем Курсу був проф. С. Каламунецький, вчителями були, крім нього, ще М. Длябога, д-р О. Галущак, С. Менда, дир. О. Назаревич, М. Стрільчук, дир. С. Харамбура. Практичні виклади мали інж. Ю. Бик, Т. Карашівський, П. Козак, К. Кунанець і О. Линда. Курс закінчено спільною вечерею і слухачі дістали свідоцтва.

ПРОМБАНК І ІНШІ ФІНАНСОВІ ІНСТИТУЦІЇ

"Пром-Банк" — Торговельно-Промисловий Банк, кооператива з обм. порукою

Думка, кинена під час Конґресу Українських Інженерів у 1932 р. знайшла здійснення і виконавців в Українському Технічному Т-ві. Готову установу, середовище і клієнтелю дав СУК, створивши Торговельно-Промисловий Банк ще за головства Гр. Гануляка. Новий провід почав свою діяльність у березні 1936 р., перебравши всього 4 тисячі злотих, — і в короткому часі поставив Банк на ноги.

Після 14-их Загальних Зборів СУКіП у передовиці "Т. і Пр." читаємо, між іншим, ось-що:

"Була в нас скромна банкова установа й обставини склались так, що вона заниділа. І нараз, під впливом завзяття гурта людей та при підтримці загалу наших купців і промисловців, вона не тільки ожила, але й виявила рідке темпо динаміки у своєму розвоєві. Ще всім нам у пам'яті перші скромні цифри й один урядовець у винайнятій кімнаті в нашому Союзі. Це ж було ще так недавно, бо всього два роки тому. А тепер власне, велике, банкове приміщення, поверх 10 мільйонів обороту за 1937 р., з постійною тенденцією росту в гору, 23 постійних службовиків (18 у Львові і 5 на провінції) та широкі лави співробітників і друзів, що

без тісних взаємин з цим банком не уявляють собі вже свого життя, своєї станової праці.

"Передчасно ще співати похвальну пісню тій молодій установі, — писали ми тоді. Дотеперішні її успіхи — це тільки початок. Та все ж цей початок такий, що можна на його прикладі зрозуміти, скільки динамічних можливостей скривають усі ділянки життя українців, навіть у їхній ролі недержавної нації, скільки моральних і матеріяльних вартостей можна видістати, коли з вірою і запалом та знанням взятися до діла.

"Наш господарський поступ потребує фінансових засобів. Ніхто чужий нам їх не дасть, а тільки внутрішня капіталізація, себто творення капіталів шляхом ощадности. Не диво, що "Пром-Банк" почав передовсім будувати собі базу, привчаючи широкі маси доцільною і безупинною пропаґандою до дрібної, але масової ощадности. Ощадність — це підстава нашого господарського дозрівання, це разом із працею угольний камінь нашої молодої матеріяльної цивілізації".

І дещо далі в цій же передовиці:

"Врешті у ґриндерській, тобто фундаментальній діяльності — у підготові нових підприємств — "Пром-Банкові" належиться пальма першенства. В тому — в цій постійній думці про можливості покликати якесь нове підприємство на доручення клієнта, чи з власного почину — "Пром-Банк" не мав досі попередників в українській банковості.

"Годі не згадати також того, що в темпі розвитку "Пром-Банку" віддзеркалюється теж розвій нашого приватно-господарського сектору, якому цей банк фінансово патронує. Одне з одним іде рівнобіжно. І це будить у нас тим сильнішу віру в те, що йдемо вже твердим кроком по наміченому шляху, не вважаючи на нашу ранню молодість і численні перешкоди".*)

Про дрібну ощадність у "Т. і Пр." ч. 63 з 1 травня 1937 р., Я. Гайвас, один з передових людей "Пром-Банку", написав у статті "Бурхливе темпо":

"...Як воно може бути, щоб зі сотикових ощадностей зібрати капітали на розбудову промислу і торгівлі?.. А "Пром-Банк" тимчасом робив своє. Акція дрібної ощадности жолобила собі русло. Суха, але незаперечна мова цифр, набирала сили: 1.684 зл. — це в липні 1936 р., 16.049 зл. — це грудень 1936 р. А 1937 рік — нові несподіванки в своїй величині цифр: січень — 21.950 зл., лютий — 27.044 зл., березень — 34.257 зл. Такі були цифри. Динаміка їхня рвучка, як гірський потік У нашій дійсності вони безсумнівно великі. Бо за ними криється віра широких рядів дрібних щадників і, в першій мірі, запал збирачів, здебільша робітників... Сьогодні ощадність пішла не тільки вширш, але видатно поглибилась. З'явилася свідомість, що ощадність — це в першій мірі, чинник поліпшення особистої долі щадника, пізніше могутній засіб у розбудові національного росподарства, щойно наостанку — посилювання росту "Пром-Банку". Вислідом цієї свідомости сьогодні вже не треба кожного щадника переконувати. Він сам шукає за збирачем, або сам несе гріш до банку. "Пром-Банк" осягнув одну зі своїх цілей: навчив небагато, але систематично від-

*) "Торгівля і Промисл" ч. 83, з 1 березня 1938 р.

мовляти собі у дрібних потребах будня для більших потреб майбутнього. Збирачі вже не вважають своєї функції неприємним тягарем. Навпаки, — в їх свідомості є вже переконання, що вони жовніри на господарському відтинкові національного фронту. У висліді... акція підписування цілевих заяв робить значні поступи.

"Зовнішним виявом... є місяць квітень, який оставляє далеко позаду всі попередні місяці. Майже на очах, з дня на день, темпо ощадностевої капіталізації зростає, пориваючи за собою щораз ширші кола громадянства. Вистачить згадати, що в одному дні, 20 квітня ц. р., було понад 800 зл. дрібних ощадностей. Коли взяти до уваги, що багато міст, навіть ті, де діють Філії СУКіП, не беруть активної участи в праці, то в цілій ширині стануть перед нами можливості масової дрібної ощадности, коли вона розгорнеться в цілому краю".

Я. Гайвас пише далі, що найбільші скептики переконались, що дрібно-ощадностева акція "Пром-Банку" безумовно необхідна, що вона є одним з кращих чинників упромисловлювання краю; вона — могутній засіб у мобілізації капіталів, вона важний виховний чинник.

Треба відмітити, що Я. Гайвас був референтом дрібної ощадности у "Пром-Банку", а інж. Я. Цімура — її організатором. Ці цифри були з квітня 1937 р. А на З'їзді "Україн-Банків" виринула справа "Пром-Банку", майже як центральна тема. Відмічено його активність і він, дарма, що був конкуренційний, дістав признання від кооперативних банків за свою позитивну і зразкову працю. Референт "Центробанку", дир. С. Кузик уважав потрібними "Україн-банки" менше на селах, а більше їх у містах і побажав, щоб кооперативи були такі вірні своїм "Українбанкам", як приватники "Пром-Банкові"...

Загальні Збори за 1937 р. відбулись 20 лютого, 1938 р. і виказали дальший великий поступ за 12 місяців. Звітував начальний директор інж. А. Міляннч, представивши цікаві цифри і діяграми. Оборотів було 19 мільйонів, власні фонди дали суму 57.000 зл., дрібно-ощадностева акція дала 65.000 зл. Вигляди на 1938 р. ще кращі. Оборотові фонди зросли, в порівнянні з 1936 р., на 675%, поточні рахунки — на 89%, або на кругло 150 тисяч. Все більше переливів, чеків, безготівкових розплат і менше розплат готівкою. Купці приймають тепер більше римес від клієнтів і продають їх у банку. Кредит з поточних рахунків дійшов до більше як чверть мільйона, коли за половину попереднього року був дещо більше 100 тисяч. Суми короткоречинцевого і векслевого кредиту були 616.588 зл.

Сильний ріст уділів. Завдяки тому, відношення власних і чужих фондів було як 1 до 77,5.

Ще цікавіші будуть читачам нашої історії цифри до Загальних Зборів, які були призначені на 25 лютого 1939 р. (отже останні звичайні Загальні Збори), поміщені в "Торговлі і Промислі" ч. 4 з 1939 р. Читаємо:

"За "Пром-Банком" щойно три роки діяльности. За цих три роки він зумів згуртувати 1.585 членів-уділовців. З них 818, або 51,6% купців; 232 або 14,6% ремісників і 201, або 12,7%, промисловців. Всі вони разом творять майже 80% усього членства (78,9%). Решта —це приватні працівники, люди вільних звань, робітники тощо.

"Отже "Пром-Банк" не тільки формально і не тільки ділово, але теж за власністю є банком третього стану. Дійсними його членами на 80% є третій стан — місто, тобто — промисловці, ремісники і передусім купці.

"За ці три роки діяльности він зумів зібрати кругло мільйон сто тисяч оборотових фондів. Бо зачинав свою працю із 3-ма тисячами готівки й 10-ма тисячами, замороженими на 14 років, у позичках. Сьогодні Банк має власних фондів кругло 160.000 (точно 158.346), а чужих — 940.000 зл. Пів мільйона зібраних вкладів, — 240.000 на біжучих рахунках і 60.000 дрібної ощадности, — це все вияв довір'я до Банку широких мас громадянства, передовсім господарських кол.

"Своїм грошем Банк дуже швидко обертає, приблизно три рази в місяць (в пересічному 2,8 разів). Даючи різні кредити, в основному дуже короткі. У 1938 р. він уділив кредитів на 7.800 злотих. На кінець року сумаричний стан різних кредитів був 815.000 зл. Загальна сума уділених кредитів вказує на ту поміч, яку купецтво завдяки своїй організованості саме собі підготовило.

"Ще важливіше від кредиту є для купецтва "Пром-Банк" як осередок, що дає загалові моральну опору. Від нього виходять нові пляни і почини. І не саме кредитування, але широка розбудова господарського життя є основною метою Банку. На шлях розбудови й організування нових підприємств вступив Банк у звітовому році. І це матиме своє важливе значення".

Вся робота "Пром-Банку" була кропітка і повна турбот, хоч давала й чимало радости. Директори, а саме А. Міляних, ініціятор і головний діяч, Р. Мицик і В. Яцишин, — всі інженери, що станули у проводі з вибору уділовців, — часто влаштовували сходини, анкети та з'їзди у Львові і на провінції. Отже, саме завдяки тій безупинній особистій інформації та пропаґанді в "Т. і Пр." та інших львівських і провінційних газетах, — діло приймалося і швидко давало висліди. На пресовій конференції (анкеті) інж. В. Яцишин ствердив, що кинена на 1-му Конґресі Інженерів 1932 р. у Львові думка оснувати для промислу банк, знайшли оформлення і виконавців в Україн-

ському Технічному Т-ві, а фірму і середовище (купців та промисловців) дав СУКіП і Торговельно-Промисловий Банк. У пресі найбільш статтей та інформацій дав був інж. А. Міляннч. Окремі заслуги мали голова Надзірної Ради Я. Скопляк і Я. Гайвас.

Згадаємо ще, що в 1937 р. "Пром-Банк" зорганізував чотири відділи, або кореспондентури, саме в містах: Стрий, Тернопіль, Перемишль і Сокаль, а в 20-ох містах мав Ощадностеві Збірниці з окружним проводом. А далі, до січня 1939 р., зорганізовано ще відділи-кореспондентури в Бориславі, Самборі і Станиславові. У "Пром-Банку" працювало близько 50 людей, разом із сімома кореспондентурами. (Гляди "Енцикльопедія Українознавства", том VI.)

Надзвичайні Загальні Збори 20 листопада 1938 р. мали завдання змінити методу Загальних Зборів "Пром-Банку". Як відомо, зріст членів банку й уділового капіталу є показником зросту кожного банку. Але, у "Пром-Банку" по кінець 1937 р. було 815 уділовців з капіталом 46.163 зл., а в кінці жовтня 1938 р. уділовців було вже 1.554 з уділовим капіталом 126.951 зл., тобто, і це і те майже подвоїлося. Для важности Загальних Зборів треба було вже приявности 140 членів. У Львові проживала усього третина членів, решта була розкинена по цілій країні, де працювало 7 окремих відділів і кореспондентур. Щоб зрівноважити чисельно відношення львовян і членів з країни, дирекція "Пром-Банку" виступила з пропозицією, щоб на загальних зборах членів заступили їх представники, і пропозицію цю схвалено на Надзвичайних Загальних Зборах. Очевидно, перед тим мусіли відбутися збори для вибору кожночасного представника, чи представників.

Перед черговими Загальними Зборами "Пром-Банку" 1939 р., дир. А. Міляннч об'їхав усі відділи чи кореспондентури і був приявним на зібраннях, що мали вибрати представників. Замір дирекції, прийнятий під час Надзвичайних Загальних Зборів у Львові, був усюди одобрений.

При кінці цікаво буде ознайомитись з "ґриндерською діяльністю" "Пром-Банку". Як уже згадано, "Пром-Банк" заохочував організувати українські промислові підприємства, і частинно фінансував їх. До таких підприємств належали: фабри-

ка "Сталь" у Винниках біля Львова з виробництвом, напочатку цвяхів (директор д-р В. Котецький); "Крайова Гуртівня" для споживчих крамниць "Гурт" у Львові (директор д-р А. Фіголь), яка відкрила швидко відділи в деяких містах (Тернопіль, Перемишль і приготовані в інших); "Оліярня", спілка з обмеженою порукою у Львові, яка переробляла ріпак, льон, сою й інше олійне насіння на їстивну оливу та продукувала макухи, як побічний продукт (директор І. Мосевич); "Вапно", спілка з обмеженою порукою; в Розвадові для випалювання вапна (війна захопила її у стадії організації); "Буг", спілка з обмеженою порукою у Новім Дворі к. Кристинополя (млин); "Яхторівка" в Синевідську Вижньому, яка випалювала вугілля до прасування та продукувала терпентину (директор інж. Є. Врецьона); "Каменоломи", видобування і обрібка чорного граніту в Сарнах на Волині, які згодом перенесли осідок до Варшави, (спершу керівником був ініціятор того підприємства Тарас Боровець, згодом у Варшаві інж. Сірий). Теж оснування Краєвої Гуртівні "Гурт" треба вважати за велике діло "Пром-Банку", бо справа достави товарів, головно зі споживчої бранжі, в якій працювала велика більшість нашого купецтва, була однією з важких його болячок. Правда, сталось це щойно в половині 1938 р., але у короткому часі, до початку війни 1939 р., зроблено дуже багато. (Докладніше про це в розділі "Українські Гуртівні".)

Зайво було б розписуватись про тяжкі часи, що почалися в банковості в Польщі вже в 1938 р., коли доходило до контроверсій з Литвою, та пізніше, коли непевність скомплікованих взаємин Польщі з гітлерівською Німеччиною ставали реальною небезпекою. Тоді банки мусіли тримати велику готівку для виплат.

Після того, як до Львова вмаршували совєтські полчища, всі акти "Пром-Банку" перебрав совєтський державний банк, як і в інших банках, і все пішло в нівець.

Крім головного джерела кредиту для купців, промисловців і ремісників, у Львові було ще одне джерело, наставлене на ті середовища, а саме **"Міщанський Союз Кредитовий"**, що містився в будинку Ставропігії, при вул. Руській ч. 3. Він теж був занепав, але в 1938 р. поширив та відновив своє приміщення і,

згодом, навіть оживив свою діяльність, обслуговуючи головно ремісників, а також й промисловців та купців: давав їм короткоченцеві кредити у формі векслевих позичок та, зокрема, есконтуючи римеси, приймав векслі до інкаса, давав т. зв. "хвилівки", а теж приймав ощадностеві внески на книжечки, вів дрібну ощадність та полагоджував усякі банкові орудки. У тому ж 1938 році впровадив у себе "Союз" будівельні кредити, базовані на послідовних будівельних заощаджуваннях, забезпечених на збудованих об'єктах. Не зважаючи на непригожі для цієї акції події у світі, ця форма кредитів знайшла була чимале зацікавлення. У висліді реорганізації Союзу, обороти в порівнянні до 1937 р. збільшились у 1938 р. на 198% і дійшли до квоти 222.175 зл., білянсова сума виказувала квоту 67.939 зл., власне майно зросло з 9.263 зл. до 12.818 зл., ощадностеві вклади разом з будівельними ощадностями дали 34.888 зл. (зріст на 30%) і число вкладчиків зросло на 220%.

У Перемишлі основано в 1938 р. першу **"Українську Католицьку Безвідсоткову Касу "Самопоміч"**, в яку по кінець року вписалося 112 членів, у тому купців 43 і ремісників 27. Продовж року Каса видала суму 6.755 зл. позичками, з того купцям 4.035 і ремісникам 2.720 зл. Це був тільки початок і деякі члени користали з кредиту в Касі по кілька разів.

Міські кооперативні "Україн-Банки" в різних місцевостях Сх. Галичини, обєднані "Центро-Банком" у Львові, мали 69.019 членів у 1938 р., але з них тільки 0.9% були промисловці і 0.7% купці. З приватників, тільки ремісники, користали з послуг "Україн-Банків", маючи в них 27% членів.

Банком самостійних підприємців на Волині став у 1938 р. **"Волинський Торговельний Банк "Стир"**, перемінений з кредитової кооперативи "Стир" у Луцьку. До того часу це була невеличка кооператива, і зі зміною були надії, що банк розростеться, та згодом стане центральним, і даватиме позички українським купцям, промисловцям і ремісникам на Волині. До 1939 р. у ньому було 76 членів, з них 24 купці і 6 промисловців, як це ствердили Загальні Збори у березні 1938 р. Про ріст Банку "Стир" більше інформацій не маємо, були тільки неперевірені вістки, що він добре розвивається.

І нарешті дещо про **"Земельний Банк Гіпотечний"** у Львові, що був вийнятком: всі інші банки були кооперативні, і він був оснований в 1910 р. як акційний банк і його головним завданням було фінансувати купівлю землі селянами та при тому давати позички на різні потреби. Користали з нього теж і приватні купці. На жаль, не знаємо, наскільки він помагав їм за останні роки до другої світової війни, знаємо тільки, що в 1936 р. приватні купці дістали позичок на суму 575.000 злотих. Це не ціла четвертина тих позичок, що їх дістала в "Земельному Банку" наша кооперація, яких висота дійшла до 2,280.000 зл. "Земельний Банк" мав тільки одну філію, — у Станиславові.

ВОЛИНЬ І НЕЗОРГАНІЗОВАНІ КУПЦІ

Українські північно-західні землі — Волинь, Полісся, Підляшшя і Холмщина та західні землі, Засяння і Лемківщина, були поставлені осторонь зорганізованого купецтва і промислу. До Союзу Українських Купців і Промисловців, якого Централя була у Львові, згідно з затвердженим владою статутом, могли належати тільки ті, що жили й працювали у трьох східньо-галицьких воєвідствах. На самій Волині СУКіП стратив щонайменш тисячу потенціяльних членів, які були позбавлені опіки й усіх інших привілеїв, що їм були б давали Матірне Т-во та його філії. Ба, що більше: купцям на Волині не можна було самим організуватись. Так, напр., група українських купців з Луцька на чолі з О. Миколайським, підписала статут і подала його до волинського воєводи, заявляючи, що хоче оснувати Союз Українських Купців і Промисловців. На це прохання дістав просту відповідь: постання такого товариства може загрожувати публічній безпеці й тому воєвідство такого дозволу дати не може. Теж і згодом, коли чільніші купці Волині підписали і внесли до воєвідства в Луцьку статут, проєктованого ними, "Волинського Союзу Купців" та під проводом посла Тимошенка особисто з'явились на авдієнції у воєводи, — всі їх заходи були безуспішні.

З кооперацією було ще гірше. Новий кооперативний закон у Польщі з 1934 р., обмеживши діяльність Ревізійного Союзу

Українських Кооператив до трьох галицьких воєвідств, відобрав йому понад 300 кооператив з північно-західніх земель і понад 100 лемківських та засянських повітів, передаючи їх місцевим польським ревізійним союзам. І почалося: "Звйонзек Спулдзєльні Рольнічих і Заробково-Ґосподарчих" у Луцьку, який перейняв найбільше число українських кооператив, нехтував українську мову, вимагав у листуванні польської мови, складання нею біляисів і звідомлень, прийняв мінімальну кількість урядовців-українців, не допускав до реєстрації чисто-українських кооператив тощо. Загальну ситуацію українського купецтва і торгівлі доволі маркантно схарактеризував О. Миколайський ("Т. і Пр." ч. 71 з 1937 р.) у статті "Волинський ринок"; він писав:

"За російських часів український нарід не брав участи в торговлі. Із-за тієї нехіті до торговлі, вона перейшла виключно в жидівські руки. Сьогодні цей стан такий, що 93% торговлі і 95% ремесла знайшовся у жидівських руках. Гуртівники впроваджували на ринок товари, що їх продукували виключно в жидівських фірмах або, бодай, при жидівському посередництві. Сільські крамарі й міські детайлісти брали в гуртівників те, що вони мали в своїх складах. Жиди стали монополістами на ринку. Бажаючи зберегти існуючий стан, — коли після Першої світової війни знайшлись люди, що закладали торговельні підприємства, — жиди нищили їх відповідною тактикою. В той сумний час волинська кооперація внесла, подекуди чимало корисних змін. Потім і деяка частина енергійних і свідомих людей взялась за самостійну торгівлю. Появився і в нас клич "свій до свого по своє" і, на щастя, появилося на волинському ринку дещо з українського промислу. Знищити жидам наших купців не вдалося, отже пізніше їх гуртівники взялись за бойкот українського промислу. Але й тут вони програли: врешті-решт мусіли мати на складі українські вироби, бо консумент вимагав уже рідного продукту. А покупна сила волинського селянства розмірно більша від галицького. В деяких повітах воно дуже засібне".

Про те, як виростало кількісно українське купецтво на Волині в 1928-1937 р.р. доволі докладну картину подає нам "Волинське Слово". Ось читаємо:

"По містах Волині, що мали понад 20.000 мешканців, торговельних підприємств було: українських 278, польських 634, жидівських 3.789. У 1937р.: українських — 467, польських — 668, жидівських — 3.771.

"У містах, що мали менше 20.000 мешканців, у 1928 р. було торговельних підприємств: українських 395, польських 642, жидівських 4.532. У 1937 р.: українських — 663, польських — 566, жидівських — 4.426.

"У цілій Волині (міста, містечка і села) в 1928 р. було підприємств: українських 2.090, польських 2.660, жидівських 14.587. У 1937 р.: українських — 3.577, польських — 2.582, жидівських — 14.702. У такий спо-

сіб бачимо, — писало "Волинське Слово", — що український купець (починаючи з кілька соток кооперативних крамниць) іде до села, ще більше до містечок, але не минає і більшого міста".

Тим, що читали про ці "високі цифри" наших купців, серце стукало живіше.

У статті, присвяченій такій статистиці, "Торгівля і Промисл" дала наголовок "Деж Ви — волинські купці?" писалося: "Хочеться так і заспівати — "Гей, козаче, озовися!" Згодом, у пресі доводилось читати, що деякі наші купці, демонстрували разом з поляками проти жидів на вулицях Луцька. Ще потім, від одного з наших промисловців ми довідались, що "рідні вироби", за посередництвом наших купців на Волині, йшли, але... грошей не було видно. А між неплатниками за "Т. і Пр.", було багато волиняків.

Згаданий кореспондент Миколайський, що як представник нашого промислу об'їздив роками всю Волинь і від неї був делеґатом на Загальних Зборах СУКіП у лютому 1938 р., сказав між іншим: "Недавно подана статистика виказала ніби то більш, як 3.000 українських купців. Це не вірно. Їх є лише понад 1.000. Решта — москалі, чехи"...

Отже, — за приблизним підрахунком українських купців на Волині, — перед Другою світовою війною могло бути 1.200. Але якість їх, (як от національна свідомість, міцність хребта, характерність), — була напевно дуже різна. Ось дописувач Я. Лавриненко зі села Попівці, що зацікавився Кремянецьким повітом і був у ньому чинний як пропаґандист фабрики "Будучність" (Калина) з Тернополя, відвідавши всіх наших купців (225 сіл і 6 містечок), поділив їх на 4 ґрупи: "1-ша невелика, яких 15 крамарів, веде крамниці зразково, має вироби рідного промислу і, з громадського боку, чинна; 2-га, около 35 крамарів, старається працювати, але при зустрічі з різними чинниками проявляє куди менше громадського гарту; 3-тя — це люди несвідомі, їх 25 і в них нема ніякого купецького хисту та ніякого почуття своєї національности; 4-та ґрупа найчисленніша серед 114 приватних купців-українців у споживчій бранжі Кремянеччини — це молоді, недосвідчені хлопці, хочуть стати гідно в лави українського купецтва, але над ними треба попрацювати. Це завдання, у великій мірі, може вико-

нувати "Торговля і Промисл", яка вже частинно доходить до рук цих молодих людей"... ("Т. і Пр." ч. 52, 1936 р.).

Інший і частіший дописувач Дм. Купчак, писав: "Розгін волинського купецтва йде стихійно, бо покищо нема ще станового центру, який взяв би цей розгін у належні організаційні рямці та надав йому належні форми. Зачався він у 1934 р., негайно після того, як новий кооперативний закон увійшов у життя, і зріс далі, коли адміністраційні чинники виявили вороже відношення до української кооперації. Приватні підприємства і приватна ініціятива зросли в силі. Є серед купців частина колишніх кооператорів, у переважаючій частині — це зовсім молоді люди. Багацько серед них інтеліґентних одиниць з покінченою середньою освітою. Це переважно власники споживчих крамниць, але є і з інших бранж, — м'ясарських виробів, ресторанів, появляються шкіряні, ґалянтерійні, мануфактурні крамниці".

Ждала Волинь, що воєвода в Луцьку дозволить врешті на українську купецьку організацію, але не дочекалася. Волинські купці тяготіли до Львова і СУКіП, читали його пресовий орган, висилали кожного року своїх делеґатів на Загальні Збори і на Свято св. Юрія. Молодь брала участь у бранжевих курсах. Купці спроваджували рідні продукти. Зате досить довго потривало, поки вони ввійшли у зв'язок з "Пром-Банком" у Львові, відчинивши собі біжучий рахунок і полагоджуючи через нього векслеві справи, до чого причинилась у великій мірі "Торговля і Промисл" відповідними своїми статтями. В багатьох числах тієї газети була поміщена окрема "Волинська Сторінка", а крім того, були теж випадкові інформації.

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНСЬКОГО ТЕХНІЧНОГО ТОВАРИСТВА З СУКіП

Ще в 1908 р., тобто ще за австрійських часів, львівські інженери-українці під проводом д-ра інж. Р. Залозецького, професора політехніки і віцеконсуля Вел. Британії у Львові, оснували Українське Технічне Товариство. Незабаром до нього приєднались, як члени, теж інженери з провінції, — і згодом мало воно 65 членів, які в 1913 р. відбули свій Перший З'їзд. Але в 1914 р. почалась Перша світова війна, Росія окупувала Галичину й усі українські товариства були заборонені. Потім прийшла українсько-польська війна, Львів був скоро зайнятий поляками і тому Українське Технічне Т-во могло влаштувати свій Другий З'їзд щойно в 1919 р. у Станиславові. Але інженери, які залишились у Львові, (разом 20 осіб), зібралися в тому самому році на свої Загальні Збори, вибрали нову управу з інж. М. Ґамотою на чолі, та почали свою працю. Від тепер Т-во стало діяльне, після програної війни з поляками число його членів постійно більшало і воно жваво працювало, включно з веденням Тайної Української Політехніки, якої ректором був інж. В. Лучків. З роками інженери, які студіювали закордоном, верталися до краю та вступали в члени УТТ, яке видавало свій журнал "Технічні Вісті", відбуло свої Третій і Четвертий З'їзди, мало зв'язки з організацією інженерів у Східній Україні і з товариствами українських інженерів на Заході. На початку 30-их років українських інженерів у краю і закордоном (захід) нараховано близько тисячу, з чого майже половина була в Галичині. На пропозицію Союзу Організацій Інженерів на Еміґрації, рішено влаштувати конґрес у Львові з метою створити Федерацію Українських Інженерських Організацій. Конґрес відбувся 15 травня 1932 р., і це на ньому, між іншим, впала думка подбати про заснування промислового банку у Львові (гл. розділ про "Пром-Банк").

Тут не місце з'ясовувати хоч би й найкоротше все те, чим у своїй дотеперішній і дальшій праці Українське Технічне Товариство виявило свою фахову і національну вартість і яке було його відношення до СУКіП. Ми обмежимось лише до одного розділу праці інж. З. Кохановського "До історії Україн-

ського Інженерського руху", поміщеної у нью-йоркських "Вістях Українських Інженерів" з початком 1970 р. Там читаємо:

"Негайно по Конґресі Технічне Т-во створило Комісію Розбудови Українського Промислу (КРУП); — ця Комісія створила ряд підкомісій, які охопили всі шляхи розвитку промислу. Розвинено пропаґанду, психотехнічне порадництво, вишкіл робітників, уділювано порад відносно побудови виробничих підприємств, заложено Промисловий Банк (тут треба завважити, що Банк уже існував оснований СУК, але був недіяльний, провід дали і зрушили з місця інженери, — ред.), який мав збирати капітали, фінансувати промисел та бути рушієм його росту. Ця діяльність захопила була майже весь актив Українського Технічного Т-ва. Багато інженерів, членів УТТ, потворили свої виробничі підприємства, багато з них були ініціяторами таких підприємств і пізніше їх керівниками. Жниво з цієї акції принесло понад сто нових виробничих підприємств на Зах. Землях, на передодні Другої світової війни. Ця акція не мала характеру руху виключно серед інженерського стану. Вона захопила великі кола громадянства. Найдено лік на безробіття інженерів, зріс економічно-господарський потенціял наших міст, осягнено авторитет, довір'я і вдячність у громадянстві. Можемо сказати, що ми мали теж своє "господарське чудо". Під окупацією ворожої держави, без ніяких полегш чи субвенцій, а при сталих перепонах з боку влади і при виснажених війною громадах, збираючи гроші буквально центами, ми довели до блискучого розвою сектори: сільсько-господарський, економічний, молочарський, торговельний, кооперативний і промисловий, охоплюючи не лише села, але й міста". Далі пише інж. Кохановський:

"Ми маємо щастя мати в гурті нашого членства в ЗСА піонерів нашого тодішнього приватного промислу, батька промислового руху на Західних Українських Землях інж. Романа Білинського, мотора розбудови промислу, й інж. А. Міляница. Оба вони тепер проживають в Нью Йорку. Також у нашому гурті перебувають — довголітній пресовий референт і пропаґандист промислу інж. В. Несторович та невтомний організатор інженерського і промислового руху інж. Ю. Крохмалюк (оба вони проживають тепер у Дітройті); кол. основниця Психотехнічної Комісії і такої ж Порадні та довголітня завідувачка ними інж. Стефанія Чижович-Пушкар. Багато інших інженерів брали участь у тому господарському змагу. Багато відійшло на завжди".

Вертаючись до відбутого Конґресу, хочемо зацитувати ще один фраґмент з історії інж. З. Кохановського.

"В Організаційній Комісії — пише він — два перші реферати інженерів М. Творидла і А. Міляница були про значення, завдання і напрямні праці інженера. Інж. Творидло звернув увагу на кооперацію, в системі якої була можливість успішної праці для економічної розбудови, творення матеріяльної культури і добробуту громадянства. Можливості осягнення таких самих вислідів у розбудові приватного промислу насвітлив інж. Міляниц. Оба прелеґенти збіглись у постулятах посилення діяльности на промисловому секторі, з пропозиціями якнайбільшого використування власних сировин, застосування власної робочої сили, створення дослідного інституту нар. господарства та українського промислового

банку". А д-р І. Федів, даючи доповідь на підставі статистики, вказав на необхідність "...переломити гуманістично-схолястичну психіку на Зах. Українських Землях".

Інж. З. Кохановський написав далі: "Тим часом Технічне Т-во скріплювалось новими молодими силами та інженерами-поворотцями з закордону. В УТТ поконґресового часу можна було завважити певну стабільність відносин...".

Автор цієї книжки був водночас членом Українського Технічного Т-ва від 1935 р., коли вибрано головою інж. В. Рижевського, був теж членом управи та від 1934 р. до початку Другої світової війни, ще й редактором журналу "Торгівля і Промисл", отже стояв зовсім близько до СУКіП. І він признає, що в цитованому уступі інж. З. Кохановський мав рацію, вказуючи, що стан інженерський мав повні заслуги в економічному ренесансі цього часу, та що це не було виключне діло інженерів, але й "громадянства". На нашу об'єктивну думку, СУКіП був найближчим союзником ІТТ, передовсім у торговельній ділянці. Купців бо зорганізував СУКіП і ніодного його голови не було з дипльомом інженера, включно з останнім головою Я. Скопляком.

Згадаймо ще ось що: при Українському Технічному Т-ві була "Торговельно-Економічна Секція", яка об'єднувала торговельників з високою економічною освітою, головно тих, що студіювали в Празі або в Відні (50 членів). Абсольвентів краєвих Високих Торговельних Шкіл було обмаль. Про рухливість Секції писав орган УТТ "Технічні Вісті" з 1935 р., як в організації і фаховій помочі купцям.

ФАХОВИЙ ВИШКІЛ І ТОРГОВЕЛЬНІ ШКОЛИ

1. Бранжеві курси.

Недостача фахового знання серед купецтва відчувалася вже від років, особливо в початкуючих купців, хоч вони мали за собою практику. Журнал, який видавав СУКіП, мав щоправда, чимало фахового матеріялу й фахівці часто обговорювали там різні бранжі, але цього не вистачало. Підготовлювання спеціяльної літератури вимагало часу. Отож Рада СУКіП рішила влаштовувати, час до часу, бранжеві курси у Львові. Почались вони з початком 1937 р.

Перший такий Курс почався 24 січня і тривав тиждень, до 30 січня. Це був експеримент і тому був надто короткий. Цілість охоплювала 50 годин навчання, з того 30 годин теорії і 20 годин бранжевої практики. Закінчило курс 47 осіб.

Заохочена вдатним Курсом і досвідом Рада СУКіП зорганізувала черговий Курс досконаліше. Педагогічний нагляд над ним взяла на себе Купецька Ґімназія "Рідної Школи", з її директором А. Ковалиським. Програма Курсу була зложена так, що перші виклади вводили слухачів в основи торгівлі (організація підприємства та мистецтво продажу) і щойно дальші виклади поглиблювали підстави та поширювали знання, даючи курсантам заокруглену цілість. Курс почався 8 листопада і скінчився 20 листопада, отже тривав два тижні. Зголосилось аж 142 учасники, але через жохнічні труднощі прийнято 75. Скінчило Курс 69 (в тому 7 жінок). Викладачами були учителі ґімназії А. Ковалиськo, А. Березовський, Т. Білостоцький, З. Котович, В. Несторович, Я. Пастернак, Л. Савойка і теж правник д-р Ф. Свістель; з фахівців — Гануляк, д-р Грицай, Гумен, Калитяк, Кіндій, Ковальчук, Конюх, Ковалів, Крохмалюк, Лазорко, Міляннч, Пастернак, Пилат, Проць, Прибитківський, Стецик, Шпак, Яворський, Яцишин (імена й титули опущені).

Виклади охопили 9 бранж: споживчу, ґастрономічну, текстильну, ґалянтерійну, шкіряну, залізну, косметично-фарбярську, топливну і книгарську. Управителем Курсу, — і першого і всіх пізніших, — був проф. З. Котович, він теж роздав свідоцтва закінчення Курсів.

Третій Бранжевий Курс тривав від 23 січня до 5 лютого 1938 р. Він мав 120 годин викладів і 35 викладачів. Слухачів було 63 (зголосилося 115, але знову з причини обмеженого місця в гімназії прийнято лише 63. Серед учасників було аж 19 з Волині та Люблинщини і 5 з Лемківщини. Це доказ, що торговельне зацікавлення сягало в усі закутини, де жив наш народ. Два дні, під проводом мґр. Б. Кабарівського, курсанти відвідували всі важливіші торговельні і промислові українські станиці.

На Четвертий Бранжевий Курс, що тривав від 19 грудня 1938 р. до 4 січня 1939 р., не дивлячись на сильні морози, зголосилось 40 слухачів. Курсанти слухали щоденно по 10 годин

різних викладачів. Керівник Курсів, проф. З. Котович, після закінчення викладів, у статті в "Т. і Пр." відмітив цензус своїх слухачів. "Магістри університетських студій, абсольвенти середніх шкіл — це доказ, що в купецький стан втискаються нові люди, повні віри у слушність покликання, — писав він, — Ці нові люди дадуть нову закраску купецькому станові й опруть його на солідній науковій підставі. Ці люди — це доказ, що купецьке звання здобуло собі вже в нас право громадянства і що купці спроможні керувати життям нації, як і інші стани.

Про заплянований п'ятий Бранжевий Курс, що мав відбутися від 22 червня до 6 липня 1939 р., не маємо даних. Він був мабуть відкликаний, може й на приказ влади.

В деяких Філіях СУКіП відбувалися випадкові бранжеві курси, але систематичних, наскільки маємо інформації, не було. І так:

Однотижневий Бранжевий Курс відбувся від 29 листопада до 4 грудня 1936 р. заходом Філії СУКіП та при допомозі Торговельної Школи (РШ) у Яворові, в залі "Просвіти". Було 48 годин викладів. Вислухало їх 25 курсантів. Теорію (26 годин) викладали: проф. С. Каламунецький (управитель Курсу), М. Длябога та д-р О. Галущак, С. Менда, дир. О. Назаркевич, М. Стрільчик і дир. С. Харамбура. Бранжеві виклади (22 годин) мали інж. Ю. Бик — шкіра і шевське приладдя, Т. Карашівський — мануфактура і прилавки, П. Козак — залізо, К. Кунанець — споживчі товари і галянтерія та О. Линда — сільськогосподарські продукти.

Закінчено Курс святково. На вечірці висловлено сердечні побажання курсантам і керівник Курсу вручив їм відповідні посвідки.

Курс Купецького Дошколювання влаштував був СУКіП у Станиславові й він пройшов з повним успіхом. На першому рефераті проф. Целевича "Історія українського купця" було приявних 90 осіб, на другій доповіді проф. Л. Шанковського про "Підставові відомості купця" було понад 100. Останнім доповідачем був М. Бігун, який говорив про рекляму, пропаганду і продаж. Після того В. Смольський вказав на найважливіші завдання наших купців, бути зразковими громадянами,

пропагувати рідні продукти й належати до організації та бути в ній живим членом. Закінчив цей Курс словом голова Філії СУКіП Ю. Сенишин, ствердивши, що курс був вдатний та пригадавши приявним про купецько-ремісничий банк, про 70-ліття "Просвіти" і про обов'язок брати участь у дискусійних вечорах у купецьких справах *).

Один бранжевий курс вдалося зорганізувати Левові Шанковському, який був учителем купецької ґімназії і давав доповіді з фахової тематики. Він зумів переконати директора-поляка згаданої державної ґімназії Тадея Роттера, дати дозвіл на такий курс для українців у купецькій та товарознавчій робітні школи.

2. Вишкіл організаторів.

Минали роки, росли ряди купців, основувались Філії, в яких відбувались анкети, доповіді і бодай одні річні звітні Збори, вибирали нових або перевибирали тих самих членів до управ Філій, — але всетаки організація кульгала, бо й рідко де брали під увагу потребу мати такого важливого працівника, як організатор. Його робота мала надзвичайну вагу вже хоч би з тієї причини, що він мусів бути зв'язковим з купцями у тих містечках, в яких не було самостійної Філії СУКіП чи гуртка, та з сільськими купцями, що ґравітували до даної філії. Кожного, що тримався осторонь, треба було приєднати у члени, подбати, щоб приходив до домівки філії, як до свого дому; щоб торгував тими продуктами рідного промислу, які вже існували та користав з гуртівні, якщо вона була своя, або замовляв у ній товар.

Дістати талановитого знавця-організатора, переконливого бесідника, такого, що визнавався у рідному промислі, у книговодстві і помагав купцеві в його рахунках та в калькуляції, ба навіть зі своєї округи і міста, в якому була філія, міг написати допис до газети "Торговля і Промисл" і, тимбільш, заставити кожного купця передплачувати її, щоб він мав завжди актуальні інформації, — такого піднайти не було легко. А це ж не

*) "Торговля і Промисл" про Яворів ч. 78, про Станиславів ч. 78 і 82. В дописах бракує дат.

тільки для окремих купців чи для даної філії мало велике значення, але й грало велику ролю для централі, для СУКіП і для українських промисловців та їх гуртка при СУКіП.

Це й була причина, що СУКіП і при ньому "Пром-Банк", який був джерелом кредиту для наших купців і промисловців, видали врешті обіжник до всіх філій, домагаючись, щоб усі вони подбали про організатора. А щоб помогти знайти таку людину, яка відповідала б, хоч би й тимчасово, за виконування всіх згаданих уже завдань, СУКіП і "Пром-Банк" зорганізували вишкіл основного і практичного знання з купецької і банкової роботи та зв'язали кандидатів з централею організації і з "Пром-Банком".

Такий перший вишкіл для повітових організаторів СУКіП відбувся між 16-им травня і 15 червня 1938 р. Взяло в ньому участь 11 зайнятих уже організаторів та 39 кандидатів на організаторів. З кандидатів вислухали курс до кінця 29 осіб. Організатори і кандидати були вже всі членами СУКіП.

26 прелеґентів у 121 викладових годинах подали інформації майбутнім піонерам купецького життя в ділянці фахового й бранжевого знання, техніки організації підприємства і купецьких станових організацій, й банковости. Зокрема багато уваги присвячено викладам з ділянки права. Прелеґенти з'ясували теж характеристичні прикмети середовища, що в ньому доведеться їм працювати. Назагал, виклади стрічались з великим зацікавленням серед курсантів; виявилось воно м. і. на дискусійних годинах, в часі яких управа вишколу давала змогу учасникам закріплювати знання під час свобідної товариської гутірки.

Крім викладів відбулись практики в наших фабриках і більших крамницях. Українські фабрики радо теж годились на відвідини курсантів і ввічливо гостили їх у себе, даючи цікаві й повчальні пояснення. І ось так курсанти мали змогу стрінутись віч-на-віч із продуктами рідного промислу, пізнати їх високу якість і скріплювати у собі віру в майбутнє нашої господарської розбудови.

Минуло 7 місяців з того часу, як скликано Перший Краєвий З'їзд Організаторів Філій. Ще досі не всі вони мали свого урядовця-організатора, бо з 38 здобулись на це тільки 20, а при-

їхали на З'їзд всього 12. Решта виправдала свою неприявність важливими причинами. З'їзд відбувся у Централі у Львові 12 лютого 1939 р.*).

Наради З'їзду відкрив голова Централі дир. Я. Скопляк, при чому обговорив відносини в нашому купецтві й вагу з'їзду організаторів для охоплення всіх купців-українців організацією СУКіП. Доповідь на тему організації та сучасних недоліків нашого купецтва і промисловців, зокрема ролю і обсяг дії кожної Філії та їх організаторів, реферував мґр. С. Кальба. Його доповнив секретар СУКіП Д. Конюх, з'ясовуючи ряд справ, з якими організатори мали стрінутись у своїй щоденній праці.

Редактор "Торговлі і Промислу" В. Несторович обговорював необхідність постійних дописувачів до цього органу купецтва з терену дії організатора. Цю вимогу вставлено додатково до "Правильника Праці", як точку "Пресові кореспонденти".

Після того забирали голос майже всі присутні, з'ясовуючи огляд своєї праці на місцях і в терені, свої труднощі та відносини.

Під час спільного обіду ред. В. Несторович заторкнув дві теми: "Земля — говорив він — найповажніший варстат праці нашого народу, меншає, зарібкова еміґрація стала вже "спогадом добрих часів", але з села мусимо вийти і мусимо знайти нові варстати праці. Треба викресати у собі енергію і вона мусить скерувати нас до ремесла, торговлі і промислу. Для цього потрібний фах. Скажіть кандидатам на купців чи промисловців, які не раз прийдуть до вас за порадою, говорив він, — що кваліфікований працівник заробляє багато більше і тільки він спроможний збудувати свій власний варстат праці. В нас, на жаль, легковажать знанням, потрібним купцеві і думають, що вистачає мати трохи грошей та сприту й уже можна стати купцем. Але купець мусить вміти купувати, мусить орієнтуватись на ринку, визнаватися у калькуляції та в товарах своєї бранжі і, врешті, мусить вміти продати!

"Друга справа, — казав далі промовець, — наше велике лихо — це однобічність. В ремеслі вибираємо, здебільша, шевство або кравецтво, в торговлі — споживчі товари. Сотні ін-

*) "Торговля і Промисл" ч. 105 з 15 лютого 1938 р.

ших можливостей для нас теж існують і в них куди менша конкуренція. Мусимо ж заспокоїти різні потреби наших громадян, а не маленьку їх частину. Не вибираймо ділянки, в якій навіть рідна конкуренція нам дошкулюватиме, але берімся до фаху, який ще не переповнений. Скажіть це всім, що шукають у вас поради. Напевно колись будуть вам вдячні".

Голова СУКіП закрив цей Перший З'їзд організаторів, заповідаючи, що такі з'їзди будуть влаштовувані періодично, щонайменше двічі у рік.

3. Торговельне шкільництво.

Найстаршою і найбільш заслуженою була у Львові "Торговельна Школа", згодом переіменована на "Купецьку Гімназію". Постала вона заходом Матірнього Т-ва "Просвіта" в 1911 р. і першим її директором був інж. Р. Залозецький, доцент Львівської Політехніки. Патроном "Торговельної Школи" була "Просвіта". Під час першої світової війни наука у школі припинилася і почалася знову в 1917 р. під керівництвом директора гімназії проф. Д. Коренця, проіснувавши під його проводом до 1934/35, при чому змінила свою програму із дворічної на трирічну, та була під патронатом "Рідної Школи". Болячкою школи була недостача відповідного приміщення, яка змінялося, але завжди було невистарчальне, теж так було за дирекції проф. А. Ковалиська, який прийшов на місце дир. Коренця, коли шкільна влада закинула останньому, що у школі, між молоддю багато "протидержавного елементу". В інтерв'ю, видрукованому в "Т. і Пр." під наголовком "Загрожена установа", ми поставили запит, чому не відсвятковано 25-ліття "Торговельної Школи" і дир. А. Ковалиську підтвердив, що причина була стара: Приміщення школи дуже невідповідне — було тільки три кляси; наука була на дві зміни (у трирічній школі — 265 учениць і учнів і на однорічному Курсі Абітурієнтів —91, разом — 356 учнів). Що більше, "Торговельна Школа" в 1936 р. могла перейти на 4-літню гімназію, користуючись реформою фахового шкільництва, але не могла. Державна шкільна влада ставила, з цього погляду, великі вимоги щодо приміщення; таку реформу треба було вважати за корисну для

наших господарських умовин, бо купецька гімназія має тепер підготовляти молодь до творення власних варстатів праці. Програма була так складена, що гімназії мали випускати практичних, готових людей з охотою до торговельного звання. На дальші питання стверджено, що як досі, випускники "Торговельної Школи" в більшості працювали в кооперації, але поважне число працювало й у приватних підприємствах, а чимало стали самостійними купцями.

Для здійснення усіх цих плянів був необхідний власний дім.

Кінець розмови був оптимістичний. Директор А. Ковалисько сказав: "...скоріш чи пізніше треба буде подумати про будову власного дому, тим більш, що маємо багато симпатиків, які розуміють вагу нашої школи" *).

Та хоч окремого будинку не придбано, все таки згодом справа покращала. В 1937 р. "Рідна Школа" добула два поверхи в будинку бурси "Народнього Дому" при вул. Курковій 14 для "Торговельної Школи", яка розпочала свій перший навчальний рік як Купецька Гімназія.

Вчительський склад Купецької Гімназії очолював довголітній директор Д. Коренець, гімназійний вчитель історії і географії та фанатик економічної праці для добра свого народу (як кооперації так і "приватників"); він залишився до кінця, викладаючи кооперацію. Згодом на це становище прийшов А. Ковалисько — дбайливий опікун "Торговельної Школи" та добрий педагог. З учителів працювали там: А. Березовський, відомий діяч серед міщанства й голова Організації Українців м. Львова; Ірина Лежогубська викладала німецьку мову і купецьке листування; відомий літературознавець і бібліограф Є. Пеленський викладав українську і польську мови; д-р І. Витанович, історик та соціолог, викладав історію, а від 1938 кооперацію; згодом він став директором 3-річного Кооперативного Ліцею РСУК; інж. Л. Савойка був учителем товарознавства; д-р Ф. Свістель — торговельного права; В. Вергановський, доцент цивільного права за Польщі і професор юридичного факультету Львівського університету — викладав теж торговельне право на Курсі Абітурієнтів; З. Котович вів науку про торговлю;

*) "Торговля і Промисл" ч. 51 з 15 листопада 1936 р.

інж. В. Несторович викладав економію і книговодство на Курсі Абітурієнтів; пластовий діяч Т. Білостоцький вчив руханку, стенографію і машинописання; катехитом був о. Петро Хомин, а пізніше о. М. Харина.

Треба згадати, що випускники "Торговельної Школи", пізніше Купецької Гімназії, створили своє Т-во Абсольвентів і в 1939 р. мали вже Третій З'їзд, на якому були доповіді, звіт Комісії для оснування власного підприємства, та товариська частина. Оповістка про цей Третій З'їзд була підписана Р. Бійовським (голова) і В. Филиповичем (секретар). Була ще приватна українська "Торговельна Школа" у Яворові. На жаль, не маємо докладніших даних про її працю.

Український Інститут для Дівчат у Перемишлі проголосив був відчинення у році 1939/40 нової школи в себе, а саме Торговельного Жіночого Ліцею з двома роками навчання. Програма цього Ліцею, згідно з надісланим проспектом, була докладно визначена й охоплювала: 1) Фахові предмети — організація і техніка торговлі, правознавство, товарознавство, господарська географія, торговельна аритметика, книговодство і стенографія. 2) Помічні предмети — релігія, українська мова, польська мова, французька мова й листування, німецька мова й листування, математика, військовий вишкіл і руханка. В другому році навчання в Ліцею мали дійти ще предмети, як — наука реклями, суспільної економії, писання на машині тощо.

Повідомляючи про оснування третьої приватної української торговельної школи з правом прилюдности, "Торговля і Промисл" ч. 114 з 15 червня 1939 р. підтверджувала водночас вістку, що директором цього Ліцею назначений уже проф. З. Котович, один з молодших учителів Купецької Гімназії у Львові та відомий і заслужений управитель всіх Бранжевих Курсів СУКіП у Львові.

Як бачимо, Інститут для Дівчат у Перемишлі відчував був потребу нової торговельної школи, бо чимало дівчат працювали вже в українській торгівлі, як кооперативній, так і "приватницькій", до речі, часто ще й основуючи самостійні власні крамниці.

Зате даремні були заходи наших самостійних купців, що приватно і резолюціями на зборах домагались державних тор-

говельних шкіл для українців. Польський уряд був "глухий" на ці наші домагання.

Автім, оснування нової торговельної школи для дівчат у Перемишлі виявилось теж запізненим з уваги на війну.

***

Про долю нашої Купецької Ґімназії і Вищого Торговельного Курсу РШ у Львові за першої совєтської окупації Зах. Земель України (1939-1941) автор цієї книги довідався пізніше і від дир. А. Ковалиська і від проф. Л. Шанковського, що був у тому часі референтом, чи пак інспектором професійного шкільництва, покликаний до тієї праці д-ром Ю. Полянським і проф. Г. Микетеєм, які перебрали колишню Кураторію, як тільки большевики зайняли Львів. Коли приїхав начальник ОблВНО Жарченко, він залишив українців (і поляків) на своїх місцях, але запевнив, що професійне шкільництво не буде належати до ОблВНО *), а до комісаріятів професійного шкільництва. Далі дамо голос проф. Л. Шанковському:

"Поскільки обласні відділи торгівлі, різних видів промисловости і т. ін., не хотіли морочити собі голову професійними школами, я звернувся до Києва, прохаючи відповідні комісаріяти, щоб вони перебрали школи у Львові та взагалі в цілій Західній Україні. Перша приїхала з Києва делеґація кооператорів, яка складалася з українців. Вони вибрали собі жидівську купецьку ґімназію, яку реорганізували на кооперативний технікум, — звільнили всіх учителів, відпустили учнів й оголосили нові вписи та вступні іспити. Друга приїхала делеґація наркому харчової промисловости на чолі з жидом Рабіновичем, яка вибрала собі державну ґімназію при Стрілецькій площі на технікум громадського харчування. Відбулася ця сама процедура звільнення вчителів, відпущення учнів, проголошення нових вписів та вступні іспити. З цих двох випадків я зорієнтувався, що з нашою купецькою ґімназією відбудеться та сама процедура, коли прибуде делеґація наркомату торговлі. Поскільки ця делеґація не з'явилась, мені з д-ром Ю. Полянським і проф. Г. Микитеєм вдалося переконати дир. А. Ковалиська, щоб він перемінив школу на загальноосвітню середню школу.

"Десь у січні 1940 р., коли наша купецька ґімназія була вже середньою школою, прибула не з Києва, але з Москви делеґація для перебрання торговельного шкільництва. У склад делеґації входили самі москалі. Вони казали мені показати собі всі торговельні школи у Львові і деякі на провінції, але тільки у Львівській області. Школи, які були на провінції, вони зліквідували, передаючи учнів та вчителів до загальноосвітнього шкільництва, а у Львові заплянували тільки створення торговельного

*) Обласного Відділу Народної Освіти.

технікуму й трьох шкіл торгових учнів (щось на зразок доповняючих шкіл). Вони з допомогою партії, безцеремонно викинули Рабіновича з його технікумом із Стрілецької площі (Рабінович умудрився був уже стати його директором) і створили там торговельний технікум з новими вписами й вступними іспитами. Одну зі шкіл торгових учнів вони примістили в нашій торговельній гімназії на вечірне навчання і А. Ковалисько мав з ними великий клопіт, бо учнями й учителями були самі жиди-комуністи. Жиди собі забагато дозволяли, робили шкоди і врешті Жарченко інтервеніював у партії, яка змінила директора тієї школи із жида на прибулого українця із східніх земель. Тоді вже стало краще".

Ось коротка історія нашої купецької гімназії РШ за большевицьких часів.

В часі німецько-совєтської війни, коли Галичина стала Дистриктом Генерал-Губернаторства й українське населення мало більші можливості, як за польських часів, торговельне шкільництво у 1942-1944 рр. розрослося до значних розмірів. Деякі факти і цифри про те подав проф. Л. Шанковський у своїй статті "На шляхах розвитку українського торговельного шкільництва", надрукованій у згаданому вже Календарі-Альманаху "Український Купець" на рік 1944. Згідно з ними структура шкільництва складалася тоді з трьох родів торговельних шкіл: 1) Купецькі школи, в яких наука відбувалася тричі в тиждень по 2-3 години й тривала 3 роки, та була обов'язкова для молоді, яка вже працювала в торговельних підприємствах. Тих купецьких шкіл було дві. 2) Торговельні школи, яких було аж 35, були дво-клясові для хлопців та дівчат. Навчання відбувалось у них 34 до 36 годин тижнево у двох різних відділах: адміністраційному і купецькому. 3) Однорічні фахові торговельні школи для молоді до 20 років життя, що закінчила торговельну школу або рівнорядну загальну освіту і відбула ,бодай один рік торговельної практики. Цих вищих курсів було 7.

В усіх згаданих школах навчалось більше як 6.000 української молоді (очевидно, це стан під кінець 1943 р.), а понад 3.000 закінчили її в попередньому шкільному році різні типи шкіл і ввійшли в життя фахово підготованими. Очевидно, такі кадри торговельників з української молоді і, відносно, за такий короткий час — годі було собі уявити в часах міжвоєнної Польщі.

СТУДЕНТИ-ТОРГОВЕЛЬНИКИ І ЇХ ЗАЦІКАВЛЕННЯ САМОСТІЙНИМИ І КООПЕРАТИВНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Вже в історії 10-літньої діяльности СУКіП ми згадали, що за головування Р. Зубика в березні 1927 р. була створена "Секція Студентів Високих Торговельних Шкіл", яка мала свою домівку в СУКіП і студенти контактувалися з купцями. Це тривало до 1930 р., коли ці студенти відійшли до "Академічного Дому" і створили в ньому кооперативу "Торговельник", не зриваючи дотеперішніх зв'язків із СУКіП. У рямцях нової організації вони були діяльні і залишили свій слід, який подекуди входить в історію СУКіП.

В наших матеріялах змогли ми знайти дві важливіші події (можливо, що їх було багато більше), які були цікаві і на які відгукнулась преса.

В березні 1936 р. студенти-торговельники влаштували "Показ українських промислових виробів" у Львові. Імпреза була вдала й організатори могли бути на неї горді. У "Студентському Вістнику" з червня 1936, у звіті з цієї імпрези, яку написав В. Ґут, ми знайшли при кінці таку заввагу: "Усі економісти і "діячі" відраджували нам цю імпрезу. Хоча не було на це потрібних грошей, чи хоч би навіть паперового протекторату РСУК, то гурт ідейних студентів власними силами переміг усі перешкоди і поставив показ на належній висоті". Про зичливість і активну поміч СУКіП, зокрема його голови дир. Я. Скопляка і нашого часопису — нема ні слова згадки.

21 листопада 1937 р., відбулася заходом "Торговельника" всестудентська анкета на тему "Сучасні економічні змагання українців". Референтами були Р. Ільницький і М. Лоґуш, оба пов'язані тісно зі студентським середовищем. Деякі питання, порушені в рефератах або в дискусії, не знайшли достаточної розв'язки під час самої анкети, але варта було заторкнути їх ширше, що й зроблено в передовиці "Серед бентежливих питань" у "Торговлі і Промислі ч. 2/3 з 1937 р.

У першій частині передовиця зайнялася була кличем "Замітна втеча від збагачування", за чим був Р. Ільницький. "Заклик — "Збагачуйтесь!" — читаємо в ній, — кинув у минулому столітті своїм землякам Франсуа Ґізо, міністер фінансів Фран-

ції і прем'єр за часів протектора міщанства короля Людвика Филипа. Всі — заявляв він — повинні змагати до добробуту, до множення матеріяльних дібр. Чим багатше громадянство, чим вища життєва стопа кожного громадянина, тим багатший весь нарід, край і держава.

Та не всі французи правильно зрозуміли це гасло. Були й такі серед них, що шляхи свого збагачування бачили в спекуляції і грі на біржі.

В нас, українців, можна завважити втечу від цього гасла, коли йде про теоретичне обґрунтування нашої господарської активности. Ця втеча випливає також з неправильного розуміння деким гасла "збагачуйтесь!"

Перший референт на всестудентській анкеті, Р. Ільницький, шукаючи за ідейним підложжям для нашого господарського відродження, відчув, що воно потребує імпульсивних гасел, як рушійного мотору, що ліквідував би нашу, майже традиційну, промислово-торговельну сонливість і відсталість. Але разом із тим гасло "збагачуйтесь" його вражає. Воно видається йому мабуть занадто матеріялістичним. Тому пропонує замінити його гаслом "унезалежнюймось"! Ось і зразок утечі, про яку згадали ми вище.

Щоправда — діло не в самому слові, а в його змісті. Йде про те, котре з цих двох слів, як ударне гасло, краще без коментарів відбиває думку, яку в нього вкладаємо і котре з них має більшу притягальну силу. Вважаємо, що обі ці прикмети має таки слово "збагачуйтесь". Але це не є суттєве, котре слово виберемо. Можемо вибрати оба і вживати їх одночасно. Суттєве те, що дехто, (м. і. згаданий референт) із острахом і недовір'ям ставиться до заклику, щоб наші люди збагачувались, дошукуючись у цьому заклику різних лих, а недобачаючи його добрих сторін, так зі становища одиниці, як і загалу, включно з реалізацією бажаного унезалежнення. Це актуалізує наші міркування зі статті "Звеличування нужди", поміщеної в нашому часописі з 15 жовтня 1935 р.".

Другий референт М. Логуш заторкнув між іншим, питання: "Чим оправдати ідейно вибір звання купця чи промисловця?"

Безперечно — молода людина найчастіше сповнена ідейними поривами і кермується ними нерідко навіть тоді, коли ви-

бирає собі звання на ціле життя. Відомі часті конфлікти навіть з батьками, яких підхід до справи вибору "хліба" дітей здебільша виключно матеріялістичний.

"Досі кожний без надуми — говорив референт — признає професійній праці лікаря чи адвоката також певну суспільну вартість. Перший стоїть на сторожі народнього здоров'я і гігієни, другий дає правну пораду, сторожить суспільний порядок і обороняє справедливість. Коли ж мова про працю купця і промисловця, то тут уже нема однозгідности в її оцінці. Чимало серед нас думає, що це собі звичайна погоня за грошем і більше нічого. Через те надихана ідеалізмом одиниця скорше йде в кооперацію, бо кооператива — це громадська установа, де не тільки добуваємо для себе прожиток, але і здобуваємо всенародній добробут".

Таке наставлення до звання самостійного підприємця референт виправдано вважає помилковим, шкідливим і перестарілим. Воно в великій мірі припізнило процес нашої економічної відбудови. Продукція і торгівля — це чинности, що творять нові економічні варстати і збагачують не тільки одиниці, але й суспільність. Тільки ненормальні обставини, в яких ми жили досі, могли зробити і закріпити такі погляди на звання купця чи промисловця.

Купцем чи промисловцем був у нас чужинець, якому далекий був суспільний чи національний інтерес українського народу.

І справді: скільки безцінних вартостей дав господарсько-активним націям рідний промисловець! А тепер у нас: чи тільки посередньо збагачує він націю? Найважніше те, що він творить міське, рідне середовище і всю міську силу та культуру, без яких ми досі страждаємо. А чейже на тому можемо будувати безліч нових господарських і духових вартостей.

Чи треба аж довгого їх реєстру, щоб виправдати ідейно вибір звання купця, чи промисловця, його рівновартність з національно-морального боку зі званнями, що досі мали в нас "високий курс"?

Цей референт заторкнув, між іншим, ще й таке питання. Мовляв, — може це тільки ефемерида весь теперішній гін українського інтеліґента до торговлі і промислу, може це негайно минеться, коли відчиниться шлях до посад, до інших занять?

Він видвигнув це питання, як одне з тих, які бентежать деяких молодих людей, що назагал "недобре чуються за ля-

дою чи промисловим варстатом і оглядаються за кращим життям, яке відповідало б їхнім фаховим студіям і духовим аспіраціям". На думку референта М. Логуша, — тільки селянин іде в місто за ляду і варстат, не думаючи більше повертатись на село.

Недавно один із українських щоденників приніс вістку, яка виправдує цю думку референта: молодий купець, якого крамниця розвивалась зовсім добре, кинув її і пішов у західну Польщу, де на селі дістав посаду вчителя...

Нема двох думок: ми ще не вспіли "розсмакуватись" у господарських чинностях, ми ще не стали професіоналами, а все ще є аматорами.

І це зрештою зрозуміле: в нас доба піонерства, без учорашньої традиції, без ясно окресленого завтра. Зате ми обтяжені давними звичками, давньою ментальністю та іншою всячиною, що і спричинює цей "бунт" молодої освіченої людини, коли вона стоїть за лядою, чи варстатом.

Висновки: треба горячково творити культ господарських чинностей, плекати їх розуміння, доповнювати національні кадри господарників також шляхом духового їх переродження. До цього потрібна відповідна постава преси, відповідна література і шкільництво.

Приємно було слідкувати за доповідачами, за відвагою в тематиці і методах підходу до неї, яка раніш ледве чи була б така яскрава. Коли натякнено на це в дискусії, прелеґент Логуш заявив одверто: "Коли слідні зміни в нашому підході до економічних справ, то в тому нема нічого дивного .Видно, що заіснували нові факти, які змушують дещо інакше підходити до справи"...

Анкета винесла низку резолюцій, закликаючи до господарського патріотизму українське громадянство і, в першій мірі, студентство. Проходила вона під кличем: "Ані одного сотика в чужі руки!"

Молодь дискутувала, полемізувала у той міжвоєнний час то з кооперацією, то з приватниками і все схилялася симпатіями до тих других — до самостійних купців і промисловців.

І що студіююча українська молодь все частіше давала докази, що її симпатії були по боці самостійних підприємців, доказують ще й інші приклади.

Т-во Українських Кооператорів, у серіях своїх доповідей, влаштувало 6 листопада 1936 р. доповідь директора РСУК і сенатора О. Луцького п. н. "Кооперативний і приватницький світогляд". На заклик дир. Шепаровича дискусію відкладено до часу, коли "приватники" дадуть свій кореферат. Звичайно, авторові цієї книги довелося погодитись бути кореферентом. Ця доповідь відбулася 22 листопада і після неї була дискусія. І треба було чути, як завзято і, майже, аґресивно піднялися голоси дискутантів-студентів, обстоюючи найменше рівнорядність приватного купецтва і промислу з кооперацією. "Т-во Українських Студентів Високої Школи Заграничної Торгівлі" у Львові зорганізувало "Господарський Стипендійний Фонд". Завдяки йому приміщувано в час платних тим Фондом вакацій, студентів на практиках у визначних купців. Одного вислано навіть на практику до Голяндії.

На Другому Всестудентському Подільському З'їзді у Тернополі 21 березня 1937 р. студент Цегельський заторкнув був важке матеріяльне положення безробітної інтеліґентної молоді. В дискусії над цим питанням, студент М. Масик заявив, що перед тією молоддю стоїть необхідність творити самостійні торговельні і промислові варстати праці і нав'язувати в тій справі тісний контакт з місцевою Філією СУКіП і навіть зголосив в тому змислі резолюцію, яку прийнято одноголосно. На З'їзді було коло 100 осіб. Це була багатомовна подія.

"ТОРГОВЛЯ І ПРОМИСЛ" — ОРГАН СУКіП

(Спогад редактора)

У вересні 1934 року прийшов до мене до редакції "Діла" М. Колтунюк і запропонував мені редагування пресового органу СУКіП. Мав би це бути двотижневик, нормально 8 сторінок (але може бути й більше), призначений для українських купців і промисловців. З розмови вийшло, що мене запропонував інж. Юліян Павликовський, коли до нього за порадою звернувся дир. Ярослав Скопляк з Управи СУКіП. Я вже тоді, — вернувшись з Катовиць, де я був кілька років учителем торговельної школи, — працював четвертий рік викладачем на українських вищих торговельних курсах Рідної Школи й у щоденнику "Діло" вже редагував 4 роки економічний відділ. Ми з інж. Колтунюком договорились про умовини, потверджені потім Управою СУКіП, і перше число "Торговлі і Промислу" появилось уже з датою 1 жовтня 1934 року. Загалом вийшло 118 чисел журналу, останнє з 15 серпня 1939 року перед самим початком Другої світової війни. У третій втечі перед большевиками втратив я рештки своїх речей у Дрездені і серед них два великі оправлені томи "Торговлі і Промислу", що я їх аж туди довіз.

Тепер, коли після 35 років та в пізньому віці треба писати спогади, користуючись обмеженим матеріялом, із 118 чисел "Торговлі і Промислу", як уже згадано у "Слові від автора", дістав я 48 від І. Чайковського, з його приватного архіву, та 19 з Сарселю у Франції, крім цього, на моє щастя Євген Борис з Торонта зберіг "Торговельно-Промисловий Альманах", єдиний, мабуть, у діяспорі примірник, у якому є звіт з праці СУКіП за перших 10 років, та ще альманах "Український Купець" з 1944 р., який чудом-дивом, беручи до уваги воєнну хуртовину, знайшовся у Евстахія Думина з Торонта. Очевидно, з уваги на всі ускладнення, мої спогади будуть неповні, подекуди навіть з помилками, бо дещо доводиться писати таки просто з пам'яті, а вона здебільша також підводить.

"Торгівля і Промисл", пресовий орган, що витримав повних 5 років і появлявся точно й дбайливо, почав своє існування

в 10-річчя організації купців (СУК), продовженої та доповненої згодом промисловцями (СУКіП), бо перші її загальні збори відбулися 1924 р. Як же воно було впродовж цих перших років праці? Невже СУК чи СУКіП не мали ніякої преси, якою користувалися б для організаційної пропаганди й інформації? Аж так зле не було. СУК чи СУКіП користувалися загальноукраїнськими газетами, в першу чергу "Новим Часом", якого власником був член СУКіП, відомий видавець кількох газет а теж поважним щоденником "Діло", який охоче давав місце для цих справ. Згодом були спроби створити самостійний або спільний, але фаховий орган. Та всі ті спроби були невдатні, короткотривалі. І так СУК пов'язався був сам спершу з пляном дуже далекого Івана Вислоцького в Ужгороді на Закарпатті, який задумував видавати (спільно з СУК) журнал "Український купець (імпортер-експортер)", мріючи про торговельні зв'язки із Заходом. Організація галицьких купців пішла була спочатку на цей плян, але з різних причин після кількох чисел, з уваги на віддаль і брак контролі, зірвала в 1926 р. з Вислоцьким. Не цілих два роки згодом був плян нав'язати контакт з членом у Коломиї Куриловичем, що хотів видавати на власний риск журнал п. н. "Торговля і Промисл" та дати йому підтримку і матеріял. Після кількох чисел, які виявили недостачу фахової редакції і брак дописів та зацікавлення, СУК зрезиґнував з нього. Були різні спроби в дальших роках, як от у 1929 р. з М. Ковалюком та з журналом "Український Купець" у Коломиї, 1930 року з "Добробутом" видавництва "Діло" під редакцією М. Творидла, 1933 р. з "Промислово-торговельним вісником", що його у Варшаві видавала Олена Васильчукова, але всі ці спроби не відповідали потребам наших купців і промисловців та вимогам організації СУК. Висновок був очевидний, Союзові не можна було з ніким в'язатись; треба було оснувати свій власний журнал чи газету. Тому то ведено паралельно переговори з 1929 р. з М. Залізняком і рік підніше з Романом Купчинським, щоб згодилися бути редакторами, але вони оба домагалися, щоб купці і промисловці склали заздалегідь гроші на видавничий фонд, мовляв, тільки це поставить видавництво газети на твердий ґрунт і запевнить їй з фінансового боку майбутність.

Рік 1934 був переломовий, коли головою СУКіП став Я. Скопляк, який за всяку ціну хотів поставити пресову трибуну. Я погодився бути редактором, а секретар Д. Конюх погодився у першому півріччі бути безплатно її адміністратором і експедитором. Справа остаточно наладналася, коли перші видання газети "Торговля і Промисл" фінансово підтримав Я. Скопляк, викладаючи на папір і друк свої власні гроші. "Зійшлися три конечні чинники: фаховий редактор. . . . фанатичний приятель газети — голова . . . й адміністратор та експедитор безплатний" — писав у 100-му числі "Торговлі і Промислу" Д. Конюх у статті "Від невдач до остаточного успіху" *). Дальшу повну підтримку дали наші купці й промисловці (останні теж оголошеннями), передплачуючи свій професійний часопис та добачуючи в ньому велику користь.

Як уже сказано, видавання часопису "Торговля і Промисл" започатковане було 1 жовтня 1934 р. Відповідальним редактором (тобто особою, що на випадок арешту мусіла за якусь "протидержавну" статтю відсидіти кару) був увесь час видавець брошур і календарів Г. Гануляк (у 1928-33 р.р. голова СУК). Не зважаючи на сувору польську цензуру, особливо видань "національних меншин", ми мали за п'ять років два чи три рази конфіскату частини тексту, бо "Т. і Пр.", як господарська газета не давала польському цензорові нагоди креслити її "червоним олівцем" так, як він робив це з політичною пресою, зокрема в щоденнику "Діло", в якому я працював. Скреслене місце треба було заповнити іншим, "невинним" текстом, бо газета в тих часах не могла появлятись з "білими плямами" та з надруком "сконфісковано", як це практикувалось у недавній Австрії.

Як звичайно буває, часопис мав у кожному числі передовицю на важливі теми. Таку статтю здебільша писав я, підписуючи її повним прізвищем, або першими буквами Н-вич, В. Н. або Северко. Бували статті й без підпису. Статті на різні теми приходили від співробітників або пригагідних дописувачів; частину писав і я. Кількість цих і тих збільшувалася разом з ростом зацікавлення газетою. А, що воно росло швидким темпом, як і членство СУКіП, то й на брак матеріялу не міг я нарі-

*) Про невдачі Д. Конюх написав значно ширше в ч. 100 з 15 листопада

кати. Очевидно, матеріял приходив дуже часто неопрацьований і його треба було належно оформити та виправити, бо ж це писали купці чи дрібні промисловці, що рідко мали хист до писання. Але важливі були думки чи справи, що їх вони порушували у своїх, хай і неопрацьованих статтях чи замітках. Обов'язком редактора було подати ці дописи на сторінках часопису якслід оформленими.

Часто писали до "Т. і Пр." д-р С. Біляк, І. Вислоцький, д-р І. Грицай, Я. Гайвас, Е. Говикович, Т. Глинський, інж. М. Дерев'янко, В. Дроздовський, мґр. С. Кальба, мґр. Б. Кабарівський, Д. Конюх, Д. Купчак, З. Котович, інж. Ю. Крохмалюк, А. Курдидик, інж. М. Колтунюк, Гр. М. Марусин (Гануляк), інж. А. Міляннч, О. Миколайський, О. Наконечний, С. Орський, В. Островський, Я. Скопляк, В. Смольський, Ю. Танчаковський, д-р А. Фіґоль, інж. В. Яцишин і, мабуть, інші, яких не пам'ятаю.

Десяток а то й більше статтей дали такі поважні публіцисти та діячі як д-р С. Баран, д-р К. Левицький, директор Торговельної Школи РШ Д. Коренець, директор Купецької Гімназії А. Ковалисько, мґр. Б. Романенчук (тепер професор університету в Америці), д-р В. Щурат; інші присилали статтю-дві як от М. Абрамчук, д-р Б. Галайчук (померлий професор університету в Арґентіні), В. Декон, інж. Р. Крохмалюк, Р. Кульчицький, Ю. Соневицький, М. Стецик, І. Стецїв, І. Филипович чи Б. Яворський; ще інші, бувало, підписували свої статті тільки першими буквами. Читачів часто розвеселював карикатурами і дотепними текстами до них Едвард Козак (Еко).

Постійними співробітниками-референтами, що мали свою тематику, були д-р І. Грицай, який у кожному числі (з винятком перших) реферував податкові актуалії. Його статті і зокрема податковий календарик були дуже корисні для купців і промисловців; інж. А. Міляннч (справи банковости і Пром-Банку) та інж. В. Яцишин. — Їх обох статті підкреслювали необхідність купців і промисловців співробітничати з банком; О. Миколайський, В. Островський і частинно М. Абрамчук опрацьовували в багатьох числах справи купців і промисловців та взагалі господарство на Волині, даючи звіти про тамошні відносини; мґр. Б. Кабарівський, головний організатор і зв'язковий з усіми філіями давав звідомлення та репортажі

з поїздок; д-р П. Прибитківський, власник бюра-аґентства, що мав зв'язки з гуртівнями, частинно опрацьовував товаровий ринок і ціни; мґр. С. Кальба давав статті на різні купецькі теми, що причинялися до кращої орієнтації купців; С. Орський редаґував ремісничі справи, що мали велике значення в часі, коли "Т. і Пр." стала переходово органом також ремісників, поки вони не здобулись на власний орган "Новітній Ремісник"; д-р А. Фіґоль — спершу дописував з Берліна, а коли переїхав до Львова, займався справами Пром-Банку і різними купецькими справами (як от гуртівнею "Гурт" у Львові).

Очевидно чимало купців і промисловців були дописувачами, дехто з управи, як от дир. Я. Скопляк і перед ним Г. Гануляк, чи з видавництва, як от Д. Конюх — директор канцелярії і адміністратор нашої газети, що мав чимало доповідей і їздив у терен, або організатор В. Смольський зі Станиславова й інші.

Очевидно, що найбільше праці було в мене. Я писав більшість передовиць і статтей, замітки про важливіші справи, репортажі, переклади, огляди фахової преси, хроніку, вісті в кількох словах, усі коментарі про відношення до нас адміністраційної влади, польського громадянства і його преси, про поставу жидів до українських купців, огляд нових видань українською, а також польською, чеською, чи німецькою мовами. Досить часто доводилось мені полемізувати з кооперацією і її пресою (про це в окремому розділі).

Мріяв я про те, що встигну знайти у Зах. Україні бодай двох-трьох "достойних купців", що їх так багато знайшов був д-р Т. Бонер в одному тільки столітті та присвятив їм цілу велику книжку "Достойний Купець — одне століття в конторах і фабриках Німеччини". І справді знайшов я їх більше, як трьох і їм у цій книжці присвячений окремий розділ — "Визначніші купці в Західній Україні".

Мріяв я далі, щоб цих "достойних купців" родилося відтепер серед українців все більше. Бог дав мені перо в руку і подбав, щоб мене вибрали редактором, щоб я міг говорити до кількох тисяч в імені професійної організації. А така організація — це не тільки оборонець професійних інтересів і обо-

рона перед надмірними податками та перед поліційними, адміністраційними і судовими репресіями; у ній повинно оформлюватись почуття професійности, громадської спільноти та національної приналежности.

***

22 травня 1938 р. відбулись у Львові ювілейні святкування 70-ліття існування "Матері українських товариств" — "Просвіти". В передовиці Т. і П., присвяченій тій нагоді, було сказане, що "заслуги "Просвіти" у розбурханні думок про необхідність економічної розбудови не можна представити в газетній статті. Тим більше розглянення підходу до економічної розбудови, що її намітили доповідачі під час першого Українського Просвітно-Економічного Конґресу, який відбувся у 40-ві роковини Т-ва "Просвіта" 1909 р. Бо й справді годі було про це тоді говорити. У праці "Просвіти" може аж забагато було присвячено уваги економіці села, а потребам міста та зв'язаній з ним торговлі, ремеслу і промислові — дуже мало. Варта уваги була тоді ворожість тих доповідачів, що торкались форми розбудови рідної торговлі й промислу, до капіталізму, тоді ще багатонадійного. Зацитуємо тут хоч би з реферату М. Глубінки про домашній і фабричний промисел, тільки два речення і стане нам ясно. "Думав, сказав доповідач, що ми нашого торговельного промислу реформувати, а фабричного будувати не сміємо на капіталістичній основі, тільки на якійсь іншій, більше нашому демократичному характерові відповідаючій. Такою основою може бути тільки кооперація". І такі були запропоновані резолюції і схвалені. Наставлення неприхильне для приватно-господарської дії, проти "капіталізму", хоч би національно облагородненого та усуспільненого з духом часу. Така була ментальність у більшості, — з'ясовували ми коротко. "Просвіта" мала статутове завдання не тільки ширити освіту, але й безпосередньо "підносити добробут", з якого мала випливати також економічна енерґія недавно збудженої нації та спричинятись до все кращих господарських надбань. Ми, очевидно, не мали б нічого проти розвитку кооперації та були б і тоді, як і в новіших часах, раділи з її прегарного розвитку в західньо-українських областях тепер під чоботом польського оку-

панта. Але в тих часах, коли відбувався Просвітянський Конґрес, не було жодної держави у світі, у якій викляли б капіталізм і хотіли б його змести з землі. Гармонійно разом з капіталізмом розвивалась кооперація й обоє робили добре діло в господарстві світу.

Це наші міркування на тему "Просвіти". Бо тоді, в її ювілей, ми у своїй статті прославили "Просвіту", як першу кузню господарських думок та плянів і висловили наш піетизм для просвітянських ковалів.

Т. і П. досить швидко зацікавила своїм змістом не тільки все ширші кола наших купців і підприємців, як цього можна було сподіватися, але також українське громадянство, в цьому числі і кооператорів, а особливо українських журналістів. Ці і ті відгукувались на обговорювані купецько-промислові проблеми, часто передруковували частини або й цілі статті чи нотатки, одобрюючи їх, не раз і полемізуючи з ними. Перед у цьому вів місячник "Кооперативна Республіка", академічний, так сказати б, орган Ревізійного Союзу Українських Кооператив і про нього та його редактора пишемо в окремому розділі, присвяченому кооперації і купцям.

З нагоди видання сотого числа Т. і П. появилось було багато відгуків в українській пресі, назагал прихильних, навіть щиро-приязних. Але в колі зацікавлених нашим двотижневиком були також польські редактори й публіцисти, які буквально зачитувались у Т. і П., від першої її сторінки до останньої. Особливо народові демократи (ендеки) використовували кожну дрібницю для протиукраїнської кампанії.

Доцільно познайомитись з оцінкою 100-го числа Т. і П., що її дав новий часопис "Земя і Наруд" з піднаголовком "Ґлос земі Червеньскей". Його становище до українського народу було найбільше вороже. Це й не дивне, бо видавцями його були три відомі україножери, професори львівського університету Ґрабскі, Ромер і Буяк. Проте, нотатка, яка появилася була в числі цього часопису з 24-го грудня 1938 р. про оте число нашої газети, на чудо-диво була спокійна, без злющих завваг і висновків.

Крім доволі прихильної нотатки в часописі "Земя і Наруд" помістив ендецький щоденник "Слово Народове" з 1-го січня

1939 р. довгу статтю п. н. "Українська (в оригіналі "Руска") торговля і промисел — Кооперація чи рух приватно-господарський". Стаття відмітила на початку, що поляки вважають головним мотором українського господарського поступу кооперацію, знаменито зорганізовану й високо поставлену з ідейно-національного погляду. Тим часом у царині українських політично-господарських тенденцій змінився в останніх роках і дальше міняється напрям господарської акції. Діло в тому, що політичний провід українців намітив програму, подібну до реалізованої з великим накладом праці програми польських "ендеків", а саме: творити власне міщанство, точніше власний купецько-промисловий стан. Необхідність такої програми в українців куди більша як у поляків, бо українське міщанство ще менше як польське. Жиди тратять ґрунт по селах і переносяться до міст, але в останніх роках і поляки і українці взялися здобувати ці міста.

"Та є речі, питомі тільки українцям. До них треба зарахувати старанне творення української інтелігенції, яка з конечности чи добровільно, але доцільно йде в торговлю і промисел. Українцям удалося буйно розвинути кооперацію. Однак вони швидко зорієнтувались, що міщанство тоді виросте, коли будуватимуть самостійні приватні варстати праці, купецькі і промислові.

"Ця думка", — цитуємо далі дослівно, — "не находила спершу більшого зрозуміння в українців. Її пропагатори зустрічались у початках з нехіттю. Сьогодні є інакше. Сьогодні її майже вже загально признають і підтримують. Уже, здається, в р. 1923 покликано до життя спеціяльну фахову організацію п. н. "Союз Українських Купців" у Львові. Органом її є фаховий двотижневик Т. і П., що появляється від 1934 р. Це є єдиний того роду часопис в українській мові, не тільки в Польщі, але й у світі. Очевидно — акцентування приватно-господарського руху не є одночасно запереченням кооперативного напрямку. Кооперація має дальше розвиватись, але господарським піонером та передовсім національно-політичним чинником має бути ідейно освідомлений приватний підприємець. Ідея творити власне міщанство зробила в українців значні поступи. Число їх купців і промисловців значно зросло та що найважніше, — їх ставлення до фаху змінилося. Як вони самі заявляють, початково було у їх рядах багато невиробленого, нефахового і коньюнктурального елементу, що дивився на свій фах, як на тимчасовий, чи як на конечне лихо".

Далі скорочуємо: "Ще нині є до 80% тих, які думають про посади, що їх має дати "нормалізація". Меншість надіється на посади в самостійній Україні за Збручем, але ГПУ розвіває ці мрії". Далі переказує автор статті деякі думки зі статті редак-

тора В. Несторовича зі 100-го числа Т. і П. п. н. "Торговля не спиняється на державних кордонах", додаючи дещо власне з "ендецьким" забарвленням. Врешті він ставить питання: "Чому я пишу про ці переміни? Отож тому, що ці переміни поважні і впливають на польський стан посідання. На акцію українців мусять поляки відповісти ще сильнішою акцією... тим більше, що "табор народовий" веде акцію розбудови польського міщанства вже здавна".

У Варшаві виходив кілька років журнал, особливо присвячений польсько-українським взаєминам, що звався "Бюлєтин Польско-Українські" (БПУ).*) Поважний своїм підходом до заторкнених тем, він забирав голос, хоч зрідка, і в економічних проблемах. Ми найшли в БПУ два такі відгуки про приватногосподарські справи та Т. і Пр. І так у числі з 25-го квітня 1937 р. критикував він українських купців і промисловців, які у своїх осягах "не вийшли ще поза рямці дуже слабих початків", мовляв, у них свої клопоти, бо розвиваються покищо безпрограмово і встрявають часто в конфлікти з кооперацією. Т. і П., що появляється у Львові, "старається вивести цю працю на ширші організаційні шляхи й уґрунтувати її ідеологічно", писав двотижневик.

Два роки пізніше, бо з датою 10-го квітня 1939 р., цей самий журнал, вказавши на організаційне й ідеологічне вироблення української кооперації, пише: "Приватна українська торговля не має цих традицій. Вона щойно шукає власних доріг, підбудовуючи рівночасно свою ідеологію, допасовуючи її до загальних національних аспірацій. З цього погляду цікавим віддзеркаленням явищ, які доконуються, є орган українського приватного купецтва Т. і П. у Львові. Крім чисто практичних вказівок для своїх читачів, та актуальних купецьких й податкових інформацій з господарського життя, Т. і П. доволі часто захищає молоде українське купецтво і накреслює для нього етичні та ідеологічні засади. Треба об'єктивно признати, що цей орган повністю позбавлений національної "тромтадрації" і старається завжди зглибляти суттєві справи".

*) Оснований під ред. В. Бочковського 1932 р. у Варшаві, цей тижневик був трибуною польських україністів і приятелів нашого народу. Часто писали в ньому й українці. Від 1939 р. змінено його назву на "Проблеми Европи Всходней".

Пресою користувався я передовсім у редакції щоденника "Діло", будучи редактором його економічної частини. В "Ділі" було багато публікацій українських, польських і навіть жидівських ("Хвіля"). Майже всі вони були політичні, але мали свої економічні сторінки. Деякі з них діставали ми в обмін, деякі передплачували. Не раз попадалися нам теж чеські, німецькі, навіть австрійські газети.

Поставивши собі за один з найважливіших обов'язків нашої газети не тільки давати читачам побільше фахових інформацій, але водночас і виховувати їх — ми обговорювали в окремих статтях справи, що ними повинні були зацікавитись наші купці чи промисловці. Тих справ набралося за 5 років чимало і для прикладу кілька з них з'ясовуємо. У статті "Викривлений і правильний зміст господарського патріотизму" ми обговорювали фальшиве, бувало, розуміння патріотизму, — мовляв, український купець вимагає вищої ціни за свій товар і умовини в нього гірші як у чужинецького купця, виправдуючись, що його фірма молода, менше засібна, у нього персонал український тощо. Відповідь Т. і П. була: "Наше господарство мусить спиратись на повній конкуренції, а щонайменше на рівності. Спекуляція на "патріотизм" — гірша від кожної іншої спекуляції і нищить нас і наш господарський розвиток".

А ось наше з'ясування фікції "рідного промислу": "Чужинці хитрощами хотіли здобути українських покупців, створюючи фікцію української торговлі й промислу: пробували підставляти безхребетних та хапчивих людців і ті найманці-українці виконували їх торговельну місію під маскою "рідного промислу". Наш промисел не сміє бути "рідний" з назви; він мусить бути до ґрунту рідний, без огляду на рідні етикети, рідну робітничу обслугу (очевидно частинно), навіть нібито український провід. Очевидно, все це особливо важне, коли наш промисел розпоряджав уже якимсь рідним продуктом".

Потім прийшла справа продажу алькоголю деякими сільськими крамарями. Кооперація вживала слово "розпіячування" селян, зокрема тоді, коли завдяки кооперативній крамниці з села щезали здебільша жидівські корчмарі. Наше становище в цій справі було подібне, хоч в розділі "Статистика" ми показували, що таких крамарів була значна меншість. Здебільша

це бувало по селах, де все ще був чужинець-крамар, що продавав горілку селянам і тому, з конкуренційних причин, український крамар робив те саме. Але ми вказували, що завданням нашого купця не може бути поширювання алькогольної отруї аж до "розпіячування".

Т. і П. виступала і проти тих, що з тавром зловживання відійшли з кооперації і пішли в "купці", не раз у тому ж самому селі. Від тих, що провинились, ми постійно відхрещувались (ч. 60). Відхрещувались теж наші філії, коли зловживання ствердив суд. Ці останні два закиди були головною причиною неприязного відношення до "приватників" нашої кооперації, яка поширила це відношення на загал сільських крамарів і була проти сільських купців, вважаючи, що село є і має бути тільки доменою кооперації. Ми протиставились тому і це теж вияснюємо в окремому розділі цієї книжки.

Наші купці, які так часто нарікали на своїх відборців за неточну сплату кредитів, що й підривала їх калькуляцію і рентовність, самі часто про те забували, коли йшлося про здорову калькуляцію, рентовність і потреби доставця. Очевидно, не всі купці "грішили" з цього погляду, а все ж і це траплялося нерідко. Тому й підкреслювали в окремій статті, що совісний купець не повинен оперувати грішми, які він повинен був переказати фірмі на покриття фактури.

Вже тих кілька зразків нашої проблематики дають нинішнім читачам, після 35-ти років, зразок своєрідних "купецьких недотягнень", які нам шкодили.

Помітний був виступ з чотирма статтями п. н. "Господарська солідарність" у Т. і П. інж. М. Дерев'янка, в яких він з'ясовував цікаву власну концепцію фінансових взаємин купців з покупцями. Він пропонував заснувати Українську Господарську Асоціяцію (УГАС), яка регулювала б і доглядала б взаємну співпрацю споживачів з одного боку й українських купців та промисловців з другого боку. Завдяки цьому можна б було осягнути довір'я і задоволення на засадах суспільного солідаризму. Члени згаданих трьох категорій вносять членську вкладку безповоротно 5 злотих із застереженням, що водночас стає членом Банку УГАС (покищо при ПБ) і, що впродовж

1937 і 38 рр. усі членські вкладки підуть на фонд безвідсоткових позичок УГАС. Кожний член УГАС зобов'язувався постійно належати до "Фонду цілевих ощадностей", рівнож мусів творити безвідсотковий капітал для розбудови української торровлі і промислу. Інкасентом ощадностей міг бути кожний купець або промисловець, що дістане дозвіл УГАС (або філії СУК). Члени УГАС одержують членські виказки і на підставі їх дістають при закупі товарів знижку (5% від закуплених товарів) не готівкою, а купець втягає цю суму до книжки членів УГАС для місячного обрахунку премії або видає чек на ощадностеву премію, а покупець віддає його інкасентові для зарахування до безвідсоткового обороту *).

Редактор зайняв становище до цієї концепції і писав між іншим: "Світ шукає тепер нових форм, нових шляхів і нових засобів у суспільній і господарській ділянках. Фейлетон інж. Дерев'янка є ревізіоністичною спробою поставити новий камінь під будову нашого господарського життя".

Першим відгукнулось на "господарську солідарність" перемиське купецтво і спробувало практикувати це в своїй фаховій роботі, оснувавши там УГАС. Здається, що це втрималось до війни. УГАС був там товариством з окремим статутом. Головою вибрано самого інж. Дерев'янка, заступником і скарбником дир. І. Бачинську, правним дорадником д-ра Загайкевича, пресовим — ред. Ю. Костюка. Треба зазначити, що заки УГАС став товариством, деякі перемиські купці з головою Філії Марком завели для відборців звороти, пропаґовані УГАС, і завдяки тому збільшили свої обороти **).

Значить ідея виправдалась. На жаль війна не дозволила їй більше поширитись. Хто знає, чи колись в Україні не стане ця концепція основою торговельної техніки.

Щоб зацікавити загал купців, Т. і Т. проголосила вже в одному з перших чисел анкету, пропонуючи читачам висловитись у справі гуртівень: чи маємо далі користати зі складів "Народної Торговлі" (НТ) (хоч багато наших купців купувало в жидівських, а то й польських гуртівнях), чи намагатись засновувати самостійні приватницькі гуртівні? Перші чотири чи-

*) "Торговля і Промисл" чч. 57 — до 60 — 1. II. до 15. III 1937.
**) Там же ч. 96 з 15. IX. 1938 р.

тачі станули на "самостійницькому" становищі, але розходились в організаційному питанні: хто має цим зайнятись? Після того доповнено анкету, поставивши п'ять виразних питань. Дальші відповіді обстоювали більшістю, щоб користати з кооперативних складів, мотивуючи це браком людей і капіталів, хоч на майбутнє пропонували, щоб подбати про власні гуртівні там, де знайдуться фахівці і гроші.

Мусимо тут вияснити, що Народну Торгівлю засновано 1883 р., і, що вона тоді в обраній Раді на 8 "твердих русинів" мала тільки двох народовців — Василя Нагірного і Корнила Устіяновича. Директором став Нагірний, знавець кооперативної системи торговлі, вивченої в Швайцарії, другим був Аполон Ничай, гімназійний учитель у Станиславові (давніше був у Коломиї, де редаґував часопис "Господар і Промишленик" в рр. 1879-1885) і вів там "Руську крамницю". Справжньої кооперації в нас ще не було, а крамниці були при "Просвітах" і при русофільських "Т-вах ім. Качковського", при парохіях або при громадах. "НТ взагалі сприяла розвиткові "народної" торговлі, не робила різниці між громадською та приватною у своїх низових клітинах", — писав д-р І. Витанович у своїй "Історії Українського Кооперативного Руху". І це фактично затрималось до 30-их рр., хоч НТ, — з іншими людьми у проводі та зовсім зукраїнізована, — стала від 1926 р. центральною організацією міських споживчих кооператив. Все ж таки, як гуртівня споживчих товарів, доставляла 18% самостійним купцям і виховала масу молодняка, торговельно вишколеного, з якого поважне число усамостійнилось. Про це пишемо далі у розділі "Українські гуртівні".

В тематиці Т. і П. важну ролю грали проблеми різних бранж. Це було необхідне тому, що споживча бранжа опанувала майже всю українську приватницьку торгівлю. Часопис давав голос фахівцям, а коли їх не було — ми брали потрібні нам інформації з польської преси. І так, напр.: Про "Важливість і ускладнення гарбарського виробництва" була стаття Б. Яворського (ч. 64); про "Порцеляну, фаянс і скло" — написав О. Онисько (ч. 108); про "Конфекційний промисел і торговля" — "Халупничий промисел і торговлю" — обі статті д-ра Т. Михайлівського (ч. 87); про "Деревну торгівлю і промисел"

— Д. Купчак (ч. 72); про "Дерево в промислі" — О. Підгородецький (ч. 88). "Меблярство — нова ремісничa станиця" — це була стаття про с. Підберізці, в яких було 87 майстрів-столярів, а ті виробляли гарні та стилеві меблі, досі збували свої вироби через чужинців і врешті посвятили 1938 р. свою крамницю "Архо"; про "Торговлю насінням" писав інж. Б. Попович (ч. 73); про "Текстильну торгівлю в Станиславові" — писав проф. Л. Шанковський.

Про збирання старого заліза були дві цікаві статті. Автором першої був М. Клепач, що об'їздив села як організатор Філії в Дрогобичі. Він вступив одного дня до складу старого заліза Василя Манька та застав там великий рух: приїхало кількох міняйлів і навезли з сіл чимало злому старого заліза. Купці ходили по ньому, вибираючи, що їм придатне для кузні, теж слюсарі та інші брали все їм потрібне. Манько і його помічники платили міняйлам і брали гроші від тих, хто вибрав старе залізо, а наш кореспондент тільки спостерігав, що власник складу заробляв при тому від 50 до 100%. "Є два такі склади в місті і всюди такий рух", — сказав йому власник. — А ми ще до цього не додумались. "Чому?" — закінчив свій допис Клепач.

В кінці січня 1939 р. одержала Т. і П. листа від В. Манька. Він писав, що від кількох років займався непомітно в селі Гаї Нижні ковальством, але це його не вдоволяло. Він почав виробляти плуги, вози та всяке господарське знаряддя, звозив до Дрогобича і продавав. Аж ось заїхав раз до нього ровером організатор Філії СУКіП, розказав йому про цю організацію і намовив передплатити часопис Т. і П. "Я це негайно зробив і читав пильно число за числом, вичитував, як то треба йти вперед, приглядатись до чужих і до їх роботи, дбати про збут, про клієнтів, про рекляму. І ось почав я триматись цих вказівок нашого часопису", — писав він. Восени В. Манько збудував більшу кузню, прийняв термінаторів і поширив роботу. Оглянув одну чужу фірму, — середню кузню, що мала майстра і 7 людей, — потім другу, більшу, але нічого не навчився. Але вичитав у Т. і П., що видавництво дає безплатні поради. "Написав я до нього і дістав відповідь. Добудував ще далі кузню, найняв до ковальства 9 фахівців і 6 стельмахів. І діло пішло.

Думаю, що з мого варстату буде ціла фабрика...". І закінчив В. Манько: "Не нарікайте, українці, а працюйте, слухайте порад Т. і П. та СУК, а будете добре жити та молодим українцям дасте працю і заробіток".

І так спричинялась Т. і П. до активізації людей, заохочувала пробувати нових спеціяльностей, врешті повчившись там, де треба, відкривати крамниці чи майстерні — фабрички. Радила поставити собі спершу станок, от хочби з девоціоналіями, закласти висилкову торговлю, брати представництва і займатись комівояжерством (роз'їзним продажем) — на жаль, не маємо ні можливости, ні повних джерел, щоб згадати цілість цих заходів інформувати людей, що для всіх і в купецтві і в промислі місця досить. До декого це промовляло, інші ж бралися за споживчу ділянку, бо це було найлегше.

Особисто я дав у репортажі з поїздки на світову виставку "Експо 1937" у Парижі в трьох числав Т. і П. чимало помічень з власної обсервації. Точніше, — це були помічення з виставки в Празі ("Вельоторги"), у Відні ("Мессе") і в Парижі, давши їм спільний наголовок "Чужа підприємчивість зблизька". Високий рівень промислу, — писав я, — створила там творча людина, яка привозить до краю сировину та вивозить готовий продукт, не згадуючи вже про те, як перетворює при помочі праці, знання і капіталу свою рідну сировину в різноманітний крам та як засипує ним менш промислово активні країни. Австрійці дійшли до такої високої майстерности, що здобували покупців навіть у найкультурніших державах. З таємниць буйного розвитку промислу в невеличких державах чи не найважливіше фаховість. Знайомий українець з Відня, який був недавно в Галичині, оповідав, що найбільше вразила його там, зокрема в економічному житті, наша нефаховість, це просто порожній звук, — казав він *).

Багато місця віддавала Редакція Т. і П. на "Сторінку Сільського Крамаря", на "Сторінки Волині" і особливо на сторінку "Податкових Актуалій". З деякими діячами робили ми інтерв'ю: зі Стефанією Чижович (тепер Пушкар) після її поїздки до Америки, з директором Купецької Школи РШ А. Ковалиським, з О. Левицькою, що виросла з учительки до власниці фабрики,

*) Мій репортаж був поміщений в чч. 73, 75 і 77 — 1. X, 1. XI і 1. XII. 1937.

з д-ром Гр. Лужницьким про його щойно видану п'єсу "Муравлі" з життя купця, з д-ром І. Федевим, керманичем "Українського Видавничого Інституту", який підготовляв серію книжок про підприємців, з начальним директором ПБ інж. А. Міляничем та іншими. Всі вони вміли сказати щось цікаве з того чим цікавилися наші читачі-підприємці.

Справжньою прикрасою сторінок Т. і П. були шпальти "Нових видань", у які входили загально-фахові книжки, особливі видання з якоїсь ділянки і відповідні літературні твори з української літератури. В першій групі були історичні книжки, як Д. Олянича "До історії русько-української торговлі з Балтиком" і д-ра І. Витановича — "Нарис української суспільно-економічної історії, актуальні практичні з "Українського Видавничого Інституту" Г. Н. Кассона "Твоє щастя в твоїх руках" і "Як вибитись на провідне місце" та О. С. Мардена "Характер це могутня сила", д-ра О. Бариляка "Народна торговля як учитель працівників торговлі" тощо. З фахових підручників були обговорені: А. Ничай — "Наука о товарах колоніяльних" (правопис застарілий), К. Кахникевич: "Наука о товарах" (вже фонетикою) і Л. Савойка — "Товарознавство", т. І (мабуть 1935 р.); з книговодства, В. Несторович: "Упрощене книговодство і податки" (нове, впроваджене для купців, дрібних промисловців і ремісників, польською владою) 1936 р., мґр. М. Топольницький — "Як купувати, продавати, наймати, позичати гроші тощо", 1935 р. А з красного письменства Г. Лужницького "Муравлі", п'єса, яка дуже добре змалювала молодого купця і йшла вже в театрі, та сценічна ревія Ю. Верховинця "Жива рекляма". Були теж негативні речі, яких автором був А. Гаврилко ("Приватники чи кооперація" та "Сильні люди") і врешті "Димарівка живе", повна образ і наклепів повість, яку ми обговорюємо в розділі "Співробітництво, але й ворожнеча кооперації з приватниками".

М. Чорний надрукував у Т. і П. статтю "Чого ще бракує в нашій літературі" й у ній пригадав читачам таких велетнів, як Бальзак, Золя чи Прус, що дали прегарні романи, в яких купці й підприємці грають чималу ролю. А в нас? Хоч відбувалася велика соціяльна переміна нашої суспільности — про це нема нічого. "Наші письменники повинні випереджувати

важні процеси, а не тягнутись за ними черепашиними кроками", — писав М. Чорний.

Крім них були обговорювані на сторінках Т. і П. численні, також інші книжки у різних мовах: німецькій, чеській, французькій і, звичайно польській. В численних наших рецензіях могли читачі знайти багато цікавого, а передовсім научного зі своїх фахів і це їм напевно не раз придавалося.

Починаючи від 105-го числа мусіли ми з наказу польської влади також давати меншими польськими літерами наголовок нашого двотижневика, дату та внизу останньої сторінки ім'я і прізвище редактора, назву Видавництва і його адресу, також назву друкарні та її адресу. Це сталося вперше 1-го лютого 1939 р. Таких вийшло ще 16 чисел. Дальшу появу нашої газети спинив початок Другої світової війни.

УКРАЇНСЬКІ ГУРТІВНІ

Гуртівня — це головне джерело, з якого купець одержує товари, найчастіше користаючи з кредиту тощо. І це турбувало майже весь час наших купців головно споживчої бранжі, хоч багато з них користувались "Народною Торговлею" у Львові та її 30-ма складами на провінції; вона ж була для багатьох учителем і, як писав проф. О. Бариляк в книжечці "Народна Торговля як учителька купецтва", вишколила за 47 років (1889-1936) 2,200 купецьких практикантів.

Правда, багато з них залишилось працювати в "Народній Торговлі" до кінця, але інші усамостійнились або пішли на іншу роботу. Чимало було й таких, що покинули працю в "Кооперативних Союзах" чи сільських кооперативах і користувалися, ставши приватником-купцем, складницями "Окружних чи Повітових Кооперативних Союзів". Але більшість купців, нав'язували контакти з жидівськими гуртівнями, що були багато засоблені й готові давати кредити або і з польськими; вони залишилися клієнтами цих і тих навіть у рр. 1937-39, коли якраз виросли українські гуртівні, — хоч, як продавці, самі покликалися на клич "свій до свого"...

Згодом наші гуртівні таки постали: у Львові "Центроторг" д-ра П. Прибитківського й "Українська Гуртівня" дир. С. Герасимовича, який крім того мав фабрику чорнила "Атра" при вул. Потоцького; в Перемишлянах — СУКіП, інж. Білоуса; Копичинці — "Селянський Базар" Білана; в Коломиї "Купецька Основа" Будиньчука; в Тернополі В. Трача і Дзюбановського; у Станиславові — "Купецька Поміч"; у Глинянах — "Українська Гуртівня" М. Сеника і С-ки та інші як от у Підгайцях, Золочеві, Жовкві. Хоч усі вони були солідні, то мабуть не розпоряджали потрібним капіталом, на кредит нерадо продавали й не могли конкурувати з сильнішим, хоч чужим гуртівником; деякі, як можна було очікувати, навіть поліквідували свої підприємства. Не помагали й статті в Т. і П., що перестерігали відважних, але слабих знанням і капіталом, не братись за таке поважне діло. Не один із них стратив гроші а потім бідкався.

Для прикладу наведемо голос власниці крамниці в Ходорові, Марії Данець. "Думаю про Центральний Союз, Повітовий Союз, Роздільні і "Народну Торговлю". В них готова організація, торговельний досвід, власні склади та магазини, капітал і марка солідности. Для приватних складниць треба б будувати чи винаймати магазини і то за готові гроші, яких у нас нема. Так само годі починати зразу з кредитом при купівлі товару. Небезпечна це справа. А кооперативні централі орудують уже поважними капіталами. Годі недоцінювати теж значення певности і солідности фірми. Обі ці прикмети мають кооперативні централі. Ось чому ми повинні користати з послуг і складів ЦС і НТ".

"Інша справа наладнати цю співпрацю, наладнати справність достави тощо. Управителями провінційних осередків є урядовці, яким не залежить на величині оборотів. Платня всеодно та сама. На нас приватників вони дивляться з гори. Деякі просто заявляють, що їм не оплатиться вставати з крісла і видавати малу кількість товару. Прилюдно називають приватників "5-кіловими купцями", так, що з останніх дехто не хоче більше йти в кооперативні складниці. Короткий перевишкіл (курси, анкети) може цей стан скоро змінити".

"Не відкидаю зрештою можливости і приватних гуртівень. Боюся тільки за їх тривкість, за їх матеріяльні основи. Тому

вважаю кращим опертися на кооперації, пам'ятаючи, що в гурті з сильним є сила".

Справу творення гуртівень, які у поляків стояли досить погано, порушив Т. Топольніцкі в "Тиґоднік-у Гандльов-им" з 15-го квітня 1938 р.: "Гуртівні", — писав він — "повинні творити засібніші детайлісти і півгуртівники, але люди більшого стилю, не балакуни, демагоги чи дилетанти". І так дивилися на цю проблему наші сусіди, хоч — коли йде мова про нашу національну територію, — мали великі й засібні гуртівні. Не даром і д-р К. Козловскі в доповіді у Варшаві, в січні 39 р., про українців Галичини стверджував м. ін., що "українські купці приватно купують часто потайки в польських гуртівнях". Ослабивши зрештою цю свою заяву дальшими виводами, мовляв, "правда, роблять це переважно ті, яких викинули з української кооперації за зловживання". Так чи інакше, але відсутність національної свідомости і слабість колишніх українських кооператорів — таки радувала поляків. Не даром більшість тих манкарів наші філії не приймали на працю або викидали їх.

З уваги на те, "Народна Торговля" була найповажнішим гуртовим доставцем для наших купців, та збуджувала в нас піетизм, — бо понад пів століття сповняла важну національно-господарську місію, і сентимент, бо виховала сотні українських купців-приватників. Тож варта на цій установі дещо спинитись. У звідомленні за 1936 р. є окремий розділ про наших самостійних купців і в ньому сказано м. ін. таке: "Вже в минулорічному звідомленні ми підкреслили заходи СУКіП виховати своїх членів на повновартісних і національно-освідомлених громадян-купців, які не тільки вимагають від громадян поведінки "свій до свого", але й самі мусіли б придержуватись цього клича при купівлі товарів".

Та з прикрістю мусимо ствердити, що, за малими виїмками, т. зв. приватні гуртівні для українських купців не закуповують ані в нас безпосередньо, ані за нашим посередництвом, в першу чергу колоніяльних товарів ("Народна Торговля" — єдиний український імпортер), чим приносять велику шкоду українському зорганізованому економічному життю.

Торги купців у "Народній Торговлі" у звітовому році 1937 дали 914,920 зл. В порівнянні з торгами за 1936 р., що були 1,071.566 зл., вони зменшились на зл. 156.736 зл., тобто на 14.62%". Далі звідомлення подавало, що ті гуртові торги в 1937 р. з приватниками у Львові й у містах, де є філії НТ творили 38.1% усіх гуртових торгів НТ із суми 2,402,401 зл. Роздобувши звідомлення НТ з попереднього року, щоб довідатись хто брав решту, ми знайшли, що це, очевидно, були міські українські кооперативи. Закупи чужонаціональних клієнтів-гуртівників у НТ були мінімальні. У резолюціях Загальних Зборів про доставу товару споживчо-колоніяльним кооперативним крамницям є окрема заява такого змісту: "З засади не буде "Народна Торговля" обслуговувати некооперативні крамниці по селах, де є кооперативи, для загальної купівлі й збуту. Обслуга крамниць по селах, де немає таких кооператив, може бути переходова. В ніякому випадку не обслуговуватиме НТ крамниць, яких власники є збігці з кооператив".

Як бачимо з цієї заяви, НТ розмежовувала міських і сільських купців. З першими погоджувалась торговельно співпрацювати на умовах, які вже давніше поставила: 1) вони мають належати до СУКіП; 2) не сміють "лізти під бік" міським кооперативам; 3) змагати до оздоровлення торговлі з платежем готівкою (для чого треба було розбудувати допомогові каси і "Торговельно-Промисловий Банк" (ТПБ).

Других, — сільських — крамарів НТ виключала, мотивуючи, що "вони належать до сфери впливів "Центросоюзу" і "Повітових Союзів Кооператив" (ПСК)". Дотеперішня практика показала нехіть тих джерел в обслузі приватних купців; особливу політику цін та передовсім добачування серед сільських крамарів виключно "манкарів *).

В "Заяві" вжито слова "збігці з кооператив". Збігці? В статті, яку автор помістив був у Т. і П. п. н. "Народна Торговля" і гуртова обслуга наших купців", як звітодавець нашої газети на З'їзді міської кооперації і на Загальних Зборах НТ (Т. і П. ч. 44 і 45), писав: "Якби ми не були почули іншого оформлення цього поняття — то мусіли б застерегтись проти

*) Від слова **"манко"**: ті продавці, яким у розчисленнях з кооперативою, в якій працювали, не вистачало грошей або товарів.

того, щоб ганити кожного, який служив колись в кооперації, чи вчився в неї торговельного діла, а тепер торгує самостійно, словом "збіглець", себто відступник, людина малохарактерна. Але, на щастя, сен. Ю. Павликовський уживав на Зборах, коли було потрібно, окреслення "манкар" і тим вияснив невдалу редакцію згаданої резолюції. Та чи зовсім вияснив? Ні. Кооперація досі не спромоглася на докладне з'ясування справи манкарів в організаційній централі купців, допускаючи до того, що ця назва в кооперації придавлює своїм тягарем в опінії громадянства загал українських самостійних купців, отже і совісних, і ідейних людей.

"Хто це манкар? Чи той, що на ньому тяжить підозріння (може й неслушне), чи тільки той, кому судово доказано вину? Чому досі СУКіП не дістав від кооперації докладного реєстру? Чому не даєте змоги відмежувати ідейних купців від злодіїв, що крали народнє добро?" — писала Т. і П., закінчуючи тим, що "Народну Торговлю", яка мала всі дані стати гуртівнею для загалу українських купців споживчої бранжі та може й хотіла б сповняти цю ролю, підчинилася "світоглядовому" кооперативному фронтові у відношенні до приватників. Чи це буде з користю для її дальшого розвитку, — питала під кінець стаття, — покаже майбутність. Купецький світ з усе більшою настирливістю шукає розв'язки питання гуртової обслуги у спробах власних приватних гуртівень".

І справді, поставали щораз то нові гуртівні — у Львові й по районах, і власниками їх були один-два купці, або спілка з обмеженою порукою. Щобільше. Рухливі директори Пром-Банку в порозумінні з управою СУКіП та деякими купцями основали крайову гуртівню "Гурт", спілку з обм. порукою, яка склала на початок 60,000 зл. і 1-го липня 1936 р. почала свою діяльність. "Ми є свідками, як постають районові гуртівні і стараються обслужити купців-деталістів своєї округи. В більшості їх випосаження капіталом замале. Не вистачає для поставлення підприємства на належному рівні", — писав інж. Міляннч у Т. і П. у статті "Упорядкування гуртової торговлі (з 1-го квітня 1939 р.). Теж хибою є, що вони працюють самотужки, наражені на залежність, більшу чи меншу, від чужих гуртівників, які діють у їхньому осередку.

За перше півріччя діяльности, "Гурт" виявив у білянсі 600,000 торгу і 1,500 зл. чистого прибутку. Директором його був д-р А. Фіґоль. Працював у гуртівні ще Я. Рак та згодом інші. Відразу, завдяки меткому проводові, нав'язано ділові взаємини з широкими колами нашого купецтва і промисловців. Швидка розбудова гуртівні, поширення бази її діяльности організуванням двох відділів "Гурту" в Тернополі і Перемишлі і зосередження уваги на окремі райони для скорої обслуги купців — оце було негайне завдання краєвої гуртівні. Для тієї цілі збільшено уділовий капітал до висоти 160,000 зл. і разом з тим знижено висоту уділу з 2,000 до 500 зл. Серед купецтва і промисловців пропаґовано чимскорше доповнення наміченої висоти капіталу.

У Польщі існували два роди організаційних форм приватних гуртівень: **явна спілка і спілка з обмеженою порукою.** Перша — це була звичайна приватна спілка, коли двоє чи більше людей зобов'язуються спільними засобами вести якесь підприємство. Друга спілка, з обмеженою порукою, не потребувала ні дозволу, ні концесії, зате ж вимагала реєстрації, нотаріяльної форми договору, мінімальної суми 10,000 зл. капіталу й уділу висотою щонайменше 500 зл.

Всі наші неодноособові гуртівні були або явними спілками, або спілками з обмеженою порукою, включно з краєвим та хронологічно останнім "Гуртом". І полякам і тим більш українцям з причини недостачі капіталів найвідповідніша була кооперативна форма. Та вирішальні кооперативні чинники в Польщі ("Кооперативна Рада" в Варшаві) ставилися неприхильно до творення купецьких гуртівень. Щойно після багатьох заходів "Начальної Ради Об'єднань Польського Купецтва" вдалось змінити політику видавання посвідок про господарську доцільність петента. Але опінію в тій справі видавало Т-во Польських Купців у Варшаві, мовляв, до часу, коли постане централя купецьких гуртівень. Так чи інакше, а вся справа знайшлася виключно в польських руках, створюючи для нас справді складне становище *).

*) Цій справі присвятили ми були довшу статтю ще в 1936 р. в 47 числі "Т. і Пр." п. н. "Чужий патронат". "Купецькі гуртівні-кооперативи й українське купецтво. При кінці статті спинились ми на двох засадничих

В таких умовах, при неможливості творити гуртівню одною людиною (капітал), мусіла організація їх і далі йти у формі спілок з обмеженою порукою аж до часу, коли мав бути здійснений запропонований Т-вом Польських Купців проєкт про "уділові спілки". Цей проєкт, що був чимсь посереднім між кооперативою і спілкою, був дуже корисний для українців, не тільки для гуртівень, але й для підприємств взагалі. Більше про нього пишемо у розділі "Пляни на близьке майбутнє" (на жаль не здійснилися).

Та цьому всьому прийшов кінець. Грянула Друга світова війна.

СПІВПРАЦЯ, АЛЕ Й ВОРОГУВАННЯ КООПЕРАТОРІВ З УКРАЇНСЬКИМИ САМОСТІЙНИМИ КУПЦЯМИ

У цій книжці читач знайде чимало місць, де є мова про співпрацю купців з кооперацією, починаючи від купівлі товару, коли ще купці не мали своїх гуртівень або тільки мали їх де-не-де, а не хотіли йти до поляків чи жидів (було, ой було чимало і таких, що ходили і то навіть тоді, коли вже рідні "приватницькі" гуртівні оснувались!). Ті, що трималися "свого", бігали за всякою потребою до складу "Народної Торговлі" чи "Повітового Кооперативного Союзу" й зустрічали, особливо спочатку зичливу обслугу. Все залежало від того, хто тут чи там керував і хто обслуговував. Не раз допомагали цим купцям фінансово теж "Українбанки", навіть тоді, коли вже існував Пром-Банк, призначений виключно для купців і промисловців. Але до нього не раз було далеко, а грошей треба було негайно.

А при чиїй допомозі збували свої продукти наші приватні промисловці? Чи могли вони рахувати виключно на україн-

точках, які не дозволяють нам ні тоді, ні пізніше думати про гуртівні-кооперативи. Причини: 1) Опінію про доцільність оснування тієї чи іншої кооперативи-гуртівні давала чужа станова організація (Т-во Польських Купців у Варшаві) та 2) Організаційним центром для них тепер була теж чужа станова організація, а в майбутньому мала стати ним спільна на Польщу "Централя Купецьких Кооператив".

ських купців, на їхній патріотизм, безумовну вірність гаслові "Свій до свого по своє"? Правда, що велика кількість виробів українського продуцента доходила до споживача чи пак покупця кооперативним шляхом. Під час З'їзду відпоручників міської кооперації 28-го червня 1936 р. у Львові, дир. Заяць відмітив, що міська кооперація не проявляє потрібного патріотизму при збуті рідних виробів. На це дістав відповідь від сен. Ю. Павликовського, що це правда, але треба розрізняти вироби добрі від поганих, які не витримують конкуренції. Не можна, — заявив він, — підтримувати промислових калік. "Нам треба таких виробів, що здобувають і чужого споживача". І треба було об'єктивно признати йому рацію, хоч почулися й спротиви, мовляв, — клясифікація доброти може бути теж несправедлива...*)

Щодо конкуренції з приватниками, то ще в 1934 р., на пресовій конференції, скликаній 20-го листопада "Центросоюзом", дир. Ю. Шепарович, коли заведено розмову про відношення кооперативних, торговельних і продукційних підприємств до приватних, заявив дослівно: "Кооперація в ніякому випадку не є до приватних підприємств ворожо наставлена, навпаки, — вона з ними співпрацює", подавши, що деякі нарікання на кооперацію основані хіба на випадках, а то й на наклепах. З ним не погодився ред. д-р М. Стахів (радикальний "Громадський Голос"): "Воно таки необхідно, щоби кооператор стояв виключно на чисто кооперативному становищі" **), — казав він.

Це був час, коли надходила ситуація, в якій редакція Т. і П. ще з чистою совістю відписувала своїм дописувачам в "Нашій Пошті", що відмовляється містити їхні дописи проти кооперації, бо "українську кооперацію б'ють тепер наші сусіди-поляки. Невже б маємо їм помагати?.."

В міру, як розвивався СУКіП і все більш росла та поширювалась його газета Т. і П., настрої серед українських кооператорів мінялись на войовничі. До речі, не серед загалу кооператорів, а в більшості їхнього проводу. Це були головно: дир. Остап Луцький в "Ревізійному Союзі Українських Коопера-

*) "Т. і Пр." ч. 44 з року 1936.
**) "Т. і Пр." ч. 5, 1934.

тив", деякі ревізори і редактор журналу "Кооперативна Республіка", д-р Карло Коберський, у "Центросоюзі" дир. Юліян Шепарович та в "Повітових Союзах" майже всі директори, льояльні до свого шефа, начального директора Шепаровича.

Які ж мотиви керували цими, здебільша визначними громадянами і заслуженими кооператорами, коли вони розпалювали й підтримували вогнище ненависти проти своїх людей-купців, загально званих "приватниками"? Для точности мусимо зазначити, що ненависть була звернена головно проти купців-приватників по селах і значно менше проти тих, що діяли по містах, мовляв, українські села мусять стати виключною "доменою" української кооперації. Таке було основне становище цих кооператорів. Але не менш важливим аргументом, яким воювали вороги приватників, було те, що серед них було чимало таких, які перейшли на "приватний" хліб із кооперації, мовляв, це здебільша "манкарі", тобто не доставало їм у розчисленні з кооперативою, в якій працювали, грошей або товарів.

Насамперед зупинимось на основному погляді наших кооператорів, щоби по селах виключно і тільки кооперація мала монополь на торгівлю. Для цього нам треба було б розглянути питання, якої національности були купці по українських селах Східньої Галичини, бо на Волині і в Західній Галичині українська кооперація підлягала зовсім іншій політиці поляків. Такої статистики в нас немає і мабуть вона взагалі не існувала. Але в тих 67-ох числах Т. і П., якими користуємось у цій нашій книжці, у ч. 59-му з 1 березня 1937 р. є передовиця "У світлі цифр" і в ній, на основі статті З. Книша п. з. "Приватне купецтво в Стрийщині" поміщеній в "Господарсько-Кооперативному Часописі" з 21-го лютого 1937 р. читаємо: "Чи не вражає... жахливо високий відсоток чужого купецького елементу по наших селах? Ось подумайте: 152 сіл (Стрийщина) і 255 жидів та поляків (51, 31 і 7.39%), що обслуговують потреби українських селян. Не багато бракує до пересічного числа двох чужих купців на одно наше село". Купців-українців, подає Книш, тільки 39.14%. А зібрав цю статистику "Союз Кооператив" у Стрию. З. Книш додає до своїх цифр окремі помічення. "Як бачимо, — пише він, — купецький світ по селах у більш як

60% становлять неукраїнці, з того самі жиди понад 50%...; і далі про "манкарів": "На 164-ох українських купців на селах 31 були в кооперативах крамарями, 20 членами управ і 3 членами "Надзірних Рад". Разом 54 колишні кооператори. З них 33 спричинили в кооперативах недостачу товарів на суму 6,469.97 зл.". У статті "У світлі цифр" *) наш часопис між іншим писав: "Врешті дістаємо цінну цифру: 33 з тих кооператорів завинили в кооперативах товарів на суму 6,469.97 зл. Чим цифра 33 цінна? Вона виявляє, як неслушно клеймить кооперація українське сільське купецтво лихою славою "манкарства". Бо скажіть: невже ж вину 20 відсотків можна узагальнювати на всіх 100 відсотків? Ми вирахували на основі поданого офіціяльного джерела, що із 141 кооператив Стрийщини 55, себто 39%, виказало в білянсах нестачі. Невже ж нам можна вжити це як засіб пропаганди і вказувати на нібито господарську нежиттєздатність **усієї** кооперації?".

Кілька місяців пізніше в "Господарсько-Кооперативному Часописі" з 6-го червня цього ж року З. Книш помістив статистику зі Сокальщини. Там теж взято до уваги стан сільських купців з поминенням міст Сокаль, Белз і Радехів. Отож зі 140 сіл було 39, в яких не було купців, а в 101 селах було їх 227, в чому 132 українців, 93 жидів і 2 поляків, себто 58.15% українців і 41% неукраїнців. На 132 сільських купців-українців працювало раніше в кооперації 54, з того 18 як члени управи або "Надзірної Ради" і 36 як крамарі. З останніх 32 мали касові й товарові манка на загальну суму 5,533 зл. З загальної кількости наших купців, вони творили 24%. Це поважний відсоток. Але скажім і тут: чи за 24% докоряти 100%?

"Кругова порука" і масова відповідальність були поняттям, що їх радо вживали наші вороги і досі вживають у Совєтському Союзі, караючи найневинніших своїх громадян. Проти цього ми завжди протестували і протестуємо...

Крім дезертирства з кооперації, нерідко з тавром "манкарства", робили сільським купцям ще інші докори: погоня за зиском і через те "розпіячування" селян, невиконування громадських обов'язків, неприналежність до національних організацій і брак жертвенности на національні цілі... Частинно це була

*) "Т. і Пр." ч. 59, 3 колонка, велика нотка.

правда, але тільки частинно. Гріхом було кидати це обвинувачення на все сільське купецтво. Наведемо далі, що на ті теми написав сільський купець Дроздовський і що було надруковане в Т. і П. Та й наша газета постійно видвигала ці проблеми на своїх сторінках і закликала плекати патріотичні та громадські чесноти як важливі прикмети українського купця. Зокрема в "Секціях Молоді" і на "Бранжевих курсах", що їх влаштовував СУКіП, освідомлювано в цих прикметах і молодь, і старших.

Правда, редакція Т. і П. реабілітувала слово "зиск", як необхідність для кожного купця і промисловця, що зиском покривають усі витрати свого підприємства, свої власні та своєї родини. Кооперація прийняла для цього поняття слово "надвишка" та воно в суті те ж саме. Зайнятись цим терміном мали ми змогу в нашій книжці на іншому місці, саме у відділі про "анкету" торговельників високо-шкільників. Очевидно, не в'язано цього з "розпіячуванням". Це питання потрапляло нераз на наші сторінки, а вже особливо зайнялись ми були ним у статті "Українське купецтво і продаж алькоголю" (Т. і П. з 1-го червня 1937), в якій читаємо м. ін.: "Щоб не було сумнівів, заявляємо, що добро справи українського купецтва, яке мусить рівночасно покриватися з добром загальноукраїнської справи, вимагає, щоб підприємчивість наших людей не проявлялась у відбудові шинків з усіми гидкими прийомами корчмарського фаху. Та проте вважаємо, що цілковите відкинення з товарового сортименту українського купця алькогольних напитків було б крайністю, яка протиалькогольної акції не посунула б уперед, а зате послабила б конкуренційну спроможність і скалю заробітковости українського купця".

В дальшому була у статті мова про місто, де сходини організацій, навіть поважних, та різні родинні й публічні імпрези, якщо не починаються, то напевно кінчаються загляданням до чарки. Така є дійсність. Виключити зовсім продаж алькоголю — значило б заздалегідь перекреслити розвиток гастрономічного промислу.

На селі, очевидно, було б краще, щоб доступ до алькоголю був нелегкий. Не тому, що — "пан може пити, а хлопові зась", а тому, що селянин не має змоги користати з інших розваг, які дає місто і "любов до чарки" приймає в ньому гостріші

форми. Прикладати руку до поширювання алькогольної отруї для односельчанина — не завдання купця-українця. Навіть, якщо конкуренція чужого купця примушує його торгувати алькоголем, повинен він знати в тому міру та справу повести так, щоб радше змусити конкурента залишити продаж алькоголю, ніж іти з ним на перегони в цьому шинкарському ділі. "Слава" шинкаря, що "розпіячує" село — гидка й осоружна. Сільський купець-українець повинен бути корисний для села, а не глитая і галапас. Бо проженуть його з села так, як прогнали чужих глитаїв.

Це короткий зміст статті в Т. і П. і кооперація повинна була знати, що організоване купецтво бореться з тим нещастям. Таке ж лихо є і з куривом. Як відомо, "Відродження" вело акцію і проти піянства і проти курення, вважаючи останнє теж за велике лихо (гл. календар "Відродження" з 1938 р.). Але кооперація не робила докору ні сільським, ні міським купцям, бо й сама продавала цей товар. Ось у січневому числі "Кооперативної Республіки" є допис Ірини Домбчевської. Вона пише: "Друга категорія сталих покупців у кооперативах — це курці. Трафіка дуже відходить..." — і називає різні роди курива, від зеленої махорки до "обивательських" сиґарет.

СУКіП не міг робити чудес, мусів рахуватись як з міськими, так і з сільськими купцями та поволі виховувати. "Сільських" купців вже була велика маса, сотні, ба, тисячі! До них підходили аґенти "Зжешеня Купцуф Вейскіх *), намовляли вступати до тієї "хшесьціяньскої" організації з осідком у Львові. Купці не піддавались, хоч тишком, як нам було відомо, кількох таки вступило.

Та вернімося ще раз до "розпіячування" села деякими купцями. Ми не мали ніколи статистики з кількістю купців, що продавали по селах алькоголь. Але маємо бодай цифри, зібрані згаданим уже З. Книшем, що в Сокальщині поцікавився тим питанням. Він пише: "На 122-ох купців-українців споживчої бранжі алькоголь продають 31 купців або 25.41%, отже трохи більше як ¼".

Солідна частина нашого сільського купецтва часто бунтувалася проти цих закидів кооперації. Особливо вразила всіх

*) Об'єднання сільських купців.

назва "паразити" у статті "Наше сільське купецтво", поміщеній у ГКЧ *). Автор її, виступаючи проти сільського купецтва, вжив цього слова і закликав українське громадянство "знищити цей непотрібний паразитизм у самому корені"... Іменем великої частини українського сільського купецтва виступив В. Дроздовський зі статтею — на сторінках Т. і П., приславши разом з нею і листа до редактора*). У статті В. Дроздовський спинився в першу чергу на атаці на українських купців, мовляв, вони торгують алькоголем і розпіячують села, залишаючи поза увагою таку ж роботу жидівських і польських купчиків. Українські шинки — білі круки і з того не слід крутити батога на всіх наших купців по селах, — казав В. Дроздовський, додаючи, що в місті кооперація торгує алькоголем і тоді дивно читати про "відродженецькі" позиції кооперації. ГКЧ твердить, що приватні крамниці непотрібні для села, але відомо, що благородна конкуренція йде в користь консументів. Мета кооперації дуже висока, але керівні органи кооператив густо-часто не мають купецького хисту або зловживають майном кооперативи і тому багато кооператив нидіє. Там де управа й крамар є на висоті завдання, там кооператива розвивається, хоч у селі є купець і то українець. Те, що купець у якомусь селі не належить до "Просвіти" — прикро. Але скільки кооператив не належить туди, хоч статути зобов'язують їх до цього. А Дроздовський "паразит", разом з родиною і торговельним персоналом належать до "Просвіти" в селі Шершенівці! На кінці статті була підкреслена думка, яку весь час пропагувала Т. і П.: що кооперація, українське самостійне купецтво і український промисел повинні співпрацювати, а не лаятись і поборювати один одного. Ми повинні самі обслужити нашого споживача, щоб "зиски", чи пак "надвишка" лишалась у нас, а не була "експортовим" продуктом... та не йшла в кишені чужинців.

Для пояснення додамо, що В. Дроздовський був сином місцевого священика, працював влітку від 3-ої год. ранку (в зимі від 4-ої або 5-ої до 10-ої вечора, затруднював 4-ох крамарів, які за заощаджені гроші купили собі поле, давав весь час на народні цілі відповідно зо зисків, удержував бібліотеку для

*) "Господарсько-кооперативний часопис", ч. 51 з 26 грудня 1937.

села, передплачував пресу. Кінчив гімназію у Львові і здав матуру 1917 р. За часів державности України був хорунжим, після повернення з України вів кооперативу і коли відійшов у приватну торговлю, залишив 12 тисяч злотих резервового фонду. Надіслані до редакції Т. і П., відтинки грошевих переказів і посвідки стверджували, що сума його пожертв на українські цілі за останніх 8 років дійшла до 1,529.20 зл.*).

В. Дроздовський був безумовно один з найкращих сільських купців. Але таких було більше. ГКЧ зарахувала їх усіх до паразитів, бо вони торгували по селах.

В наголовку цього розділу вставили ми м. ін. слова про "ворожнечу кооператорів" до приватних купців. Роля купців на тому етапі була лише оборонна. І оборона мусіла відбуватися в першу чергу на сторінках купецької преси, тобто Т. і П., а я, як редактор, мусів усі атаки кооперації на купців відбивати. І робив я це не тільки тому, що взяв на себе обов'язки редактора, але з глибоких переконань, що купецтво для українського народу, до того ж у загребущій Польщі таке ж цінне, як і кооперація. Я вповні розумів, що наше економічне життя може розвиватись і бути повноцінне тільки тоді, коли кооперативна торговля і промисел розвиватимуться в повній гармонії з українським самостійним купецтвом і промислом. Це було моє переконання вже тоді, коли я, після студій, вернувся з Відня. Але тоді, в 1925 р., не відчувалося ще тієї ворожнечі. Я інспірував у Львові з'їзд торговельників-українців, що мали закінчені студії середніх і вищих шкіл. Він надиво вдався, зібравши коло 300 учасників. Були на з'їзді й директори з кооперації, дехто з пізніших ворогів купецтва. Моя доповідь була мабуть вдала й дискусія розвинулася по лінії скріплення обох секторів — кооперативного і приватного — як у торгівлі, так і в промислі. І так її прийнято. З місця рішено оснувати "українське Економічне Т-во" (УЕТ), вибрано управу і мене — головою Товариства.

Мануфактурна фірма Шайблера і Ґромана в Лодзі запропонувала мені бюрову працю, у торговельному відділі у Львові — і я туди зголосився. Тоді ж я старався залеґалізувати наше

*) "Т. і Пр." ч. 81 з 1 лютого 1938.

молоде Товариство. Приглядаючись до покупців-ґросистів лодзького полотна й інших матеріялів, бачив я серед них головно жидів, менше поляків, але майже нікого з українців. Воєвідство відкинуло тричі дозвіл на УЕТ, хоч ми щоразу міняли статут за його вказівками, — і вкінці дозволу ми так і не дочекалися.

Мені запропоновано виїзд на Шлеськ, звідкіля я вернувся до Львова за три з половиною роки. З прикрістю зауважив я, що мої товариші-економісти з Відня і Праги влаштувалися всі в кооперації. З початком шкільного року дир. Д. Коренець занаґажував мене викладати економію і книговодство на Вищих Курсах Торговельної Школи (т. зв. "Курси Абітурієнтів"). Згодом ред. В. Мудрий запросив мене до редакції "Діла" писати економічні статті у цьому щоденнику та робити огляди господарського життя.

У 1934 р. став я ще й редактором двотижневика Т. і П. З одного боку ця робота була мені "по душі": інформувати купців і промисловців фахово про їх проблеми та впоювати в них таку ідеологію, щоб при гаслі "свій до свого по своє", вони могли завжди сміло дивитися в очі громаді як повноцінні громадяни-українці. При тому я мав повне право писати в газеті так, як думав. Голова СУКіП, абсолютно чесна людина і патріот, ніколи не заглядав у мої скрипти і завжди, діставши в руки мокре ще від фарби число, був зовсім вдоволений, хоч полеміка з кооперацією не раз псувала йому опінію у кооперативних відборців. Але з другої сторони лють мене брала, коли я щораз прочитував напастливі статті та замітки в ГКЧ та ще частіше на сторінках "Кооперативної Республіки". Деякі нісенітниці та злісні вигадки треба було негайно спростовувати *).

Одного дня, мабуть у жовтні 1935 р., дир. Ю. Шепарович скликав конференцію редакторів і деяких кооператорів та при-

*) Старинні римляни витворили влучні фразеологізми, якими культурний світ нерідко користується, звичайно латинською мовою. До них належить "про домо суа", що означає "в особистих справах", або "хочу себе боронити". Так мусів і я, на жаль, написати свої особисті епізоди, щоправда зв'язані з моєю редакторською роботою — я мусів боронити не тільки купців, але й себе, атакований їхніми і моїми недругами. Було прикро про це писати, але сподіваюся, що читачі приймуть ці короткі історії, як необхідну конечність.

слав запрошення мені, як редакторові Т. і П. Теми цієї конференції в "Центросоюзі" в запрошенні не подано. Щойно з промови дир. Шепаровича зрозумів я, що все було зроблене зумистне, щоб таки в живі очі "вилаяти" мене, мовляв, я не доцінюю того, що кооперація робить для приватного промислу і купецтва, а тільки щораз накидаюся на неї в їхньому органі; — "господар" конференції навіть вибрав і цитував ряд моїх висловів і зауваг з полемік та оборонних статтей, не згадуючи, що до чого належало. Я вислухав дир. Шепаровича уважно й відповів коротко, але рішуче. В Т. і П. ніякої згадки про цю конференцію не було; мені радили "не роз'ятрювати ще більше" і без цього напружених взаємин.

На Загальних Зборах "Центросоюзу", що відбулися 9-го червня 1936 р., дир. Хичій (Чортків) порушив справу непорозумінь. Сен. О. Луцький заявив на цю тему різко: "Кооперація не думає вести боротьби з природними проявами приватної ініціятиви в торговлі і промислі, але не може не противитися наростаючій симпатії українського громадянства до приватників". Відгомін цих слів серед директорів "Повітових Союзів" на Зборах був негативний. М. ін. дир. Дорота (Жовква) заявив, що приватники ніяка загроза для кооперації. Людям треба помогти організувати свої варстати праці. Дир. І. Поритко (Рогатин) заявив: "Що краща організація приватників, то легше знайти з ними "модус вівенді" (спосіб співжиття). Дир. Юрій Шепарович (Сокаль) радив урегулювати взаємини одних з одними (очевидці казали, що він підходив позитивно до співпраці, тоді, як його брат Юліян — крайньо негативно, мовляв, купці мусять іти до міста і зрезигнувати з села). Дир. Олексюк (Тернопіль) погодився з дир. Доротою. Врешті дир. О. Луцький закінчив, — мабуть на заклик дир. Палійчука (Теребовля) накреслити лінію, яку має вести кооперація у відношенні до приватників. Він заявив так: "З приватниками не шукаємо боротьби там, де ми її не мусимо вести". Такий приблизно звіт був і надрукований в "Ділі" (ч. 127 і 128 з 1938 р.). Подала теж його наша газета, заявивши, що слова сен. О. Луцького нагадують зависть старшої дитини (кооперації) з приводу того, що мама (громадянство) відноситься теж з любов'ю до своєї мо-

лодшої дитини (приватників)... Але почуття мами від цього ніколи не зміняються *).

Одним з позитивних явищ у кооперативно-приватницькому конфлікті була м. ін. дискусія на терені Т-ва Українських Кооператорів, попереджена двома доповідями. Першу з них п. н. "Кооперативний і приватницький світогляд", виголосив директор РСУК сен. О. Луцький. Він спинився спершу на економічних доктринах, щоб опісля розмежувати два світогляди, які лягли в основу двох активних у нас господарських течій: суспільницької (кооперація) та індивідуалістичної (приватництво). На тлі альтруїзму й солідаризму першої течії, з'ясованої сен. Луцьким з фанатичною любов'ю активного діяча цієї течії, "егоїзм" приватництва, включно з його погонею за "найбільшим зиском", вийшов очевидно мало принадний. "Кооперація не хоче змолоти людину ані на млині визиску приватників, — підкреслював доповідач, — ані на млині казарми, в яку хоче поселити людину держава своїм етатизмом". Доповідач намагався ослабити різні закиди, які появлялися на адресу кооперації (войовничість, монополія тощо) і заявив що співпрацю кооперації з самостійними купцями, ледве чи зможе бути поглиблена. На перешкоді, мовляв, стоять два різні світогляди і дві різні методики праці **),

Дискусія над доповіддю не відбулася, бо дир. Ю. Шепарович вніс пропозицію, щоб послухати раніш кореферату приватників, запропонувавши це Управі СУКіП. Наступного дня голова Я. Скопляк зголосив мою згоду, як редактора Т. і П., виголосити кореферат ***). Відбувся він 22-го листопада 1936 р. у виповненій битком залі, подібно як під час доповіді сен. Луцького. Головою другого, як і першого, вечора був президент, сенатор Ю. Павликовський. Короткий зміст кореферату такий: Теоретично сен. О. Луцький сказав багато правди про капіталізм, — говорив я, — але в дійсності він уже не той, що був. Проте, спадщина його кольосальна в матеріяльній куль-

*) "Діло" з червня 1936 і того ж року "Т. і Пр." з ч. 42, 15 червня.

**) "Т. і Пр." ч. 52 з 15 листопада 1936 і ч. 53 з 1 грудня 1936. Короткий зміст доповіді сен. Луцького.

***) Ширший зміст кореферату ред. В. Несторовича — там же ч. 53 з 1-го грудня 1936 р.

турі й багата в ідеях. Частину того хоче зберегти український приватно-господарський сектор, як успішний засіб будування матеріяльного добробуту нації (за посередництвом одиниці) і хребта нації — т. зв. 3-го стану або міщанства. Та в цьому він зударяється з кооперативним сектором. Закинувши приватництву світогляд лібералізму, сен. Луцький не добачає в ньому власного українського світогляду. Він захоплений кооперативним світоглядом, його ідеалізмом і демократизмом, хоч у практиці той світогляд дещо інший і доходить аж до автократизму, зрештою здорового і потрібного. І це зближає приватників до кооперації. Згодом говорив я про монополістичні нахили кооперації, нетолерантної до приватників, хоч співпраця потрібна. Методика праці, про яку згадав сен. Луцький, ніколи не буває перешкодою, а щодо світогляду — то найсуперечніші ідеології співпрацюють, якщо цього потрібно. Речникам інтеґральної кооперації такий погляд, на жаль, чужий. Синтеза ідеології українського приватницько-господарського сектора базується на таких засадах: 1) збагачення творчої одиниці, обмежене національною, господарською і етичною дисципліною (підприємець-суспільник); 2) зиск — рушій кожної продукції і торговлі при чесній ціні й винагороді працівників, відкинений кооперацією, хоч її "надвишка" ніщо інше як зиск; 3) приватна власність при збереженні інтересів нації. На кінець я перестеріг кооперацію за нацьковування громадянства на приватників. Інтеґральність нашої кооперації може відкинути індивідуаліста-господарника від українського народу так, як колись наш вибуялий демократизм відкинув нашу шляхту, аристократію, а навіть частину інтеліґенції.

Дискусія була довга і місцями бурхлива. Кінцевий голос мали очевидно обидва доповідачі. Дир. Луцький пробував критикувати деякі тези кореферату (ті, що вдаряли по кооперації), але визнав за великий плюс вечора хоч би те, що кореферент назвав кооперацію "світоглядом, а не формою *), не звер-

*) У цьому місці варт згадати такий цікавий факт: "Кооперативна Республіка" з травня 1937 р. помістила була статтю мґр. Г. Ковалишина п. н. "Розбудова рідного Промислу чи монополь?" і післала відбитки її до всіх українських часописів, а з тих ані один не помістив її. Між іншим у статті була згадка про одного купця у Львові, що записав своє майно (300,000 зл.) чужій людині. До цього дописав редактор журналу в нотці,

нувши, зрештою уваги на твердження, що чимало кооператив у практиці забуває про основні речі й обов'язки та стає тільки формою спілкового об'єднання. І в кінцевому слові я висловив м. ін. надію, що цей вечір, на якому вперше зударилися два наші господарські сектори на ідеологічному ґрунті, матиме додатний вплив на їхнє співжиття в майбутньому.

Сен. Луцький висловив був думку, що варт було б обидві доповіді видрукувати, але до того не дійшло. Мабуть д-р К. Коберський, редактор "Кооперативної Республіки" спротивився тому.

Врешті вся ненависть кооператорів до приватників, тоб то до самостійно-господарського елементу і його фахової праці, зосередилася на моїй особі, як на редакторові Т. і П., як на ідеологові цього елементу і як на думку "інтеґральних кооператорів", найзавзятішому. Але Збори "Центросоюзу", і люди доброї волі, читаючи мої статті в Т. і П. чи в "Ділі", про які ми згадували, переконували нас, що загал кооператорів стояв осторонь "війни" з приватниками і ніяк не бачив в мені ненависника кооперативного світогляду та праці кооперації. Я чекав "кооперативного" удару від директора "Центросоюзу" Ю. Шепаровича, але нежданно впав він з боку ідейного ідеолога-теоретика і практика, дуже активного публіциста та зохоплюючого бесідника і гладкої та культурної людини сенатора Остапа Луцького. Було це так: 8-го травня 1938 р. на 1-шій сторінці органу РСУК "Господарсько-Кооперативний Часопис" появилась передова п. н. "Радимо опам'ятатись", підписана О. Луцьким і найвиразніше спрямована проти мене, і адресована на моє ім'я і прізвище. У статті було стільки сущої неправди, стільки явних наклепів і фантазії, — що я занімів. Але це тривало тільки коротку хвилину. Я рішився відбити цю дивну атаку в тій же газеті, на тому ж місці і тими ж черенками

що це "підкреслює ріжницю між приватною і кооперативною формою" (до речі: "формою" — наша заувага). Такий випадок у кооперації неможливий. Отже, поперше, КР ужила невластивого слова, яке мусіло заболіти сен. Луцького, що завжди підкреслював "світогляд" і, подруге, д-р Коберський забув недавне "п'ятнування" дир. Няньчура, відповідального за ОКС у Тернополі, що той жонатий з полькою і, що своїх дітей не навчив говорити українською мовою... І надрукував був це партійно близький редакторові орган радикальної партії "Громадський Голос", — ми подали це на його відповідальність.

надрукованим спростуванням, покликаючись, на превеликий жаль, на 19 параграф польського пресового закону. Заявив я про це теж моєму шефові, голові СУКіП дир. Я. Скоплякові. Він, обурений до краю такою витівкою сен. Луцького, але зв'язаний кооперацією, як відборцем її товарів, піддавав мені різні думки і врешті сказав, щоби я тричі подумав, заки виконаю свою постанову. Та я був уже рішений повністю і зробив це. Заперечення моє торкалося кожного закиду, зробленого мені безпідставно автором статті. Зокрема я відкинув якнайрішучіше приписану мені ворожість до української кооперації, з якої ніби ще й хліб їм. (Натяк на моє навчання в кооперативній (?) Купецькій Гімназії Рідної школи, точніше на мої виклади на Вищих Торговельних Курсах.) Зокрема інсинуація, начебто я чи Т. і П. заспокоювали психічно націю, "що не було б лиха, як би влада розв'язала українську кооперацію", — була в моєму розумінні непрощенна.

Працюючи над черговим числом Т. і П., дістав я від відомого громадянина, д-ра В. Янева (тепер ректора УВУ в Мюнхені) статтю "Рам'я об рам'я", яку він написав під враженням статті сен. Луцького. Не користуючись моїм редакторським правом скорочувати чи змінять дещо, я в цілому призначив її на передову статтю. Це була перша стаття д-ра В. Янева в нашій газеті і я рішив негайно її надрукувати.

Вона була непідписана, але я певен, що Шановний Автор не візьме мені за зле виявлення його прізвища. Стаття була примирлива, але обороняла купців і промисловців. Ось вона:

"Існують у житті народу деякі цінності, що виростають понад злобу буднів, понад вузькі амбіції, понад інтереси угрупувань і партій. Вони стають спільним добром загалу. Обезвартіснювати їх важиться хіба злочинець. Такими цінностями є м. ін. культурно-освітні, наукові, виховні, економічні і спортові установи. Виростали вони впродовж довгих років завдяки збірній волі загалу та творчим трудам найкращих і всякий наступ на ті установи мусить стрінутися з рішучим відпором і зі стихійним спротивом загалу.

До того роду національних цінностей належить українська кооперація. Зроджена з найкращих поривів заведеної в своїх надіях Нації, з глибокого ідеалізму тисячів сірих — муравлиних робітників, з благородного бажання сотворити тривкі основи добробуту для століттями зубожуваного народу, — ступила вона твердо на шлях господарського відродження країни. Не шукали кооперативні піоніри зрозуміння в загалу, що привик був гордити "крамарем" і з призирством дивитись на "крама-

рювання". Але тверда воля зуміла побороти перші труднощі й діждатись успіхів, що родять признання.

І сьогодні вже є добрим правом усіх громадян стежити, щоб не тільки ніколи не розтратився благородний ідеалізм творців нашого господарського відродження, але щоб він і не ослаб ані на хвилину. Бо нація — це біо-психічна цілість і за долю всіх її виявів мусить почуватись відповідальним кожний чесний громадянин і певнішу опору від усіх міжнаціональних кооперативних союзів створимо ми — свідома своїх національних цілей одноціла спільнота, споєна високою внутрішньою моральністю, якої не роз'єднять таємні затії, що їх джерел часто ми самі несвідомі!

Але якийсь несамовитий кошмар навис над нашою дійсністю, — кошмар недосказаних слів, непровірених обвинувачень, неймовірних підозрінь. У світлі їх характери передових українських громадян, ба, навіть роля цілих суспільних груп, виходить у надто чорних кольорах. І хто в тій задушливій атмосфері допустить до голосу нерви, то важко буде йому відшукати правильний шлях. І тому замість відповідати на повторювані сплетні, мусимо в першу чергу застановитись, де джерело їх, хто є правдивим автором їх і "куі боно" служити вони мають?! Бо дійсного авторства не припишемо авторові одної, чи другої статті, але тому, що сплетні поширює, чи їх свідомо творить і пильно дбає за те, щоб сіяли вони фермент і, щоб викликували пристрасні реакції з необчисленими наслідками. Єхидно поплутав нитки оцей правдивий автор з невідкритим шоломом, але авторство відшифрувати не надто тяжко й треба його шукати в середовищі, що йому залежить на розбитті українства, як моральної єдности!

Коли повторювані сплетні неправдиві й коли вони роблять кривду суспільній групі, чи верстві, то здебільша викликують неопановану реакцію, від якої положення тільки гіршає. Сьогодні таку —віримо — мимовільну кривду зроблено українському самостійному купецтву, отже цій суспільній верстві, що щойно наростає і якій може — ми вповні свідомі того — ще сьогодні бракує вироблення. Але ми одночасно свідомі ваги й завдання третього стану, а в тому і купецтва, його значення і призначення. Спираючись на здорову традицію давніх купців, змагаємо, щоб і наші купецькі станові товариства були власністю й цінністю загалу. І думаємо, що вже сьогодні не можна недобачити тієї позитивної роботи, яку виконуємо як зорганізована цілість, хоч може ще й трапляються тут і там виїмки. І саме як зорганізована цілість, свідома відповідальности за загальну справу, хоч кинено в наш бік кривдячі заміти, постараємось опанувати нерви; постараємось за ніяку ціну не допустити, щоб вражені сплетнями амбіції, щоб навіть почуття кривди могло стати джерелом шкоди для загального добра. Бо ми свідомі, що кошмар навис над нашою дійсністю і, що мусимо всі найбільших зусиль доложити, щоб у нічім не послабити нашої моральної єдности! І тому обмежимося до з'ясування того нашого становища, що могло може досі в декого викликувати сумніви, — щоб не було недосказаних слів, непровірених обвинувачень і зайвих підозрінь, — щоб ясним стало кожному, що джерело роз'єднання не лежить у нутрі нашої національної спільноти!

Нераз з'ясовувалось наше положення в сучасну пору, як глухий кут, як сліпу вулицю... Освоїлись ми з грізними словами: імпас, демобілізація, декомпозиція... А розклад з площини внутрішньої політичної боротьби

перенісся на інші — досі незаторкнені — царини нашого буття. Не минув і господарських справ!

Чи не пора збудувати непроривні тами проти тих відосередних струй? Чи не пора спинити грізну лявіну, в якій ми безсилими сніжинками, що — пірвані у сніжний крутіж — котимося нездержано в бездонну пропасть? Бо ось рівнобіжно з нашим (з нашої вини) безсиллям падуть-гинуть національні установи, загальні ціності, що їх ролю з'ясували ми на початку статті. Хочете прикладів? Чи ж мало їх? Чи ж не корчиться з болю й сорому кожному серце, як пасивно приглядаємось розвалові нашого організованого життя тільки тому, що втратили ми мораль могучої спільноти?

А може ще не втратили? Може зуміємо викресати зі себе святий вогонь, що спалить усі непорозуміння і дрібні образи. І тому свідомі ваги хвилини, з глибокою відповідальністю за всі слова з'ясовуємо, що кооперацію визнаємо піоніром господарського відродження. Т. зв. "приватник" — на ділі самостійний український купець, є виявом не заперечення, але доповнення кооперативного діяння, — є наказом хвилини і життєвої конечности народу. Вияви господарського відродження не можуть у сучасну пору обмежитись до одної тільки форми і господарювання, але хоч би для успішної конкуренції з іншими спільнотами мусять бути якнайбільше всесторонні і мусять охоплювати всі ті ділянки життя, які охоплюють другі спільноти. Всесторонні вияви, різнорідні форми діяння ніколи не перекреслять спільної суті, спільних цілей української кооперації й українського купецтва. І тому всі внутрішні й зовнішні наступи на українську кооперацію, уважатимемо наступом на українське господарське життя й усі того роду удари український купець перший, рам'я об рам'я з кооператором з цілою рішучістю відіб'є".

Після висилки мого листа минуло три тижні. Прийшло 24-те число ГКЧ — листа не оголошено. Але скоро після того, дістав я листа з РСУК з виправдуючим повідомленням: не могли, мовляв, помістити спростування з технічних причин, але воно буде надруковане в черговому числі. І справді, все було зроблене, без одного слова коментаря, докладно так, як я написав. Моє спростування було поміщене в 25 ч. ГКЧ з 19 червня 1938 р на передовій сторінці, тим самим шрифтом, яким була надрукована інкримінована стаття.

Мушу підкреслити, що сен. О. Луцький виявився пізніше справжнім джентлменом. Не зважаючи на те, що я, — обороняючи свою честь і свою правду — боляче сягнув по законні засоби, які мусіли заперечити його твердження. Виявився джентлменом, бо згодом на моє прохання стати членом жюрі для конкурсу економічних статтей "Діла", він запрошення прийняв, був точно на засіданні, яке я вів, ми подали собі руку і він узяв відповідну кількість з надісланих статтей, своєчасно оцінив їх

та передав мені на черговому засіданні. І вдруге, коли мене вибрали до Надзірної Ради Банку і Асекурації "Дністер", головою засідання був той же сен. О. Луцький. Ми привітались і коли в дискусії, в якій я брав участь, д-р І. Макух заатакував мене за одну пораду, мовляв, молодий чоловік вчить нас, старих, як і що зробити (інж. Храпливий підсунув мені картку з написом "Не реаґуйте!"), сен. Луцький узяв мене зразу в оборону, висловивши відповідну заввагу д-рові Макухові. І я простив сенаторові його неправдиву статтю про мене і вмовив у себе, що він писав її мабуть з "чужої інспірації"...

Для історії "ворожнечі" між кооператорами і самостійниками-підприємцями, варта відмітити, що нею не "відзначалися" такі визначні кооперативні діячі, як інж. А. Палій, дир. А. Мудрик та інж. М. Хронов'ят (усі з "Маслосоюзу"), інж. Є. Храпливий з "Сільського Господаря", інж. М. Творидло і дехто з директорів "Повітових Союзів". Особливо цінне було те, що провідник та ідеолог кооперації в Зах. Україні, найвизначніший теоретик і практик, сен. Ю. Павликовський, відносився до українських купців, до їхніх організацій та до Т. і П. завжди прихильно. Ніхто ніколи не чув від нього хоч би й прикрого натяку на проблему — кооперація — приватники. А свою думку в цій справі висловив він достойно чи не в останній своїй промові 1944 р. у Львові на Зборах з приводу 40-річчя РСУК, такими м. ін. словами: "Українська кооперація спричинялась і спричиняється своєю працею до певного господарського відродження народу, допомагаючи відродитись усім природним верствам модерної нації, байдуже, чи ці верстви йдуть під прапором кооперації, чи під прапором об'єднань українських індивідуальних господарських станиць"; і далі: "Знаю, що не знайду одобрення з боку деяких догматиків, коли стверджу цей парадоксальний факт...".

Це був наче заповіт сен. Ю. Павликовського для української кооперації, де й коли вона не діяла б — завжди мати на оці українську економічну цілість та інтереси української неподільної спільноти.

Відомо, що в аґресивній поставі кооперації до купців в Зах. Україні справа зиску грала між двома війнами провідну ролю. Кооперація прийняла, як відомо, слово "надвишка" за-

мість слова "зиск". Сен. О. Луцький у згаданій вже доповіді сказав був, що приватники гонять за "найбільшим зиском", бо діють у капіталістичних умовах, де існує конкуренція й від неї не можна втекти. А редактор "Кооперативної Республіки" — тоді ж у дискусії прилюдно заявив, що "зиск цих приватників є визиском". Так обезцінював дехто з морального боку зиск, який був, є і буде стимулом творення господарських вартостей як слушна нагорода за рухливість, фаховість і риск.

На порозі 1937 р. Т. і П. оцінювала ситуацію на фронті ворожнечі такими словами: "Між нами й кооперацією залишилася далі глибока прірва, ба навіть вона поглибилась. Світоглядові різниці наших союзників на економічному фронті не дозволили випрацювати спільної тактики і спільного пляну. — Навпаки, давніші спроби спільної тактики послабшали ("вільна рука в промисловій політиці"), а в пропагандивній літературі появилася брошурка, що намагалась підірвати моральну вартість самостійного господарського активу в очах українського громадянства...". А в новорічному числі 1938 р. Т. і П. у статті "Подзвінне за старим роком" потішала: "...Дерево не бите вітром рідко виростає сильне й здорове". Ті слова старого римлянина Сенеки прохаємо затямити тим, що нарікають у листах до Редакції чи до Союзу на удари з боку не тільки чужих, але й своїх. Коли удари своїх найбільш їх болять, то хай зрозуміють, що разом із ними родиться, чи вже росте новий для української збірноти стан, стан підприємчивої людини. Її поява для громадянства, задивленого досі на село, є подекуди дивна, а для визнавців масово-господарської політики вона ледве чи й бажана. Коли ж додати ще й прогріхи піонерства, від яких не є вільні наші підприємці (купці, ремісники і промисловці), а які добре собі запам'ятує український громадянин, — тоді згадане "рідне биття" буде більше зрозуміле"...

Мова тут про другу вже з черги брошуру написану ревізором РСУК А. Гаврилком, п. н. "Сильні люди" (перша була "Приватники чи кооперація", — гидкий пасквіль на українських купців-приватників). Стрижнем нової брошури був "декалог", в якому представлені всі "пороки" приватництва, протиставлені виключно світлим прикметам кооперації. Далекий

від усякої правди й вихоплюючи тільки те, що йому було потрібне, А. Гаврилко намагався вивести кооперацію на вершини досконалости. Сьогодні після 35 років, просто жаль, що на обговорення тієї примітивної брошури була в Т. і П. витрачена майже ціла сторінка дрібного друку, але зроблено це тільки тому, що її кольпортували наші кооперативи. Їх провідники мабуть не читали тієї брошури, виданої з власних фондів Гаврилка. "Новий Час" з 22-го травня 1937 р. присвятив їй передовицю, з якої доволі навести тільки назви окремих розділів: "Хто в нас розпалює господарську внутрішню боротьбу?", "Зла воля чи примітивізм?" і т. п. Пасквіль треба було обговорити ще й тому, що Т. і П. мала вже в тій справі допис з Волині і в ньому один автор висловив такі думки: "Це немов злющими ворогами замовлена робота,... доводиться з сумом підкреслити, що її роля ще більш тут, на Волині, ніж там, у Вас, руїнницька, бо коли українська кооперація на Волині вже не існує і зате починають рости.. мов гриби по дощі, незалежні торговельні станиці... ніяк у голові не міститься: власними руками душимо тих, що мають збагатити нашу господарську культуру, зміцнити і зробити нас повновартісним народом"; та вкінці, "прохаємо книгарів: не посилайте брошури нашим книгарням, бо це, для нас, волиняків, отруя".

До речі в "Новому Часі" з 11-го квітня 1938 р. була рецензія Л. Негрицького (псевдонім д-ра Г. Лужницького, автора цінних наукових книг) на "повість" п. н. "Димарівка живе". Рецензент зазначував, що книжка з літературного боку добра, жива в ній акція, стиль рівний, обриси типів влучні, подекуди знамениті сцени і гарні порівняння. Але з уваги на "роботу", якою має книжка впливати на маси, то — не маючи ніяких побажань до автора, — треба мати величезні претенсії до видавця, що добув марку нетактовного і, якщо далі видаватиме такі речі, зійде на лубок. Автор рецензії подав, що в селі Димарівка всі ідеальні типи згуртувалися в кооперативі, а власником єдиної приватної крамниці: 1) дезертир, який зловживав в інтендантурі, 2) вбивник, 3) злодій, 4) палій, 5) провокатор і 6) кривоприсяжник. Він у тихій спілці з жидом нищить кооперативу, врешті покараний був шибеницею. Нигрицький запитав при цьому дотепно: "Як прийняло б "Товариство Українських Коо-

ператорів" книжку, в якій усі згадані "прикмети" приватника були б виявлені у кооператора, для відміни ще додавши гомосексуалізм або содомський гріх...*).

Стільки постороннiй рецензент. Як боляче, як сумно: шляхотні правила рівної, чесної гри обов'язують українську кооперацію тільки в зустрічі з кооперацією других народів!.. — писала Т. і П. тоді; бо цікаве, що в відношенні до польської кооперації українська кооперація виявила джентлменство, якого Т. і П. могла з гірким почуттям тільки завидувати: 10-го квітня 1938 р. орган РСУК ГКЧ писав у новинці "Польська кооперація на нашій території" з приводу наради у львівського воєводи з метою посилити організацію і працю польських кооператив у Сх. Галичині м. ін.: "Скріплення польської кооперації на території нашої (тобто РСУК — В. Н.) діяльности поглибить шляхетне змагання обидвох кооперативних організацій в краю і тільки це є згідне з вимогами загального добра. Не тратимо надії, що також польська кооперація на території праці РСУК буде обстоювати шляхетні правила рівної чесної гри".

Пригадавши це становище Т. і П. писала далі: "Рік саме минає, як ми в великодньому числі Т. і П. присвятили передовицю "благородному змаганню" обох форм українського господарського активу, кооперації і самостійних підприємців**). Чи можете собі уявити, наскільки холоднішими стали б гарячі голови, коли б ми були дочекались заяви організаційного центру української кооперації? Та її не було. Зате були тенденційні брошури, довірочні обіжники, погрози під адресою українського самостійного купецтва та інші прояви, далекі від вимог українського загального добра. А тепер маємо кооперативну повість, видану такою авторитетною і відповідальною установою, якою є "Товариство Українських Кооператорів" (ТУК).

Та не зважаючи на те, що з кооперативного боку щораз то падали наклепи, Т. і П. під редакцією автора цих рядків завжди писала примирливі речі, стверджуючи абсолютну потребу йти двома шляхами в розбудові економічного життя західньої вітки української нації, шляхами колективно-коопе-

*) Т. і П., ч. 79 з 1 січня 1938 р.
**)Т. і П., ч. 63 з 1 травня 1937 р.

ративним і самостійно-власницьким, або і спільним, при взаємному порозумінні й помочі. Досить того, що перешкоди ставлять нам наші вороги... писали ми тоді. Чи не пора опам'ятатися та знайти шляхи продуманої співдії?

Щонайменше десяток статтей автора цієї книги були у тому смислі надруковані на сторінках Т. і П. та чимало в найбільшому і найвпливовішому щоденнику "Діло".

ВІДНОШЕННЯ ГРОМАДЯНСТВА ДО ПРИВАТНИКІВ

З кінцем XIX-го і на початку XX-го сторіччя відношення громадянства до українських купців було байдуже. Просто тому, що на західніх землях їх майже не було і вони ,з вийнятком одиниць, нічим не відзначались. Нікого не було, щоб у резолюціях Першого Всенародного Віча 1880 р., як і Другого три роки пізніше хтось подбав, щоб у зверненнях до центрального уряду у Відні й місцевої влади знайшлося теж місце для торговельної освіти і для купців. Прийняті тоді резолюції вимагали допомоги головно селянам, а також міщанам, щоб їм дати змогу віддовжити свою землю, зменшити їх податки та дати їм змогу кращого заробітку впарі з сільсько-господарською і промисловою освітою. І хоч Друге Віче було вже сміливе у своїх побажаннях і критично наставлене до державної і краєвої влади (не диво: доповідь на економічні теми написав був Іван Франко), то все ж господарськими справами керувала "Просвіта". Це був час, коли щойно готовилася до торговельної діяльности "Народня Торговля", заснована 5 червня 1883 р. двома відважними діячами, з яких А. Ничай був москвофілом, а з фаху гімназійним учителем, а В. Нагірний — народовець, інженером і архітектом. "Народня Торговля" була за своїми ідеями кооперативною установою, за зразками розробленими на заході, які прищепив успішно В. Нагірний, повернувшись з Цюріху у Швайцарії. Він докладно познайомився з організацією та методами праці Кооперативного Споживчого Т-ва в Цюріху, яке в той час належало до провідних кооператив у західній Европі. Але "Н. Т." мусіла поступитись з рочдальськи-

ми (кооперативними) засадами і стала центральним складом для сільських та маломістечкових крамниць і громадських та приватних потреб. І так вона стала практичною школою для нечисленних українських продавців-початківців.

Про "Народню Торговлю" широко розповідає автор "Історії Українського Кооперативного Руху", д-р Ілля Витанович у своїй згаданій книзі. Важливе, що з нашого народу виріс згодом купецький стан, який тяжко працював і ледве клигав у час, коли наше малосвідоме громадянство спрямовувало всю свою увагу на змагання таборів москвофільського і народницького за провід у народі і водночас у практиці свого життя користувалось польсько-жидівським купецтвом і виробами їхніх промисловців, зовсім не дбаючи за свої.

Та змінились часи й докорінно змінились умовини під час польської окупації західньо-українських земель між першою і другою світовими війнами. Народ й інтеліґенція майже не мали доступу до праці і бідували; еміґрація була утруднена, тіснота землі жахлива а заробітчан визискували безпощадно землевласники. Люди рятувались як могли, аж до проводу прийшли молодші, вернувшись з визвольних змагань і з закордонними студіями, які теж не могли дістати праці, дарма, що мали студії.

Звідси й розрослась кооперація, згодом і самостійне купецтво, користаючись підмогою громадянства і його симпатією. Кооперація, спираючись на селянські маси, які знайшли в ній заспокоєння своїх потреб, маючи велику армію робітників, з яких чимало були захоплені ідеєю праці для народу і вдоволяючись скромними заробітками, за короткий час стала потугою, яку потайки подивляли й ненавиділи поляки і жиди.

Повільний був ріст приватників-купців. Вони ж були здані на власні сили і власні фінансові засоби. Тим часом росли вони чисельно, деякі з практикою в "Народній Торговлі" і частіше в сільських кооперативних крамницях (очевидно, траплялись серед останніх і т. зв. "манкарі", тобто ті, що залишали після себе недобір у товарі або в грошах). Одні залишались в своєму селі, відчиняли свої власні крамниці, інші йшли до близького містечка, а відважніші до більших міст. Деякі мали за собою торговельні школи і практику, інші йшли навмання.

Зорганізувались вони щойно під кінець 1923 року в "Союзі Українських Купців", обмеженому владою до 3-ох воєвідств. Але горнулись до нього теж з північно-західніх земель і з цілої Польщі. Ми вже згадували про труднощі, що їх провідникам СУК треба було поборювати, щоб створити філій по повітах і до СУКіП, бо згодом пристали до нього українські промисловці — люди підготовані та інтеліґентні. А далі основано Пром-Банк, за який взялися молоді ентузіясти, та який був фінансовим пристановищем купців і промисловців, а ще згодом, коли Пром-Банк станув на міцному ґрунті, і оснував крайову гуртівню "Гурт", бо самотужки здебільша зорганізовані власні гуртівні по повітах брали, бувало, товари за посередництвом жидівських гуртівників. Все укладалося щораз краще і віщувало корисні перспективи. Проте, це були на жаль останні роки перед війною, якої мало хто сподівався. В усій праці СУКіП кооперував з Українським Технічним Т-вом і його секцією КІР (Кооператива Інженерських Робіт), а сам голова УТ Т-ва був в останніх роках членом управи СУКіП.

Завдяки тій великій праці й успіхам СУКіП наше громадянство і національні діячі стали приязно відноситись до нього. Коли прийшло непорозуміння з кооперацією, СУКіП брали в оборону, газети ставали частенько по боці організації купців і промисловців. Був навіть випадок, що один визначний кооператор заявив був: "Ми не можемо допустити, щоб громадянство виявляло надто велику прихильність до приватників".

Просто клясичною стала передовиця, яку помістив д-р Степан Баран, дуже заслужений громадський і політичний діяч, адвокат і оборонець політичних в'язнів. Він писав у "Ділі" від початку 20-го сторіччя до останньої війни цінні статті, нерідко теж в інших газетах, і ця передовиця була поміщена у "Ділі" за 29 грудня 1936 р., а наголовок її був "Чи справді попелюшка?" а підзаголовком "Приватництво і кооперація".

Не можемо не подати на цьому місці хоч важливіших уривків з цієї статті.

"Копцюшком (по нашому попелюшкою) називають поляки людину маловартну, якої в житті не поборюють, тільки протекційно толерують. Такою попелюшкою дехто з нашого громадянства, зокрема у деяких колах наших кооператорів,

уважає наших приватників, себто щойно наростаючий, отже дуже ще слабкий, властивий купецький і промисловий стан", — писав автор, стверджуючи далі, що наше соціяльне і господарське життя мало зрізничковане. Переважає дрібне селянство і на село звернені й до нього пристосовані наші установи. Місто, з його специфічними потребами, мало притягає наших діячів.

"Вилім робить саме життя, воно веде досі мало відомі й майже мало цікаві царини. Це нове життя по містах, у малій мірі і по селах творить сіра людина власними починами і власними зусиллями, донедавна без організації та проводу. Це приватник, що часто недавно прийшов до міста й опинився серед незнаних і несприятливих обставин".

А далі д-р С. Баран пише, що в ході історичних подій втратили ми міщанство. Воно стало для нас чуже. Залишились рештки зубожілих ремісників, і в менших містах і містечках на їх передмістях бідні і безпросвітні міщани-хлібороби без духа підприємчивости, тяжкі до організаційної праці. Наша інтеліґенція, що вийшла з села, не звертала уваги на недобитки ремісників і хліборобів по містах. Розчарували її нераз невдалі спроби їх організувати. Увагу звернено на село й тут зроблено справді чимало.

"Повільне відродження нашого міщанства в Галичині приходить у повоєнному лихолітті. Організуються ремісники не лиш у Львові, але й на провінції у своєму становому Т-ві "Зоря". "Рідна Школа" основує кілька доповняючих фахових шкіл для вишколу ремісничого дорасту. Розвивається і розбудовується торговельна школа у Львові, і її посестра у Яворові. Але найважливіше — твориться купецький і промисловий стан, — пише автор. — Сьогодні він вже доволі численний, але економічно ще дуже слабкий. Першими зродились приватники зі споживчої бранжі, по найбільшій частині дрібні "ґрайзлерники". Після них з'являються і в інших бранжах. Часто-густо без фахової освіти й вишколу, з дрібним капіталом, без організаційної допомоги й поради отвирали ті сірі люди свої варстати праці у закутинах периферій міст при байдужости нашого загалу. Поборюючи труднощі, при невсипущій праці й ощадности, заробляють на кусник хліба, нерідко розбудовуючи свій більш як скромний варстатик праці.

"Цей наш новий стан, у місті незнаний перед війною, є найціннішим повоєнним здобутком. Власним досвідом і працею вчиться купецького хисту й калькуляції. Що більше. Не один з тих дрібних купчиків думає вже сьогодні про те, щоб своїм дітям створити варстати праці в інших купецьких бранжах, що мають можливості існування й розвою у даній місцевості.

"Родиться також і промисловий стан. Покищо має він характер ремісничий та покищо слабкий з причини браку досвіду й відповідних капіталів. Колись його не було а сьогодні він є та буде і мусить розвиватись.

"Кажуть, що нема нічого в світі без т. зв. "але". Існує воно і в цій ділянці, про яку говоримо. Є ним неоправданий погляд деяких наших кіл, передусім кооперативних, — пише д-р Баран далі, — про свого роду нижчість приватництва від кооперації, що приватники відчувають дуже баляче. Думка, що кооперація є єдиним ліком на всі економічні, чи навіть і соціяльні недомагання сучасного устрою, неслушна. Слід, очевидно, доцінювати велику вагу господарську і морально-виховавчу працю кооперації для нашого збірного життя. Проте не слід недоцінювати, а то й легковажити, а може й поборювати приватництва в купецтві й промислі.

"Кооперація зробила справді багато у нашому селі й має там чимало можливостей дальшої творчої праці, бо далеко не опанувала ще тут усіх ділянок, які повинна опанувати. В місті вона не в усьому дописала. І тут якраз виручають її з повним національним успіхом наші приватники, що працюючи тяжко на свій хліб, роблять рівночасно велику національну місію, здобуваючи без розголосу, але послідовно крок за кроком закріплюють ці позиції, яких ані українське уряднництво, ні урядовці нашої кооперації не всилі здобути".

Ролі українського самостійного купецтва і його організаційному згуртуванню в "Союзі Українських Купців і Промисловців" сприяли й інші, якщо не сказати всі інші газети — у Львові і на провінції. Для прикладу приводимо ще голос тижневика в Перемишлі "Український Бескид" з 12 липня 1936 р., як відгук на відбуті кооперативні з'їзди, в статті "Кооперація і приватники". Згадавши, як колись польська кооперація в Познанщині ставилась до польського самостійного купецтва і промислу, "У. Бескид" пише:

"Здавалось би — пише далі, — що і наш шлях ясний: через українську кооперацію до нового стану — усамостійнених українських купців і промисловців! Але — ні! Ледве наша кооперація підросла і набрала стільки сили, що могла вже однією рукою свобідно рухати, то цієї руки вживає не на те, щоб приватне купецтво піднести вгору, а навпаки, щоб цією рукою згнобити приватників. Убравшись в тогу патріотизму, наші кооператори бажають змонополізувати торгівлю і то перш за все консумційну, та ведуть боротьбу проти приватників, як конкурентів. Цю боротьбу ведуть живим і писаним словом".

Вказуючи на специфічні завдання кооперації, "У. Б." заявляє, що кооперація хотіла б своїм монополем творити кооперативний етатизм, з усіми темними прикметами його і пише: "Проти торговельного монополю, своєрідного етатизму, бунтується громадянство і віддає свою симпатію молодим, енергійним, підприємчивим людям, що вносять підстави економічної сили, якою є приватне купецтво. Воно потрібне, необхідне і його наше громадянство повинно підтримувати. Де тільки отворить-

ся нова крамниця, треба помогти поставити її на ноги. Не протиставитись наростаючим симпатіям громадянства до приватників, але навпаки ці симпатії громадянства треба скріплювати і збільшувати!"

Стаття кінчається ствердженням, що кооперація і приватництво — це дві рідні, рівнорядні ділянки нашого економічного життя. Між ними мусить бути згода і чесна конкуренція. Кооперація, — якщо вона не виховує і не усамостійнює приватних купців, — не виконує свого національного економічного завдання.

Непродумане гасло "Не можна допустити, щоб громадянство виявило прихильність до приватників!" кооперативна преса й "література" в роді "Димарівки" далі робили самостійним купцям погану прислугу серед частини громадянства. Це було несправедливо й боляче. Провід СУКіП знав, що серед загалу купецтва є чимало фахово й національно невироблених людей, які боролись з початковими труднощами й ненавистю сусідів, але чи в перших роках навіть у кооперації, в яку пішло багато інтеліґенції, було все зразкове?

Отож і серед громадянства, особливо серед жінок, траплялося невдоволення і воно час-до-часу проявляється в пресі, атакуючи українських купців і промисловців. Видвигали оправдані і невиправдані вимоги. З таким несправедливим докором проти львівських купців і підприємців виступила була й одна непідписана пані у двотижневику "Жінка" (1 березня 1939 р.), мовляв вони засекречують свою національність. "Тільки на наших кооперативних станицях пишаються українські вивіски й сміло говорять, на якій землі ми живемо" — писала вона. "Наші "приватники" воліють скриватись під чужими шильдами". (вона вжила кілька разів цього слова). Коли не викинули зовсім української вивіски, то усунули її десь набік, виписали по-українськи своє прізвище або свою фірму найменшими буквами, щоб тільки "не дразнити" польської публіки... Зате над крамницею великий польський шильд... Або видумують усякі екзотичні назви для своєї фірми, щоб тільки не вживати українських букв.

"Коли говоримо з цими людьми — читаємо далі в "Жінці", — коли робите їм докори, що вони самі помагають польщити Львів, завжди

почуєте одне оправдання: що вони живуть не тільки з української клієнтелі, що не можуть відстрашувати від себе польської публіки, що в тій частині, де вони находяться їх підприємство, мешкають здебільша поляки...

"Чи треба повторяти відому правду, яка це важна річ для зовнішнього обличчя Львова вивіска в рідній мові? І чи можна мати довір'я до патріотизму, до громадського почування тих купців і промисловців, які для матеріяльної користи скривають свою національність, кривлять душею? Як часто доводиться чути в їх склепах як вони не тільки з польськими клієнтами, але й з персоналом і своєю родиною говорять по-польськи! Бо одна забріханість веде за собою другу, третю, аж до повного національного відступства. Чи такі люди заслуговують на довір'я і підтримку громадянок?

"Піддаю цю справу під розвагу широким колам українських громадянок. Ми, жінки, можемо примусити наших купців і промисловців, щоб вони шанували рідну мову й клієнтелю" — кінчилася стаття.

У редакційному післяслові до цієї статті "Торговля і Промисл" зазначували, що справою мови на вивісках вона вже займалася. Ця справа існувала фактично тільки у Львові й це відмітила авторка статті, заявляючи, що на провінції її не було. Жінки мали дві репрезентативні пресові трибуни: журнал "Наша Хата" і двотижновик "Жінка", яку редаґувала посолка Мілена Рудницька. Ми пропонували, щоб цю справу дати під дискусію і щоб самі жінки об'єктивно її розглянули. Сьогодні важко ствердити, чи були голоси в розплутуванні того болячого питання, але Т. і П. підкреслила в післяслові, що радикальний підхід до мови вивісок не покривається з інтересами нашої господарської розбудови у Львові. Але автор цієї книжки написав був навіть статтю, поміщену в "Ділі" 26 березня 1938 р. під дещо сміливим наголовком "Господарський патріотизм і господарська "трамтадратія". Це була довга стаття і мала багато арґументів, ось кілька фраґментів з неї з насвітленням самої проблеми.

"...Чого хоче авторка? Українських вивісок у Львові? Вимога слушна, але не тоді, коли ставити її в абсолютній формі... В авторки існує тільки національна рація, а не існує, мабуть, рація господарська, ця єдино міродайна "раціо екзистенціе", яку вона примітивізує до поняття "матеріяльних користей" до проскрибованого в нас (на жаль!) збагачування себе...

"А тим часом воно найчастіше йде про Гамлетове "бути чи не бути". Візьмімо споживчо-колоніяльну крамницю: вона мусить рахувати на найближчу околицю, на кілька чи кільканадцять кам'яниць. Чи творимо ми денебудь у Львові (з виїмком "Власної хати") компактну оселю, яка запевнила б повний прожиток такій крамниці? Ні! Візьмімо інші бранжі;

галянтерійну, текстильну, білизнярську, одягову, косметичну, бюровомашинову й багато інших. Вони вже не можуть рахувати виключно на українську клієнтелю. І тут знову зустрічаємось з іншим явищем; практичні прояви господарського патріотизму нашого громадянства далеко позаду теоретичних можливостей і патріотичної вербальности. Теоретично могли б ми мати у Львові бодай по десятці крамниць із згаданих та інших бранж. Практично існуюча одна чи дві з тих бранж доходить до 50%, а здебільша до 10-20% української клієнтелі...

Криптонімна авторка ставить як зразок кооперативні крамниці у Львові Маслосоюзу, Центросоюзу і Нар. Торговлі, мовляв, їм не шкодять двомовні вивіски. Поминаючи, що таке твердження ледве чи вповні слушне, треба мати на увазі, чим вони торгують і які інші моменти грають там ролю. (М.С. і Ц.С. мають власні вироби, і традицію (Н.Т.), віру в деякої частини клієнтелі у вищість кооперативної етики (навіть у поляків і жидів), більшу вірність українців до кооперації (назвім це "психосфера"), можливість бодай частинно дефіцитово працювати в одній крамниці чи на данім відтинку. Так само спроба викликати враження, немов би то польська клієнтеля ставиться толерантно до українських вивісок, що й у часі сильно напруженої польської вулиці, є переконливі".

Далі стаття покликалася на передвоєнну (до Першої світової вийни) тактику Познанщини, в якій польська кооперація йшла з відкритим шоломом (як суспільницька організація муціла!), а багатий (бо обережний і розумний) приватно-господарський сектор затаював назверх своє польське обличчя і відслонив його щойно у слушний час. Невже відкликаємось до здорової логіки: форма чи зміст? Врешті була підмічена друга справа: турбуючись про зовнішній вигляд, авторка статті в "Жінці" повинна подбати, щоб наш купецький і промисловий світ зростав та могутнів і для того варт змусити читачок полагоджувати свої закупи в українських купців, маючи на це моральну легітимацію.

Так! Це були невиправдані вимоги і докори, які ми, мабуть, вповні вияснили. Але були й інші, тепер уже справедливі вимоги під адресою однієї частини наших купців і промисловців. Місяць після того, як появилася стаття в "Жінці", в ч. 90 "Діла" у "Жіночій сторінці" появилася стаття, пидписана А. Е. п. н. "Гасло "свій до свого по своє" та наші купці й промисловці". Після невеличкого вступу авторка писала:

"Коли ми від нашого громадянства вимагаємо того, щоб воно підтримувало своїх купців та підприємців, то треба, щоб і вони вив'язувались супроти того громадянства якнайліпше і то не лише тим, що будуть постачати найліпшої якости товар, але також і тим, що будуть обслуговувати своїх клієнтів якнайшвидше, уважно, чемно.

"Наші крамниці обслуговують не тільки нашу публіку, але й нечисленних чужих, і воно все виходить, що ті чужі мають у наших купців і підприємців більшу ціну ніж свої. Перед чужим буде наш торговець чи підприємець так вислуговуватись, що не раз аж прикро дивитись. А зі своїм добре, коли він буде ввічливий і не дасть на себе чекати пів години та не відважувати товару чи не показуватиме його з міною, якби він ласку робив і віддавав товар за півдурно. Хоч не раз трапляється й таке, що своєму порахує дорожче, ніж чужому, бо мовляв, "свій і так зобов'язаний до мене приходити", себто розраховує на шляхетність і свідомість свого та на ній грає. Як часто продавець полагоджує свої приватні справи зі знайомими чи товаришами, а покупець мусить чекати та вислуховувати різні приватні розмови тоді, коли часу не має або охоти. Як часто доводиться чути, що та чи інша пані не ходить до наших фризієрів, кравців та інших, бо з нею там нечемно поводились, коли чужу паню обслуговували всі нараз".

Забуває такий підприємець тільки одне, що може прийти хвилина, коли він може залишитись на ласці своїх, а тоді відчує брак і тих кільканадцятьох клієнток чи клієнтів.

"Не вимагаємо від наших купців і промисловців забагато, коли хочемо, щоб нас чемно обслужили за наші гроші аби дали нам те, що належиться. Не хочемо ніякого "надскакування", хорового "цілую руці" від цілого персоналу. Хочемо, щоб нам швидко і добре продали те, чого жадаємо, та не забирали нам часу, що його маємо так мало. Не хочемо також, щоб кожний продавець поводився з нами "запанібрата", тільки тому, що ми українці так, як він, коли перед чужими робить з себе "слуґу уніжонеґо". Те "панібратоство" дуже часто переходить межу і згодом стає звичайною нечесністю, коли частіше в нього купуємо".

Кінчить авторка, мовляв, приймаємо теж наше гасло, але хочемо, щоб цей "свій" і це "своє" було справді наше.

Передруковуючи цю статтю, Т. і П. надрукувала до неї статтю чорними черенками, щоб цим звернути споціяльну увагу на важкий докір за нечемне й неуважне обслуговування рідної клієнтелі, сподіваючись, що такі прогріхи (якщо вони справді є в декого) щезнуть.

Добру відповідь на цю статтю "в обороні наших купців" дав один з визначніших купців Василь Свищ з Надвірної в довшій статті в тій самій газеті "Діло", покликаючись на свою довголітню купецьку практику *). Він погодився з авторкою, що нашим купцям і ремісникам багато ще бракує до ідеалу зах.-европейського купця і ремісника, хоч далеко не всім і не в рівній мірі. Але не пощадив він також українських покупців, з якими має довгенький досвід, про їх часту незрозумілу по-

*) Щоденник "Діло" з 20 травня 1938 р. на Жіночій сторінці.

ведінку в крамниці і про їх вимоги, теж не у всіх і не в однаковій мірі.

Траплялись у пресі ворожі статті проти самостійного українського купецтва, звичайно не підписані, але й були приязні, хоч... песимістичні. До таких належав голос Ю. Гірняка в "Ділі" ч. 89 з 22 квітня 1937 р. Назвав він його "Фраза чи дійсність гасла "свій до свого"? і поставив ряд питань, м. і. чи можлива в нас реалізація економічної самовистарчальности у щоденному житті, чи молодий ремісничо-промисловий стан спроможний заспокоїти консумційний ринок українців; чи існують ділянки промислу, які в нас не заступимі; чи не очевидний брак основних фінансів, необхідних для форсування рідного промислу, та чи могли б ми видержати конкуренцію з чужими щодо якости продуктів і їх цін? До тих складних питань доходили ще суперництво кооперації і приватного промислу, питання торговельних зв'язків рідного промислу, а через них з торговельними центрами та з чужинецьким пром.-торговельним світом (сирівці, складові частини тощо). Словом, справа не така проста, а одна з найскладніших. "Економічний огляд", який автор цієї книги постійно вів у тому ж "Ділі", відповів Гірнякові, вказуючи, що порушені ним питання належать безперечно до складних, але все таки вони можуть бути розв'язані у все інтенсивнішому процесі дальшого розвитку нашого промислу (бо ці питання скеровані до промислу і тільки частинно до торгівлі). Безумовно, для цього процесу потрібно часу, наш промисл мусить вибирати насамперед доцільні шляхи розвитку, тобто звертати увагу перш за все на продукцію найбільш попитних артикулів нашого громадянства, поки згодом набере сильнішого розмаху.

В основному наше громадянство ставилося до наших самостійних купців прихильно. Стаття, яку ми подали раніше, пера д-ра С. Барана, була дуже розумна; це говорив справжній речник громадянства. Такі ж прихильні були часописи пресового концерну Тиктора, чи преса Дм. Палієва, і ціла низка провінційних тижневиків і двотижневиків, як "Голос з-над Буга" (Сокаль), "Брідські вісті", "Думка" (Стрий), "Станиславівські вісті", "Український Бескид" і цілий ряд інших. Що в цій пресі були в ряди-годи теж критичні завваги, це очевидне. Наша

"Т. і П." сама не раз п'ятнувала негативні прояви, от хоч би фабрикацію мила, яку всупереч клявзулі "неконкуренційности" в договорі між Кооперацією і Групою Промисловців, не питаючись, почали були в Сокалі, хоч таку продукцію вже мав Центросоюз. Такі чи подібні справи мусіли підлягати критиці. Але назагал українське громадянство ставилось до наших "приватників" приязно і підтримувало їх все більше і більше.

УКРАЇНСЬКЕ ДУХОВЕНСТВО І НАШІ КУПЦІ ТА ПРОМИСЛОВЦІ

Населення Західньої України в часі між двома війнами світовими було щасливіше від наших земляків Східньої України. Вони могли зберігати й явно визнавати свою прадідівську віру, — українську греко-католицьку в Галичині й українську православну — на Волині. У той саме час окупанти-комуністи знищили Українську Православну Церкву й увели офіційно атеїзм, для замилення очей дозволили на існування російської православної церкви, яку підчинили Компартії. Правда, фанатично вірні католики — польські окупанти також або відбирали для потреб римо-кат. церкви православні церкви на Холмщині, Підляшші й Поліссі, бажаючи до решти спольонізувати ці непольські "креси", а на Лемківщині, щоб мати противагу проти українців, підтримували русофільство, та подбали про окрему Апостольську Адміністрацію, незалежну від Української Церкви. Але Галичина, як і Волинь, не зважаючи на репресії польської адміністрації, яка дошкулювала українському греко-католицькому духовенству (за метрики тощо), встоялись. На Волині — накинула їй статут Автокефальної Православної Церкви. Не зважаючи на це все, духовенство і народ стояли міцно при своєму.

Роля духовенства була завжди велика в Галичині і на Волині. Згадати хоча б о. мітрата Т. Войнаровського, що присвятився економіці і, заки взявся за парцеляцію, творив торговельні спілки на уділах. Українське купецтво, промисловці й ремісники особливо шанували духовенство, запрошуючи їх на

щорічний празник у день свого патрона св. Юрія, на заг. збори, на вистави тощо, і самі охоче ходили до церкви, жертвували, брали участь у процесіях. Коли в 1929 р. перейшла ухвала на п'ятих заг. зборах, щоб рік-річно СУКіП у Львові і його філії на провінції святкували у травні день свого патрона св. Юрія і перший раз у Львові відзначено цей день 12 травня торжественною Службою Божою в Катедральному Храмі св. Юра, то правити попросили Митрополита Кир Андрея. Він не тільки не відмовив купецтву, але й виголосив з тієї нагоди проповідь, яка на довгі часи залишилася у серцях членів СУКіП. Частим гостем бував в Т-ві Купців Владика Іван Бучко, який мав повне зрозуміння для праці купців, промисловців та ремісників і для її значення для народу. Його промови до представників цього стану були справді дружні й щирі.

Коли наспіло 10-річчя діяльности СУКіП і влаштовано святкові збори 25 грудня 1933 р. і відчитано перше ім'я найменованого почесного Члена СУКіП Митрополита Кир Андрея, всі приявні привітали це ставанням і гучними оплесками. Цей ентузіязм авдиторії був від душі. Хоч не всі знали Його заклик братись до торгівлі і промислу, проголошений ще в 1899 р. Пастирським листом, (ми згадали цей заклик у "Слові від автора"), і хоч мало хто знав чи пригадував собі Його послання до духівництва "О квестії соціяльній" з 1904 р., в якому Митрополит вимагав від священиків не занедбувати культурних й економічних потреб українського народу, основувати читальні та мати на увазі ті важливі завдання, — авдиторія була свідома приязні, яку Владика виявив за останніх десять років купцям і промисловцям та їхній організації СУКіП. На цьому ж святі обрано делеґацію, яка поїхала передати Князеві Церкви почесну грамоту роботи визначного мистця-графіка і маляра Павла Ковжуна. Митрополит Андрей прийняв почесть і передав через делеґатів подяку Заг. Зборам Купців і Промисловців з приводу їх 10-ліття, а разом з цим своє архиєрейське благословення.

Серед духовенства було багато приятелів приватників, купців, ремісників і промисловців, не зважаючи на те, що пропаґанда в їх некористь, особливо проти сільських купців, ішла вперто й голосно.

А втім, громом поразило все наше громадянство розпорядження єпископа Г. Хомишина при кінці 1937 року, у якому духовенству станиславівської дієцезії заборонено приймати участь у громадській економічній праці. "Під загрозою канонічного послуху" заборонено священикам

"Належати до світських товариств та установ якогонебудь роду, в яких виділ і голова вибирані голосами членів, за виїмком тих товариств і організацій, де священик з уряду, а не з вибору, має вступ, або які мають на меті підтримувати справи Церкви і стоять під впливом Церкви. Також вільно бути членами фінансових, економічних, торговельних та промислових установ на основі членських вкладок чи акцій, але ніколи не вільно сповняти в них безпосередньо якийнебудь уряд чи функцію".

Це був фатальний, просто ворожий удар по нашій кооперації, в якій духовенство було особливо активне, але теж удар по українських купцях, ремісниках і промисловцях. Правда, священиків, які активно нам допомагали, було досі небагато, — тут і там були вони в управі міщанської бурси, рідше в міщанському товаристві.

Приблизно в тому ж часі, коли єпископ Хомишин писав своє шкідливе розпорядження, проф. Ґрабський у своєму рефераті в Технологічному Інституті у Львові ставив за зразок українських священиків, "які проломили нехіть свого громадянства до торгівлі й промислу та штовхнули його в напрямі творчої праці". Очевидно, мав він на увазі ролю нашого духовенства корисну теж і для приватників, а в кооперації, ролю — до речі — велику і безпосередню. Але заохота Ґрабського польського священства до такої праці була зайва. Воно все більше виходило до праці на приватно-господарську ниву, — писала, відгукуючись на заборону єп. Хомишина в передостанньому числі "Т. і П. з 1937 р.

Та цього, мабуть, мало, коли "Ґазета косьцєльна" в ч. 4 з 1937 р. помістила статтю кс. Мілєвского і в 5 ч. кс. Сеженґи на тему згаданої праці.

Польські священики пригортають під свої опікунчі крила дрібних польських купців і ремісників та стараються побільшити круг їхньої клієнтелі переконуючи своїх парохіян про обов'язок підтримувати "християнські крамниці". А що дуже важне — польські священики закладають **сотні кас безвідсоткового кредиту**, в яких патріотично і по-громадськи працюють **на провідних місцях.** Є чимало місцевостей, де польські священики причиняються **безпосередньо** до зросту організаційної сили **міщанських** (купецьких і ремісничих) **товариств**, входять до їх управ, очевидно з **вибору** членів.

"Польськими купцями — писав кс. Сеженґа — не тільки треба опікуватись (як радив кс. Мілєвскі), увійти поміж купців, але їх треба також творити. Тепер беруться до торгівлі люди, яким і не снилось. Це здоровий об'яв, як відрух проти жидівського заливу. Село промовляє що раз сміливіше. Дрібний хлібороб береться до торгівлі і бачить, що це не кепський інтерес. Духовенство знає своїх парохіян і повинно особисто впливати на вартісні одиниці в тому напрямі, щоб вони брались до торгівлі. Треба навіть допомогти їм морально й матеріяльно. Моральна поміч була б така, щоб парохіян навчити рахувати і калькулювати, а матеріяльна — дбайливість за те, щоб початкуючий дістав кредит". (Т.і П., ч. 12, 1937 р.)

Так говорили духовники наших сусідів. Правда, в останньому часі був і в нас зворот до кращого. Ось хоч би такий факт:

В Перемишлі засновано першу Українську Безвідсоткову Касу при активній участі декого з наших духовників (5 купців і о. І. Качмар увійшли до Управи). Це знак, що наше священство починало здавати собі, як досі, справу з приватно-господарських потреб, та пробувало підтримувати, ба й творити міщанство, тобто купецтво, ремісників і промисловців. Стихійне зацікавлення нашим містом почало зменшувати дотеперішню пасивність духовенства на цьому відтинку громадської праці й уводити його у міщанське середовище, як фанатичних співробітників. Не було філії СУКіП, яка не запрошувала б пароха на своє свято, як це й робила централя, чи не замовляла б Богослуження в наміренні українських купців і промисловців з відповідною проповіддю. На гостинах і прийняттях своїх членів і представників та організацій мусів бути завжди священик на почесному місці; — він благословив столи та відмовляв молитву. Неодному із заслужених духовників давали теж грамоти почесного членства СУКіП (наприклад деканові о. Гошовському в Стрию).

А все ж траплялись священики, особливо по селах, які не сприяли купцям чи були фанатичними прихильниками місцевої кооперативи. Доказували це голоси купців під час зборів або анкет.

Звичайно, найбільш приязні купцям-приватникам священики з станиславівської єпархії мусіли підпорядкуватись наказові єп. Хомишина, які мусіли розбудовувати читальні "Сила" проти "Просвіт". А проте, у статті "Наші приятелі серед духовенства" редакція Т. і П. (у ч. 78) передрукувала була текст листа, поданий у "Бюлетені Дрібно-ощадностевої Акції Промбанку" з грудня 1937 р. пера о. сов. Ю. Левинського, пароха села Синевідсько Вижнє, який писав:

"Дякую дуже за признання моїй прихильності й скромній діяльності для розбудови Пром-банку у нашому селі. Роботу Пром-банку, а головне дрібної ощадности, уважаю найдоцільнішою і найідейнішою в нинішніх обставинах, і вірю, що Промбанк стане незадовго однією з більших інституцій.

"На жаль не можу взяти участи в святі 21 листопада ц. р., бо мої станові обов'язки на це не позволяють. Шлю сердечний привіт. — Синевідсько Вижнє, 19. XI. 1937 р. о. Ю. Левинський".

До цього привіту, — пише "Бюлетень" — можемо дати таке вияснення:

"Одинадцять місяців минуло, як дрібно-ощадностева акція найшла свій відгук у Синевідську Вижнім. Сьогодні там уже 23 збирачів. Всі вони щотижня відвідують своїх щадників, яких було 1031 чоловік. Вислідом їхньої праці є 4,763.50 зл., які вплинули по день 18. XI. до Промбанку. Душею цієї акції є Всеч. о. сов. Юліян Левинський. Щоб належно оцінити його постать і працю, треба собі освідомити, яким фанатиком ощадностевої акції і її морально-виховного значення мусить бути той, що згуртував таку кількість щадників та своїм приміром захопив 23 активних, ідейних і чесних збирачів, які вже сорок кілька тижнів не зважаючи на болото, сніг і дощ, проходять ціле село та 10-сотиковими ощадностями влили вже в рідне господарство кілька тисяч злотих. Синевідсько Вижнє — це приклад зрозуміння ощадностевої справи серед нашої суспільности. Отець радник Ю. Левинський — це горіючий смолоскип, який вказує, що може зробити парох поза мурами церкви".

З уваги на те, що Синевідсько з давен-давна було рідкісною оазою на нашій землі, більшість мешканців-мужчин, яка з роду в рід селяни, була обдарована небувалим хистом до торгівлі, і той хист переходив з покоління на покоління та зберігся до нових часів, бодай до Другої світової війни. Передаємо оце уривок з майже невідомої праці Івана Франка німецькою мовою, поміщену в перекладі в журналі "Жовтень" з 1972 р.*),

*) Праця І. Франка мала заголовок "Етнографічна експедиція на Бойківщину" і була опублікована в журналі "Zeitschrift fuer oesterreichische Volkskunde", річник XI, Відень 1905 р., зшиток ч. 1-2, стор. 17-32 і

яка є цікавим причинком до історії рідної торгівлі (на згадку заслуговує вона тим більше ,що І. Франко передав у ній теж рапорт до староства в 1841 р. тодішнього пароха Синевідська, який виявив себе в поглядах на торгівлю антиподом до о. Ю. Левинського з 1937 р.).

"Два села, які були кінцевим пунктом нашої експедиції — Синевідсько Вижнє і Нижнє, — пише І. Франко, — займаються з давніх-давен торгівлею імпортних товарів. Вони привозять угорські фрукти: сливки, горіхи, каштани і виноград; улаштовують свої будки (перекладено "ларки") в усіх більших галицьких містах або ходять з ними по хатах. В останніх десятиліттях XIX ст. вони поширили свою торгівлю також на Румунію, Південну Росію, Польщу і створили форму торговельної кооперації, яка достатньо не досліджена. Оскільки більше половини всього чоловічого населення тих сіл займається тією торгівлею протягом цілого року, то це мусило привести до характерних змін їх сімейного і господарського життя, але, на жаль, ці явища ще не вивчені. Малим причинком до цього могло б послужити кілька уривків з доповідної записки 1841 р., поданої до стрийського староства синевідським парохом Лукою Даневичем, в якій ця ділова людина й навіть талановитий поет зображає відносини своєї парохії" *).

Далі наводить Франко текст цього рапорту о. Данкевича до староства, але він дещо задовгий (до того закінчений Франком і т. д., тобто справді не закінчений), обмежуємось тільки до його змісту. Рапорт з'ясовує, ще мешканці обох Синевідськ від непам'ятних часів займались експортом продуктів з Угорщини, але спочатку збували їх у місцевих жидів. Щойно пізніше завозили горіхи, сливки і виноград до Львова й інших міст.

ч. 3-4, стор. 98-115. Експедицію зорганізувало Наук. Т-во ім. Шевченка спільно з Т-вом Австрійської Етнографії для досліду Бойківщини. Ця праця не ввійшла досі до жодного видання творів Франка, залишилася в рідкісному німецькому журналі і була перекладена щойно Катериною Матейко і В. Васьковим та поміщена в журналі "Жовтень", Львів 1972 р. в двох книжках: за серпень стор. 112-119 і вересень на стор. 137-143. Наш уривок зі стор. 142 і 143. — В.Н.

*) Про нього пише Енцикл. Ук-ва що він був популярний письменник, писав вірші й байки під псевдом "Лука з Ракова" здебільша у віденському "Вістнику" 1791-1866.

У 1831 р. лютувала жахлива холера, найсильніше у Синевідську, забравши зі світу багато старших господарів. Господарка разом з торгівлею знайшлася в руках молодих, недосвідчених людей анальфабетів. Безпорадні з жидівською конкуренцією та при змінених потребах відборців, вони взялися завзято до торгівлі, залишаючи польові роботи жінкам, мандрували цілими роками по чужині, піячили і звикли до легкого життя, а господарства вдома занепадали, та й господині забавлялися взимі зі знайомими і подругами.

І. Франко кінчає свою статтю так: "Наскільки ці спостереження Л. Данкевича правильні для 1841 р., треба ще встановити. А хто сьогодні побачить у відносно квітучому стані села Синевідсько Вижнє і Нижнє (пише це Франко у 1905 р.!) і зважить, що давно зникла жидівська конкуренція в торгівлі продуктами, що їх завозять бойки, що жидівські лихварі більше не наживаються на цій їх торгівлі, що торгівці-бойки відзначаються надзвичайною тверезістю, торговельною ретельністю і солідарністю, — той у погрозах озлобленого пароха не добачить нічого іншого, як тільки патякання вузьколобого моралісга, який абсолютно не розуміє **потреб економічного життя.** У всякому разі, його вислови кидають деяке світло на початкові етапи розвитку бойківського торговельного товариства, якого точніше дослідження було б завдання як для економіста, так і етнографа".

Синевідським бойкам, що займались торгівлею, присвятив д-р Ілля Витанович у своїй "Історії Українського Кооперативного Руху" пів сторінки, згадуючи, що "заки вирушити на ринки, збиралися члени "компанії" в церкві (У Синевідську, а також у Львові, в церкві св. Николая) і складали присягу на чесну дружбу, стриманість у спожитті трунків і сумлінність у торговельних справах", бо мали власну верховну організацію, — моральний авторитет свого спілчанства, на зразок давніх братств і корились його давнім звичаям — "законам" на випадок суперечки". Д-р Витанович подав за Олесницьким з "Економіста" (1904 р.) формулу присяги і вона стверджує слушність І. Франка в останньому абзаці його праці.

СТАВЛЕННЯ ПОЛЯКІВ ДО УКРАЇНСЬКИХ КУПЦІВ

Польське, а зокрема "кресово"-шовіністичне громадянство постійно під'юджуване польською пресою, обминало українських купців, загально відношення поляків до них було вороже. Були, щоправда, поляки, які іноді купували у крамницях українських, були навіть постійні клієнти таких крамниць, ба й творили тут і там більшість клієнтів, особливо, коли купці не зазначували своїми вивісками українства або вживали спеціяльно придуманих (сфінгованих) назв своїх фірм. Часто при цьому грала важливу ролю добра купецька слава і приступні ціни, ввічливе відношення до покупців, а то й недалека віддаль помешкань клієнтів від крамниці. Багато симпатиків серед поляків мали крамниці навіть з підкресленим українством, але це були такі, як Маслосоюз, що мав безконкуренційний молочний товар та мав успіх навіть у філіях на заході Польщі (Катовиці, Бєльск тощо). Траплялись теж поляки, що руководились релігією і радше йшли до українця, як до жида. Уся ця проблема існувала головно у Львові й у більших містах, подекуди по містечках і селах, де поляки були в меншості. Назагал у містечках і селах не треба було ні штучної назви фірм, ні приховано вживати української мови, але на вимогу адміністраційної влади треба було мати утраквістичні вивіски. Де-не-де навіть поляки-купці давали попри польську таку, або меншу українську вивіску. Жиди поступали подібно.

Власники кам'яниць — поляки відступали вільні крамниці у своїх домах українцеві, або відмовлялись винаймати їх, викручуючись різними причинами, не раз кажучи потайки, що бояться пімсти з боку своїх земляків. А що й жиди робили так само, знайти українцеві приміщення на крамницю було доволі важко. Тим то в деяких філіях СУКіП виринули думки ставити один будинок для кількох купців з різних бранж у вигідному місці, в менших містах, головно в середмісті. Це був справді добрий задум і якби не війна напевно був би в багатьох містах реалізований.

Протиукраїнську поставу поляків до українців (очевидно й до жидів, тільки більш відкрито) інспірувала преса, зокрема

шовіністична — ендецька. Ось "Ґосподарка народова" (ч. 7-8, 1937 р.) у статті "Піонери" порівнювала поляків з нами ось як: Ситуація польщини у півд.-східніх воєвідствах стає з кожним роком щораз то гірша. Треба признати, що польщина (в національному змислі) і тут відступає, а покинені станиці переймають українці. Їх енергія, підприємчивість, завзяття, витривалість, методичність, пляновість тощо, набирають поряд з польською пасивністю, резиґнацією, лінивством і т. і. особливо яскравих кольорів".

Нав'язуючи до цього "Діло" з 1 травня 1937 р. писало: "Ці компліменти в нашу сторону саме в часі, коли йде наступ польського елементу зі заходу, коли пляново розгортається торговельно-промислова кольонізація, коли в багатьох східньо-галицьких містечках появилися крамниці познанців-купців і ремісників" (про цю кольонізацію дещо більше далі). Автор добивається у "відчинені двері". Тільки повільний темп кольонізації страшить автора, коли він обсервує рівночасно органічний ріст українців і їх господарських надбань. Отож ми повинні старатись, щоб висока оцінка наших прикмет і осягів, наш гарт, тощо, відстрашили поляків, їхню тугу за піонерством.

Інші польські газети також страшили своїх читачів ("страхи на ляхи"), просто жахливою офензивою українців, зокрема в госпадарській ділянці. "Направду сміх бере, — читаємо в "Т. і Пр." ч. 77 з 1 грудня 1937 р. — коли читаємо польську пресу: навіть те, що кооперація винаймала пивницю для овочів у Львові в Ринку, представлене як щось надзвичайне і загрозливе. Доповіді зі страхітливими статистиками дають уже не тільки наші старі "приятелі", як проф. Ґрабський (найновіший його попис відбувся 19 листопада 1937 р. на зборах "З'єдноченя Полякуф Земії Червеньскей"), проф. Ромер (відомий з "наукових" виступів проти Маслосоюзу, а останньо "попис" у Варшаві в "Зажевю" перед двома тижнями), і інші, але й нові, в роді майора Домоня у Варшаві (його сенсаційні описи в "Ресурсі Обивательскей" нашого скромного культурного і господарського дорібку). А новозроджена "Порозумєвавча Рада" польських організацій Сх. Галичини говорить про спільні шляхи також у господарському житті, себто про підпорядкування нашого господарського життя сусідській опіці.

До "теренів національно загрожених" зачисляли поляки головно Східню Галичину й Волинь. Разом з іншими вживали теж господарських засобів, щоб збільшувати свій "стан посідання". Ось на загальних зборах "академіцкеґо кола Т-ва Школи Людовей" 20 березня 1938 р. висунено домагання, щоб організувати постійні курси, які підготовляли б селян фахово на піонерів торговлі, ремесла й промислу "на теренах народово заґрожоних". Також польське жіноцтво рішило зорганізувати спеціяльну протидію господарській праці українців, а польська кооперація шукала постійного контакту з польським самостійним купецтвом для збільшення "господарського потенціялу" поляків...

Поляки не тільки підготовляли синів польських багаточленних сільських родин у купецьких школах, фінансуючи їх науку та підготовляючи їх, зокрема на заході, практично на добрих купців, що згодом могли на сході в Галичині чи на Волині відкривати крамниці, але й розвинули колосальну акцію переселення фахових купців з Познанщини і з Поморя.

**
*

Акція переселення польських купців з Познанщини і Поморя на етнографічні українські області, до Східньої Галичини і на Волинь, погіршувала значно ситуацію не лише жидів, але й українців. Це була акція, започаткована польськими ендеками (національно-демократична партія), патологічними шовіністами з табору Дмовського, Ґломбінського, Ґрабського та їхніми вихованцями. Вона була пропаґована як "віджидівлення торгівлі і промислу", але звернена одночасно проти українців, проти їх кооперації і приватників. Цю пропаґанду підхопили теж органи преси інших польських угрупувань і все польське шовіністичне громадянство, прихильно зустрічаючи перших "колоністів", які стали появлятись в різних галицьких і волинських містечках та містах. Приватні, міські та державні банки відкривали їм довгороченцеві й низьковідсоткові кредити на кошти оснування та перші видатки їх крамниць чи інших підприємств. Навіть податкові уряди йшли на руку новітнім колоністам, бо до цього закликала їх польська преси, називаючи їх "сміливими конкістадорами", що спольщать господарське

життя Польщі. Цькуючи на жидівських та доволі часто українських купців і промисловців, поляки взяли на себе зворушливе піклування купецтвом майбутньої "народової" Польщі, забезпечуючи йому теж симпатії і підтримку членів чи симпатиків своїх партій.

Проти цієї колонізаторської роботи виступав познаняк д-р В. Млєчковський, але його заголюкали; — пробували заклювати білого крука серед чорного гайвороння.

Цікавий лист написав один познаняк, що поселився на Волині, відкривши там своє підприємство: "Ніколи в житті не повернуся у Великопольщу, — писав він до тамошньої нужди і недолі. Волинь — це найбагатша частина Польщі". До цього листа дав "Ілюстровани Курєр Цодзєнни", відомий ультра-шовіністичний краківський щоденник, такий короткий коментар: "Цей лист — доказ великих можливостей, які має експанзія польського купецтва із заходу на "східні креси"...

Цей єдиний лист "познаняка", захопленого переселенням на українські землі, виглядав на пропаґанду, але це була їхня справа. Коли відбувся з'їзд "Велькопольскєґо Звйонзку Хшесціянських Зжешень Купєцкіх" 23 травня 1936 р. у Познані в домі "Купєцтва Польскєґо" і там заторкнено справу "офензиви великопольського купецтва" та вирішено й ухвалено 10 резолюцій в користь переселенців, справа виглядала вже поважніше. І тоді "Т. і Пр." ч. 12 з 15 червня 1936 р. писала в передовиці "Зі Заходу на Схід" такий коментар до згаданого з'їзду та його резолюцій:

"Ну що ж? При відповідному зрості господарського патріотизму українського громадянства не страшний нам буде і численний наплив польських купців із заходу. Та проте ми ніяк не можемо розгадати суттєвости змислу цієї акції. Відомо ж бо, що на західньо-польські землі йде наступ жидівських купців. Відомо, що не тільки Шлеськ щораз більше притягає метких жидівських купців, але теж Поморя, особливо Гдиня, ба навіть сам Познань. Алярмує з цього приводу доволі часто польська преса, накликаючи до протиакції. До того — німецький елемент у торгівлі на західньо-польських землях теж є чинником, якого навряд чи можна легковажити. Невже ж у такому стані речей познанські купці вважають доцільним іти з місією на схід, з місією, яка має посмак національно-політичний? Це нам не зовсім ясне...".

Та вже 9 місяців опісля "Т. і Пр." мала алярмову статтю "Зорганізоване польське купецтво і земельна та промислова колонізація наших земель", яку передрукувала майже вся ук-

раїнська преса з "Ділом" на першому місці. "Конґреґація Купецка" у Львові підписала разом з іншими організаціями шовіністичну проти-українську відозву, видану з приводу парцеляції двірських ґрунтів. Ми писали в цій статті. — "Членами Конґреґації є деякі українці. Підпис організації є підписом усіх її членів. Чи можна їм там далі залишатись, маючи свій Союз? І далі:

"Слід зазначити — писала "Т. і Пр.", — що купецькі товариства наших сусідів-поляків проявляють уже від довшого часу діяльність, яка **суперечить нашим національним і господарським інтересам.** А саме — вони проголосили т. зв. торговельно-промислову колонізацію наших етнографічних земель, вставили це в свою програму і реалізують її послідовно. Недавно на дводенному з'їзді делеґатів Начальної Ради Об'єднань польського купецтва голова цієї Ради п. Брун поміж найбільш актуальні завдання зорганізованого польського купецтва вставив "колонізування деяких осередків" а головне "східніх кресів" відповідним купецьким елементом"...

Чи здаємо собі справу з того, до чого йде?

Зорганізоване польське купецтво не тільки не хоче залишити українцеві варстату праці в торговлі й ремеслі чи промислі, але не хоче теж щоб українець знайшов цей варстат праці на землі, на якій він від довгих століть працює!!

Ми не займаємось політичними справами. До цього є політична преса. Але це йдеться **про фізичне існування нашого народу,** про можливість заробітку для того, щоб жити! Уявіть собі: українець (далі два рядки сконфісковані) українцеві відбирають право засобитись землею, щоб на ній працювати, українцеві врешті утруднюють доступ до торговлі і промислу, колонізуючи чужим елементом наші міста та містечка і накликуючи до репресій (голосний виступ перед двома тижнями проф. Ґломбінського проти української кооперації).

Характеристичне, що свою господарсько-колонізаційну акцію на сході декорують польські купці зі заходу "цивілізаційною акцією". Мовляв, у нас "дикі поля"... Тим часом статистика Гол. Стат. Уряду виказує, що в містах на нашій етнографічній території є **саме найбільше перенаселення.** Приймаючи "заводово чинних" за 100, виказує вона для товарової торговлі ось-такі проценти;

воєвідство	варшавське	9%
"	келецке	9%
"	поморське	9%
"	білостоцьке	10%
"	любельське	12%
"	львівське	13%
"	станиславівське	14%
"	волинське	16%

Двотижневик "Господарка Народова" (з 1 березня ц. р.), звідкіля беремо ці інформації, пише дослівно: **"Чим більше на схід, чим менший розвій промислу — тим вищий відсоток населення посвячується торговлі".**

Повертаючи до справи **земельної парцеляції** яка була темою відозви, підписаної Конґреґацією, мусимо зазначити, що й серед поляків є такі, що признають помилковість **такої** парцеляції, яка збільшить тільки голод землі серед українського населення. Згадаємо тут консервативний щоденник "Час", який у статті "Наслідки рільної реформи у сх. Малопольщі" (гл. передова з 25 лютого ц. р.) вказував на недоцільність спроваджування чужого елементу тоді, коли існуючі сільські господарства не є самовистарчальні, бо це зворохобить українські селянські маси. А "Курєр Поранни" у статті "Чи рільна реформа творить життєздатні господарства" (гл. число з 17 лютня ц. р.), спиняючись при наших трьох, сх.-галицьких воєвідствах писав дослівно: Є це території найбільш у Польщі перенаселені. Проф. Оберлєндер стверджує, що стан земельного перенаселення Галичини можна порівняти тільки з найбільш перенаселеними околицями Японії і Китаю"...

Українська Парляментарна Репрезентація зужила чимало енергії, слів і чорнила (згадаємо тут цінну брошуру сен. Павликовського "За рідну землю") на те, щоб доказати, як дуже **кривдить** задумана колонізація двірських ґрунтів український нарід. Але крім "потішаючих" слів мін. Понятовського, творця парцеляційного проєкту під назвою рільної реформи, ніякого висліду акція наших послів не принесла...

До цієї кривди приложила свої руки також львівська Конґреґація Купецка, виявляючи тим способом своє яскраво протиукраїнське обличчя. Взагалі зорганізоване польське купецтво почало в протиукраїнській акції **чинно** анґажуватись. Це мусимо мати на увазі".

Серед голосів польської преси про "колонізаційний похід" купців з Познанщини і Поморя, в яких лунав весь час загальний тон, мовляв, "хай на схід чимбільш ідуть зразкові купці зі заходу, щоб польщити "східні креси", вибивається ще один, а саме варшавський двотижневик "Купєц Вєйскі". Газета писала під заголовком "Креси всходнє а потенґа Польскі" (15 червня 1938 р.): "На висунені стійки польщини йдуть лицарського духа піонери, щоб зміцнити твореннням польських крамниць по містах і селах збагачення держави, бо — і ту архилогіка — якщо домагаємось від чужих націй лояльности (тобто українців і білорусинів), мусимо створити умовини для їх існування". Словом, автор хотів погодити екстермінаційно-колонізаційну політику з любов'ю національних меншин, їх відданістю і... добробутом. "Думки зрізаної голови: замкнути їм доступ при помочі колоністів із заходу до земельних і торговельних варстатів, та рівночасно створити корисні умовини їх існування..." — писала "Т. і Пр." ч. 91 з 1938 р. Просто наруга!

Та навіть в 1939 році, коли над Польщею збирався воєнний буревій, акція проти українських купців не послабла. На січневому зібранні в Познані, на якому обговорювано "українську

небезпеку" у Східній Галичині, посол з Тернопільщини кликав братів-познаняків до помочі в поборюванні української небезпеки. Він казав (майже з плачем!): "Звертаюсь до вас з просьбою, щоб ви нам помогли. Приїжджайте до нас, висилайте нам щонайкращих (тенґіх) купців, ми їх піддержимо, допоможемо матеріяльно і морально. Знайте, що в нас, у "всходней Малопольсце", понад пів-мільйона жидів займається торгівлею, а що українська інтеліґенція має замкнений доступ до урядів, побоюємось, що коли жиди мусять покинути Польщу, то вони, українці, кинуться до торгівлі. Адже ми не можемо стерпіти, щоб "польскосць" потерпіла...".

Ще кілька уривків з польської преси. Польща почала була будувати Центральну Округу Промислову (ЦОП) біля Сандомєржа, яка мала забезпечити Польщу перед несподіванками війни та її загрозою для промислових осередків біля західніх кордонів, і не зважаючи на те що в ЦОП потрібно їй було яких 8 тисяч купців, газети не припинили пропаґанди про колонізацію українських "кресів". І тому головний орган польської молоді "Піонер родзімеґо пшемислу" закликав: "Вперед, молоді! До піонерської праці на село, до будови господарських підвалин на сході Польщі". "Рочнік Товажиства розвою зєм всходніх" з 1939 р. почесне місце віддав "східній офензиві", на наші землі. Щоденник "Польска Заходня" з Катовиць помістив був велику статтю ред. Нехая, який писав: "Асиміляція українців загальмована. Переселення їх за Збруч на Велику Україну — неактуальне. (Це пригадує Сталіна, що хотів переселити українців на Сибір, але їх було забагато. — В. Н.). Вони взялись за органічну працю і ведуть її з величезною енергією і послідовністю. У них дух посвяти. Росте промисл, торгівля і ремесло. Їх дорібок б'є вже в очі, вони бойкотують неукраїнські станиці. Нам треба динамізму до боротьби з тим" і т. д. "Тиґоднік Гандльови" помістив 3 березня 1939 р. за "Курєром Поранним" передову п. н. "Програма польської офензиви у Сх. Галичині" Клявдія Грабика (відомого вшехпольського писаки у Львові) і той писав: "Недавня господарська конференція південно-східніх земель виказала, що в 1938 р. постало 824 нових польських купецьких станиць (познаняків, поморських і місцевих), але вислід їх дії дуже марний, ріст тільки на 18%.

І Грабик пропонував акцію (очевидно — репресійну) проти українських Церков, шкіл, громадських і господарських організацій.

Польський легіоновий часопис "Воля і чин" в 2 числі з 1938 р. накинувся на українців з масою денунціяцій (навіть називаючи декого поіменно) та висуваючи м. ін. такі небилиці: "Українські ремісники дістають державні замовлення навіть з Варшави, а українські фабрички збувають весь свій товар у Познані".

Була ще інша справа: "Т. і Пр." дістала була "довірочний "комунікат" ч. 45, що його видав "Звйонзек земян" (тобто дідичів) східніх воєвідств Галичини у Львові, що спеціяльно розглядав безпосередні достави сільсько-господарських продуктів для війська. Це були вісті з терену Довудзтва Окренґу Корпусу VI і в них доказував, що найбільший відсоток у тих доставах, найбільше упривілейованими є українці. Комунікат писав дослівно: "Наведені цифри вказують на сумний стан речей... на торговельні успіхи українців. Вину за цей стан треба в деякій частині приписати "земянству", яке часто воліє користуватись послугами жидівських посередників, замість братись за безпосередні достави для війська. На нашу думку, цей стан в ім'я польщини на "кресах" треба виправити... Піднімаючись достав для війська, "земянство" виелімінує жидів з важливого відтинку торгівлі збіжжям й іншими продуктами, і тим причиниться до здобуття нової позиції для польської торгівлі... та ослабить українську торгівлю, бо військо більше охоче буде засоблювати збіжжям у дідичів, ніж в українців". Під комунікатом була печатка "Звйонзку земян" і підписи кн. А. Сапіги та директора К. Борк-Проки.

Подавши без скорочень зміст секретного комунікату, "Т. і Пр." в ч. з 1 лютого 1938 р. писала, між іншим, що це "штучна інєкція", одна з тих, якими ендецька преса намагається підштовхувати поляків до більшої господарської активности. Але треба признати, що навіть ендецька преса не здобулася досі на поширювання леґенд, ніби-то українці упривілейовані при будьяких державних доставах. Такими леґендами можна годувати хіба тільки читачів "довірочних" комунікатів. Бо коли

говорити про достави для державних і самоврядних установ, то відомо, що український промисловець, ремісник і купець були найбільше покривджені. Комунікат ми видрукували не тільки, щоб освідомити наш загал, що ще один законспірований чинник з польського боку ставив собі за мету ослабити українську торгівлю, але теж щоби пригадати нашій парляментарній репрезентації, що наших українських промисловців, купців і ремісників не допускають до державних достав.

Це тільки мінімальна частина доказів, якою ненавистю до українських купців, промисловців і ремісників горіло польське громадянство, включно зо своїм духовенством, організаціями та пресою.

В усій цій кампанії попадалися іноді голоси "білих круків", які радили миритись з українцями в господарській співпраці для спільної боротьби з жидівською небезпекою. І так на цю тему писала "Т. і Пр." у ч. 43 з 1 жовтня 1936 р.: "У найновішому числі журналу "Господарка Народова" поміщена стаття К. Бродніцкого про господарську співпрацю поляків і українців. Автор з захопленням реферує осяги української кооперації та представляє українців рухливішими від поляків, більше підприємчивими та краще суспільно наставленими. У висліді українці поступово, систематично і з добрими успіхами посуваються постійно вперед. Вони зуміли витиснути жидів-склепарів і по своєму знаціоналізували торгівлю. Сьогодні не вистачають їм уже села і містечка, а починають вони наступати на Львів. Львів переповнений емеритами, а ці не всилі двигнути й оживити міста. Роблять це українські купці. З українською господарською експанзією треба поважно рахуватися і — що більше — дати їй відповідний відплив у рямцях польської національної господарки, бо заломання господарського розвитку українців не було б корисним для Польщі. Концепція польської політичної рації передбачає запрягти українців до керату, в якому вже працюють поляки. Працюючи на спільному відтинку, маємо спільну відповідальність".

Коментар "Т. і Пр." був: "Не зважаючи на тон направду прихильний до українців, цей спільний керат нас не одушевляє. "Боїмось данайців, які нам несуть дари".

Концепція про співпрацю, підказана К. Бродніцким політичною державною рацією, пролунала саме в часі, коли провідник іншої концепції, голова "Польського Звйонзку" в Познані д-р В. Млєчковський в інтерв'ю для преси, чванився успіхами переселенчої акції, кажучи, між іншим: "Молоді купці, на зразок давніх **експлуататорів,** озброєні досвідом і сперті морально та фінансово на могутні купецькі фірми Великопольщі (до війни так називали Познанщину), йдуть до середніх і східніх воєвідств... Основують торговельні фірми, крамниці, товарові доми, ресторани і кавярні. Та це щойно початок".

***

Щоденник "Ґонєц Варшавскі", пишучи про наступ познанських купців на східню Галичину і Волинь вжив був визначення "Наязд купцуф на Малопольскен". Слово "наязд" вважають за непристойне (по-українськи "навала") і "Ґосподарка Народова" повчила згадану польську газету, що треба радше вживати окреслення "наплив" або "переселення".

На щастя чи нещастя, цей "наязд" скоро скінчився "наяздем" большевиків, а з "познанців" напевно багато скінчили свою кар'єру на далекому Сибірі. Тим часом у сусідній Чехо-Словаччині дозрівав розпад її державности. Згідно з т. зв. мюнхенським рішенням уряд мусів погодитись передати Німеччині Судети. 13 днів пізніше постала самостійна Словаччина, а Карпатська Україна видвигнула домагання автономії. У Празі стали змінятись міністри, а на Закарпаття посунули польські банди, створюючи заколот і анархію. Рівночасно піднято вимогу, мовляв, Польща мусить мати спільну границю з Угорщиною, а що на Закарпатті було таке ж українське населення, як у Галичині, то у Львові і в деяких інших містечках почались протиукраїнські бешкети студентів та вуличного шумовиння. Від тих політичних "розрахунків" потерпіли чимало наші різні громадські установи, українські крамниці і т. п.

Були це "дні спроби", — писала "Т. і П.", з якої ми вийшли оборонною рукою і чимало дечого навчились. Нагородою за знищення матеріяльних вартостей був ріст моральних вартостей, **господарського патріотизму** серед купців, промисловців і усього українського громадянства.

У Відозві до громадянства з датою 12 листопада 1938 р. провідників українських центральних установ, а між ними голова СУКіП дир. Я. Скопляк, було м. ін. сказано:

"Найкраще прислужимось нації, коли всі разом при своїх варстатах праці на місцях віддамо всі наші живі сили духа дальшій конструктивній праці на всіх ділянках організованого життя. Таким чином розбудовуємо органічні, одиноко тривкі цінності, доконче нам потрібні тепер і в майбутності".

"Наш господарський актив не прогавив ні хвилини, щоб повернутись до нормальної праці там, де вона була часово розхитана чужинецькими ударами. Зокрема чимало посвяти виказав купецький персонал, ці сірі "люди з-поза ляди", здебільша жіноцтво. Признання для нього читали ми навіть в окремих резолюціях, радіючи, що на сторожі матеріяльних дібр стоїть непохитно персонал із підприємцем чи проводом господарських установ", — писали ми згодом в "Т. і Пр.".

Очевидно, що цей невеличкий фраґмент віддзеркалював цілий тон Відозви наших "батьків народу", які мусіли притаїти свою погорду і бажання пімсти. Це був час, коли ми були безборонні, а ворог був безпощадний і на все готовий. Але події котились швидко: Карпатська Україна проголосила самостійність і стала негайно жертвою ненажерливих ворогів, польських партизан з галицького боку і мадярської солдатески з другого, які й остаточно доконали її. Та згодом навалою покотились події за подіями.

Одначе поляки були самопевні, зацитькували себе хвальбою, що "об'єднані, сильні і готові" (мабуть скріпившись "союзництвом" з Гітлером при скандальному поділі Чехії, коли їх військо окупувало чеське Заользє) і далі не щадили своїх нападів на національні меншини, зокрема українців.

Ось ще одна картина, яку вони заінсценізували 12 січня 1939 р., 9 місяців перед розвалом своєї держави. На той день скликав "Секретаріят Порозуміння Суспільних (сполечних) Організацій" у Тернополі засідання Господарської Ради. Запрошені були й деякі міністри з Варшави, всякі достойники та делеґати об'єднаних організацій, яким різні референти цитували факти, і цифри в оптимістичному тоні, починаючи від пар-

целяції. Але ми зупинимось тільки на купецтві і промислі, про які говорив директор Комунальної Каси Ощадности Ґрещук (мабуть що з українського роду). Він доказував, якого великого розмаху і яких успіхів у праці добився був Секретаріят Порозуміння: в останньому 1937/38 році вибудовано 13 торговельних домів коштом 2,333 тисяч зл., відкрито 3 купецькі школи, відчинено 749 нових крамниць, 272 ремісничих варстатів, 53 промислових заведень і 12 повітових гуртівень. Все те тільки в одному тернопільському воєвідстві. У 1938 р. створено окремий "кресовий фонд" для підтримки новоотворених господарських станиць, і на цей фонд продовж місяців зібрали понад 200 тисяч зл. У найближчому майбутньому заплянювано будову оліярні, кільканадцятьох торговельних і промислових млинів, збіжевих шпихлірів у 22 місцевостях і оснування кількох нових купецьких шкіл, а теж рішили збільшити значно "фундуш кресови" для позичок новим господарським станицям з одно-, найбільш двома відсотками річно. Як сказано, Секретаріят Порозуміння взявся за основування нових польських станиць на нашому Поділлі і за опіку над уже існуючими.

Підсумки стану на цьому полі, — цитуємо далі Ґрещука, — на день 31 жовтня 1938 р. виглядали у відсотковій кількості так: **Купецьких підприємств** — 18% польських, 24% українських і 58% жидівських — **ремісничі:** 30% польських, 28% жидівських і 42% українських, при чому відсоток польських купецьких і ремісничих підприємств зростав дуже швидко коштам українців і жидів. Проблему недостачі приміщень для польських купецьких підприємств пляновано розв'язати так, що Секретаріят мав збудувати в усіх більших міських осередках тернопільського воєвідства окремі доми, і на ту ціль вже видано 2.300 тисяч зл. Поступ великий і міста швидко поширюють польський стан посідання у таких важливих ділянках, як купецтво, ремесло і промисл.

Доповідь Ґрещука з'ясувала "Т. і Пр." у статті "Нерівний старт" (ч. 105 з 1 лютого 1939 р.) і додала до неї двічі більший коментар, підкресливши величезні грошеві капітали, якими цей Секретаріят Порозуміння розпоряджав. Він давав польським купцям і ремісникам на 1 — 2% позички, будував приміщення,

мав за собою всі польські організації і заснував нові однорічні торговельні школи, щоб здібніші хлопці йшли в торгівлю в основному вже підготовлені. Від жидів, які покинули торгівлю в тернопільському воєвідстві, відібрали поляки 4%, а ми тільки 1%".

"Т. і Пр." закінчила свою статтю зазивом не відставати на старті і виявити напругу сил, єдности і праці.

До останніх проявів ненависти, а то й хуліганства у відношенні до українців і жидів серед поважної більшости польського громадянства треба зарахувати донощицтво й поширювання бойкотових гасел. Не тільки ендеки й інші гурра-патріоти, але й т. зв. "батяри" шукали собі зачіпки, щоб чинити бешкети і авантюри. І це діялося не тільки у Львові, але й в інших, більших та навіть менших містах. Вибивання шиб і зривання та нівечення українських вивісок стали вже частішим явищем. Наприклад, — вночі з 17 на 18 квітня 1939 р. у Самборі злочинці зірвали вивіски з усіх українських крамниць, поламали їх і понищили. Вислано делеґацію до старости і той обіцяв справу розглянути. Деякі вивіски віднайдено, але написи були знищені або порубані. Нікого винного не знайдено і не покарано. ("Т. і Пр." ч. 111.)

Українські часописи присвятили тим справам чимало уваги. У своєму "Економічному огляді" "Діло" вказувало на ріст національної амбіції і господарського патріотизму серед українців під впливом виступів польської вулиці.

Черговою із зачіпок була справа позички на протилетунську оборону. "Національна політика", орган УНДО, в числі з 28-го травня 1939 р. справедливо докоряв "Дзєннік-ові Польському" за його напади на українців у зв'язку з Позичкою Протилітунської Оборони. "Важко повірити" — писав часопис — "щоб ці великі політики не знали про постанову Української парляментарної репрезентації в справі позички, чи не знали про те, що ціла кооперація організовано зложили свою лепту на ту ціль. Зробило це також українське купецтво. Але цього тим панам замало. Вони хочуть при тій нагоді спекти собі печеню дешевим способом і чужим коштом показатись великими патріотами і нацькувати проти українців польську прилюдну опінію".

Варта при цьому згадати, що протижидівська преса накинулась на жидів, що вони замало на цю позичку дали, мовляв, у них "паршива охота спекулювати кров'ю польських вояків", уся преса навіть пропонувала наложити контрибуцію на жидів бодай 10 мільярдів зл. і проголосити безоглядний бойкот...

Ніхто не підраховував жертв тих чи інших провокацій серед українців, спричинених різними типами польської вулиці. І ніхто не обраховував матеріяльних шкод з тієї ж причини.

ВІДНОШЕННЯ ЖИДІВ ДО РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ТОРГІВЛІ

Жиди ставились вороже до економічної еманципації купців- українців, обороняючи свою торгівлю, якою оволоділи від століть на наших землях. Поява в торгівлі щораз то густішої мережі українських кооператив по селах відбирала їм щоденний хліб і змушувала частину з них переноситись до міста. Потім, у новіших часах, значно збільшили їх втечу з сіл крамниці українських приватників. Це переселення жидів до міст і містечок, де вони повідкривали крамниці зі споживчими товарами, не тільки збільшило кількість місцевих жидівських купців тієї самої бранжі, але й натрапило на дошкульну конкуренцію нових українських купців, яка більшала з року на рік та загрожувала всім жидам катастрофою. Правда, помагали їм фінансові засоби, якими розпоряджали, підмога багатіших, часто й американських жидів, здебільша власність домів, особливо з торговельними приміщеннями в середмістях та, звичайно, вроджений торговельний хист. Шляхетська нехіть до торговлі поляків і байдужість українців до неї, а врешті те, що кожна з обох цих націй мала "свого жида", який не раз ставав йому в пригоді, теж чимало спричинювалось до торговельних успіхів жидів продовж століть.

Але часи змінились. Поляки висунули гасло "Не купуй у жида!" і польські студенти ходили групами вулицями міста вигукуючи це гасло та роздавали летючки; а бувало, що й барикадували входи до жидівських крамниць... Добре було, якщо

обходилося без наруг і насильств, а то й такі бували. І цікава та помітна була при тому типово жидівська психіка — тримати з сильнішим! Вони дарували їм усе, толерували антисемітські витівки, мовчали, направляли шкоди з евентуальних наскоків чи демонстрацій власним коштом, часом відкликувались до державної влади і бралися далі за торгівлю.

Зате проти нових українських купців виступали, не давали їм місця під крамниці у своїх домах, бували прикрі, коли наші купці купували в них товар і навіть висловлювались принизливо, мовляв, "хлоп повинен сидіти на ріллі, а не пхатись до торгівлі". А коли, наприклад, стали появлятись щораз то нові прилавки-страґани, власниками яких були українці, жидівський щоденник польською мовою у Львові "Хвіля", п'ятнував "страґанярські фантасмаґорії", що ними "несовісні аґітатори заохочують селян кидати ріллю, до якої вони зроду привикли, та йти до міста, в торгівлю".

Кепкування з наших купців бували гостріші. Ось трапилось, що купець-українець "спотикнувся" на фінансових труднощах і порадив собі, — підробивши на векслеві підписи двох ручителів. Все виявилося і він станув перед судом. Звичайно, ми мусіли це різко нап'ятнувати. Але "Хвіля", подаючи звіт зі судової розправи, скористала з нагоди, щоб "насолити" купцям-українцям, та повчити їх, мовляв, "легше господарити на ріллі, як визнаватися в таємних лябіринтах купецької калькуляції; навіть зацитувала слова оборонця-адвоката, мовляв, "обвинувачений є жертвою погубних і оманних гасел, що їх поширюють для відомих цілей та заколочують нормальне життя села". "Торгівля і Промисл", коментуючи цю прикру подію, писала: "Адвокат насвітлив українські господарські гасла так, щоб вийшло, що не темнота, легкодушність, несвідомість і т. і. його клієнта винна, а винна нібито акція розбудови української торгівлі і змагання наше оміщанити частину селянства, яке не вміщається в перенаселеному селі. Очевидно, боронив не тільки справи свого клієнта, але теж справи своїх земляків та одновірців. І газета зазначила, що ми весь час боремося за фаховість наших купців, але на жаль находяться такі, що є нефахові і національно несвідомі, та користуючись чужими адвокатами, дискредитують разом з ними всім нам дорогі гасла і сво-

єю поведінкою підкопують добру славу української торгівлі" (Т. і П. ч. 4 1939 р). Додамо, що "Хвіля", якої одновірці куди частіше ставали перед польським судом за різні крутійства і "махінації", забувала, що саме вони "фахово добре були підкуті до торгівлі".

Українська преса, навпаки, завжди ставилась до жидів поважно, нап'ятновувала навіжені антижидівські вигадки і гасла, випади та насильства, нищення дорібку жидів, вибивання їм вікон тощо; взагалі виступала проти некультурної поведінки поляків в їх расовій нетерпимості. Цій темі були присвячені довгі статті. Та з'ясовування нашої і їхньої ситуації не переконувало жидів.

Автім нерідко бувало, що й поляки під'юджували жидів проти українців. Читали ми, наприклад, про подію з 1932 р., коли одного учня стрийської гімназії арештувала поліція на залізничому двірці, найшовши в нього кілька векслів місцевих жидів. З цього зробила польська преса несамовитий крик про "компромітуючий доказ зв'язку з УВО *) і домагалася розв'язати гімназію в Стрию, як "вивротову пляцуфку" (революційний пост) та дальших арештів (до речі директором гімназії був поляк). І справді заарештовано було 5-ох гімназистів і двох парубків, а тим часом польська преса, особливо завзятий протижидівський "Курєр Львовскі", вмовляли в жидів, що це був типовий антисемітський випад українців з УВО й між іншим викликали гостру суперечку української з жидівською пресою на теми господарської конкуренції. Очевидно стрийські поляки роздули цю суперечку широко, показуючи одночасно на Філію СУК, яка, мовляв, має суто антижидівську настанову. Жиди, очевидно, повірили і довший час між ними та українцями були напруження. Поляки затирали руки з радости, що вдалось їм нацькувати "жида на русіна", бо в тому часі давнє їх гасло "пусьціць русіна на русіна" було вже неактуально; після Визвольних Змагань москвофільство мало чим та й мало де проявлялося.

Спричинниками всіх провокацій були в основному "ендеки", що раді були в ложці води втопити національні меншини, а щодо жидів — домагались їхньої еміґрації з Польщі. Мало

*) Української Військової Організації.

того, сам віцепрезидент Квятковскі на вічу в Катовицях 24-го квітня 1938 р. підкреслив у своїй промові значення приватної ініціятиви в промислі й у торговлі та висловив думку, що елементи непольські мусять з Польщі еміґрувати. Під ними розумів він "жидів", які здебільша були зайшли на Шлеськ після його прилучення до Польщі. Про німців Квятковскі не думав, бо це було дуже небезпечне з уваги на можливість близької війни. Українців теж не мав на думці, бо ж їх у Польщі було таки багато.

Найуспішніше працювали в протижидівській акції ендеки зі "Стронніцтва Народовеґо", зорганізувавши при ньому "Видзял Ґосподарчи". В Радомишчині, за останніх 3 роки до війни, прибуло нових 2,500 "християнських" (читай: польських) станиць. Мінськ Мазовецький був зовсім віджидівлений. В інших місцевостях бували зчаста погроми жидівських крамниць. Після погрому в Березі, що тривав 20 годин, всі жидівські крамниці в усій Польщі були 24-го травня 1937 р. на знак протесту від 2-ої до 4-ої години зачинені. На конференції жидівських купців у Варшаві 18-го квітня 1937 р. голова протибойкотового фонду Абрам Ґейнер пропонував: якщо 35,000 зложить по 200 зл. — це дасть 7 мільйонів. Тоді інших 7 мільйонів дадуть американські жиди. На його думку бойкотові акції в Зах. Польщі ставали грізніші. На сході вони, — казав Ґейнер, — нешкідливі, бо ті, що там беруться до торгівлі (думав, очевидно, про українців) — нефахові... І всі ці та подібні речі діялись уже з початком 1937 р., коли навала познаняків ще не була велика. І от цікаво, замість жити мирно з українським населенням та йти на руку українським купцям, жиди виявляли до них ненависть, не меншу як поляки. В Козовій один жид винайняв українцеві приміщення на крамницю. За те одновірці викинули його з божниці та збойкотували. Українську Ґуртівню в Перемишлі завзявся знищити Натан Тавбе, якого досі підтримували деякі наші установи то вважали приятелем частини наших приватників.

Часті ворожі виступи жидів проти українців та, подекуди заразлива й нелюдська настанова поляків до жидів, що виявлялася навіть кривавими погромами, вплинула була й на деякі українські кола і вони й собі спробували непродумано "повчи-

ти жидів розуму". В 1936 р, появився навіть часопис "Фронтом" і автори в роді Рой-Роєнка (очевидно — псевдонім). Це спричинило різкий виступ у Т. і П. (ч. 49 з жовтня 1936 р.) у редакційній статті. "Не тільки в корінній Польщі, але також у нас, множаться факти яскравих протижидівських виступів по селах і містечках", писав часопис. "У деяких місцевостях прибрали вони навіть жалюгідні, а то й трагічні форми нищення дорібку чи й людського життя. Прояви расової нетерпимости в некультурній формі, зі зловживанням фізичної переваги, не є ніяким об'явом свідомости чи патріотизму. Українській нації приносять вони тільки шкоду. Тому відмежувались від них різко наші політичні чинники, наше духовенство і наша кооперація устами своїх найвизначніших представників. Пригадуємо заяви, зложені жидівським журналістам нашими парляментаристами, як пос. В. Мудрим і сен. Луцьким, Преосв. І, Бучком та "осторогу" в "Господарсько-Кооперативному часописі".

"Також самостійне українське купецтво і промисел п'ятнує погромницьку акцію невідповідальних чинників, що насильними засобами пробують насаджувати в масах політичний і господарський патріотизм. Наше купецтво і наш промисел — хоч як дошкульно відчуває безпардонну, а часто брудну, нечесну конкуренцію жидів, хоч як потребує господарського патріотизму широких українських мас, їх вірности кличеві "свій до свого по своє,— не вважає, щоб буком, вибиванням шиб чи "червоним когутом" (підпалом) можна було осягнути вищий рівень господарської зрілости нації і спекатися жидівського конкурента", стверджувала Т. і П., "підкреслюючи впливи з-поза гітлерівського кордону і місцевого польського антисемітизму, але в дозріванні соціяльної будови українського народу, в добуванні екзистенції для наших громадян, ми очевидно не можемо не рахуватись з тим, що "стан посідання" жидів мусить корчитись. Життя має свої вимоги. Велика і плянова евакуація жидів, яку проповідує Світова Сіоністична Організація, зокрема її основник і президент В. Жаботинський, мусить стосуватися також земель, що їх замешкує, як споконвічний автохтон, український нарід".

Стаття була вже написана, коли ми дістали 2-ге число "Фронтом", в якій ми прочитали м. ін.: "Ми занадто культурний нарід, щоб хапатись за хуліганські методи". Свою мету, крім боротьби з комунізмом, газета з'ясовувала у пропаганді "організованого наступу на всі жидівські господарські позиції в промислі і торговлі".

У справі жидів забрав голос у статті "Протижидівські пікети і познанці" в Т. і П. ч. 79 з 1938 р. посол д-р Ст. Баран. Він написав: "Наші взаємини з жидами в ділянці торговлі, промислу і ремесла регулюються виключно потребами нашої нації без того, щоб іти проти них аж на шлях терору і погромів".

Були серед тієї суматохи і поважні та тверезі голоси. Таким був, наприклад, голос газети "Курєр Поранни" з Варшави, який чітко відмітив, що жидам мусить бути тісно, бо "суспільна структура жидівської маси сперта на суспільній структурі Польщі з перед кількадесяти літ. Утримувалась вона в часі неволі, бо цілий край був у застою. Але так, як час усунув зі села жида-орендаря, що сидів у кожному селі в коршмі, як усунув пахтяря, збіжевого купця, так само кожна збудована шоса і кожне тягарове авто усуває кінну фірманку, а дрібного крамаря — кооператива чи дрібний купець. Фабрика робить непотрібним халупника, організація збуту і подачі — десятки дрібних посередників, а польський ремісник, страганяр, крамар — творить конкуренцію для жидівського страганяра і ремісника".

"Т. і П." до того додала: "Годі вже подумати, щоб торговля чи ремесло залишались далі монополем жидів. Слова "Курєра Поранн-ого" "без терору і погромів" вказують жидам, що часи змінились та роблять зайвим уживання фізичної сили. Це ж бо робить їх жертвами і тоді слушно піднімають вони крик у цілому світі".

Солідарна постава українських діячів, духовенства і преси з осудом виступів проти жидівських купців в українському середовищі, зразу була успішною й більш не повторилася. Зате протижидівська акція поляків постійно виявлялася демонстраціями, бойкотовими летючками, а то й погромами, — і завжди при підтримці деякої польської преси.

Найбільше дошкульна була в поведінці жидів до нових українських купців відмова винаймати їм приміщення у своїх домах. Але купці давали собі з тим раду. Винаймали мешкання у наших міщан і переробляли їх на крамниці, творили спільні крамниці (очевидно не тієї самої бранжі), чи бралися будувати великі будинки з кількома крамницями спільним коштом, звичайно в середмісті або в торговельній дільниці міста.

ПОЛЬСЬКИЙ УРЯД І АДМІНІСТРАЦІЯ ТА УКРАЇНСЬКЕ КУПЕЦТВО І ПРОМИСЕЛ

Польський окупант західньоукраїнських земель принципово поставився ворожо до української кооперації, тим більш тоді, коли вона виросла в економічну силу, з якою вже поважно мусіли рахуватись і адміністрація і польське громадянство, жиди та інші, які відчували її конкуренцію. І цей окупант став одночас ворогом українських самостійних купців і промисловців.

Польська адміністрація заборонила з самого початку діяльність СУКіП поза трьома східньогалицькими воєвідствами. 1928-го р. виєднано дозвіл міністерства в Варшаві на поширення діяльности на цілу Польщу, як це й було у проєкті першого статуту. Але згодом цей дозвіл був відкликаний. В 1934 р. ухвалено в Польщі новий Кооперативний закон, в якому виключено діяльність РСУК з північнозахідніх земель, обмежуючи його організаційний обсяг до кордонів трьох галицьких воєвідств. Таким чином відпало від організаційного нагляду РСУК більше як 300 кооператив з північнозахідніх земель і більш як 100 з Лемківщини та Засяння.

Два роки пізніше, в 47-му числі Т. і П. з 1 вересня 1936 р. була видрукована така заява СУКіП: "Після довшого часу звернуло Львівське Воєвідство статут Українських Купців і Промисловців (Ч.В. 25/196/36, Виділ Суспільно-Політичний) домагаючись деяких формальних змін у ньому, а "що найважніше — зміни 2-го параграфу статуту. В цьому параграфі не може стояти, що діяльність СУКіП допустима на просторі цілої

Польщі, а те, що вона обмежена до трьох східньогалицьких воєвідств".

Іншими словами українські купці і промисловці, які діяли на відрізаних від СУКіП територіях, повинні були належати до польських купецьких організацій. Очевидно повинні, але не мусіли, як мусіли кооперативи. Якщо купці не належатимуть, тоді вони напевно відчують це.

Це була одна з найболючіших репресій уряду. Приблизно рахуючи, відпало від нашого національного Союзу півтори тисячі зареєстрованих або майбутніх членів-купців, відданих на поталу, а то й на репресії поляків.

Зі законів виданих польською владою, некорисний був для українських підприємств закон з 2 липня 1937 р. (Дн. Зак. ч. 59 з 6 липня 1937 р.) про запевнення праці й забезпечення учасникам боїв за незалежність польської держави. Цей закон велів підприємцям приймати на кожних 33-ох працівників бодай одну особу з воєнно-заслужених, а також невідзначених. Таку особу мав призначувати відповідний уряд Посередництва праці; — було заборонено добирати собі кандидата самовільно. Зірвати контракт праці з таким прицівником можна було тільки з важливих причин; нпр., якщо він став нездібний до праці, підприємець був зобов'язаний дати працю членові його родини. А якщо підприємець діяв всупереч цьому законові, загрожений був арештом до 6-ох тижнів або грошевою карою до 2,000 зл.

Правда, кандидатів до такої служби можна було знайти і серед б. вояків наддніпрянської армії, що брала участь і спричинилася до відомого "цуда над Вислою", але згідно з законом, кандидатів добирати самовільно було заборонено, отже й був страх, що такого не признають. Але на той час не було це таке страшне для українців: покищо таких великих підприємств у них, бодай серед самостійних купців і промисловців, було обмаль.

Починаючи з 1936 р., в колах польського уряду готувались пляни зосередження всього господарського життя і всіх господарських підприємств в одному центрі. Одним з творців того пляну був міністер Е. Квятковський. Він перший висунув

ідею Головної Господарської Ради, у склад якої мали ввійти господарські і суспільні елементи та спільно дбати про доцільність усякої, як приватної так і державної, акції. Восени 1936 р. пішли чутки, що уряд працює над створенням Палат Праці, які разом з Промислово-Торговельними, Ремісничими і Хліборобськими Палатами, входитимуть до пляновапої Головної Господарської Ради. Це вже був зразок тоталітарної концепції плянування, яка зосереджувала всеціло господарську диспозицію в корпораціях, чи пак практично в міністерствах відповідних господарських ресортів і залежна була від бюрократії неприхильної до будьякої роботи національних меншин. Маючи це на увазі, Т. і П. ч. 48 (з 15-го вересня 1936 р.) виступила з передовицею "Господарська дійсність і майбутність", та зайняла до згаданого пляну крайнє вороже становище. Але справа і без цього застрягла була покищо в проєктах і, на щастя, до війни 1939 р. не здійснилася.

1938 р. позначився двома акціями польської адміністрації в господарській ділянці, від яких можна було й нам українцям очікувати з деякою надією, (якби ці акції були здійснені), своєрідних позитивів.

По перше, вироблено проєкт закону про "уділові спілки". Маючи змінну кількість членів і змінливий капітал, ці спілки були подібні до кооператив, при чому не підлягали кооперативній дисципліні. Писала про те Т. і П., як тільки появився нарис проєкту нового закону, добачувала в ньому позитивні вартості теж і для нашого торговельного і промислового життя.

Друга справа була дещо зближена до концепції міністра (пізніше прем'єра) Е. Квяткоского, але мала регіональний характер. Була вона пов'язана з трьома воєвідствами східньої Галичини і заплянував її, як регіональний господарський центр, воєвода А. Білик у Львові. Після інавґурації 12 лютого 1938 р., появилася була в "Ділі" моя велика передовиця п. з. "Господарська Рада й українці", в якій м. ін. я писав:*)

"Думка львівського воєводи про потребу створити регіональний господарський центр на нашому терені зустріла беззастережну прихильність господарських кол і виразника польської та жидівської опінії, яким є преса в польській мові. Нема також причин для нашої неприхильности.

*) Щоденник "Діло" ч. 36 з 19. II. 1938.

Навпаки. Хоч поняття регіоналізм має в нас поганий звук унаслідок специфічного підходу до нього поляків, то проте ми є за здоровим регіоналізмом, що його утотожнюємо зі самоврядуванням, з децентралізацією в розв'язці культурних і господарських питань та в сповнюванні культурних і господарських потреб на місці тим елементом, що вріс у ці наші землі, вичуває та розуміє їх потреби.

Треба мати свого роду відвагу, щоб творити сьогодні інституцію з характером хоч би невинно відосереднім. Процес централізації, що проявлявся яскраво від ранніх років нової Польщі й у висліді позбавив нас низки краєвих установ, зв'язаних тісно з нашим тереном, перетворюючи їх у філії варшавських централь, — цей процес сьогодні продовжується, при чому особливо яскраво підкреслюють компетентні чинники аргументи в роді небезпеки війни та військової оборонности. І саме в теперішньому часі, коли Варшава дозріває до одинокого диспонуючого центра, в часі, коли є намагання втягнути в інтервенційну політику уряду також установи господарського самоврядування і вільні промислові об'єднання, в цьому часі появляється думка про потребу створити господарський орган, який розумів би і через те вмів би успішно опікуватись економікою з південносхідніх воєвідств, розгортаючи і підтримуючи в першу чергу таку загрожену сьогодні громадську самодіяльність.

Було б легкодушним оптимізмом і політичною наївністю добачувати в факті створення Господарської Ради якийсь перелім у поглядах міродайних чинників чи їх експонентів у напрямі потреби дати нашим землям самоврядувальні права хочби тільки в господарському житті. Хоч такий перелім був би проявом наскрізь здоровим і життевим, хоч би він був логічним продовженням будівлі на фундаментах думки, що її кинув і здійснив у формі Господарської Ради воєвода Білик, то проте ніщо не зраджує аж такого, ба навіть будь-якого перелому. Той, хто мав нагоду побувати на святочній інавґурації Господарської Ради і вислухати всіх рефератів та промов, міг вичути в деяких місцях те, що місцеві референти і репрезентанти центральної влади не все добре розумілись. Коли була мова про питомености трьох південносхідніх воєвідств (на жаль, не формульовані так ясно, як треба), тоді друга сторона не находила кращого визначення ролі цього краю, зокрема Львова, як шляху до господарської експансії на схід (щось як на відкритті Східніх Торгів); коли була мова про необхідність кредитової помочі, тоді достойники з Варшави говорили про інтереси цілости: коли з одного боку була мова про потребу інвестицій, тоді друга сторона гасила всі надії, вказуючи на потреби інших дільниць і регуляцію головної водної артерії Висли; коли говорено про створення корисних рамців для розвитку громадської самодіяльности, тоді гості з центру... мовчали.

Вже в нашому звідомленні підкреслили ми деякі також з нашого становища позитивні моменти у виступах місцевих референтів. Особливо замітний був під цим оглядом реферат предсідника Хліборобської Палати у Львові, Папари, з його влучними аналогіями сучасности і передвоєнного минулого, з його вимогами підтримувати активність низів і вільних організацій та з іншими глибокими спостереженнями справжнього знавця цього терену. Та і референти здебільша не були чи може не могли бути зовсім об'єктивні, чи пак послідовні у своїх висновках. Згадаймо хочби те місце з реферату д-ра Шарського, коли він підкреслював, що терен Львівської Промислово-Торговельної Палати має пересічну найбільшу з цілої Польщі густоту населення. Логіка просто накидала, щоб у цьому місці порушити проблему колонізації цих земель імпортованим зі заходу елементом. Та годі! Референти всі були поляки. На господарську питоменність південносхідніх воєвідств ніхто з них не хотів дивитись крізь призму питоменностей національного їх складу. А

українців, членів Господарської Ради, в часі отворення цієї Ради зведено до ролі пасивних слухачів".

А далі писали ми: "Не хочемо бути заздалегідь песимістами і підсувати думку, що Господарська Рада стане ще одним інструментом інтервенційної політики уряду в економіці наших земель, або бездушним твором для неплідних балачок. Хочемо вірити в добрі інтенції Білика, а громадський назагал характер згаданої установи і добір членів здебільша з кругів безпосередньо зацікавлених у практичних вислідах її праці позволяє все таки рахувати на те, що Рада виявлятиме амбіцію надхнути господарське життя тутешнього терену динамізмом, виявлятиме амбіцію заопікуватися творчою ініціятивою одиниць і корисною акцією вільних об'єднань. Через те вважаємо працю українців на терені нової Ради потрібною. І коли сьогодні підносимо голос у цій справі, не пересуджуючи дальшого її ходу, — то тому, бо хочемо вірити, що внесе вона дещо здорового елементу в нездорові відносини, які панують тепер на наших землях і втримують настрої громадян у постійному підгорячковому стані, допускаючи до "вирішування" господарських справ навіть вуличне шумовиння.

Маючи позитивні можливості в діяльності Господарської Ради на увазі, доводиться зазначити, що склад її, точніше — чисельність представників українських господарських інтересів далеко не та, яка повинна бути там, де наше населення представляє більшість. Не ставимо це в вину ініціяторів чи провідників. Можливо, що сталось це радше з вини інформаторів. Та це не зміняє стану речі, який представляється так, що українських заступників має тільки група "Рільництво" (5), "Кооперація" (3) і "Повіти" (1), а не мають їх ніякі інші групи, як ось "Промисел і Торговля", "Ремесло", "Банки і каси", "Міста", "Різні" і "Живці". Коли взяти до уваги, що кооперацію в'яжуть поляки все зі селом ,то ясно, що вся наша економіка зведена до потреб села, і всі вищі суспільно-господарські функції, як банковість, торгівля, промисел та інше, ба навіть ремесло — є ніби нам чужі, непотрібні. А чейже воно так не є, бо наш стан посідання в ремеслі, в торгівлі чи банковості і навіть наша піонерська акція в промислі поширюють сьогодні наше зацікавлення далеко поза межі села та його економіки, примушують нас не тільки придивлятись життю міста в ролі сільського відвідувача, але й домагатись права на те, щоб це міське життя спільно формувати, бути його співтворцями, прочищуючи разом з іншими шлях до його правильного розвитку.

Найважніше з завдань Господарської Ради, що їх зазначували референти на інавґурації, це упромисловлення нашого краю і створення для населення заробітків не рільничих, а промислових. Зайво було б підкреслювати яке це важне для нас, щоб у промислі створити для величезної надвишки українського сільського населення нові джерела заробітків, нову базу екзистенції. Ми мусимо врости в теперішню фабричну цивілізацію, врости в міський ґрунт, зацікавитись ним не менше як селом, бо інакше здійснюване виключно сусідськими руками упромисловлення стане для нас національним лихом, принесе нам те, що досі при нашій господарській пасивности приносило в нечисленних промислових центрах: винародовлення і зубожіння. Дивно воно, що ми самі помагаємо не раз до того, щоб нас зводили до виключної ролі навіть хоч би якого поступового "гречкосія", щоб замикали перед нами брами міст. Суто-міські справи, цей пребагатий комплекс питань навіть у діяльності нашої Парляментарної Репрезентації грає доволі незамітну ролю, дарма, що назагал наша урбанізація (фізична, маєткова і паралельно з тим духова) зробила за останні роки і безупинно дальше робить помітні поступи.

Це треба мати на увазі тоді, коли беремось до праці з нашими сусідами на терені Господарської Ради. Ця Рада — згідно зі словами воєводи Білика — "має влегшити виконання завдань, які вимагають спільного, згідного співділання всіх господарських чинників". Отож і всі українські господарські чинники у відповідному числі повинні найти можливість співділати та співтворити те, що має вивести (хочемо вірити!) наш край з господарського маразму.

При кінці наших зауважень можемо вже сьогодні сказати, що намічене поширення й поглиблення господарської праці на нашому терені може принести користь тоді, коли та праця буде проходити під кутом виключно економічних інтересів, коли буде збережений інтерес української економіки та її дотеперішні надбання й уможливлений дальший нормальний розвиток. Якщо ж ця акція пішла б — не дай Боже! — під кутом політичної і господарської нівеляції, тоді замість позитивних, матимемо негативні висліди, що заважить очевидно на житті обох народів на довгі часи".

В березні 1933 р. запрошено до Господарської Ради деяких сенаторів і послів українців (разом 13 осіб) та кількох кооперативних діячів, також голову СУКіП Я. Скопляка. До Президіяльного Комітету вибрано Мирона Луцького, брата сенатора. Та це все було ще невистарчальне.

У Звіті з діяльности Господарської Ради вдаряло те, що найбільш енергії вжила вона в Інвестиційній Комісії, яка випрацювала схему каналу з Балтицького до Чорного моря через Вислу, Сян, Дністер, доторкаючись Львова. Воєвода Білик старався переконати варшавський уряд та соймових послів у необхідності його будови.

Ще одна вістка була в Т. і П. ч. 4 з 1939 р. про Господарську Раду Східньої Галичини: що вона ухвалила резолюцію, домагаючись для нафтового промислу в Бориславщині полегш і для нових верчень великої підтримки.

Пригадую собі розмову з одним з членів Господарської Ради, з якої залишилось в пам'яті, що вона взялась за великі проєкти, залишаючи решту "на пізніше". Мінімальне число українців у Раді було не вистарчальне. "Пізніше" стало безпредметове з уваги на воєнні настрої і саму війну.

Варта нам тут згадати теж про ще явно ворожі акти польського уряду проти українського населення восени 1930 р., в яких потерпіли також крамарі і кооперативи. Мова про горезвісну й ганебну "пацифікацію", до якої з наказу марш. Пілсудського і мін. внутр. справ Складковского вжито, крім поліції, військо, які казали себе селянам харчувати (ніби щойно загарбали наш край!) масово і часто до крови побивали

невинних селян, не щадячи жінок і дітей, нищили приватне і громадське майно. Все це мало придавити настрої й застрашити людей перед виборами. Багато було арештів, навіть кількох парляментарних послів-українців попали до в'язниці. Але вістки про "пацифікацію" розійшлись широко по світі, появились у пресі, обговорювані були на ганьбу польській владі, також у Лізі Націй у Женеві *).

До нових погромів українців і їх дорібку по містах і містечках дійшло в 1938 р., коли польська адміністрація висунула вуличне шумовиння і до нього долучилося студентство, яке вже мало вправу в антижидівських погромах. Доказом того, що польській адміністрації була потрібна бандитська розправа з українцями (це були гарячі часи Карпатської України), було й те, що поліція приглядалася байдуже, коли поляки облягали українські інституції і редакції газет та, коли грабили крамниці купців і кооператив, розбиваючи ломами залізні двері, вибивали шиби й демолюючи устаткування розкрадали товар.

Треба підкреслити, що польська адміністрація майже з правила дошукувалась "неточностей" в українських купців. То не подобались поліцаям вивіски, то крамарі ніби ошукували при вазі, не пильнували гігієни у крамниці, товар не був свіжий і т. п. І сипались доноси до влади. Якщо купець був відважний і хитрий, то викуповувався звичайно хабарем, але інший, повівшися при тому незручно, попадав інколи в халепу, діставав обвинувачення за намір підкупити урядову особу, і був кара-

*) Визначна польська письменниця Марія Домбровська, авторка численних повістей, оповідань, драм, критичних есеїв, написала у грудні 1931 р. велику статтю "На важкій дорозі", в якій тяжко обвинувачує польський уряд за творені ним страхіття, як тортури і знущання слідчих, зловживання карних експедицій в "Малопольщі", Брестє й інші засоби, які тривожать сумління. В одному місці вона, як вийняток між польськими інтелектуалами, суворо осуджує відому пацифікацію українців і пише: "Вартість і внутрішня краса людської душі проявляється в поведінці з переможеним противником, що находиться в нашій владі. Поведінка як у відношенні до в'язнів у Берестю, так битих і морально упокорених нечувано обдуманим способом українців під час і до пацифікації у східній "Малопольщі", — яка жде на своє "оскаржую"! Така поведінка не приносить пошани нашій "ойчизнє" і залишає невигоєну рану в кожного, кому ті історії стали відомі..."

Цю статтю передрукував 6-го січня 1974 р. лондонський тижневик "Вядомосьці", який продовжує колишні варшавські "Вядомосьці Літерацке".

Слово "Обвинувачую" (ж'акюз) ужив славетний письменник Франції Е. Золя, обороняючи підозрілого шпига німецького Драйфуса.

ний подвійно. Староства, магістрати, податкові уряди накладали кари, які часто після інтервенцій наших фахових дорадників, показувалися неоправдані, а то й незаконні.

Нових Філій СУКіП староства не затверджували(до кінця не було затверджених 7 філій), петиції в тих справах ішли у глибокі шуфляди або — коли філії вже існували — роблено їм перепони у праці. Напередодні війни не одну Філію зачинено, серед них як першу — в Тернополі.

З'ЇЗД ГОЛІВ ФІЛІЙ У 15-ТУ РІЧНИЦЮ ДІЯЛЬНОСТИ СУКіП

З уваги на рішення не відбувати, покищо, в часі світової політичної кризи й воєнних настроїв публічного святкування, провід СУКіП скликав до Львова на 25-го жовтня 1938 р. З'їзд усіх голів філій. Це був перший такий з'їзд і його завданням було спрямовувати життя купецької організації на шляхи, що виказали б значно яскравіше, як досі, що купецтво — один із перших та основних чинників у творенні всенаціональних надбань. Журба за долю українського купецтва, яке переживало тоді нелегкі часи, домінувала в розмовах делеґатів, ще заки почалися наради в домівці львівського Союзу Українських Купців.

Двадцять п'ять провідників-делеґатів з'їхалося з провінції, яка третина не прибула, дехто виправдався. Всі приїжджі були однодушно згідні, що в даний момент найважливіші солідарність і громадянська постава українського купецького світу до всіх проблем, що саме назрівали. Труднощі, які наше купецтво зустрічало, занотовані у протоколах з'їздів і анкет, а з новими треба собі давати раду; тепер це вже було легше, бо й організованих купців більше.

Ці думки й були змістом промови голови СУК, дир. Я. Скопляка, який привітав з'їзд з питомим йому оптимізмом і вірою, що труднощі є на те, щоб їх поборювати і вони їх поборють посильною та об'єднаною працею. Основою нарад визначила Централя 2 реферати.

Перший — це організаційний реферат, що його виголосив мґр. С. Кальба. Цей реферат треба було вважати програмовим. Референт заторкнув у ньому всі ті справи, від наладнання яких залежатиме успіх широко закроєної акції.

Після зміни працівників у самій Централі, звідкіля вийшла спонука до переведення в найближчих місяцях плянової реорганізації праць Союзу, 1-ий з'їзд голів є започаткуванням нового етапу організаційної праці, нових її методів тощо. З'їзд апробував мобілізацію всіх засобів, які намітила Централя, а які референт поставив до диспозиції органам Союзу на місцях:

"Для сповнення цілей Т-ва, передбачених статутом і для використання в тому напрямі всіх можливих засобів;

для підсилення праці на терені Філій Т-ва;

для наладнання постійних зв'язків усіх гуртків і всіх членів з Централею Т-ва;

для усистематизування організаційної праці Т-ва на цілому терені діяння;

для піднесення матеріяльної і моральної сили українського зорганізованого купецтва, а з тим і суспільного престижу нашого купецького стану". ("Організаційна інструкція").

Крім цих основних напрямних організаційної праці, приявні дізналися, що з уваги на змінені вимоги життя і потребу покращати діяльність Союзу, окрема комісія підготовляє на найближчі загальні збори зміну статуту. Покищо плян праці поділено на періоди і перший тримісячний період охоплює: 1) переведення кампанії під гаслом: "За точність і обов'язковість членів!", 2) наладнання і усправнення внутрішнього діловодства місцевих гуртків. Як основну вимогу і гарантію дисципліни у переведенні прийнятих З'їздом і намічених Централею плянів — доручено управам місцевих філій негайно прийняти до співпраці на місцях організаторів СУК там, де їх ще досі немає, без уваги на матеріяльні труднощі.

Другий реферат виголосив дир. "Промислового Банку" (ПБ), інж. А. Міляніч.

Обговорюючи питання "як треба господарити нашим купцям під теперішню хвилину", прелегент представив загальну господарську ситуацію і проаналізував причини господарсько-

го заломання, яке заважило над життям нашого купецтва у часі напруження і дезорієнтації, спричиненої останніми міжнародніми подіями. І коли, до деякої міри, треба вважати теперішню ситуацію за не зовсім ще вияснену, він радив усьому купецтву зревідувати свій погляд на дотеперішню господарку, щоби, спираючись на "легкій і короткій ще розмірно лекції" останніх тижнів, перейти з кредитової на готівкову господарку. Цей перехід, який в іншому часі міг би принести кожному купцеві катастрофальні наслідки, сьогодні, з уваги на специфічні обставини і настрої, що панують як у продуцента, так і в купця і в консумента, дозволяють без найменшого риску перевести цю "операцію". Започаткуванням успішного переходу до нової системи господарення вважає інж. А. Міляпич передусім стягнення старих боргів.

Дискусія, яка згодом відбулася була сповнена діловою критикою і признанням для праць Головної Управи СУК. Дискутанти вийшли поза рамці своїх льокальних клопотів і, — обговорюючи справу необхідности заанґажували повітових організаторів СУК — бачили у вимогах Централі тверду необхідність, яку треба розуміти як диктат громадянської совісти купецького загалу, що розуміє своє положення і здає собі вповні справу зо своєї ролі.

На тему заанґажування повітових організаторів СУК і їх праці в терені висловлювалися дискутанти з повним зрозумінням ваги цієї справи, а всі майже були згідні в тому, що кожний організатор зможе сам на себе заробити, коли виконуватиме совісно доручення Централі і Управи місцевого гуртка.

Виринула теж справа бранжевих з'їздів для взаємного зближення купців одної бранжі, узгіднення калькуляцій і спільного підшукання дешевих джерел товару.

Були теж побажання купецтва до Пром-Банку. Суть цих побажань відносились до справи розділу кредитів між наше зорганізоване купецтво і помочі для купецтва, щоб вирватися з-під залежности чужо-національного гуртівника. Згадати треба теж виступ секретаря Д. Конюха, який перший у дискусії заторкнув цілий ряд актуальних справ.

Останній в дискусії забрав голос ред. В. Несторович. Збираючи думки, що їх висловили дискутанти, він підкреслив вагу

праці організаторів філій по містах і селах, вагу, що її назагал признали всі дискутанти та, опісля, торкнувся книговодства, що його думає тепер СУК популяризувати; він з признанням підтримав концепцію частинно пересунути бранжеві курси в терені та довше спинився на взаєминах купців з газетою.

Як чергові проєкти плянової акції представив мґр. С. Кальба у своєму другому докладі, на закінчення нарад, а це: справу уніфікації торговельного книговодства, видавництва торговельної фахової бібліотеки і щомісячника, відповідно зредаґованих рефератів на тему правних порад, зв'язаних з актуальними для кожного купця правними проблемами. Після вияснень деяких справ, піднесених в дискусії, з переконливим словом, щоб не заслонятися "щитом лицарства бідноти", коли йде про розв'язку основного питання: "Як має жити, не веґетувати, але рости купецький стан" — голова дир. Скопляк закрив З'їзд.

Ця кінцева його промова була повна бадьорости й віри в дальший успіх організаційної акції.

ЯРМАРКИ І ВИСТАВКИ

Хто писав про сучасні вистави чи "торги", нав'язував їх здебільша до колишніх львівських "Святоюрських ярмарків", які почалися були в XVI столітті і згодом дійшли до такого значення, що такий визначний середньовічний письменник-полеміст XVI ст., як І. Вишенський, згадав ці небуденні ярмарки в одному із своїх творів. Пишучи про них, проф. В. Щурат у Т. і П. згадав теж, що до оживлення цих ярмарків спричинилось перенесення до катедри св. Юра чудотворної ікони Богородиці з Теребовлі і зв'язані з тим відпусти, підтримувані духовною працею святоюрських оо. Василіян. Затверджені опісля королем Яном Собєським привілеї на відбування тих ярмарків, були водночас доказом необхідної їх потреби і напевно такі ж були привілеї австрійського цісаря Йосифа II-го з 1789 р.

Бували ті ярмарки двічі в році, у травні й у жовтні, і хоч мали чисто торговельне значення, давали теж нагоду для зустрічі людей з цілого краю, бо в тих часах наші люди були зор-

ганізовані тільки в церковних братствах. Вся незабудована площа перед катедрою була в тих місяцях покрита шатрами, будами й возами, між якими юрбились маси людей. На ярмарку можна було дістати все, що продукував галицький промисел, отже відпустові пам'ятки, сукна й полотна, глиняний, кам'яний і фаянсовий посуд, килими, взуття, кожухи, білизну, дерев'яні й інші домашні вироби тощо; з харчів — свинину і ковбаси та славетні львівські медівники-юрашки. Відома картина львівського маляра Лянда з половини XIX століття змальовувала величню катедру з будинками та перед ними ярмарок у його повному вигляді. Репродукцію цієї картини помістила була на пів сторінки Т. і П. поруч статті д-ра В. Щурата у своєму сотому числі. Такі репродукції можна було бачити і в польській пресі.

Згодом, коли Львів був пов'язаний залізницею з західніми провінціями Австрії, почали з'їжджатись на "святоюрські ярмарки" чужі продуценти і купці з Відня і Праги, навіть з Берліна. Їхня конкуренція підкопала екзистенцію краєвих купців і самі ярмарки пішли в "забуття".

Ярмарки відбувались з давен-давна в різних містах української землі. Був ярмарок, наприклад, у Тернополі, встановлений привілеєм короля Августа II в 1724 р. і тривав від св. Анни 26-го липня повних два тижні. Коли побудовано залізницю, цей ярмарок набрав справді імпозантного характеру і був атракцією не тільки для самого Поділля *). Але всі вони були вже меншого розміру і значення та не могли рівнятись зі "святоюрськими". Останні добули славу, що сягала далеко на захід і південь Европи та мали зв'язки зі сходом. У 100-му числі Т. і П. був теж надрукований огляд А. Курдидика, що мав цікаві дані про "Ярмарки в Галичині й на Волині 180 років тому" на основі знайдених у одній бібліотеці трьох календарів друкованих старою польською мовою, авторства М .Станислава Дунчевського. Наголовок цих календарів був ""Календаж Польскі і Рускі на Рок Паньскі 1753...", потім ще на роки 1767 і 1770 і в усіх були списки кількадесяти міст і містечок, у яких відбувалися ярмарки, теж у сх. Галичині й Волині.

*) М. Сосновський: Українське господарське життя в Тернополі, ст. 88/9, "Шляхами Золотого Поділля", Філядельфія, 1960, 1 том.

Але нам слід перейти до часів між двома Світовими війнами.

"Комісія Розбудови Українського Промислу" (КРУП) в Українському Технічному Т-ві влаштувала була в днях від 28-го березня до 12-го квітня 1937 р. "Показ промислових можливостей" у залях колишнього ресторану і каварні в "Народній Гостинниці". Це був оригінальний задум: показати сировини і продукти, що їх перепродувала рідна торгівля або вживав рідний промисел при своєму виробництві, а яких ми самі досі не фабрикували. І треба сказати, що "Показ" був з того погляду ревеляційний. Відвідувачів було 2,000 осіб, з того 708 у групах (120 — товариства і 580 — шкільної молоді. Вони уважно розглядали експонати і читали великі транспаренти "Дайте працю безробітним, поможете їм і собі", "Власний варстат праці — це певний прожиток" тощо. На "Показі" була розставлена маса експонатів з металевої, хемічної, електротехнічної, скляної, паперової, ґалянтерійної, мануфактурної, шкіряної, деревної, будівельної та інших бранж.

У рамках "Показу" був улаштований Комітетом конкурс афіш і реклямових валізок. На стінах заль розвішені були мистецькі афіші, які майже всі приготовила фірма "Комерція", а в одній кімнаті були розставлені валізи вже існуючих станиць, — разом 48 штук. Журі відзначило грамотами афіші "Суспільного Промислу" за "Луну", "ЕКО" за батерії і "Міку" за гірчицю та за валізки, "Керос" за свічки.

Накладом Українського Технічного Т-ва вийшла була водночас книжка "Розбудовуймо промисел", — (Можливості Розвитку Рідного Промислу), Львів 1937, сторін 80, автори В. Рижевський, інж. Я. Весоловський, інж. А. Міляних, інж. Р. Білинський, інж. А Сербин. Книжка подавала виробничі можливості 230-ох товарів, їх роди і вигляди їх збуту на українському ринку.

Студенти-торговельники влаштували в березні 1936 р. "Показ українських промислових виробів". На жаль не маємо матеріялу з березня того ж року. Є тільки більша полемічна нотатка з автором статті "Студентського Вісника", тоді студентом, а сьогодні відомим публіцистом, Р. Ільницьким, що живе в Нью-Йорку, і наші поправки до другої статті того ж журна-

ла, пера В. Ґута, який нарікав, мовляв, усі "економісти" відмовляли студентів братись за цю виставку. Вони не тільки взялися, але й імпреза була вдатна. Поправка Ґутові була тільки така, що сам голова приватників, тобто СУКіП, активно поміг студентам, також редакція Т. і П. зичливо поставилась до них.

Мабуть першою Виставкою Рідного Промислу була імпреза в підгірському містечку Сколе від 15 до 24 листопада 1935 р. Відкривали її від головного Виділу СУКіП секретар Д. Конюх і від РСУК у Львові ред. Софронів-Левицький. Виставкою зайнялися спільно Філії СУКіП і Центросоюз. Після Служби Божої з присвятою Виставці, священики посвятили її і тоді численні глядачі пильно оглядали експонати. Кожного вечора були доповіді.

В містечку Любачеві заходом Філії СУКіП і Кооперативи в Олешичах, відкрито 7-го квітня 1937 р. "Показ виробів рідного промислу" в будинку "Просвіти". Зорганізований він був дбайливо й розголошено його в містечку та в дооколишніх селах, а тому й багато було глядачів.

Філія СУКіП у Тернополі мала іншу імпрезу — Дитячий Ярмарок. Перша частина ярмарку — концерт, була дбайливо підготована й у програмі її був жіночий хор, гра на цитрах, сольоспів, реферат М. Бігуна та особливо цінна вистава "Захоронки" і деклямація дітей про тернопільських купців. Основою другої частини була вистава станків різних фірм і бранж. Їх було 12, окремо були ще 13 реклям з мистецько написаними інформаціями. Вирізнювались красою станки мануфактурників і "Подільського Базару" з ґалянтерією. Замітне, що в виставці поруч самостійних купців брали участь кооперативні станиці. Крім купецтва вклали у виставку багато праці члени Т-ва "Сокіл" і за це купецтво заснувало мандрівну чашу для "Сокола", яка в найближчих змаганнях "Сокола" зі Збаражем дісталася Тернополеві. Ярмарок був вдалий.

Філія СУК у Підгайцях улаштувала між 6-им і 13-им червня 1937 р. "Показ виробів рідного промислу" і в останньому його дні "Дитячий Ярмарок". До імпрези приєднались, запрошені Філією СУКіП, господарські і культурно-освітні установи.

Були відповідні доповіді й вечори з промисловими фільмами. Показ був уповні вдалий.

"Українська Захоронка" у Львові при співпраці Групи Промисловців улаштувала в жовтні 1937 і 1938 рр. "Дитячі Ярмарки", подумані як виховні імпрези. Кімнати "Народного Дому" заповнились рідними виробами, продукції українських промисловців. "Купцями", що продавали товари, були самі діти і це, якраз була мета імпрези заздалегідь призвичаїти їх до торгівлі.

У Жидачеві в залі "Народного Дому" відбулася в жовтні 1938 р. "Виставка українського промислу". У ній взяли участь майже всі наші продуценти.

"Пропаґандивний ярмарок — Коломийське купецтво будиться" — під такими наголовками був у Т. і П. допис Л. Білика, організатора Філії СУКіП у Коломиї. У тому, одному з кращих міст нашої провінції, давно вже не було такої пропаґанди. Заля "Народного Дому" була прибрана реклямовими оголошеннями, сцена заложена рідними виробами у формі мініятурних кіосків і виглядала наче виставове вікно. Під час "Ярмарку" діяла фантова льотерія і власна радіостанція передавала репортажі з виставових фірм, полонячи серця українських глядачів.

Реєстр вистав української торговлі й промислу на цьому ніяк не вичерпується; ми згадали лиш кілька. Їх було багато більше і про деякі читач знайде ще інформації в уступі "Філії СУКіП". Автім у цій ділянці нам теж бракує матеріялу. Влаштовували такі виставки й покази або самі філії, або, частіше, спільно з місцевою кооперацією. Всі вони виконували своє завдання, тобто приманювали чимало глядачів як з міст, так і з сіл. Що краще була влаштована виставка то й більшу робила рекляму для виробів рідного промислу і це мали наші продуценти на увазі.

Деякий розголос здобували наші вироби на т. зв. "Східніх Торгах" у Львові та на "Волинських Торгах" у Рівному. У вересні 1938 р. автора цих рядків запрошено, як редактора Т. і П., на відкриття XVIII-их "Східніх Торгів" — тієї "ревії" господарства "Східньої Малопольщі". Назагал Торги виглядали доволі добре, проте, не віддзеркалювали господарського життя в ці-

лому і мали радше фраґментарний характер; вони більше подобались глядачам своєю декоративністю і не викликали великого зацікавлення купців чи господарських кол. Українських фірм на "Торгах" не було видно. Тільки в павільйоні домашнього промислу, де були станки різних ділянок того ж промислу, було представництво "Сільського Господаря", яке манило чимало людей і мало значні обороти, а група гуцулів у мальовничих одягах виставляла свої вироби, включно з ліжниками.

Продовженням славетних колись контрактів у Дубні були в новіших часах т. зв. "Волинські Торги" в Рівному. Я попав туди принагідно також у 1938 р.*). Рівне зробило на мене враження рухливого міста, наших купців було в ньому не так уже мало. Торги мали завдання пропаґувати збут продуктів фабрик, гут і копалень західньої Польщі і водночас показати реґіональне багатство Волині. Основним тоном рівенських "Торгів" була випадковість і скромність. Замітніші були дерев'яні вироби Крем'янецького Ліцею, дещо було в павільйоні народного мистецтва. На жаль, експлоатовані неукраїнською фірмою, були вироби домашнього промислу місцевих хутрянників кожум'як (кожушки тощо) і халупничий промисел волинських селян, (ткацтво, ганчарство, гарбарство і т. п.). Дещо виставили наші дубенські ремісники, а з Галичини були тільки три фірми: львівський "Елеґант" (паста), папірці "Калина" з Тернополя і вперше фабрика роверів "Пласт", якими захоплювались сільські хлопці й дівчата. Шкода, що галичани так слабо виступили, адже в них були свої фабрики, своє ремесло і свої видавництва.

*) Пишучи, що до Рівного я попав випадково, хочу вияснити, як це сталось. Отож я дістав доручення заступити щоденник Діло", одинокий з української преси запрошений на осінні маневри. Те доручення дав мені гол. ред. Мудрий і, хоч я не мав великої охоти бути свідком цієї вправи польсько-большевицької війни, я таки дав намовитись, тим більше, що на Волині я ще не був. Як відомо, поза т. зв. сокальський кордон українцям було важко і небезпечно дістатись ("поліційний надзір"). Дістав я опаску з великим друком "преса" з печаткою "Міністерство Войскових Справ Жечи Посполітей Польскей" і рушив до Дубна, де була головна квартира преси. Примістився в готелі і зараз пішов оглядати місто. В першу чергу пішов я до української книгарні. Тут за мною ввійшов поліцай, але придивившись до моєї опаски, покрутився коло мене і щез. Після маневрів (про них тут не пишу), не бажаючи бути свідком паради, що плянована була останнього дня, пішов я до голови квартири і сказав йому, що я є економіст редактор і мушу бути в Рівному на "Таргах". І це мені вдалося.

ПАРТІЙНІ ТА ІДЕОЛОГІЧНІ РІЗНИЦІ

В організації СУКіП не проявлялися ні партійні, ні світоглядові різниці, хоч серед купців і промисловців напевно існували прихильники такої чи іншої партії. У нашій кооперації виявились вони вже на початку, бо москвофіли зорганізувалися окремо і мали свій "ревізійний союз". На території трьох галицьких воєвідств у 1937 р, було в "Ревізійному Союзі Українських Кооператив" (РСУК) 66.3% кооператив, у "Русскому Союзі" (москвофільському) — 4.3%, у польському — 26.9% і в жидівському — 2.5% *). Як бачимо, москвофільська кооперація була слабка й добре сталося, що пішла своєю окремою дорогою.

Але дещо гірше відчувала наша кооперація тенденції з боку радикалів. В кооперації змагались два крила: 1) різнопартійне, з національних демократів, націоналістів і католиків та 2) радикальне, що мало обсаджені своїми людьми околиці, виявляло себе не раз опозиційно, інколи з натяками, на наш погляд неповажними, на відокремлення. Кожен, хто слідкував за політикою кооперативного проводу, міг спостерігати його поступливість перед радикалами та їх домаганнями і надто льояльне недобачування їхніх витівок. Те, що містив іноді ідеологічний журнал РСУК, "Кооперативна Республіка", якого редактор був одним з радикальних лідерів, або те, що появлялося на сторінках політичного радикального "Громадського Голосу", не завжди відповідало льояльності союзника й пристойній критиці.

Відомий тепер у США політик і публіцист, а в ті роки кращий службовець Пром-Банку і частий його речник Я. Гайвас, писав у своїй статті "Ріжниці поглядів та наше купецтво" в Т. і П. ч. 87 в одному розділі так: "З радістю треба ствердити, що українське купецтво у своїй масі стоїть осторонь безплідних політично-тактичних спорів. Заходи нечисленних осіб звивати на організаційному терені деяких округ свої гнізда розбиваються об здоровий погляд наших купців; нашим завданням є зміцнити й унезалежнити наше господарське життя, а в ніякому випадку ставати союзником у розгривці тих чи других

*) Д-р І. Витанович: Історія українського кооперативного руху.

партій. І доки купецтво пам'ятатиме про цю ціль, доти зростаючі симпатії громадянства до нього зростатимуть дальше і то ще міцніше..."

Я. Гайвас вважає різниці думок за природнє явище, яке свідчить про життя та про шукання нових доріг. Це відоме всім з дискусій під час сходин, з анкет і загальних зборів. Траплялося, правда, що незгода в поглядах була витвором особистих ворожнеч. Гайвас їздив часто в терен і мав нагоду ствердити, що "опозиціонери" — це здебільша не люди, які шукають праці, але шукачі можливости "переїхатись по немилих особах". Він бачив, що всюди жадібно шукали людей, які хотіли б працювати. "Окричане в нас світоглядово-політичне розбиття зовсім не є перешкодою у співпраці людей з різними наставленнями" — писав він. — "На терені праці знаходять спільну мову навіть засадничі противники".

Як бачимо, СУКіП, як фахово-національна збірнота, був завжди одноцілий.

А кооперація? У Великодньому числі "Господарсько-Кооперативного Часопису" (ГКЧ) (18-19) з 1937 р. два найчільніші провідники української кооперації заторкнули небезпеку партійности, що все яскравіше появлялася в лавах кооператорів. Ця небезпека була таки поважна. Відомо було, що радикали спричинили на терені кооперативних організацій в деяких місцевостях партійні конфлікти. Це прояви — писала Т. і П., що мусять сумом огорнути не тільки кооператорів, але кожного господарника. Бо і без цього фатальні наслідки має розбиття українського господарського активу на два табори (кооперацію і самостійних підприємців). Сен. Ю. Павликовський писав тоді: "Геть з нашого середовища крамолу амбітників і ненависників, що топчуть вкорінені в нас добрі обичаї, етику і мораль", а сен. О. Луцький заявляв, що "провід кооперації не допустив і не допускатиме, щоб наша кооперація стала знаряддям клясової чи обрядової боротьби в українському суспільстві". Один і другий розвинули згодом ці думки ширше. І навіть в "Кооперативній Республіці" (КР) заторкнено справу партійної ворожнечі. Спроби одної політично-ідеологічної групи перехопити кооперативні установи, слушно були представлені в "Кооперативній Республиці" як спроби внести хаос

у кооперацію. А проте, пів року пізніше "Громадський Голос" (ГГ) (з 18 вересня 1937 р.) помістив статтю про "невідповідний поділ праці" в РСУК у Львові. "В Централі — писав "ГГ" — є принаймні два рази більше службовців ніж це потрібно для продуктивної праці. Є це мертва, безужиточна бюрократія, тоді, коли в терені брак ревізорів". А КР в числі з квітня 1938 р. виступила була різко проти високих відсотків у нашій кредитовій кооперації, викликаючи відгомін в інших газетах.

Ми навели цих кілька зразків, щоб наші твердження про ускладнення в кооперації не виглядали читачам голословні.

Та крім радикалів були в кооперації ще й про-комуністичні співробітники, може навіть і комуністи. Одним із них був теж автор двох згаданих вже брошур-памфлетів А. Гаврилко.

ПЛЯНИ НА БЛИЗЬКЕ МАЙБУТНЄ

Як купці і промисловці, що не розпоряджали більшими грішми і ввесь час мали труднощі з винаймом відповідної домівки на крамницю чи робітню, бо не могли здобутись на власний дім, так і СУКіП мав свої "мешканеві" труднощі і впродовж 14 років мусів шість разів переходити постійно з одного приміщення в друге. Врешті прийшов час, що Рада Союзу вирішила звернутись до своїх членів із закликом жертвувати, що хто може, на цю важливу ціль. У цьому заклику м. і. було сказано:

"В нашій організації праці відчуваємо брак твердого ґрунту, де зосереджувалось би все українське купецько-промислове життя. Не маємо у Львові дому українського купця і промисловця, де можна б примістити ввесь організаційний апарат, де члени СУК, місцеві і з краю, могли б себе взаємно пізнати... Тому "Рада Союзу Українських Купців" (РСУК) постановила започаткувати акцію збирання фондів на будову "Дому Українського Купця і Промисловця" у Львові (ДУКіП).

В ДУКіП мають мати приміщення бюра Союзу і його Секцій, редакція і адміністрація Т. і П., бюра ПБ, більша заля на збори, з'їзди і культурні та товариські імпрези, як також бурса для практикуючої і студіюючої молоді.

Ми свідомі труднощів, які доведеться побороти, щоб довести це велике і трівке діло до успішного кінця. Але віра в наші сили дозволяє нам надіятись, що незабаром стане у Львові ДУКіП. Перед нами 1938 р., у якому святкуватимемо 15-ті роковини Союзу. Хай ці близькі роковини додадуть нам запалу до здійснення задуманого діла".

Другий заклик у цій справі надрукувала Рада Союзу 15-го листопада 1937 р., пригадуючи, що слід спішитись з викупленням цеголок та подаючи деякі подробиці. Але на закликах, на жаль, цей плян і закінчився...

**
*

Плян зберігання документів з життя купців і промисловців та самого СУКіП, як зав'язку Музею-Архіву української торгівлі і промислу, висунув автор цієї книжки в статті "Документи життя" в ювілейному 100-му числі Т. і П., що вказувала, як мало збереглось пам'ятників і документів нашої бувальщини та, що причиною цього були не тільки об'єктивні умовини, але й також наша недбайливість. Стаття з вдоволенням стверджувала, що сьогодні вже маємо столичні і регіональні музеї-архіви, які зберігають усякі речі, і вони будуть мати цінність для істориків. Далі було дослівно:

"Українська торгівля і промисел залишають теж на шляху розвитку численні і щораз то нові пам'ятки та документи. Торгівля і промисел є життєвими функціями двох живих, творчих і підприємчивих станів, що мають свої особисті і збірні радості та смутки, мають приятелів і ворогів, виказують фахові осяги і фахові невдачі і теж організаційні, тішаться популярністю і страждають від зависти та інших різних лих, а ворожі "аргументи" мають не завжди моральний чи краще неморальний характер, але матеріяльний.

"Недавно я шукав знімка купця Василя Товарницького, що його "відкрив" нам д-р Кость Левицький 8-го грудня 1937 р. на ювілейній академії "Української Бесіди" у Львові, як заслуженого діяча і громадянина та патріота (гл. Т. і П. ч. 78). За вказівками д-ра К. Левицького пробував я роздобути його знімок у фірмі Стахевич і Абрисовський — двох колишніх учнів Товарницького. Стахевич був уже покійник, а Абрисовський не найшов у себе знімка колишнього свого шефа, — читаємо далі.

"Займаючись цією справою, ствердив я не вперше, що треба нам чим скоріше подбати про те, щоб зберегти для майбутності пам'ятки і документи сучасности та те, що дасться ще роздобути з минулого. Якби не "Просвіта", яка зберегла фотографію М. Димета, світоча українського купецтва, ми мабуть не мали б можливости побачити його обличчя. У 1914 р. —як оповідав мені, М. Стефанівський — відбувся у Львові Конґрес українських купців і ремісників. Як досі — важко віднайти протоколи і знімок Конґресу. Ба навіть не збереглись у комплекті всі давні видання газет та журналів для українського купецтва.

"І коли ми сьогодні ще не маємо змоги створити музею торгівлі і промислу за зразками подібних чужих музеїв, — писала Т. і П., — де

численні експонати представляли б етапи розвитку обох цих господарських ділянок, та давали б погляд на можливості дальшого їх розвитку, то створім покищо Музей-Архів і зберігаймо там усе, що зв'язане з життям і працею українських купців і промисловців. Цим ділом повинна зайнятись не тільки Централя, але й Філії, яких збірки згодом повинні перейти до Львова, де треба б їх упорядкувати, скаталогізувати і відповідно примістити, може вже в новому власному будинку".

Це все, — власний Дім, Музей-Архів і врешті думки про поділ СУКіП-у на "Союз Українських Купців" і "Союз Промисловців", про що пишемо у розділі про "Українське Технічне Т-во" (УТТ), — залишились "мріями на близьке майбутнє". І ці мрії розплились "з об'єктивних причин", на які така багата наша історія. Шукаючи матеріялу до цієї книжки, зокрема всіх чисел Т. і П. тут, в Америці, Канаді і зах. Німеччині, ми переконалися в тому, що не "об'єктивні причини" завинили а завинила наша недбайливість.

**
*

Поважні зміни, спричинені новими урядовими законами і розпорядками, які ввели "Упрощене книговодство", вимагали видати українською мовою відповідний підручник для нашого купецтва. Це й було зроблене автором цієї книжки. В р. 1935 вийшла друком моя праця п. н. "Упрощене книговодство і податки" (практичний підручник для купців, промисловців, ремісників, осіб вільного звання і домовласників та для фахових шкіл). Книжку прийняли з вдоволенням купці й промисловці, бо вважали її за корисну. Також критика прийняла прихильно книжку. На жаль автор довіз її тільки до Німеччини і залишив під бомбами в Дрездені; крім обкладинки не залишилося з неї нічого.

Вслід за тим появлялися голоси купців, що бракує нам фахової літератури. І так, наприклад, П. Б. Мандюк писав: "Треба, щоб СУК взявся за видавання "Фахової бібліотеки". Ведення крамниці, листування, товарознавство, всі тайни модерної реклями, вказівки для керівників фірм і інші проблеми новітнього торговельного мистецтва — мусять знайти свої окремі поради в поодиноких випусках майбутньої торговельної бібліотеки". — Редакція Т. і П. відповіла: "Ще поки ми дістали ваше письмо, вже було в засаді вирішено видати "Книжку — Порадник", в якій будуть опрацьовані найважніші

речі, потрібні купцеві. Правдоподібно — книжка появлятись буде брошурками, з яких відтак буде зложена цілість. Згода авторів вже є".

В тому ж числі (ч. 78 з 1938 р.) Т. і П. у статті "Назустріч активності в новому році" писала між іншим: "Постійна інформація, яку даватиме Т. і П., спричиниться теж чимало до оформлення шляхетного типу підприємця, а намічене вже видання "Підручної книги знання для українського купця" матиме вартість тривкого інформатора".

В числі з 20 квітня 1938 р. Т. і П. подавала вже назви окремих випусків і фахівців, які мали їх на своїх робочих столах. І так: проф. З. Котович опрацював "Основні відомості з торговлі", д-р Франц Свістель — "Найважніші правні приписи", інж. Л. Савойка — "Товарознавство на щодень", дир. А. Ковалисько — "Купецькі рахунки і калькуляція", проф. І. Лежогубська — "Ділове листування купця", інж. В. Несторович — "Купецьке книговодство", д-р І. Грицай — "Що треба знати про податки", інж. С. Пастернак — "Доцільна рекляма збільшає обороти", інж. Т. Глинський — "Щоби продати — треба вміти продавати", Д. Конюх — "Як заложити крамницю".

Але пізніше, після нарад з Управою СУКіП і співробітниками, рішено видати "Порадник купця" як цілість. Перші редакційні праці над готовим уже матеріялом виказали, що для доцільного його використання й оформлення краще буде видати книгу одним томом, а не окремими зшитками. Так і проголошено в 81 числі Т. і П. з 1 червня 1938 р. Коли в перших місяцях 1939 р. автор цих рядків поїхав у справі видання до друкарні ОО. Василіян у Жовкві, то директор тієї друкарні відраджував мені братися негайно до роботи. Це дві великі книжки, дві, бо, працюючи над своєю темою — книговодством, я загнався був аж так далеко, що для "Енциклопедії Купця" опрацював її у формі брошури, а в парі з тим написав велике "Подвійне Книговодство" розміру 400 сторін. "Робота велика — говорив він — спровадимо папір, візьмемося складати і тут нас війна може захопити". Я послухав і відклав друк своєї книжки на пізніше, але настоював, щоб у друкарні таки зайнялись Енциклопедією Купця. Нічого не помогло. Директор ніяк не хотів тепер братися за велику роботу, поки не проясниться

ситуація. Те ж саме було в друкарні "Бібльос" у Львові, в якому СУКіП друкував мою першу книжку. Всі були обережні...

І майже всі рукописи призначені до "Енциклопедії Купця" (мабуть крім двох, що ще не були готові) залишились у Львові та пропали назавжди.

***

Українське, польське й жидівське купецтво зацікавилось проєктом закону про уділові спілки, що його вироблено в межах промислово-торговельного самоврядування. Були думки, що реалізація цього проєкту матиме далекосягле значення для розвитку середньої і більшої торговлі. Редакція Т. і П. подала своїм читачам ближчі інформації про суть цих уділових спілок за польською пресою, вважаючи, що "наш нарід не розпоряджав великими матеріяльними засобами і, якщо це вийде законом то нова форма спілок мала б для нас велику вагу", зокрема при основуванні гуртівень.

Основною прикметою плянованих уділових спілок мало бути те, що їх підставовий капітал залежний був від висоти уділу та від кількости уділовців, так як воно було в кооперативах; висоту уділу треба було подати в статуті спілок і тільки число уділовців могло змінятися та було необмежене. Такої елястичности в особовому складі спільників не виказувала ні одна з існуючих вже спілкових форм, — ні акційна, ні з обмеженою порукою.

В січні 1938 р. проєкт цього закону мав бути пред'явлений соймові для формального схвалення. Цікаво, при тому, що частина польської преси добачувала в існуванні такого закону небезпеку з боку національних меншин, "Цодзєнна Ґазета Гандльова" з 27-го січня 1938 р. писала просто: "Треба також подумати над тим, чи національні меншини не захочуть переставитися на уділові спілки, що менш наражені на інґеренцію влади як кооперативи, — забезпечують їм більшу свободу в організації свого господарського життя"...

Занотувавши цей голос Т. і П. писала: "Який брак орієнтації в господарських справах! Слушно може це обурити наших кооператорів, тих, що так часто підкреслюють "світоглядовість кооперативного руху" серед нашого народу. Переставитись на "приватницький" чи пак "капіталістичні" уділові спілки і на "зиски"? Неймовірне".

Та замітне ще одне: як скрізь і завжди поляки страшили себе взаємно... українцями.

У зв'язку з проєктом уділових спілок, Т. і П. в ч. 9 з 1938 р. відповіла на численні запити читачів, що проєкт спілкового закону є у правничій комісії і, правдоподібно знайдеться восени в черзі нарад. Купці зацікавили були проєктом теж посла д-ра Р. Перфецького і він зобов'язався своєчасно повідомити, в якій стадії є реалізація проєкту. Але ніякої вістки не було.

Сойм розв'язано і розписано нові вибори. Аж у січні 1939 р. прочитали ми в "Ґазет-і Гандльовій", що справа є на добрій дорозі.

Не дочекались закону й українські купці та промисловці, хоч деякі складали вже в зв'язку з уділовими спілками свої окремі пляни.

ДЕЩО ЗІ СТАТИСТИКИ КУПЕЦТВА

1. Урядова статистика торговельних підприємств за віровизнанням

Вперше за р. 1938 при викупні патентів торговельних підприємств у Польщі мусіли їх власники заявити свою релігію. І 5-го травня 1939 р. урядові "Вядомосьці Статистичне" помістили розроблену Статистичним Урядом таблицю збірних цифр, які дають картину віровизнання купців у Польщі в 1938 р., тобто майже перед самою другою світовою війною. А, що релігія говорить приблизно і про національність, можна на тій підставі прийти до своєрідних висновків і про чотири основні нації у Польщі.

На загальну цифру 468.774, себто 100% було одноособових і багатоособових торговельних підприємств з одноцілим релігійним складом:

римо-католиків	192.420	або	41.0%
греко-католиків	9.778	або	2.1%
православних	9.643	або	2.1%
жидівської релігії	221.193	або	47.2%
іншої релігії	11.352	або	2.4%

Приймаючи всіх греко-католиків і з православних тільки половину за українців, легко підрахувати, що всіх українських підприємств, самостійних і кооперативних, на просторі цілої Польщі могло бути 14.600. Але приймімо кругло 12.000, бо деяка кількість цих власників була сполячена, або жила в корінній Польщі; так теж відкинули ми половину з православних на білорусинів, москалів і навіть православних чехів на Волині. З тих 12.000 українських підприємств — коли відняти 3.000 кооператив (бо інші форми об'єднань мають у нас мінімальну ролю), — залишиться 9.000.

Т. і П. в ч. 114, з цього приводу писала в передовиці: "9.000 купців-українців! Який величезний кадр самостійно чинних людей у торгівлі! Яка сила, коли б вона була в цілості об'єднана організаційно і пов'язана діловими інтересами! Який багатий торговельними станицями роздільчий апарат! Які кольосальні можливості для розвитку рідного виробництва! Який ринок збуту, обслуговуваний рідним купецтвом!"

"Волинське Слово" подало в 1937 р. кількість приватних українських купців на Волині 3.577. Але швидко після того повідомив кореспондент Т. і П. (прізвища не маємо), що фактично ця кількість міцно переборщена. Справжніх українських купців є дещо понад 1.000. Ну що ж? Волинякам не дозволяв уряд належати до львівського СУКіП, ані зорганізувати власний Союз, — вони належали до польського "З'єдноченя". Безбатченки і годі!

2. Кількість українських і чужих купців у Стрийщині

Бюро СУКіП, працюючи з одним чи двома службовиками, не могло спромогтися на переведення статистики українських і чужих купців по містах і селах. Тому й користуємося цифрами, що їх подавала іноді кооперація, маючи для цього відповідний апарат, — насамперед про Стрийщину, що була одним з найсвідоміших районів Зах. України та, в черговому розділі про Сокальщину. Ці цифри були поміщені майже в цілості в Т. і П. ч. 59 з березня і ч. 66 з 15 червня 1937 р. з коментарями як автора, так і редактора Т. і П.

"Тижневик "Господарсько-Кооперативний Часопис" з 21-го лютого 1937 р. помістив статтю п. н. "Приватне купецтво в

Стрийщині". Подані в цій статті цифри, що їх зібрав "Окружний Союз Кооператив" у Стрию і надіслав до "Центросоюзу" у Львові, дають нам цінні висновки, дарма, що вони не охоплюють цілости господарського активу, а через те не дають повної картини.

Ось цифри і деякі коментарі автора статті З. Книша:

Усіх купців у тому районі (без міст Стрий і Сколє) є 746. Їхній склад за національністю такий:

українців	174	себто	23.85%
поляків	59	"	7.91%
німців	10	"	1.34%
жидів	499	"	66.89%

Очевидно, цей стан зміниться значно в некористь українців, якщо додати дані про Стрий та Сколє, але дуже збільшиться відсоток у першу чергу жидів, а також і поляків.

У містечках скількість чужих купців більша, по селах менша, напр.:

У Болехові: всіх купців 237, з того

українців	6	або	2.53%
поляків	16	"	6.75%
німців	1	"	0.42%
жидів	214	"	90.30%

У Журавні: всіх купців 90, з того

українців	8	або	8.88%
поляків	12	"	13.34%
жидів	70	"	70.78%

У Журавні відсоток українців вищий, жидів менший, ніж у Болехові. Взагалі треба ствердити, що по містечках підгірських районів уся торговля майже всеціло опинилась у жидівських руках.

У 152 селах живе 419 купців, з того:

українців	164	або	39.14%
поляків	31	"	7.39%
німців	9	"	2.14%
жидів	215	"	51.31%

Як бачимо купцями по селах понад 60% були не-українці, а жидів було більше як 50%.

Українські купці в тому районі це доволі часто бувші кооператори, здебільша з не дуже то славним минулим. На 164 українських купців на селах 31 були крамарями, 20 членами управ, 3 членами Надзірних Рад.

Разом 54 бувші кооператори, з них 33 спричинили в кооперативах недостачі товарів на суму 6.469.97 зл.

Зупинімся дещо над повищими цифрами.

Чи не вражає все ще жахливо-високий відсоток чужого купецького елементу по наших селах? Ось подумайте: 152 сіл і 255 жидів та поляків, що обслуговують потреби українських селян. Не багато бракує до пересічі: двох чужих на одне наше село!

А як виглядає наше торговельне посередництво?

Доповнюємо вищезгадані цифри на основі даних РСУК *), пробуючи таким чином схопити всю нашу торговельну силу по селах Стрийщини. Беремо до уваги чотири роздільні, що обслуговують сільські кооперативи. Ось вони:

роздільня	в Стрию	64
"	" Скольому	34
"	" Болехові	22
"	" Журавні	21
	разом	141

Коли до цієї кількости кооператив додамо 164 українських купців, то дістанемо цифру 305, що дає нам незначну перевагу над чужим купецьким елементом (54.5%). Але навіть при такому доповненні не маємо надто чим радіти, бо пересічно в кожному селі Стрийщини дві наші торговельні станиці мають проти себе двох купців-неукраїнців. При ствердженні такого факту мимохіть виринає питання: невже ж у цих обставинах можлива боротьба між кооперативою й українським купцем? Невже ж може відповідальна за свої вчинки людина пропагувати таку боротьбу?

Наведені дані стрийського "Союзу Кооператив" (СК) стверджують далі, що з українських купців 54 — це бувші кооператори (з них 31 було крамарями). Врешті дістаємо цінну

*) Білянси кооператив об'єднаних в окружних осередках станиславівського воєвідства, Львів 1936.

цифру: 33 з тих колишніх кооператорів "завинили в кооперативах товарів на суму 6,469.97 зл.".

Про що говорить цифра 33? Вона виказує, як неслушно клеймить кооперація українське сільське купецтво лихою славою "манкарства". Бо скажіть: невже б вину 20 відсотків можна генералізувати на всіх 100 відсотків? Ось ми вирахували на підставі вищезгаданого офіціяльного джерела, що 141 кооператива Стрийщини, 55 себто 39% виказали в білянсах страти. Невже ж нам можна вжити це як засіб пропаганди і вказувати на нібито господарську нежиттєздатність усієї кооперації?

Щоправда ці цифри стосуються одного повіту. В цілості справа з "манкарством" може представлятись дещо гірше (так само і краще). Та проте, користуємось тим матеріялом, яким розпоряджаємо.

Черговий висновок із статистичного матеріялу Стрийщини — це наша торговельна кволість по містечках. Тут і кооперанивна резерва (до речі зовсім невеличка) не рятує ситуації. Хоч цифри відносяться тільки до Болехова й Журавна, то проте вони такі страшно скромні, що вимагають посилення нашої купецької експансії на терен міст.

Як ми згадали уже вище, статистичний матеріял оформив у статтю З. Книш. З його власних завваг одна заслуговує на увагу. На підставі даних стрийського Союзу, що 88 купців продає в своїх крамницях алькоголь, Книш обуруюється, що на селі "свій таки чоловік" переймає сумну традицію колишньої корчми з жидом-арендарем і розпиває українських селян. У статистиці не подано, чи з тих 88 купців усі українці. Та приймаємо, що воно так є.

Питання: продавати чи не продавати алькоголь у сільській крамниці — не таке то просте, особливо, коли візьмемо до уваги факт існування в 152 селах Стрийщини аж 255 купців неукраїнців. Справа продажу алькоголю в'яжеться через те не тільки зі зиском, що його дає продаж пива і монополькі, але також тісно з питанням конкуренції, яка є спричинником таких національних лих як польські вивіски на українських крамницях по великих містах, або продаж тютюну (а в нас іде і з куренням боротьба) не тільки купцями, але теж усіми кооперативними крамницями... І саме ці "облегшуючі обставини"

треба мати на увазі, коли хочемо справи нашої торгівлі насвітлювати об'єктивно.

Цифри мають свою мову. Неодно непорозуміння можна б оминути, якби ми глибше пробували аналізувати цифри і взагалі нашу національно-господарську дійсність.

3. Кількість українських і чужих купців у Сокальщині

З черги за Стрийщиною містимо статтю того ж З. Книша п. н. "Приватне купецтво в Сокальщині", передруковану в Т. і П. з 6-го червня 1937 р. Цифровий матеріял про торгівлю по селах за зразком "Окружного Союзу Кооператив" (ОСК) у Стрию зібрав "Кооперативний Союз" (КС) у Сокалі, охоплюючи 140 сіл з терену роздільні у Сокалі, Белзі і Радехові. Цифри ці особливо нам цікаві й тому скорочуємо статтю менш важливими коментарями автора, даючи наші власні коментарі.

У 39-ох місцевостях не було ні одного купця, а в решті 101 сіл жило 227 купців, розділених ось так по окремих районах:

район	Сокаль	116	або	51%
"	Белз	43	"	19%
"	Радехів	62	"	30%

За національністю було:

українців	132	або	58.15%
жидів	93	"	40.97%
поляків	2	"	0.88%

себто українців 58.15%, а неукраїнців 41. 85%.

В окремих районах відношення було таке:

Сокаль:	українців	81	або	69.83%
	жидів	34	"	29.31%
	поляків	1	"	0.86%

разом українців 69.83%, неукраїнців 30.17%.

Белз:	українців	26	або	60.46%
	жидів	16	"	37.21%
	поляків	1	"	2.33%

разом українців 60.46%, неукраїнців 39.54%.

Радехів:	українців	25	або	36.77%
	жидів	43	"	63.23%
	поляків	—		—

разом українців 36.77%, неукраїнців 63.23%.

Відсоток українських купців найвищий був у Сокальщині, бо доходив до 3/4 усього приватного купецтва; найнижчий у Радехівщині, бо ледве перевищував 1/3.

Цікаво, в яких бранжах працювали українські купці? Відповідь дає таке зіставлення:

споживча бранжа	122	або	92.42%
мануфактура	8	"	6.06%
шкіра	2	"	1.52%

Бранжевий розподіл по районах виглядає ось так:

Сокаль:	споживча	72	або	88.89%
	мануфактура	7	"	8.64%
	шкіра	2	"	2.47%
Белз:	споживча	25	"	96.15%
	мануфактура	1	"	3.85%
	шкіра	—		—
Радехів:	споживча	25	"	100.00%
	мануфактура	—		—
	шкіра	—		—

Зовсім не було українських приватних купців у 51 селах, з того в районі Сокаля в 21, в районі Белза в 19, в районі Радехова в 11. По одному було в 52 селах, по 2-4 в 26 селах, а в Сільці Белзькому аж 15.

На 122 купців українців із споживчої бранжі продавали алькоголь 31 або 25.41%, отже трохи більше як 1/4.

В окремих районах алькоголем торгували Сокаль — 16 споживчих приватних купців або 22.22%. Белз — 12 споживчих купців або 48%, отже майже що другий! Радехів — 3 споживчих купців або 12%.

На 132 українських купців працювало передтим у кооперації 54 (18 — як члени Управ і в Надзірних Радах, 3 — як крамарі) або 40.91%.

З. Книш, порівнюючи цю статистику зі стрийською, відмічує такі різниці:

1) більше число купців у Стрийщині: Стрий 419 — Сокаль 227;

2) відсоток українських купців у Сокальщині більший: Сокаль — 58.15%, Стрий — 39.14%;

3) менше бранжеве зрізничкування у Сокальщині;

4) більший відсоток колишніх кооператорів у Сокальщині: Сокаль — 40.91%, Стрий — 32.92%.

Щоб охопити цілість нашої сільської торгівлі в районах Сокаля, Белза і Радехова, мусимо додати 130 кооператив, що їх обслуговують роздільні (на 15-го квітня ц. р.). Дальші, — цим разом уже наші, міркування були ось які:

1) кількісно наша кооперація майже дорівнювала нашим купцям (130 і 132, тоді, коли в Стрийщині 141 і 164);

2) перевага українських торговельних станиць (кооп. і куп.) над чужими дуже поважна (у відсотках 73.4 і 26.6, тоді, коли в Стрийщині 54.5 і 45.5);

3) на основі кооперативної статистики т. зв. манкарів є серед українських сільських крамарів 24% (у Стрийщині 20%).

Це останнє зайвий раз стверджує, як несправедливо узагальнювати манкарство, коли мова про сільських крамарів.

4. Текстильна торгівля у Станиславові. — Склад національного купецтва

Проф. Лев Шанковський, колишній дописувач Т. і П., (тепер редактор щоденника "Америка"), ще як учитель торговельної школи у Станиславові помістив був студію про текстильну торгівлю в цьому ж місті на основі особистих дослідів у збірній праці "Осьродка Метод Орґанізації і Технікі Ґандлю", яка появилась під заголовком "Кшталціми Купцуф" (Вишколюємо купців). З тієї студії беремо дещо особливо цікаве.

1-го квітня 1938 р. було в Станиславові (тепер Івано-Франківському) 63 волоконних крамниць (прилавки, тобто страґани, дослідами не охоплені). Крамниці були здебільша власністю купців-жидів. Про це говорять такі підсумки:

4 польських крамниць	6.4%
3 українських крамниць	4.8%
56 жидівських крамниць	88.8%
Разом 63 крамниць	100.0%

З наведених цифр виходить, що 88.8% жидівських крамниць обслуговували в Станиславові 48% жидівського та 52% нежидівського населення, у станиславівському воєвідстві аж 93% нежидівського населення. Ці цифри знаменито показують опанування станиславівської торгівлі жидами, як теж однобічну фахову структуру жидівського і нежидівського громадянства. Та цей стан змінився в їхню некористь. 1937 р. постали у Станиславові 4 нові волоконні крамниці, в тому 3 українські й одна польська. Польську крамницю заснував познанський купець і вона мала тільки частинно волоконний асортимент побіч ґалянтерії і конфекції. Українські крамниці були призначені головно для сільської клієнтелі. Завдяки підтримці громадянства вони розвивалися дуже добре.

Асортименти крамниць були неоднакові. Майже всі волоконні крамниці продавали крім одягових матеріялів також хусточки, ленти тощо, побіч конфекції і ґалянтерії можа було дістати в них хустки, коци, пледи, ковдри, лінолеум, церати, дивани, нитки, апашки; в крамницях для селянських покупців продавали також коралі, всякі прикраси, домашні полотна, рушники, волічки, ґудзики, навіть мила. З волоконних крамниць у Станиславові тільки волоконний асортимент мали 40 крамниць (63.5%), мішаний асортимент 23 крамниці (36.5%) а сільських покупців обслуговували 3 українські крамниці (в тому теж одна для міських) і 23 жидівські (польської такої не було). Всі польські крамниці розраховували на міських покупців. Таких було: 1 українська (частинно), 4 польські і 33 жидівські.

Так сумно виглядала текстильна торгівля у такому доволі великому місті, яким був Станиславів у міжвоєнному часі перед 1939 р. Та не краще було з поляками.

5. Що означали цифри з Поділля?

"Польський Секретаріят Порозуміння Суспільних Організацій" скликав був на 12-го січня 1939 р. засідання "Господарської Ради" в Тернополі, при чому взяли в ньому участь теж деякі міністри з Варшави. Розглядали різні дуже болючі для українців справи, як от парцеляцію. Але безпосередньо цікаві

цифри про купецтво і промисел подав дир. "Комунальної Каси Ощадности" Ґрещук. Згідно з його звітом підсумки "дорібку" "Секретаріяту" в дні 27-го жовтня 1938 р. виглядали відсотково так:

Купецькі підприємства:		Ремісничі підприємства:
польські	18%	30%
українські	24%	42%
жидівські	58%	28%

при чому вельми помітно зростав відсоток обох типів польських підприємств коштом українців і жидів; польський стан посідання робив великий поступ. Очевидно за поляками стояли величезні грошеві засоби. Що в Тернопільщині були українці й жиди, теж громадяни, це нікого не турбувало.

І ще одне сказав дир. Ґрещук: Жиди є у відступі, поляки з українцями відібрали разом 5% їхніх підприємств, з того поляки 4%, а українці... 1%.

6. Населення Волині і купці за національністю

Згідно зі статистичними цифрами в дні 1-го січня 1936 р. у волинському воєвідстві проживало 2,202.498 душ населення, з того українців було 1,508,413, себто 68.49%, поляків 363.361, тобто16.5%, жидів 213.299, себто 9.68% німців, чехів і ін. 117.425, себто 5.33%. Місцевостей було 5.949, вони входили в склад 22-ох міських і 106 сільських громад ("ґмін").

Торговельних підприємств у цілій Волині було:

	рік 1928	**рік 1937**
українських	2.090	3.577
польських	2.660	2.582
жидівських	14.587	14.702

(Гляди розділ "ВОЛИНЬ І НЕЗОРГАНІЗОВАНІ КУПЦІ.)

ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА І ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКІ КУПЦІ І ПРОМИСЛОВЦІ

Для українського населення і його організованого життя фатальним ударом був факт, що не німецьке військо, яке окружило вже Львів у вересні 1939 р. і його бомбардувало та здавалось, що кожної хвилини ввійде до міста, як завойовник, а зайняла Львів 23 вересня 1939 р. совєтська армія, що, після капітуляції ґен. Лянґнера, ввалилась туди без бою. Хоч незавидна була доля українців у Польщі, хоч польська поліція і військо з особливим терором знущались над ними перед війною і під час неї, то передача Львова совєтам була вершком трагедії для українського громадянства.

Вже у перших днях багато українців втікало тайком на захід, так як робило те саме чимало українців з інших міст і сіл із занятих уже частин Західної України, зразу й пізніше. Німці відступали до Сяну, так, як це було домовлено Рібентропом з Молотовим. Втеча була великим риском. Сотні з тих, особливо коли не тікали зразу, а згодом, заплатило своїм життям по дорозі або над Сяном.

З наших купців і промисловців частина втекла, але багато залишилось, м. ін. голова СУКіП-у, дир. Скопляк, за яким прийшли енкаведисти в грудні 1940 р. і забрали з собою. Але чимало видобулось пізніше, підробивши собі документи німецького походження. Вони леґально могли переїхати кордон до Німеччини, ставши перед німецьку комісію, яка мала договір з большевиками забрати німців до себе. Ця комісія ставилась до українців, між якими зголосились визначні діячі, ліберально, признаючи їх райхс — або фольксдойчерами.

Автор цієї книжки вийшов третього дня совєтської окупації Львова сам пішком, рискуючи життям і стративши все своє надбання. Важка це була мандрівка; користуватись залізницею можна було тільки частково, бо добрих три четвертих залізничого шляху на Краків була понищена бомбами. А й далі, до Катовиць, зал. лінія була зруйнована. Можна було їхати з військовиками, які туди вертались автами за вантажем, тим, що добре володіли німецькою мовою.

Спочатку зупинився я в Катовицях, немов "у дома", бо колись, в рр. 1927-1931, жив я там. Рішив і тепер залишитись на Шлеську. Влаштувався на працю в міській управі в недалекому промисловому місті Сосновець, і незабаром переїхав туди жити. Мав я теж змогу громадсько працювати для українців Сосновця і околиці та сумежних Катовиць. Вони, так, як цілий східний Шлеськ і Домбровський район, були прилучені до Німеччини. З Ґенерал-Губернаторством мав я дуже мало контактів. Тільки іноді з вісток, вичитаних в щоденнику "Краківські Вісті", та з принагідних вісток, було мені відомо, що активні діячі, що еміґрували, успішно творять там і розбудовують різні ділянки політики, культури й економіки. Випадково я найшов в своїх архівних нотатках дещо з оповідань д-ра Василя Шкудора, який, будучи тоді студентом економ. наук, бував у середовищі наших купців і промисловців і йому були відомі їхні організаційні справи в Кракові і в Ґен. Ґубернаторстві. І я ними користувався.

Заходом Господарського Відділу Українського Центрального Комітету в Кракові, при активній співпраці купців і промисловців, між ними чимало б. членів СУКіП-у у Львові, створено з весною 1940 р. в Кракові Т-во Українських Купців і Промисловців, беручи приклад з колишнього статуту. Згодом, на рішуче домагання німецької окупаційної влади, змінено його на Об'єднання Праці Купців і Промисловців в рамках Господ. Відділу У.Ц.К., з філіями при господ. референтурах Українських Допомогових Комітетів і делеґатур у терені (Краків, Перемишль, Сянік, Ярослав, Ряшів, Криниця, Грубешів, Коросно, Холм, Біла Підляшська тощо).

У травні 1940 р. влаштовано у Кракові З'їзд Українських Купців і Промисловців Ґенер. Ґубернаторства. З'їхалось кількадесять делеґатів купецьких об'єднань. Крім загальних справ, З'їзд відбув наради і прийняв ряд резолюцій, також в окремих бранжевих комісіях як от: споживча, залізних товарів, паперова, текстильна, скір і взуття, галянтерійна. Резолюції заторкували справи: організаційні, гром.-суспільні, господ. адміністраційні, бранжеві, фахового вишколу, купецького діловедення, дорасту і інші.

Цікаво те, що в умовах напів-еміґраційних, коли майже всі українські землі, (з винятком найдальше висунених на захід частин) опинилися під окупацією СССР, представники української приватної торгівлі і кооперації зуміли найти спільну мову і взаємно собі допомагали (товарова централя Українська Господарська Акційна Спілка "УГАС", Краків, обслуговувала кооперативні і приватні крамниці, кооперативні банки помагали тим і другим своїм кредитом).

Завдяки праці купецьких Об'єднань постало чимало нових українських крамниць, піднісся рівень фахового ведення і скріплення їх фінансових спроможностей.

Я вперше мав змогу виїхати до Кракова, як делеґат "Українського Допомогового Комітету" в Сосновці. Це було пізньою осінню 1940 р. Моя роля була в першу чергу відвідати Телігів, щоби запросити їх до Сосновця на наш Концерт, який він, Михайло, мав прикрасити своєю грою на бандурі, а вона, Олена, своєю поезією. Хоч моя місія була невдала, але я міг скористатись тим, що відвідав "Український Центральний Комітет", розмовляв з головою його, проф. д-р В. Кубійовичем, довідався, які були труднощі з оснуванням, чи радше леґалізацією тої Централі "Українських Допомогових Комітетів" (щойно в червні 1940 р.), тоді теж дав згоду бути дописувачем до "Краківських Вістей" зі Шлеська. Я стрінув деяких відомих мені зі Львова купців (як Е. Думин, Ю. Глушевський) і інших та довідався від них про їх з'їзд у Кракові, докладніше про речі, про що "Краківські Вісті" не писали. (М. ін. вони оба склали 10,000 зл. на початок "Кооперативної Гуртівні", яка працювала так для кооперації, як і для приватних купців.) Вони хвалили кооперативи, яких основано велику скількість, і то на теренах, де ніколи їх не було, бо поляки не дозволяли. Я їм розповів про наших купців на Шлеську, як от про відомого їм Евгена Бориса. Їм цікаво було довідатись, що він оснував велику мануфактурну крамницю з товаром, який привіз з Перемишля. Помагає йому рідний брат Володимир і молодий купець Є. Івашко; далі про М. Демянчука, який щоправда не має власного підприємства, але теж добре влаштувався. Довідався я теж про Романа Будзяка, який мав за польських часів у Катовицях "Дом Гандльови" і імпортував вагонами сільсько-госпо-

дарські продукти (ярина, овочі тощо), а на наш мід мав особливо багато покупців. І що ж? Німці знаціоналізували його довголітнє підприємство і дали йому споживчу крамницю і гуртівню в Ґолоногах на Шлеську.

Але коли, нечайно, раннім ранком 22 червня 1941 р. німці заатакували свого вчорашнього союзника — совєтські війська, та, зломивши слабий спротив, пішли "бліцкріґом" на схід, радість українців була величезна. Їхні мрії сповнились. Еміґранти збирались вертатися на рідні землі, а купці і промисловці — до своїх підприємств. Незабаром дехто вже поїхав, залишивши там довірений персонал.

Населення на звільнених від совєтів теренах старалось побільше захопити влади і відбудовувати з руїн передвоєнне життя, приватне і громадське. Вже 29 червня був Львів звільнений. Місцеві і позамісцеві старались заняти важні становища. Посадником Львова став українець, проф. Ю. Полянський, а також українці зайняли важніші пости в міській управі, в якій зосередились в перших початках усі проблеми міста. Постала Національна Рада під протекторатом князя Церкви митр. Шептицького, а головою президії став д-р Кость Левицький.

Українські купці і промисловці відновили давний СУКіП під назвою "Об'єднання Українських Купців Праці", вибравши головою відомого у Львові Е. Думина. Він зразу нав'язав контакт з міською управою і мав усюди "відкриті двері".

З самого початку витворилась для нас, українців, знаменита кон'юнктура, бо ми оволоділи ключевими позиціями. І так напр., щоб дістати приміщення на крамницю, — а таких була тьма-тьменна, — треба було в міській управі у Львові добитись дозволу. Ми тоді мали своїх людей — розказував мені Е. Думин — в міській управі,ми доплачували їм до дуже мізерних платень, і вони завели примус звертатися спочатку до нас зі своєю аплікацією, щоб ми її заопініювали. Тільки тоді, коли ми дали на ній печатку нашого "Об'єднання", справа була корисно полагоджена. Такий стан тривав перших чотири місяці, коли ми ще могли працювати самостійно. Вислід того був такий, що українців у Львові набралось більше 50% серед купецтва. Коли треба було полагодити купцям якусь справу в Торговельній Палаті, то ми мали там теж своїх людей на відповідних постах.

З 1 серпня 1941 р. прилучено Сх. Галичину до Ґенерального Ґубернаторства, як "Дистрикт Галичина". У проводі його початково був д-р К. Ляш, пізніше д-р Отто Вехтер, як ґовернери. Обурення українського населення було безмежне. ("Знову ми разом з Польщею, до біса!"...) У вересні створено під проводом д-р Костя Паньківського залежну від "Українського Центрального Комітету" установу — "Український Краєвий Комітет" (скор. У.К.К.). І цей Комітет взявся ревно до розбудови адміністраційного апарату.

Сягнемо до книги д-р К. Паньківського "Роки німецької окупації *), де найдемо вісті з перших джерел про все те, що діялося продовж 3-ох років німецького панування і де описані всі позитивні, як і неґативні сторінки життя нашого населення; де є наче б то сповідь автора, людини, яку в тяжких часах доля видвигнула до проводу в тій частині української землі. З цієї книги беремо факти, що торкаються справ українських купців і промисловців. СУКіП так, як і інші наші товариства і спілки, перестав бути самостійною установою, а мусів на приказ окупанта належати до Господарського відділу У.К.К. і стратив частину свого впливу, яким користувався в перших місяцях, коли міська управа у Львові мала владу. Але це пов'язання було формальне й також філії могли існувати в 15 округах, де У.К.К. створив свої відділи. Початкова коньюнктура була не тільки в столиці "Дистрикту Галичина", але також і в інших містах, де рухливий елемент міг почванитися подібними осягами, також у торгівлі і промислі, як львовяни.

Уже продовж серпня німецька адміністрація поступово відсувала українців від впливових становищ, замінивши їх німцями, а подекуди... поляками в різних урядах і установах. Ці зміни тривали аж до листопада 1941 р. Господарські "машини", в які входили українські кооперативи, стягали континґенти, суто-німецькі руки розподіляли промислові підприємства і торговельни ґуртівні та крамниці.

Пригадаймо собі, як гармонійно співпрацювала кооперація з приватною торгівлею під час двох років за Сяном. Оснували навіть разом у Кракові Українську Госп. Акційну Спілку,

*) Кость Паньківський: "Роки німецької окупації", Видання "Життя і мислі", Н. Йорк-Торонто, 1965, стор. 480.

яка одним та другим помагала; обі сторони мали майже однаковий вклад капіталу. Щоправда, кооперація старалась УГАС перемінити в цент. торговельну організацію кооператив, але влада, як пише д-р Витанович — лиш її толерувала, як окрему торговельну спілку і спротивилась тому *). Після повороту кооперативних централь — пише д-р Паньківський — взаємини з ними не укладались легко.... Ось "в липневих днях 1941 р. керівники (кооператори) плянували поширити обсяг діяльности кооперації і взяти в свої руки також інші торговельні і промислові підприємства, які находились тоді в руках управи міста. Та ці пляни виконано тільки в дрібній мірі, бо німецька машина швидко поклала на все свою руку. Все ж таки кооперація перейняла деякі колишні приватні крамниці і виробництва. Тут виявлявся, так сказати б, "кооперативний патріотизм", який хотів бачити все господарське життя у формах кооперативних, тим самим виявлялась нехіть до "приватників". Ми помагали втримати рівновагу між кооперацією і приватниками, і на цьому тлі мусіли постати розходження, бо колишні власники підприємств шукали в нас допомоги, щоб приспішити денаціоналізацію їхнього майна, забраного большевиками. РСУК підлягав разом з усією кооперацією референтові справ кооперації при відділі сільського господарства уряду ґубернатора... Президентом РСУК з польських часів був інж. Ю. Павликовський. Сам РСУК і інші установи, працювали в найкращому порядку. Вони розпоряджали кваліфікованими працівниками... "Нар. Торговля" лишилась централею міських споживчих крамниць, "Центробанк" став органом відділу фінансів уряду ґубернатора, на "Центросоюз" положено заготівлю континґентів збіжжя тощо, а на "Маслосоюз" — заготівлю молока й масла. Отже формально українська кооперація діяла, але... кооперативного змісту вже не було". Стягати континґенти — це була тяжка і невдячна праця кооперації.

Рік 1942 приніс нове розчарування українському громадянству: 28 лютого німці рішили зліквідувати акції Українського Крайового Комітету, об'єднуючи його з Українським Центральним Комітетом у Кракові, надавши йому нову назву "Львівський відділ УЦК". Німців ця назва дратувала і не даром вони об'єд-

*) д-р І. Витанович "Історія У. Кооперативного Руху", стор. 501.

нали Галичину з Ґенер. Ґубернаторством, щоб потім створити для неї "крайове" представництво й самостійну адміністрацію. Такий центр — У.Ц.К. у Кракові, де є осідок ґенерального ґуґубернатора. Це є ваш центр, отож хай ваш галицький комітет підпорядковується йому. Вам хочеться "самостійности"!... таке міркувала С. Д. (Німецька Служба Безпеки).

Урочисте об'єднання цих двох Комітетів відбулося у Львові 30 і 31 березня 1942 р. на З'їзді всіх окружних комітетів і великої частини делеґатур галицької землі — пише д-р Паньківський в своїй книжці. Були теж гості й німецькі достойники. Перед тим він разом з Провідником д-р Кубійовичем видали комунікат до громадянства, в якому сказано, що "остаточне оформлення одного керівного центру українського життя наступило згідно з волею німецької влади, а також з вимогами доцільности й успішної праці"...

Д-р Паньківський пише до того: "Фактично я виконував, перебуваючи постійно у Львові, надалі функції голови галицького крайового комітету та виступав у такому характері і перед громадянством і перед урядами дистрикту*).

Великим лихом було відкладання денаціоналізації підприємств. Банки, торговельні і промислові підприємства, та й житлові будинки в містах були большевиками знаціоналізовані і стали власністю держави або частинно кооператив. "Німецьке розпорядження — пише Паньківський — визначило коротко, що все совєтське майно переходить на власність правління Ґ. Ґуб., і орудувати ним можна тільки за дозволом правління. Але німці обіцяли реприватизацію. Ґен.-Ґубернатор виступав уже в проклямації про приєднання Галичини до Ґ. Ґ. із заявою, що приватна власність має бути знову привернена. Однак з малими виїмками залишилась заявою". Господар. Відділ уряду ґубернатора чи "управа повірництв" передала торговельні ґуртові чи роздрібні крамниці та промислові виробництва й варстати в повірництво, затримуючи державну власність. Ґуртівні отримали німці, в їх числі і наші райхсдойчі, дрібніші крамниці і варстати отримали туземці, але з першенством фольксдойчів" *).

*) д-р Паньківський "Роки нім. окупації", стор. 130-132, 157, 160 і 377.

Щоправда, кооперація не могла багато зробити в реприватизації, хоч стояла ближче "до престолу", бо — як довідуємось з "Історії" Витановича — Центросоюз не міг відібрати своїх фабрик (мила, свічок і м'ясних виробів.). Найкраще зробили ті купці, що подбали у перших місяцях про повернення їм їхніх крамниць чи інших варстатів праці. Пізніше "відповідно обосновані прохання" не багато помагали. "Аж літом 1942 р. появилося розпорядження" про усунення большевицьких господарських форм у ділянці дрібної торгівлі та дрібного промислу і в ділянці адміністрації ґрунтами під доми і ґрунтами вживаними в промислових цілях". І після того можна було відібрати свою власність, але в... аренду і платити німцям гроші. Появилось ще інше виконавче розпорядження в квітні 1944 р., але вже на ніщо не стало часу"... так закінчив цю справу у своїх споминах*) д-р Паньківський.

У 1943 р. "Об'єднання Праці Українських Купців" рішилось скликати свій З'їзд, на якому обговорювали і вирішили актуальні справи. Відбувся він при співучасти преси, гостей, кооперації, банків і німецьких урядовців господарських урядів. Ідеологічно (як інформував мене д-р Шкудор), нав'язано до традиції б. СУКіП-у, вітаючи присутнього довголітнього секретаря, Д. Конюха, як живий символ СУКіП. Відсутність преси для купців і промисловців давала себе сильно відчути, бо німці не дозволили її видавати. Появлявся тільки "Український Ремісник", орган групи Ремесло центральної Палати. А вже ж кооперація відновила "Госп.-коопер. Часопис", видаваний РСУК-ом, "Сільський Господар", "Український Пасічник" і навіть видавано вперше газету "Український Залізничник"**). Щойно в році 1944 "Об'єднання Праці Українських Купців" видало Календар-Альманах, що його ми після довгих і пильних розшуків найшли таки в п. Е. Думина. Мабуть він його десь роздобув.

Ми втішились, діставши до рук цей Календар, маючи надію найти в ньому потрібні інформації. На жаль розчарувались.

В передовій статті календаря "Український Купець"***) ре-

*) Ряди на стор. 506.

**) "Роки німецької окупації", гл. стор. 383/4.

***) Календар-Альманах "Український Купець" на рік 1944. Накладом Об'єднання Праці Українських Купців у Львові.

дакція нав'язує до недавної традиції, яка була справді чимала. І там читаємо: "Не дивлячись на невимовно важкі обставини тодішньої польської дійсности, українське купецтво і станова купецька організація все ж таки жили, росли, крок за кроком ішли до нових здобутків, творили основи для розвитку національної економіки.

Росла й поширювалася наша сільсько-господарська й міська кооперація, росло число українських приватних торговельних і промислових станиць у Львові і в краю. Одночасно, завдяки невтомній і справді піонерській праці наших передових купців і промисловців кріпшала і поширювала свою мережу станова організація "Союз Українських Купців" разом зі своїм фахово становим двотижневим органом "Торгівля і Промисл" у Львові, що не тільки об'єднував та інформував купців і промисловців, але і розбурхував в суспільності економічну свідомість та гін до економічної еманципації відсталої з господарського погляду і чужими силами опанованої країни. Враз із тими господарськими здвигами прозябала вже і торговельно-фахова література. Появлялися пожиточні брошури з економічно-торговельної ділянки.

Осінь 1939 року. Прихід большевиків. Наступає новий розвал не тільки станової організації і припинення появи купецького органу, але й перекреслення усієї торгівлі як окремої ділянки народного господарства, бо торгівля в західно-европейському розумінні не має місця у совєтській державній системі.

З приходом німецької влади в 1941 році з-під руїн знову підноситься до нового життя зруйнована система народного господарства взагалі, а торгівля зокрема. Відживає й українська торгівля та купецтво, поширюючи одночасно дуже видатно свій стан посідання у Львові і в цілому краю, дарма, що воєнні обставини наклали на торгівлю різні важкі тягарі й обмеження. Самозрозуміло, що зросло й число нових українських адептів торгівлі, наш купецький суспільний прошарок змужнів і набрав виразу та сили, хоч і не всі ще нові купці внесли в нашу торгівлю потрібне фахове знання і практику. Однак вони взялися ретельно не тільки до самої торговельної роботи, але й до поповнення своєї фаховости, без якої на дальшу мету модерна торгівля не може існувати.

"Одночасно з тим новим здвигом нашої торгівлі виринула зразу ж потреба організаційного оформлення нашого купецтва, бодай у такій формі і рамцях, на які дозволяють теперішні воєнні обставини. І справді, на початку 1942 року група наших чільних і активних купців творить — при Українському Комітеті на Львів-місто — Об'єднання Праці Українських Купців, яке поставило собі за завдання між іншим репрезентувати станові інтереси купецтва, бути, де треба, речником його потреб і змагань, подавати йому в міру сил організаційну та моральну допомогу, турбуватися про доповнення його фаховости та дбати про новий український, модерно вишколений купецький доріст у порозумінні і співпраці з іншими покликаними до цього чинниками".

"Свою працю веде Об'єднання покище в обсягу міста Львова, одначе в грудні 1943 року українське купецтво Галичини на своїому загальному з'їзді створило основи для загально-краєвої станової організації".

"У треті роковини свого існування Об'єднання вирішило видати цей фаховий купецький календар для вжитку наших купців і зокрема для купецького дорасту. Має він бути не тільки символом, що зв'язує наших купців в одну організаційну цілість, але також провідником та інформатором у багатьох питаннях купецької діяльности. Зокрема наші купці з поза Львова, до яких не завжди досить скоро доходять різні важні інформації, можуть з календаря зачерпнути неодну відомість, а заразом довідатися про життя і діяльність організаційного і торговельного центру, яким є місто Львів".

"Ідучи з щирим привітом, порадою та інформаціями до всього нашого українського купецтва у незабутній час великої воєнної хуртовини календар "Український Купець" надіється такого ж щирого привітання від нього".

З цієї статті вражає скромність і недоговорення. Не сказано нічого конкретного навіть про організаційну працю у Львові, не подано складу проводу, людей, які напевно заслужились, немає ні слова про членів, що цікавились своєю становою організацією, товариським життям тощо.

Виходить, що треба було мовчати. Це засекречення прізвищ найдено пізніше в Німеччині, на еміграції, де активні діячі

на сторінках відновленої там газети "Торговля і Промисл" подані тільки першими буквами.

Щоправда — в "Альманасі" є відомості й статистика авторства проф. Л. Шанковського розбудови торговельного шкільництва (використане мною в розділі про купецькі школи). Там є багатий реєстр купців і ремісників та чимало практично-фахових інформацій, з чого напевно користали читачі.

Список українських купців міста Львова дуже багатий кількістю імен і бранжевою різноманітністю. От хоч би взяти тільки кількість ґалянтерійних крамниць. Їх було 34; стільки ж було споживчих крамниць. Книгарень було 8, музичних — 7, перфумерійних також 7 і т. п. Взагалі появились бранжі, яких у нас до війни не було. Всіх українських купців у Львові 261. Також багато купців з різним товаром по окружних містах.

Яка шкода, що це було тимчасове, ефемерида, наче б святоіванські хробачки, що освітили нашу торгівлю і... погасли...

Можна без перебільшення сказати, що не зважаючи на величезні політичні, національні конфлікти, технічні і матеріяльні труднощі та ненажерливість гітлерівської адміністрації в умовах тотально-керованого господарства, західно-українські купці виявили не тільки фахові, але передусім великі громадські чесноти, які підняли їх до рівня зрілости давньої організації — СУКіП. Цим їхнім духовим і моральним вартостям треба у першу чергу завдячувати факт, що українські купці в часі II-ої світової війни не йшли "самопас", а високо держали прапор українського купця-громадянина.

Як доказ громадського наставлення купців і їхньої жертвенности назвав у розмові зі мною Е. Думин те, що за його головства відновлено катедру св. Юра і сл. п. наш Митрополит Шептицький подякував йому і купцям, що склали суму 360.000 зл. за ці роботи. "Це були радісні хвилини в житті наших владик" — пише про це д-р Паньківський в своїй книзі. І тих проявів жертвенности наших купців було більше.

Говорили, що львівська торгівля стала здебільша українською. Як це боліло поляків, коли першим проявом вбивства поляками українців у серпні 1943 р. у Львові було 8 купців-українців. Це було кривавим ділом польської боївки, присланої з Варшави проти українців-купців на зразок таких боївок на

Холмщині і на Посянні проти нашої адміністрації, учителів і інших — пише автор споминів "Роки німецької окупації". За тими жертвами пішли другі, очевидно з двох сторін, бо українці почали реванжуватися.

Д-р Паньківський згадав теж дві проблеми, які частинно кидали погане світло на деяких українців-купців. Вони заразились від німців хабарництвом і негромадською поведінкою, погонею за швидкою наживою. Цей занепад моралі, який ішов згори від німецького начальства, вів до зловживань. В нашій мові прийнялось слово "тройгендер", що рівнялось спекуляції. Друга проблема — це був конфлікт місто і село. Селу недостава-вало соли, дріжджів і фабричних продуктів щоденного вжитку. Але достава товарів не працювала, війна спричинила труднощі; чужинецькі доставці не дозволяли купцям, особливо новикам, давати собі раду в ненормальних умовинах. Селяни, думаючи про купця-спекулянта, віддячувалися тим самим, вимагаючи високих цін на доставлені продукти. І так з'явився "чорний ринок", крадіжки тощо. Але всі ці труднощі стали для купця стимулом шукати доріг до поборення їх...

Фінал близько трилітньої праці і обріхування себе надіями зближався кроком ґіганта зимою 1943/44 рр. до кінця. Ще пізнього літа 1943 р., коли українці створили дивізію, не бракувало між ними тих, що не добачували трагічного кінця. Але коли вчасною весною 1944 р. хлинули до Галичини втікачі із східньої України, царства Е. Коха, що корчилось щораз більше під тиском змоторизованих совєтських дивізій, і коли напочатку березня сам гітлерівський ґубернатор почав чарувати українців переміною Галичини на самостійний "протекторат" з директорією, тоді вже тисячі, десятки задумувалось над необхідним "великим ісходом" з батьківщини на захід і готовились до нього.

Вживано всіх засобів транспорту і залежно від нього вантажили більше чи менше майна, або вдоволялись найнеобхіднішими речами, щоб тільки втекти; одні — ближче, інші —дальше, а треті ще далі "під бомби" до Німеччини. Між ними були теж купці і промисловці, які з болем серця прощались і ліквідували свої крамниці чи фабрики-варстати, забираючи з них те, що могли. Найбільше з них везли з собою тільки свій до-

свід, свій талант підприємчивости і бодай з тим добром ішли у світ. З ходом подій всі вони зосередились в західній і південній Німеччині, хоч дехто залишився в Австрії. Скільки їх було — ніхто не рахував, тільки з часом, коли довелось їх організувати, то можна було завважити, що їх було багато.

***

Тим часом Москва весь час користуючись американською зброєю і харчами, дійшла аж до Берліна, де подала "дружню" руку американцям і іншим аліянтам. Війна була скінчена.

Українські купці і промисловці, що були в Мюнхені, перші зрозуміли, що без організації не можна існувати. Вони, як читаємо в відновленій газетці під давним наголовком "Торговля і Промисл" (друкована ручною машинкою на кількох листах паперу і відбивана) — скликали 30 вересня 1946 р. в залі мюнхенського Обласного Представництва установчі Загальні Збори. Автори підписували свої статті першими літерами своїх прізвищ, тільки свої імена подавали повністю.

"Сім літ — читаємо там — ділить нас від нормального господарського життя. Розбудували ми багато клітин, коштувало це багато зусиль і одним махом знищене".... Автор закінчив словами: "Візьмемо ініціятиву в свої руки!". В другій статті читаємо: "Український третій стан на еміґрації — ремісники, купці і промисловці, — як суспільно дуже активний, мусить велику частину загально-національного тягару взяти на свої плечі. В цьому напрямі пороблені вже індивідуальні почини і слід доложити всіх зусиль, щоб вони розгорталися все ширше й на майбутнє. Треба нам станової організації, яка візьме в свої руки і пхне справу на широкі рейки. Про еміґраційні можливості говорив інж. Атанас М., представник ЦПУЕ. Дискусія розвинулась і з неї вияснилось, що в Людвіґсбурґу, Авґсбурґу і Мюнхені є вже поверх 30 українських зареєстрованих самостійних фірм, які затруднюють від 5 до 400 людей. Одноголосно прийнято правильник. Обрано Виділ Об'єднання з 9 людей, Контр. Комісію і Товар. Суд по 3 особи. Того ж дня вписалося 49 осіб в члени".

Ці Установчі Загальні Збори скликав Ініціятивний Комітет Обласних Українських Приватних Підприємців у проводі з Ев-

стахієм Д., Романом М. і Ярославом Г. Згодом доповнили ще 4-ма. Після Зборів Ін. Комітет розв'язався. На французьку зону обрано представником Володимира П. з Ліндав, а на англійську Василя Р. з Бремен.

Це 1-е число "Т.і Пр." приносить ще кілька новин. І так: В Авґсбурґу відбулись Загальні Збори для округи Швабіс; з'їхалось 70 колишніх і теперішніх купців і промисловців. Прийнято статут Об'єднання. Вписалось 45 членів. У проводі станув інж. Ю. Коллард. В Мюнхені були початкові труднощі, хоч кооперація вміла їх перебороти, там же поміщено Правильник Об'єднання. При кінці заклик підтримати Український Театр.

1-ше число "Торговлі і Промислу" появилось за жовтень-листопад 1946 р.; 2-ге число за березень-квітень 1947 р. приносить статтю "Українським ремісникам до уваги", в якій автор А. М. ствердив, що в Заг. Зборах брали участь деякі чільні ремісники і в оснуванні ОУПП, але пізніше не було чути, щоб вони намагались проявити себе активно в міру можливости сповняти ті завдання, які стояли перед нами *).

З інформацій довідуємось, що у Мюнхені — 21 січня 1947 р. відбулися Загальні Збори Філії ОУПП, а 4 квітня 1947 ширші сходини членів. Ініціятивні ґрупи діють в таборах Міттенвальд, Реґенсбурґ, Ульм, Ельванґен. Незабаром будуть там Загальні Збори.

"У нас повинна зродитись охота піднести рівень нашого госп.-економічного життя на европейську височінь, яку ми маємо нагоду бачити тут, у Німеччині, чи деінде — в середущій та зах. Европі" — пише ЕМДЕ в статті "До практичних завдань".

В самій назві газетки ОУПП і в криптонімах діячів, які виступили з ініціятивою бачимо, що це було продовження львівського СУКіП-у. Жаль, що ми не бачили 3-го числа "Т. і Пр.". А може воно не появилось.

**
*

...Згодом почався виїзд на дальшу еміґрацію за океан, до Канади, Америки й інших країн. Передусім щасливі були ті, які

*) Ті два числа мюнхенської "Торговлі і Промислу" ми найшли в Дітройті, Міч. в Українському Національному Архіві-Музею, ріг Черіст і Коммор біля церкви Непорочного Зачаття.

віднайшли своїх ближчих чи дальших родичів, або прямо якогось патріота, що постарався про "афідавіт", зобов'язуючись дати їм працю. І так серед купців, ремісників і промисловців найшлось чимало, що ввійшли у свій фах і дали свій вклад праці у країни, які їх гостинно прийняли.

ДОДАТОК Ч. 1.

ВИЗНАЧНІШІ КУПЦІ І ПРОМИСЛОВЦІ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ

МАКАРІЙ ТУЧАПСЬКИЙ, український купець, потім перший єпископ по 125-оч роках церковної анархії, станув у проводі народу, хіротонізований київським митрополитом Макарієм II-им за згодою польського короля Жигмонта I-го. Після його висвячення на єпископа давня манастирська церква св. Юрія стала катедральною церквою. Про цей історичний факт писав науковець і поет д-р Василь Щурат, у своїй статті для 100-го числа Т. і Пр. п. н. "Перед великими роковинами". Саме тоді думав СУКіП про "День Українського Купця" і автор підсував купцям думку гідно вшанувати єп. Тучапського хоч їх патроном був св. Юрій, до чого вони готовились.

Як же це сталось, що український купець став українським єпископом? Це були сумні часи для українського народу на західніх землях. Держави вже не було, боярство відчужилось майже зовсім, церковна верхівка теж, бо єдине наше єпископство в Галичі було в 1414 р. скасоване, а нашу Церкву підпорядковано щойно наставленому римокатолицькому єпископатові у Львові. "Хто ж тоді мав спромогу взяти у свої руки провід народу, що потопав у нужді й темряві? — питається д-р В. Щурат, — як не наше міщанство, а передусім його провідна верства — купці, що встигли в короткому часі не тільки себе забезпечити матеріяльно, але й здобути рівночасно вищий ступінь культури, а разом з тим мати важливий голос в обороні інтересів своєї нації. Можна сміливо сказати, що в нас, поза межами наддніпрянської України до кінця XVIII-го століття, наше міщанське купецтво відограло в національному житті першорядну ролю. Йому і тільки йому треба завдячити віднову скасованого єпископства з новим осідком у Львові 1539 р.

Не менше важливе те, що саме з середовища львівського купецтва вийшов перший наш єпископ Макарій Тучапський".

Проф. д-р В. Щурат влучно підкреслив вагу того 400-річчя, коли недавній ще купець Макарій Тучапський сів на єпископському престолі, як велику історичну подію. На його погляд, українське купецтво повинно було відсвяткувати в 1939 році з першим 15-літтям діяльности своєї організації СУКіП також і цю велику подію може і відновою "Святоюрських Ярмарків", що існували кілька сот літ майже до XX-го століття. І якщо б не початок другої світової війни, українське купецтво напевно було б улаштувало величне свято у Львові.

МИХАЙЛО ДИМЕТ, 1819 р. народження у Дунаєві, Бережанщина. М. Димет за кару, що був у польській "Гвардії народовій" (бо почувався поляком) австрійська влада взяла його до війська, в якому вислужив він рік і 9 місяців і в ранзі фельдфебеля (саржента) був звільнений як інвалід. Нараз прокинулась у нього національна свідомість. 1862 р. М. Димет поїхав в Україну і привіз більшу кількість українських творів, серед них першого "Кобзаря" Тараса Шевченка та фотографії видатних українських письменників. Увесь цей запас книжок розкупили негайно гімназисти і студенти університету та переписували з них і поширювали ці відписи. Таке ми читали у нашому найстаршому щоденнику "Діло", у статті Ф. Свистуна. У ювілейному числі "Діла" з нагоди його 50-річчя у 1930 році читали ми теж спогади о. А. Пеленського і в них дещо про М. Димета. Ще перед появою цього числа "Діла", син священика Б. Нарольський, що працював у редакції "Дзенніка Польского", розповів був йому, який шалений патріотизм поширився був у Галичині під впливом лектури, привезеної Диметом з України, а зокрема Шевченкового "Кобзаря". Деякі студенти стали навіть одягатися по-козацькому, і серед них був Наталь Вахнянин. Коли його покликав на авдієнцію цісарський намісник Галичини, Аґенор Ґолуховський, той пішов у козацькому одязі. А коли намісник почав говорити до нього "ти", тоді й Вахнянин почав уживати до нього того ж вислову.

М. Димет говорив кількома мовами. На Ринку ч. 20 у Львові відкрив крамницю з предметами церковного вжитку. Він відіграв визначну ролю серед українців та в купецтві галицької столиці. 27 років був радним міста Львова, довгий час заступав президента Торговельної Палати і був у дирекції Каси Ощадности. Був членом Т-ва "Просвіта", і саме завдяки йому появилася перша її книжечка "Зоря". Видав теж власним коштом "Словар німецько-руський" Ом. Патрицького і весь наклад тієї книжки передав Т-ву "Просвіта". Крім того, подарував "Просвіті" багато популярних книжечок російською і чеською мовами. Згодом на загаль. зборах Т-ва "Просвіта" признали М. Диметові "почесне членство": він був членом Головної Управи, а в 1870-73 рр. контролером Т-ва "Просвіта".

М. Димет інвестував значний капітал у гарбарство й білошкірництво, а всі грошеві прибутки жертвував на різні національні потреби, і з його великого майна залишилася тільки назва ставу у Львові на Замарстинові "Диметівка". "Його бажанням було спричинитись до поширення нашої промисловости в ділянці гарбарства і білошкірництва", — писав у "Торговлі і Промислі" ч. 96 з 1938 р. д-р Кость Левицький у фейлетоні п. н. "Михайло Димет". Тому М. Димет купив відповідний ґрунт на Замарстинові, поставив там фабричні будинки і дав своєму синові відповідні фонди до ведення того підприємства. Але довга недуга і смерть сина припинила здійснення тих планів. Виховав теж М. Димет більшу кількість торговельних помічників.

"Доказом того, яку пошану мав М. Димет в українському громадянстві, служить ось яка подія" — писав далі д-р К. Левицький. Коли віче українців міста Львова 4-го травня 1884 р. постановило вислати депутацію до цісаря з протестом проти єзуїтської реформи наших о.о. Василіян, то обрано до тієї депутації проф. університету о. О. Огоновського і львівського купця М. Димета. Цісар прийняв цю депутацію, а іменем її промовляв до цісаря сеньйор Ставропігійського Інституту д-р С. Шараневич. Студентське т-во "Січ" у Відні найменувало тоді всіх трьох делеґатів своїми почесними членами".

Додаймо ще, що тоді василіянський манастир у Добромилі з усім майном перейшов був під владу єзуїтів. Вислідом згаданої делеґації до Відня, до якої долучились ще В. Федорович, В. Ковальський та Д. Кулачковський, було те, що Лаврів, по який теж сягали єзуїти, не дістався їм, а і в Добромилі вони побували не довго.

М. Димет залишив дві доні й сина. Його портрет, кисти К. Устіяновича, вручила Т-ву "Просвіта" одна з його дочок, одружена Волянська.

ВАСИЛЬ ТОВАРНИЦЬКИЙ. У тих часах, коли на галицько-українській землі серед нашого народу починала щойно пробуджуватись і формуватися національна свідомість, діяльний був теж Василь Товарницький, купець текстильним крамом, що мав свою крамницю поруч Диметової. Вони разом дружили, підтримували українців, і коли "Українська Бесіда" святкувала 75-річчя свого існування, ми чули промову д-ра К. Левицького, з якої й дали звідомлення в Т. і Пр. ч. 78 з 1937 р. Промова була повна похвал за діяльність і фінансову допомогу тих двох купців патріотів.

Про почин до заснування "Української Бесіди", і трохи пізніше народного театру, говорив судовий радник Ю. Лаврівський. Згодом д-р К. Левицький представив початкову діяльність народницької проти-русофільської "Молодої Руси", що стала засновком "Руської Бесіди", пізніше "Української Бесіди". Пресовим органом "Молодої Руси" були "Вечорниці", згодом "Мета", ще пізніше "Нива", "Старорусини", яких тоді звали "святоюрцями" (від церкви св. Юрія, що була їх центром і опорою) забороняли в духовній семінарії у Львові читати ці газети, а проте богослови їх читали. "Молода Русь" мала двох меценатів, що підтримували фінансово її видання. Були це купці Михайло Димет і Василь Товарницький. У 1861 — 1864 р.р. працював Театральний Комітет і в ньому Василь Товарницький з К. Климковичем і о. А. Полянським. Перша урочиста вистава театру відбулася 29 березня 1864 р.

Це були два фрагменти з діяльности Василя Товарницького над освідомлюванням народу. В. Товарницький належав до нашої еліти тих часів як і Михайло Димет. Шир-

шу згадку про М. Димета подали ми у двох числах (2 і 3 з 1934 р.) Т. і Пр. авторства І. Витановича.

У галерії визначних купців Львова треба обов'язково згадати тих чужинецького роду купців, що живучи серед нашого народу, зукраїнізувались і закріпили за собою своїми вчинками місце в історії українського купецтва західньоукраїнських земель.

Таким першим з них був відомий львівський купець, грецького роду (з острова Крета) КОНСТАНТИН КОРНЯКТ. Він у 1578 р. побудував своїми грішми славну вежу церкви Успення Пресвятої Богородині у Львові (т. зв. Волоську) при вул. Руській і був братчиком львівської Ставропігії. Другим з тієї галерії був вірменський купець, який відіграв велику ролю в торгівлі Галичини, заки спроваджено сюди польських жидів. Ці купці-вірмени часто, приймаючи уніятську греко-католицьку віру, приставали до нашого народу, при чому діяли теж і на Закарпатті під тодішньою Угорщиною. Одним з таких купців був ДМИТРО РАЦ, що перебудував своїм коштом у 1740 р. манастир ОО. Василіян біля Мукачева. Відбитку його знімки із старовинного портрету, що зберігається у згаданому манастирі, помістили ми разом із статтею про нього в Т. і Пр. ч 85 з 1938 р.

КЛИМ РОГОЗИНСЬКИЙ — один з перших наших купців, що зрозуміли вагу власної української організації і постійно нею турбувалися. У 1918 р. на Краєвому З'їзді Купців Галичини й Буковини він був обраний на предсідника, як найстарший і найзаслуженіший з купецької братії.

К. Рогозинський мав довгі роки одну з найкращих у Бучачі споживчих крамниць. Сорок років перед сметрю (вмер у 70-му році життя) він був народним учителем. Покинув певну посаду та вибрав непевну й частинно погорджувану працю за купецьким прилавком. Своїм хистом, солідністю і хрустальним характером показав усьому громадянству, що купецьце діло — це чесна й важлива та важка професія, яку треба шанувати. Власне підприємство поставив К. Рогозинський уже до першої світової війни на належному рівні, і тоді ж він один з перших українців зрозумів значення торгівлі в житті нації, та передбачив, яку

поважну ролю виконуватимуть по містах наші купецькі станиці. Передбачив це у часах, коли українських купців було мало, коли всі дивились на його працю з недовір'ям, а то й погордою, та коли купця, ще й українця, уважали в нас за шкурника й спекулянта.

Крім цього К. Рогозинський був основником і почесним членом Філії СУК у Бучачі, та постійно брав участь у культурно-освітньому житті: був членом-основником майже всіх установ і товариств у Бучачі, Філії Т-ва "Просвіта", Т-ва "Міщанське Братство", Кружка "Рідної Школи", Т-ва "Шкільна Поміч", директором Українського Кооперативного Банку. За часів ЗУНР був посадником міста (бурмістром). Його родина була інтеліґентна і в хаті була щиро-українська атмосфера; шість дочок працювали ідейно на різних відтинках національної справи, зяті були на поважних становищах та в проводі національних установ повіту. До останньої хвилини свого трудящого життя, життя дуже відданого громадянству, хоч прикований важкою недугою до постелі, К. Рогозинський цікавився усіма суспільно-національними справами, втішався розвитком рідної торгівлі й промислу та організаційним життям.

До дуже визначних промисловців Зах. України треба зарахувати передовсім проф. політехніки у Львові з 1903 р., архітекта ***ІВАНА ЛЕВИНСЬКОГО****, що заснував фабрику будівельних матеріялів при вул. Потоцького ч. 58, в яку входив теж відділ гончарський, зокрема української кераміки. Його фабрика приміщувалась у кількох будинках, і її називали "Українським Манчестером". Працювало там чимало українців, які при фахівцях вивчали столярство, теслярство, будівництво, кахлярство та інше і пізніше усамостійнювались.*

Проф. Левинський записався золотими літерами у Львові, поставивши за своїми проєктами поважну кількість будинків, які стали окрасою Львова. Згадаємо найважніші з них: гол. залізничий двірець, готелі Жоржа й Народну Гостинницю, Торговельно-Промислову Палату, Асек. і Кред. Т-во "Дністер", Академічний Дім, Бурсу Педаґог. Інституту, Академічну Ґімназію (новий будинок), Музичний Інститут ім. Лисенка та інші. Українським будинкам давав подекуди

український стиль і прикрашував їх керамічними вставками, інші, як напр. Торг.-Промислову Палату — золотою мозаїкою.

Левинський був теж визначним нац.-гром. діячем. Він опікувався Т-вом українських студентів політехніки "Основа" і був його добродієм, а теж "Сільським Господарем", "Просвітою" та іншими, яким він помагав. Зокрема оснував і фінансував аґрон.-техн. т-во "Праця". Ця акційна спілка була власником "Манчестеру".

Народився 16 липня 1851 р., помер 4 липня 1919 р.

ОЛЕНА ЛЕВИЦЬКА. 20 берез. 1938 р. Львів склав глибокий поклін у пошані творчій людині, жінці-піонерці українського промислу, врочистим святкуванням у Народному Домі. Ініціятиву до цієї імпрези дали жінки, створивши відповідний комітет. Змагання жінок здобути собі рівноправність і самостійність натрапляли на великі труднощі. Серед жіноцтва були сильні індивідуальності, були й такі, що виявляли великий організаторський хист в управі манастирів, шкіл тощо, а в практичній економіці вони були відсунені в тінь. Щойно війна дала їм під цим оглядом доступ до самостійних варстатів праці, відкидаючи пересуди, що досі панували. Це, між іншим, сказала Олена Попович у доповіді на згаданих святкуваннях. Анна Рижевська у своєму вступному слові підкреслила, що в довоєнній добі увага всіх нас була звернена до нашого села і наставлена на його культурно-освітнє відродження. Не диво, що лиш вийняткові одиниці розуміли в тому часі вагу розбудови рідного промислу. До тих рідкісних одиниць в українському громадянстві належала і достойна ювілятка, Олена Левицька.

В усних і письмових привітах висловлено багато цінних думок. Святкування разом з вокальними точками (Марія Сабат-Свірська і хор "Бандуристів") було незвичайно вдатне. Але я волію скористати з того, що написала мені вже тепер, на еміґрації, адоптована дочка ювілятки Іванна Скопляк, дружина голови СУКіП в Америці 1973 р., очевидно у значному скороченні, і додам дещо про фахову діяльність ювілятки.

Олена Левицька була дочкою о. Омеляна Левицького, пароха Ожидова, повіт Золочів. Передчасно осиротівши, вона мусіла йти на посаду учительки в Жовківщині, але це її не вдоволяло. Тому Олена використала першу нагоду й переїхала до Варшави, де її родич мав фабрику хемічних виробів, і там стала відважно до праці у виробництві, книговеденні. Нав'язуючи купецькі знайомства за короткий час стала вона незаступна у фірмі, і в родині власника фабрики. Згодом придбала досвід і фахове та купецьке знання. Не раз вдоволено говориле: "Якби я ще раз жила на світі, то хотіла б бути лише самостійним купцем".

У Польщі прожила О. Левицька 15 років, мала там багато приятелів і переживань. Як представниця фірми їздила в Росію, була в Петербурзі і радо пізніше розповідала веселі епізоди з зустрічей з власниками великих крамниць, що не хотіли з "хахлушкою" говорити (акцент!). Була О. Левицька теж у Києві, і він їй на віки залишився в пам'яті. А все хотілось їй вернутись у ближчу батьківщину і між своїми та для своїх самостійно почати свій промисел.

Тяжкий був її початок — треба було самій про все старатись, розбудовувати все потрібне. Проте 1908 р. зорганізувала у спілці з братом Омеляном першу хемічну фабрику п. н. "Зоря", власником якої була фірма "О. Левицька і с-ка". Тяжкою до розв'язки проблемою був збут виробів. Загал покупців, призвичаєних до чужих виробів, і чужа конкуренція були майже не переборні. Але О. Левицька йшла енергійно вперед, а хист і набуте знання ставали їй у пригоді. З допомогою прийшла "Народня Торговля" і зрозуміння її директорів Нагірного і Нечая. Товар з емблемою "Зоря" поширювався все більше. Перед Першою світовою війною фабрика вже мала свій дім у Львові при вул. Кордецького. Але війна це підприємство зруйнувала, матеріяльно й легально. Із здвоєною відвагою і невгаваючою енергією взялась О. Левицька відбудовувати своє підприємство. Патріотизм населення міста й особливо села, розуміння гасла "свій до свого по своє", задоволення клієнтелі з продукту фабрики сприяли збутові товарів, до того ж прийшли до праці дві нові сили: Ярослав Скопляк, майбутній зять, і брата-

нич — Олександер. Їм віддала Левицька найтрудніші завдання, а сама заходила до фабрики, говорила з робітниками, заохочувала їх до праці й давала свої фахові поради.

Так працювала фабрика "Зоря". Але в цій праці заєдно жевріла думка О. Левицької, думка про інших, про потреби громадянства, і про ту нашу безробітну молодь, що шукала роботи, врешті й про поміч нашим приватним школам (значки "Рідної Школи" були в кожній коробці з пастою, заплачені пізніше разом).

О. Левицька була членом "Союзу Українок" у Львові, а приїхавши після 2-гої світової війни до Америки, жила в місті Амстердам, Н. Й., згодом у Клівленді, Огайо, і стала почесною членкою "Союзу Українок Америки". Померла О. Левицька в дуже пізньому віці. На цвинтарі сказав у своєму слові письменник Роман Купчинський: "Прощаємо століття — не лише віку цієї жінки, але століття боротьби за самостійність культури, економічно-промислового розвитку у нас на західньо-українських землях, століття добрих шляхетних подвигів".

ІВАН БОРИС (батько) і його три сини — купці.

Батько був фанатиком створення організації українського купецтва. Ще за австрійських часів порозумілись його однодумці й скликали на 12 лютого 1908 року з'їзд галицьких і буковинських купців у Львові. З'явилось їх 17. Івана Бориса обрали тоді першим заступником найстаршого віком Я. Коритовського, який був предсідником цього з'їзду, а також належав до трійці, яка мала виготовити статут професійного товариства. І не дивно, І. Борис був головним купцем у Перемишлі, не тільки серед українців, але серед чужинців. Мав усього 27 років і 15 років досвіду, торговельну практику та дійшов до керівного становища Купив у 1896 р. в Перемишлі крамницю "з вином і делікатесами", у другій її половині був ресторан; вів своє підприємство так зразково, що австрійська влада, пошанувавши його фаховість, найменувала його цісарсько-королівським радником торговельного суду. Він був теж урядово заприсяженим знавцем вин. Сам з дружиною виробляв овочеві безалькогольні соки й вина, які назвав "Борисина". Ви-

ставивши їх на Першій Українській Хліборобській Виставі 1909 р. у Стрию, був відзначений за них золотою медалею. У 1911 році І. Борис купив другу крамницю з іншої бранжі, а саме "фарб і матеріялів". З раннього ранку працював у крамницях, вечорі проводив на громадській роботі.

Його дружина, родом з Відня, Марія Тітріх Едле фон Рідельсгорст, зовсім зукраїнізувалась, працювала в українських жіночих товариствах, і була головою "Союзу Українок". Пильна й роботяща, заклала собі хатню вирібню цукерків, яку згодом набула в неї Авдиковичева, перенесла до Львова й побільшила у фабрику під назвою "Нова Фортуна".

Іван Борис мав чотирьох синів. Першого, Івана посилав до гімназії, щоб став згодом лікарем. А трьох молодших — Теодора, Євгена і Володимира післав до торговельної школи, бо розумів недомагання економічного життя серед українців і мріяв тихцем про започаткування купецької династії, популярного явища на заході Европи серед купців. Тому, що це було до Першої світової війни, коли наші люди не розуміли якслід значення торгівлі і промислу, та й не радо на це дивились, мовляв, такий багатий міг би легко всіх посилати на університет, а він на купців їх готує. Проте Іван Борис був гордий, що матиме трьох наслідників-купців і мріяв про організацію купецького товариства.

Статут купецького т-ва виготовили, але зреалізувати його не вдалося. Надто мало було купців-українців, і до того розсіяні були по цілій країні. А тут ще прийшла господарська скрута, а далі війна. Коли в революції постала наша держава над Дніпром і зав'язалась торгівля з Україною, тоді знову наші купці з'їхались 25 лютого 1918 року у Львові. На цей раз їх було більше. До підготовчого комітету для оснування Краєвого Т-ва "Український Купець" знову ввійшов І. Борис в обрану сімку. Але Австрія розвалилася 1918 р.; швидко дійшло до війни з поляками. Найстарший син Іван, що був саме перед матурою, пішов з благословенства батьків до Української Галицької Армії, а потім з нею в Україну, і там загинув.

У 1922 році Іван Борис (батько) відчинив нову фірму "Мануфактуру", зберігаючи й попередні підприємства. Теодора й Євгена вислав уже раніше на практику до Львова, першого до славної тоді дрогерії Міколяша, другого до мануфактурної крамниці Р. Зубика. Тимчасом І. Борис, людина второпна й енергійна в інтересі, працював разом з помічником і практикантами, які його шанували, та знаходив ще час для громадської діяльности у "Міщанському Братстві", в якому був піонером і передовим членом, як досмертний директор "Міщанської Каси", членом центральних товариств і організацій, у надзірних радах "Народної Торгівлі", "Сільського Господаря", "Народної Гостинниці" тощо. Коли мусів піти на операцію, закликав до Перемишля обох синів, хоч Теодор стояв саме перед дрогерійним іспитом. І. Борис помер 12 листопада 1923 р. — рік раніше як здійснилась ідея, яку він плекав більш 17 років: 2 листопада 1924 р. засновано у Львові "Союз Українських Купців", а 6 днів пізніше постала перша філія СУК у Перемишлі.

Згодом, після дрогерійного іспиту у Львові, Теодор Борис перебрав з братом Володимиром крамницю з фарбами, яку вони пізніше поширили, відкриваючи відділ із взуттям та спортовим приладдям. Назву фірми змінили на "Спадкоємці Івана Бориса". Євген Борис перебрав крамницю "Мануфактура" під фірмою "Е. Ф. Борис і С-ка" і згодом відчинив дві її філії для селян: у Перемишлі на торговиці та в Бірчі. Крім того, започаткував "Висилковий дім" з мануфактурою поштою, обслуговуючи інтеліґенцію на провінції. Усі крамниці вели на спільний рахунок.

Але не лише купецький хист успадковили молоді Бориси по батькові. Пульсувала у них жваво громадська обов'язковість. Теодор зайняв місце по батькові в дирекції "Міщанської каси", був у виділах СУКіП (також і секретарем), "Міщанського Братства" й "Зорі". А в дорозі до Америки — на еміграції в Ярославі був членом Надзірної Ради "Українбанку" (крім того, мав крамницю із взуттям і ґалянтерією), а й у Мюнхені був урядником Апостольської Візитатури чотири роки. В Америці працював фізично.

Євген Борис переніс свою "Мануфактуру" на Шлеськ

(Сосновец), відчинивши гарну крамницю і допомагаючи своїм людям. Він і його дружина п-і Галя брали живу участь у культурному житті місцевого Українського Національного Об'єднання (УНО). Коли згодом (у 1948 р.) виїхав через Австрію до Торонта (Канада), працював спершу як кельнер. В 1950 р. оснував до спілки пекарню "Вікторія бейкері", яку по двох роках розбудував і вона прибрала назву "Демстерс Бред Лімітед" і зайняла одне з перших місць в Торонті. Є. Борис став президентом і головним директором цієї Спілки, затруднюючи чимало наших людей в пекарні й бюрі. Як передовий громадянин дбає теж про різні національні установи. Згадати варто, що в 1960 році, коли пластуни в Торонті в тісній домівці не могли розвивати якслід роботи, Є. Борис очолив "Будівельний комітет" та купив гарну й вигідну домівку при вул. Блюр, за що й став почесним членом Пласту в Канаді, а в 1967 р., коли в НТШ у Сарселі (Франція) створилася дуже тяжка матеріяльна ситуація і брак фінансів загрожував дальшому видаванню Енциклопедії Українознавства, Є. Борис очолив Патронат НТШ-Сарсель в Торонті, який подбав про міцні фінансові фундаменти для закінчення монументального видання Енциклопедії Українознавства.

***

Одначе Є. Борис не тільки роботящий і жертвенний громадянин. Він залишився традиційним передовим членом купецької організації "Об'єднання Українських Підприємців і Професіоналістів" Торонта, був якийсь час її головою і видав тоді Календар-Альманах на 1957 рік, змістовний і цінний для кожного члена. Альманах був інший від двох попередніх ("Адресар" і "Бизнесовий Альманах"), мав цікаві статті і нав'язав контакт з Монтреалем, отже й підходив для Торонта і для Монтреалю. У ньому ми найшли статтю Є. Бориса п. н. "Перед 50-ма роками" і поданий докладний текст протоколу "Першого З'їзду руських, галицьких і буковинських купців". До речі автор також знайшов серед паперів документи свого батька і їх ми використали на відповідному місці цієї книжки.

СЕРГІЙ ЗАКРАСНЯНИЙ. Народ. на Київщині. У часі національного зриву й української державности в 1918-20 р.р. був високим міністеріяльним урядовцем. Переїхавши після занепаду нашої державности на Волинь С. Закрасняний заснував у Дубні спілку для торгівлі деревом. Жив скромно й тому дійшов до поважного майна. Вмираючи, записав на стипендії для української купецької молоді 20.000 польських злоти та уділ у підприємстві; керівником свого майна зробив Матірне Т-во "Просвіта" у Львові, де перебував коротко перед смертю, коли його хворого перевезли з Дубна до лікарні. Похорони його відбулися 21 січня 1939 року.

ЯРОСЛАВ СКОПЛЯК. Між першою і другою світовими війнами, за польських часів, відзначився, крім досконалої фаховости, ще вродженим талантом провідника й великими громадськими чеснотами та патріотизмом. Я зустрів його вперше на терені СУКіП-у, і згодом, працюючи з ним як редактор двотижневика "Торгівля і Промисл" (органу цієї організації), мав змогу пізнати високі якості його характеру. Весь час ми розумілися взаємно і — я б сказав — із справжньою любов'ю відносились до себе. Але ж бо його не можна було не любити. Шляхетний у поведінці й у розмові, при тому рішучий і вимогливий, він не зражувався людьми, ані не зражував інших до себе, дбав за всіх і за все. Жертвував свій час і гроші, навіть рискував, як промисловець, коли треба було стати в обороні купців, яких був головою. Ненавидів неправду і злобу.

Коротка характеристика Скопляка, яку дав Іван Мартюк, директор "Центросоюзу", у своїх надрукованих спогадах) заслуговує, щоб її тут навести дослівно:*

"Власник фабрики, не лише затруднював у себе виключно українських робітників, але й став меценатом українського мистецтва й спорту, щирим опікуном "Рідної Школи" і багато допомагав українській пресі (я б додав ще — студентам, інвалідам з українських визвольних змагань з 1918-20 р.р., вдовам і сиротам військовиків, нікого з потребуючих не випустив від себе, не обдарувавши його. — В.

*) І. Мартюк, Центросоюз, спомин; В-во М. Т. Коця, 1973, ст. 36.

Н.)". Я. Скопляк був головою "Союзу Українських Купців і Промисловців" також одним з ініціяторів створення українського кооперативного банку (себто Пром-Банку) у Львові, що відіграв у промислі і його розбудові велику ролю; треба додати тут "і для купців та розбудови торгівлі". Таку об'єктивну думку висловив кооперативний достойник про т. зв. "приватників"...

У цій моїй книжці читач знайде прізвище дир. Я. Скопляка багато разів, бо він обраний головою СУКіП-у в 1934 р., чесно став до праці провідника, турбуючись добром організації і її членів. Рік-річно перевибирали його на голову й на цьому становищі він витривав до кінця існування СУКіП-у, себто до початку Другої світової війни. І коли большевицька салдатня увірвалась до Львова, він вирішив не тікати, переконаний, що його сумління чисте, що давав працю робітникам, які його поважали і любили. Та енкаведисти арештували його 20 грудня 1940 р. як "експлуататора людської праці" і фабриканта, і за те, що очолював "експлуататорів" — купців і промисловців, що в большевицькій мові було однозначне з "буржуями-спекулянтами". Держали його в тюрмі у Львові і родина могла йому час-до-часу дечим з харчів допомогати. Але 6 червня 1941 р. вивезли на схід, але як це ствердили щасливці, що пережили страхіття останніх днів у цій тюрмі, всякі сліди за ним пропали.

Народився дир. Я. Скопляк 4 грудня 1891 р. в Камінці Струміловій, одружився з Іванною Левицькою в церкві св. Петра і Павла у Львові 21 січня 1922. А коли саме помер і де — ніхто не знає. Залишив доньку Богданну, заміжну за інж. Гнатківським, тепер у США.

До реєстру видатних і заслужених купців можна ще додати чимало прізвищ. Ось деякі з них:

АПОЛОН НИЧАЙ, з професії гімназійний учитель, фанатик економічної розбудови нашого народу, редагував у Коломиї газету "Господар і промишленник" від 1879 р., що пізніше появлялась у Станиславові. Тут він ще й ділом доказав, що честь станути за лядою продавати й обслуговувати клієнтів у крамниці, яку сам заснував (Руська крамниця).

Він був ініціятором "Господарсько-Промислового Т-ва" і, переїхавши до Львова, хотів практично реалізувати завдання цього товариства і разом з великим ідеалістом-кооператором інж. В. Нагірним, який вивчав у Швайцарії кооперацію, дає почин до оснування т-ва "Народня Торговля". Так у Львові 1883 р. постала велика крамниця з філіями, згодом централя для міської української кооперації. Та в той час, заки виросла кооперативна мережа, "Народня Торговля" була гуртівнею як для громадських крамниць (тоді "Просвіти" і Т-ва ім. М. Качковського), так і приватних, та виховувала торговельну молодь, велика частина якої ставала до праці у власних крамницях.

Бувши "старорусином", А. Ничай видав у Т-ві Качковського брошуру, як основувати крамниці, майже рівночасно з подібною брошурою д-ра Костя Левицького, яку видало Т-во "Просвіта".

З інших купців згадаємо Я. КОРИТОВСЬКОГО в Калуші, який був одним з організаторів першого З'їзду українських купців Галичини і Буковини, що відбувся 12 лютого 1906 р. для заснування станової організації; Є. РАЧИНСЬКОГО в Ходорові, що перший кинув в пресі заклик про негайну потребу скликати такий з'їзд; В. СВИЩА в Надвірній і М. КОЦАНА в Бурштині, що відзначались громадськими чеснотами, організаційним хистом та були зразковими торговельними знавцями.

ДОДАТОК Ч. 2.

ДОБРОДІЇ УКРАЇНСЬКОГО МІЩАНСТВА

В Галичині, ще до Першої світової війни, відомим був щедрістю пожертв на народні потреби Митрополит Кир АНДРЕЙ, граф ШЕПТИЦЬКИЙ. Він жертвував, коли треба було підтримати будь-яку національну справу. Між іншим Його княжий дар для Т-ва "Зоря" у Львові, що було засноване ще в 1884 р. "для українських ремісників, промисловців і торгівців", був одним з багатьох філянтропійних діл цього великого митрополита.

Інший доказ щедрої руки славетної пам'яті Митрополита Андрея з нових часів згадуємо окремо, бо це була фінансова допомога власниці підприємства, вдові по професорові Климентині Авдикович-Глинській. Вона перенесла була свою маленьку фабричку солодощів з Перемишля до Львова і, діставши фінансову допомогу з митрополичої консисторії, вивінувала її в модерні машини та зробила з неї справжню фабрику. Це була "Фортуна Нова", що мала у самому Львові кілька елеґантних крамниць з двомовними вивісками. Про це пише І. Мартюк, директор "Центросоюзу", у своїх недавно виданих спогадах. Коли ми вже при цьому, то Глинська відкупила цю маленьку фабричну в Перемишлі від Марії Борисової (зукраїнізованої віденки), дружини купця Івана Бориса.

Іншого добродія-мецената українського міщанства мали ми в XVI-му столітті на Волині. Був ним князь КОНСТАНТИН ОСТРОЗЬКИЙ (1527-1608), багатій, власник біля тисячі сіл і міст, визначний політичний, культурний і церковний діяч, один з дуже рідкісних вельмож, що залишився вірним своєму народові й православній Церкві (хоч сприяв спочатку Берестейській Унії, потім став її ворогом). Про нього можна багато написати, але нам ідеться про видвигнення одного факту, що вказує на його всебічне зацікавлення: цей

князь заснував фундацію — притулок для бездомних або зубожілих українських (тоді руських) міщан, записавши їй великий хутір і 230 моргів землі під Тернополем. Документ про це пролежав більше як 300 років в архівах Тернопільського староства і випадково довідався про нього проф. О. Барвінський, і оголосив цей документ та доручив адвокатові Д. Стахурі залагодити цю справу. Цей виграв справу в суді, створив очевидно комітет, який віддав поле в оренду і за кілька років купив простору площу, потім збудував двоповерховий будинок і відкрив "притулок для бідних міщан, ремісників, купців і підприємців". Крім того приміщено там новозасноване "Міщанське Братство", в якому зосередилося культурне життя наших міщан. Створено читальню з бібліотекою і міщанський хор. (Ці дані беремо зі збірника "Збаражчина", 237-ма сторінка). При "Руській Бесіді", в якій гуртувалась інтеліґенція, засновано драматичний гурток і спочатку хор міщан їм помагав. Між іншими пописувався там своїм співом купець Стахевич з дружиною та інші.

У новіших часах вирізнився серед світ. оперових співаків ОЛЕКСАНДЕР МИШУГА (Філіппі), ліричний тенор (1853-1922). Для нас, українців у Галичині, був він не тільки славетний співак, але й зразок громадянина, патріота та мецената. Про його життя, лаври на оперових сценах і концертових естрадах, діяльність учителя співу, благородність та щирий український патріотизм розповіли нам близько 20 авторів у своїх спогадах, поміщених у книжці "Олександер Мишуга, мистець і людина", Львів 1938, (накладом Луки Мишуги, редакції д-ра І. Німчука і О. Боднаровича). Рецензія на цю книжку була поміщена в Т. і Пр. (100-те число). Чому? Бо він скоріше, ніж інші наші інтеліґенти, зрозумів вагу міста і ролю у ньому ремісників, купців та промисловців. Про це маємо в згаданій книжці аж дві статті: "Несподіваний меценат" Я. Стирянського і "Зразкова жертвенність" д-ра М. Лозинського. Гурток людей — оповідає Стирянський, — заснував "Ремісничо-Промислову Бурсу" (Р-ПБ) для сільських хлопців, щоб дати їм опіку. Але це не викликало потрібного зацікавлення серед загалу громадянства, яке ціпило урядничу кар'єру з легким тоді доступом до неї. І тяжко

теж приходилось здобувати потрібні фонди на бурсу. Тривало це так довго, поки відозва Бурси не попала до рук О. Мишуги. З тим моментом прийшли для неї щасливіші часи: з Києва, Варшави та інших столиць Зах. Европи, у яких виступав Мишуга, приходили від нього грошові перекази, а в 1912 р. наспіла найбільша пожертва: 25,000 австрійських корон. Бурса придбала новий власний будинок, а Мишуга — грамоту почесного члена. Він пам'ятав добре своє дитинство, що проходило в голоді і недостатках. Мишуга заопікувався Бурсою, як добрий батько своїми дітьми...

Як було подано у пропам'ятній книжці "40 літ праці Ремісничо-Промислової Бурси у Львові", Львів 1937 р., Бурса-ювілятка виховала до 1937 року 638 осіб з молоді; до цього числа варто додати ще тих 114, що проживали в бурсі якраз у час видання книжки. Крім О. Мишуги заслужились були для неї ще Нагірний, Залуцький, Бачинський та ряд подібних до них, — одні княжими пожертвами, інші ідейним трудом. І це завдяки тим громадянам-патріотам перед другою світовою війною щонайменше 752 вихованців Бурси мали змогу придбати собі ремісничий чи купецький фах. Пишемо "щонайменш", бо ця Бурса вислала на свій кошт деяку кількість юнаків на дальшу науку до Відня і вони не враховані тут. Треба відмітити, що Р-ПБ розпоряджала напередодні другої світової війни вже трьома будинками у Львові: при вул. Бартосівної, Пасічній і Кошаровій. Остання була виключно для дівчат.

Іншу фундацію в сумі 40,000 зл. зголосив був 1934 р. д-р ІВАН ТУРИН, який роками проживав у Відні, призначивши їх на поміч торговельній, промисловій і ремісничій молоді. Д-р Турин, високий банковий урядовець у Відні, хоч і жив постійно далеко від рідної землі, не забув про український нарід і його потреби, тим більше, що й рідний брат його був купцем, навіть видатним членом Філії СУКіП у Тернополі: пожертвував свої заощаджені гроші на плекання дорасту з ремісничих, торговельних і промислових учнів.

Що сталося з фундацією д-ра І. Турина — невідомо, немає про неї інформацій і в тих джерелах, що ними розпоряджаємо.

ДЖЕРЕЛА:

"Торговля і Промисл", двотижневик, орган "Союзу Українських Купців і Промисловців" у Львові. Появлявся від 1-го жовтня 1934 р. до 15-го серпня 1939 р. Числа якими користувався автор: 4, 5, 10, 11, 40, 42 до 45; 47 до 56; 58 до 66, 69; 71 до 93; 96 до 101; 103 до 106; 108 до 111; 113 до 114. Разом 67 чисел. Всіх видано 118 чисел. Бракувало 51 число.

Лисян-Рудницький Іван д-р: "Між історією і політикою", Вид. "Сучасність", Мюнхен, 1973 р.

Франко І. Етнографічна експедиція на Бойківщині", "Zeitschrift fuer Oesterreichische Volkskunde", річник XI, Відень 1905 р. Зошит 1 і 2. Переклад у журналі "Жовтень", Львів 1971 за VIII і IX.

Мартюк І.: "Центросоюз", — Спомини. Вид. М. Т. Коця — 1973 р.

"Календар - Альманах Об'єднання Українських Кан. Підприємців і Професіоналістів" за рік 1957. Торонто.

"Торговельно-Промисловий Альманах з нагоди 10-ліття існування "Союзу Українських Купців", Львів 1934 р.

Календар-Альманах "Український Купець" на рік 1944. Накладом Об'єднання Праці Українських Купців у Львові. (Воєнне видання підчас німецької окупації).

"Торговля і Промисл", орган "Організації Українських Приватних Підприємців" на еміграції в Німеччині, два зошити (циклостиль) в 1946 і 1947 рр.

"Перемишль, західний бастіон України", збірник, Нью-Йорк — Филаделфія, 1961 р., стор. 414.

Дячишин Осип: "Черче, моє рідне село". Вид. "Добра Книжка", Торонто 1969.

"Теребовельсьна Земля", істор.-мемуарний збірник. Нью-Йорк - Торонто, 1968 р.

Хамула Михайло: "Глиняни, місто моїх килимів". Наклад автора. Н. Йорк 1969 р. стор. 131.

"Збаражчина", збірник споминів, статтей і матеріялів. — Торонто 1972 р., стор. 680.

"Бюлетин Польско-Україньсні", тижневик. Варшава 1932 р., редактор В. Бончковський.

"Кооперативна Республіка", видання Ревізійного Союзу Українських Кооператив, журнал-місячник під редакцією д-ра К. Коберського.

Витанович Ілля д-р: "Історія Українського Кооперативного Руху", стор. 624, видана Т-вом Українських Кооператорів (ТУК), 1964 р.

Витанович Ілля д-р: "Соціяльно-Економічні Ідеї в змаганнях галицьких Українців на переломі XIX і XX віків". Видання УТГІ 1970 р.

"Шляхами Золотого Поділля", Филаделфія 1960 р., Видання Комітету "Тернопільщина". 1-ий том. Автор статті М. Сосновський: "Господарське життя в Тернополі".

"Діло", щоденник у Львові: ч. 35, рік 1938, передовиця В. Несторовича "Господарська Рада і українці", ч. 129, рік 1939 його ж стаття "Наше господарське життя і роля організаторів".

"Господарсько-кооперативний Часопис": статистика З. Книша про Стрийщину ч. 8 1937 р. і про Сокальщину ч. 41, та коментарі до них в ч. 59 і 66 "Торг. і Промислу"; — ч. 51 з 26 грудня 1937 стаття про "Наше сільське купецтво" і відповідь на неї "Т. і Пр." — "Паразити".

"Гомін України" ч. 38 1973 року, стаття: "Гідні подиву приватні купці" (Причинок до історії Стрия в 1921-24 рр.).

Календар "Просвіти" 1937 р.: стаття В. Несторовича — "Людина з фахом". Із Збірника заготовлених матеріялів про Станиславівщину: Ю. Синишин — "Господарське життя Станиславова й околиць".

Панківський Кость д-р: "Роки німецької окупації (1941-1944)", Нью-Йорк — Торонто 1965 р.

Енциклопедія Українознавства ч. I. (том 3) і ч. II. (том 6). Вид. Молоде Життя, Мюнхен — Нью-Йорк 1949-1973.

Ukraine a Concise Encyclopaedia, University of Toronto Press, Toronto vol. I. 1963, vol. II. 1971.

Щоденник "Америка", ч. 203, 1973, "З нотатника шпарґаляра".



Ярослав Скоплян
промисловець і довголітній голова СУКіП (1934-1939)



„ТОРГОВЛЯ І ПРОМИСЛ"

В неділю, 20. березня ц. р. (1938)
відбудеться в жовтій салі Народнього Дому у Львові

Ювилейна Академія

для вшанування трицятьпітної діяльности

п. ОЛЕНИ ЛЕВИЦЬКОЇ

в розбудові українського промислу.

ПРОГРАМА

1. Отворення. 2. Реферат п-і Ольги Попович. 3. Хор Т-ва „Бандурист". 4. Відчитання привітів. 5. Деклямація. 6. Сольоспів п-і Свірської. 7. Хор Т-ва „Бандурист".

ПОЧАТОК: ГОД. 12-та. **(точно, бо вже в г. 14-ій саля ванята для іншої імпрези!)**

До участи в Академії запрошує загал українських купців і промисловців та все українське громадянство, зокрема наше жіноцтво,

КОМІТЕТ: АННА РИЖЕВСЬКА, АННА РОЖАНКІВСЬКА, ОЛЬГА ПОПОВИЧ, ОЛЬГА ПЕЛЕНСЬКА, ОЛЕНА КРОХМАЛЮК, МАРІЯ ДУМИН

На днях розішлемо запрошення, які будуть одночасно картами вступу. Хто через переочення не дістав би запрошення, просимо відібрати його в канцелярії С. У. К. у Львові.



Олена Левицька,
основниця хемічної фабрики "Зоря"
у Львові, передовий член СУК і СУКіП.

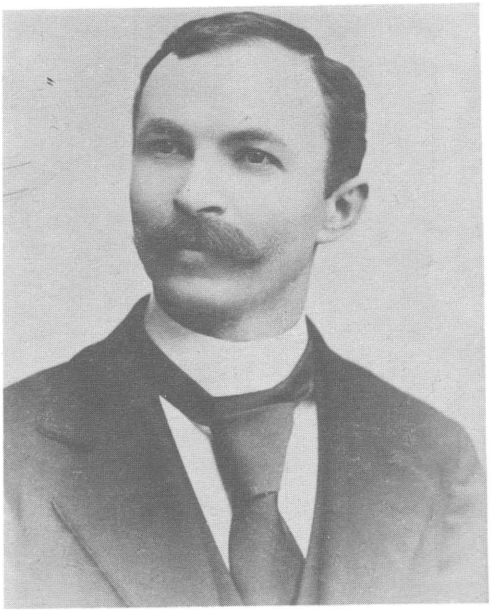

Іван Борис,
один з ініціяторів першого з'їзду купців
Галичини і Буковини 1906 р.



Перша Рада Т-ва
"Союзу Українських Купців"
у Львові 1928 р.



Григорій Ганулян,
третій голова СУК (1928-1934)
і радник Торговельно-
Промислової Палати.

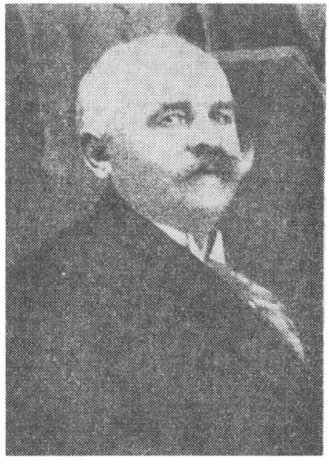

Євген Мартинець,
один з ініціяторів з'їзду купців 1906 р. та основник СУК і перший голова (1923 - 1927).

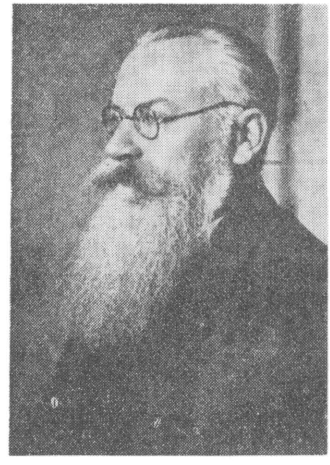

Микола Заячківський,
почесний член СУК і СУКіП та радник Торговельно-Промислової Палати.



Дмитро Конюх,
секретар СУК і СУКіП в 1923 - 1939 ронах.



Роман Зубик,
другий голова СУК у Львові (1927 - 1928).



Ярослав Сноплян,
голова СУКіП у Львові.



Євген Говинович,
голова Секції Тороговельної Молоді СУК (1925-1939).



Управа Філії Союзу Українських Купців в Станиславові

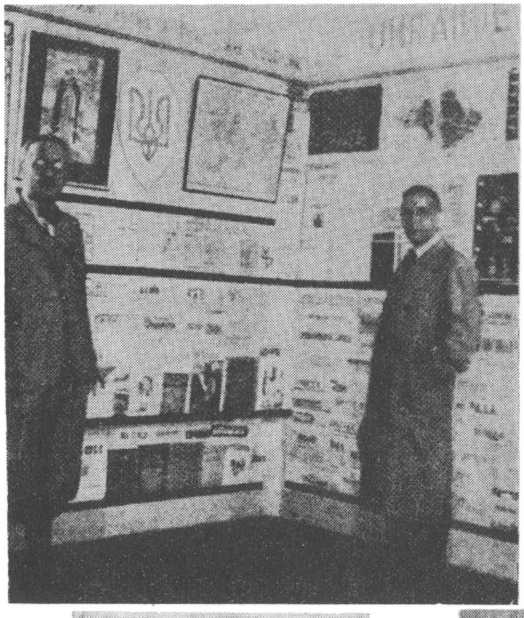

Ред. В. Т. Несторович на Світовій Виставі в Парижі в павільоні преси. Кутюк української преси.



Сильвестер Герасимович, довголітній член Управи СУК і СУКіП та радник Торговельно-Промислової Палати.



Михайло Лазорко, член основник СУК і довголітній член Управи.

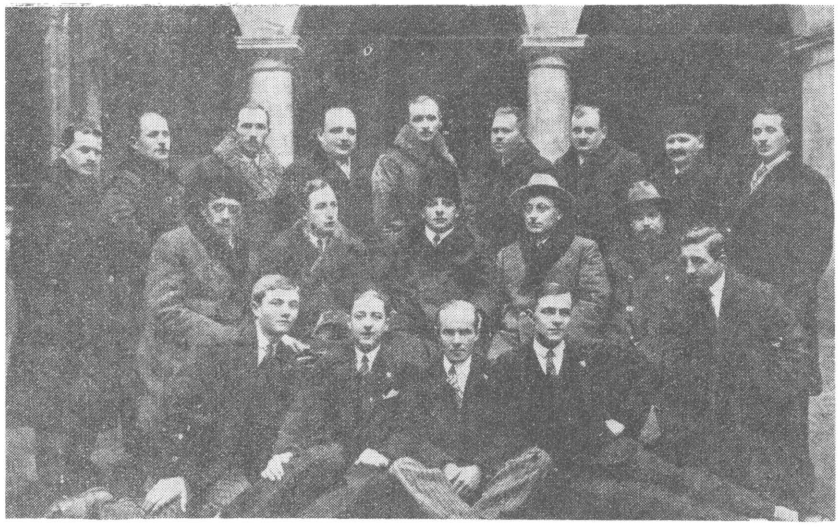

Рада Союзу Українських Купців у 1934 р.



З'їзд українського купецтва в 5-ліття Союзу Українських Купців — 25 грудня 1929 році в залях "Української Бесіди" у Львові.



Учасники 2-го бранжевого курсу із викладачами.
Було 75 учасників. Закінчило 69. Курс тривав від 8 до 20 листопада 1937 р.



Управа та членство СУКіП у Львові.
Сидять за столом з-ліва: д-р Ст. Біляк, Дмитро Конюх, Ярослав Скопляк, інж. Володимир Несторович, 7-ий з-ліва Микола Денисюк, 2-ий з-права Юліян Глушевський з дружиною.



Сидять з-ліва: Царин, Т. Яримович, н. н., М. Щурко, Г. Бойців, А. Салевич, П. Ляшок, Я. Шафранюк, В. Болюх (посол), В. Трач, Савицький, н. н., н. н., Габрович, н. н., П. Борух, другий ряд: 2-ий Павук, 4-ий В. Грицина, 5-ий І. Яцусь, 6-ий Б. Антоняк, 7-ий М. Гусан, 19-ий Д. Гадомський, 20-ий Луцишин, третій ряд: Е. Цоцко, Голуб, н. н., С. Голодюк, Б. Булема, Сеньків, н. н., н. н., Проць, н. н., н. н., О. Колодзінський, н. н., н. н., П. Петракевич, К. Грицина, на горі: Б. Метельський.

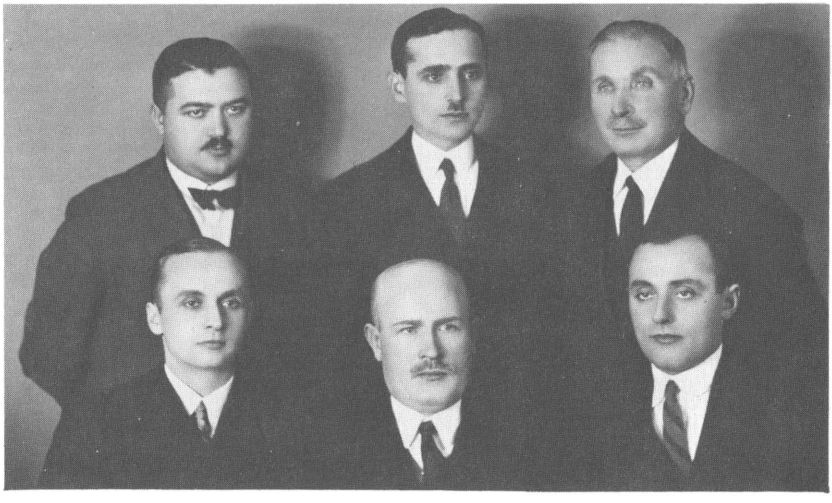

Управа Філії СУК в Перемишлі.
Сидять з-ліва: Теодор Борис, Осип Яросевич (голова), інж. Іван Скоропада
стоять: Микола Заразна, Степан Павлик, Іван Олешко



Прогулька членів Філії СУКіП в Тернополі.
З-ліва: Б. Гарасимович, п-ні Н. Трач, Д. Купчак — організатор СУКіП, п-ні Гусак, Володимир Трач — голова Філії, н. н., Царин, М. Щурко, другий ряд: н. н., В. Яримович, сидять: п-ні Царин, Михайло Шафранюк, п-ні Ярослава Шафранюк



Юрій Синишин,
голова Філії СУКіП
в Станиславові з членами
"Секції Молоді"



Спільна перекуска Філії
СУКіП під час свята Юрія
в Рогатині (1937 р.)



Учасники свята Юрія Філії
СУКіП в Станиславові (1937).

Це число має 22 сторінки
Ч. 1. (79.) Należytość pocztowa opłacono gotówką. Львів, субота 1-го січня 1938 р. ЦІНА 25 сот. Рік 5



ТОРГОВЛЯ і ПРОМИСЛ

Двотижневик Українських Купців і Промисловців

ОГОЛОШЕННЯ

За зміст оголошень Редакція не відповідає

ПЕРЕДПЛАТА:
в краю: місячно 0.50 зл. 1/4 річно 1.50 зл.
1/2 річно 3 зл. річно 6 зл. Закордоном рівновартість.
Чекове конто ПКО Львів, ч: 504—254.

ЦІННИК ОГОЛОШЕНЬ:
За 1 мм. одної шпальти на останній сторінці 35 сот., дрібні оголошення по 10 сот. за слово.
Для членів 40% опусту.

Урядові години в Союзі Українських Купців і в адміністрації часопису »Торгівля і Промисл« щоденно від години 10—12-ої.

Відпов. редактор Г. Гануляк. Друк. Ст. Інст. в ар. Івана Тиктора, Львів, Бляхарська 9. Тел. 234-76. Видає Союз Українських Купців.

Ред. В. НЕСТОРОВИЧ.



ФАБРИКА.



ВЕЛИКИЙ ОБОРОТ.



А це вам вічне
Перо економічне.
Як не повстримає темпераменту,
То бракне у Львові нам всім атраменту.



ТОВАРОЗНАВСТВО.



КНИГОВОДСТВО.

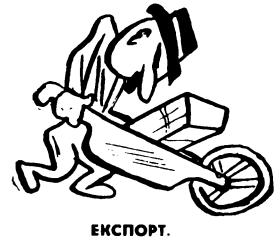

ЕКСПОРТ.

Інж. Володимир Несторович
та його журналістична тематика. (Рисунки Ена)



Дир. Я. СКОПЛЯК, голова СУК і між іншим член ловецького товариства „Тур" та автор оповідань з ловецького життя.

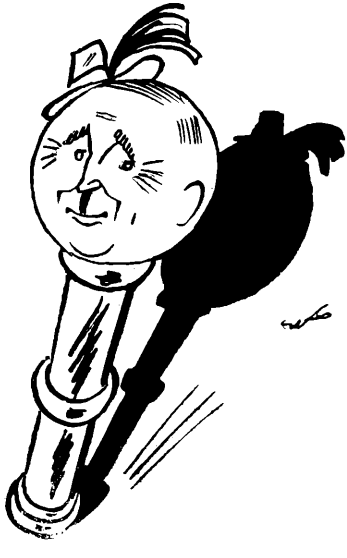

Булава римується до слава,
Слава римується облава —
І хоч ловець злий до слів цих рим,
Зате сенс є, панове! Решта мекша з тим!...

ІНЖ. В. РИЖЕВСЬКИЙ, голова У. Техн. Т-ва у Львові.*)



„Тримай бики!" — писали
Із Станиславова, але —
Притримає бики сірої масти,
То зновуж будинок цей може впасти.

*) У. Технічне Т-во у Львові звернулося з одною фаховою порадою до Преосв. Хомишина. Та відповідь дістало від о. ект. Бойчука, закінчену порадою: „Тримайте бики, панове!"

Д. КОНЮХ, секретар СУК.



Секретарська бібула —
Така є, яка була.

ІНЖ. Ю. КРОХМАЛЮК, голова „Ґрупи Промисловців" при Союзі У. К.



Що там бульба без омасти,
Що там промисл наш без пасти,
Тож з „альової" протекції
Головою він у секції.

Рисунки і текст Ека.

ІВАН СВІЙ.



„СВІЙ ДО СВОГО"
в понятті деяких „клієнтів".



„СВІЙ ДО СВОГО"
в понятті деяких наших купців.

АЛЬОЕ **українська хем. косметична фабрика сп. з о. в.**

ЛЬВІВ, ГЕНІНҐА 16. виробляє:

ПАСТУ ДО ЗУБІВ, білу і пінисту
порошок до зубів
КРЕМИ
пудри

шампуни до волосся, брилянтину і вазеліну ТЕАТРАЛЬНІ ШМІНКИ.

Для українських купців достарчає гуртом

кольоніяльні товари і предмети домашнього вжитку

НАРОДНЯ ТОРГОВЛЯ

Жадайте цінників, а переконаєтеся, що добрий товар і дешево!

Львів, Ринок ч. 36

ІЛЮСТРОВАНА ПРОПАҐАНДИВНА ЗАОХОТА ДО ОЩАДНОСТИ ЗАГАЛУ ГРОМАДЯНСТВА ГАЛИЧИНИ І ВОЛИНІ

Рисунки і текст Ека (Едварда Козака)



Десь їжак найшов петрушку
І нікому не дарує:
З неї буде добра юшка,
Що в зимі усім смакує.



А борсук цілими днями
Обливається аж потом,
Зносить припаси до ями,
Не боїться зливи — слóти.



А малпи їдять банани.
Від самого вже світанку
У жовтневий гарний ранок
Всі складають в банан - банку.



Осінь дарами багата:
В полі й лісі повно сміху,
Пильно дбають всі звірята,
Щоб в зимі не було лиха.



Золота багрова осінь
Закосичилась колоссям.
У млині багато втіхи
Й миш муки тащить вже міхи.



У кість - ба́нкових скарбницях
Пес складає кість до кості,
Голод йому й не присниться -
Дітям досить буде і гостям!



А хто тут! — самі вгадайте!
— І не йдіть його слідами!
У Пром - Банку гріш складайте
Край вкривайте фабриками.



В вивірки вже повна хата
Всяких ласощів - горохів
І хомяк щадить завзято, —
Збіжа наскладав під стріху.

Гляди в майбутнє й

щади!

Купців і Промисловців зі Львова і замісцевих
запрошує
УКРАЇНСЬКИЙ РЕСТОРАН
„ГАСТРОНОМІЯ"
Львів, вул. Костюшка 3. (біля Народньої Гостинниці).

Для українських купців достарчає гуртом зі свого гол. магазину
кольоніяльні товари і предмети домашнього вжитку
НАРОДНЯ ТОРГОВЛЯ
Львів, Ринок ч. 36

Технічне Постачання Виряду для фабрик содової води
О. Рудакевич і С-ка, Станиславів, Карпінського 14.
Постачає: ріжного роду фляшки до лімонад, сифони, мідяні гальони та машини і переводить комплетні уряджения нових фабрик. — Жадайте цінників і оферт!

КОРОЛЕВА МАШИН машини до писання


Нова машина до писання найліпшої якости. 500.000 машин в ужитті. Тревалість великої машини. 12 міліонів ударів через кальку. Ідеально легка і еластичне удерження.
СКЛАД МАШИН
Ю. ЛОМАҐА
Львів, вул. Валова ч. 11. тел. 228-70.

ВИРІБНЯ „МОТОК",
Львів 1, вул. Вузька ч. 3.
тел. 105-75
поручає:
ШПАҐАТ ДО ПАКУВАННЯ УСІХ РОДІВ, ШЛИҐ, ПОСТОРОНКИ, ЛИНВ, СТРИХОВІ ШНУРИ, СПОРТОВІ СІТИ І Т. П.

Випозичальня книжок
„ІЗМАРАҐД"
Львів, вул стюшка 5.

МІЩАНСЬКА ВИНЯРНЯ
Гуртівня
заприсяженого доставця церковних і ужиточних вин
Д. Дружбяка
ЛЬВІВ, РИНОК 40 (власна камяниця) тел. 275-27.
Гурт — Поручає великий вибір вин. На провінцію висилає всяку кількість, фляшково і бочками не догідні сплати — **Детайль**

ЛЬВІР! ПОЗІР!
ДЕВОЦІОНАЛІЯ,
ОПРАВА ОБРАЗІВ
ЛИСТВИ НА РАМИ
у великім виборі по гуртових цінах поручає:
Тома Дроздовський
Львів, вул. Городецька 14.

ФІРМА
Інж. Богдана Поповича **СКЛАД НАСІННЯ**
Львів, вул. Руська 18, тел.: 105-05.
Поручає нововідкритий відділ:
фарби, лякери, покости, косметику і предмети домашньої потреби, господарські артикули.

ЕЛЕКТРИЧНА ПАЛЯРНЯ КАВИ
вирібня солодової кави і млин до мелення всіх родів коріння
СЕМЕНІВ ГАЛИЙ
Львів, Сонячна 25 (пасаж) тел.: 254-73





ІВАН БОРИС С-ці
вл. Т. і В. БОРИС і С-ка
Перемишль — Ринок 2.
ВІДДІЛИ: фарбовий
спортовий
забави і гри
гол. склад насіння
Окремий склад взуття. Рік осн. 1896. ч. тел. 1293.

ПРОМ-БАНК

зорганізував в цьому році такі підприємства:

„СТАЛЬ"
спілка з ограниченою порукою
у Винниках к. Львова
ПЕРША УКРАЇНСЬКА ФАБРИКА ЗАЛІЗНИХ ВИРОБІВ
випустила на ринок
цвяхи всіх штандардових вимірів.

„БУГ"
спілка з ограниченою порукою
в Новім Дворі (почта і станція Кристонопіль к. Сокаля)
господарський млин і тартак.
Власний склад дерева
(гурт і деталь).

„ГУРТ"
спілка з ограниченою порукою
у Львові, Бляхарська 14,
тел. 288-58.
Краєва гуртівня.
З огляду на оборотові премії — дешевше фабричних цін. —

„ОЛІЯРНЯ"
спілка з ограниченою порукою
у ЛЬВОВІ, Янівська 31.
Перша українська змеханізована фабрика олію й рафінерія.
Доставляє їдому оливу, олій, покост, макухи.

„ВАПНО"
спілка з ограниченою порукою
в РОЗВАДОВІ к. Миколаєва н. Дністром
Фабрика вапна і цегольня
Під цю пору у стадії будови печей.

„Якторівка"
спілка з ограниченою порукою
в Синевідську Вижньому
Вирібня ретортового вугля (до прасування)
СУХА ДЕСТИЛЯЦІЯ ДЕРЕВА.





Механічна фабрика паперового опакування і фабричний склад паперу
„ТОП"
М. АТАМАНЮК і С. МУРИН
Львів, Городецька 36.
тел. 283-67

ПОЗІР! ПОЗІР!
Скалатщина!
Ставимо тверді кроки в розбудові рідної торговлі і розбудовуємо рідний промисл.
Кожний українець і українка купують взуття у нововідчиненій вирібні взуття
„ГРАНІТ"
Скалат, РИНОК (власник Гавришків Дмитро)

Тепер сезон на
СИНКУ до білля
Хто продає у своїй крамниці помадкову чи коронову **СИНКУ**
в фабр. хем. виробів
О. Левицька і Ска у Львові
цей робить добре діло для других і для себе, бо дає клієнтам найкращий товар і сам більше заробляє.

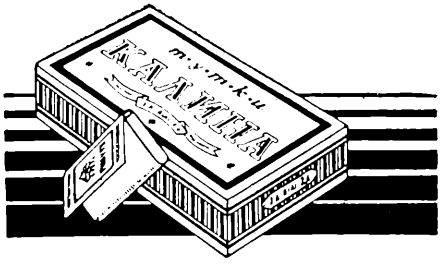

Все наше купецтво

продає і поручає
безконкуренційні
ПАПЕРЦІ І ТУТКИ
„КАЛИНА“
української фабрики
„БУДУЧНІСТЬ“ в Тернополі.

Догідні услівя достави і гуртові рабати!

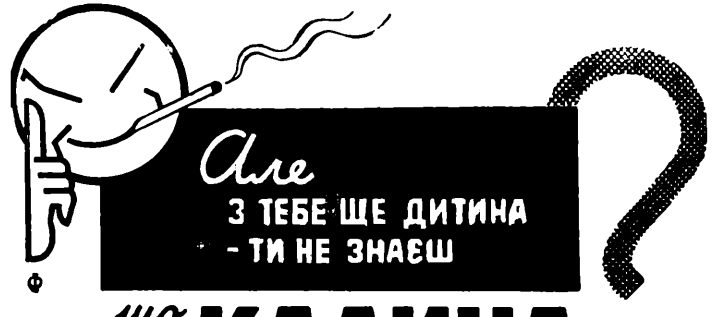

ПРАЦЮ ОДЕРЖИТЬ одна людина в кожній місцевости як представник української вирібні косметичних, лічничих і ветеринарних артикулів, домашніх та ветеринарних аптичок. Представники отримають актуальні книжки до продажу. — На відповідь марка „КОСДОМ“, Вроновських 12/5.

УПРАВА „КОСДОМУ“ прийме спільника (чку). Вклад 2000. Забезпечення. Висока платня. „КОСДОМ“.

В крамниці свідомого купця
лише українські вироби!!
КООПЕРАТИВНА ФАБРИКА
„СУСПІЛЬНИЙ ПРОМИСЛ“
у Львові 24. ул. Жовківська 188.
ч. тел. 242-97.
поручає знані зі знаменитої якости вироби:
цикорію: підмінку кави: солодову каву:
„Луна“ „Пражінь“ „Луча“
Для гуртівників рабати!!!

Єдина у
ДУМИНА



ЛЬВІВ. КОПЕРНИКА-4.

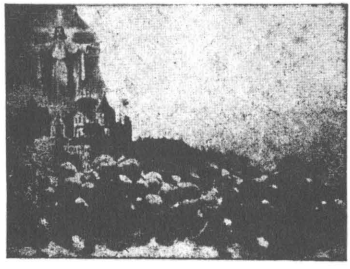

„ВИНО-ГРАД"
УКРАЇНСЬКА ГУРТІВНЯ
виноградних літургічних та столових і десерових вин
Львів, вул. Листопада ч. 61.
Телефон 285-24.
Фірма заприсяжена для достави літургічних вин

Королева малих машин до писання
Erika

Нова машина до писання найліпшої якости. 500.000 маш. в ужитті. Тревалість великої машини. 12 відбиток через кальку. Ідеально легке і еляст. ударення
СКЛАД МАШИН
Ю. Ломага
Львів, Валова ч. 11. Тел. 228-70

ПЕРЕПИСКА.

П. Іван Куць, — Нивиця, п. Оглядів. — Подумаємо. Газету зічинаємо висилати.

П. Дмитро Стратійчук. — Те, що пишете про українського покупця, помістимо в одній зі щоденних газет. Купці про це знають, а важне — щоб загал довідався. Вашу пропозицію друкуємо.

П. В. Угрин, — Ділок. Дуже дякуємо за інформації. Їх гідно й обережно використаємо. Коли любите писати, то — будь ласка — пишіть. Нам таке потрібне. Сердечно здоровимо. Вашу пропозицію подаємо в цьому числі коротенько.

П. О. Наконечний. — Козова. — Дуже дякуємо за пильність і цікаві інформації. Відповідь на запити (трохи спізнену, бо маса є роботи) дістанете незабаром. Решту матеріялу використаємо, або зробимо так, як Ви подали.

П. О. Мазяр. — Золочів. Ваш допис дуже цікавий, але купцям він не дає нічого, крім сумних спогадів з власної практики. Дамо до якоїсь іншої газети, щоб ширше громадянство це прочитало. Дотичне число вишлемо.

В. Приймак, — Цепівці. Пізно для цього числа. Зробимо, що можливе.

П. Яків Казимірський, — Басовий Кут, п. Рівне. — Вислану 2. VII. 1937. передплату ми дістали і часопис висилали. Надіслані гроші переписуємо Вам на 1938. р. і „Т. і Пр." висилаємо дальше.

П. Іван Кирилів, — Руда Сілецька, п. Камінка Струм. — До кінця 1937 р. винні. Ви за часопис 50 сот.

П. Павло Скіпчак, — Добротвір. — Передплату зачислили ми Вам від 1. січня 1938.

П. Дамян Кушнір, — Дубно, Забрамя 6. — З передплатою „Торг. і Промислу" залягаєте за цілий 1937 р., то є 6.— зл.

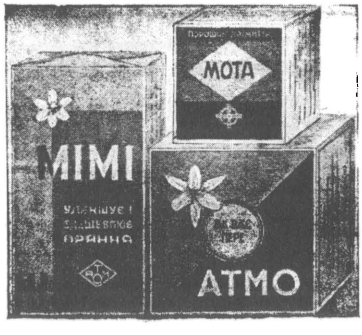

ХЕМІЧНА ВИРІБНЯ
„МОТА"
ЛЬВІВ, ПЕРАЦЬКОГО 38. ТЕЛ. 268-56
виробляє:
Порошок до прання і виварювання білля »АТМО«.
Порошок до намочування білля і змякшування води »MIMI«.
Порошок до миття, дезинфекції і відвонювання »МОТА«.
Порошок до чищення посуди »АМІТ«.
Порошок до відкажування питної води »МОМ«.
АЛЬКОГОЛІ: анілевий, бутилевий, пропілевий.
Приготовляє: промислову оліярню, фармацевтичний відділ.

ПАРОВА ФАБРИКА СОЛОДОЩІВ

Фортуна Нова

поручає:

ЦУКОРКИ
ПОМАДКИ
ЧЕКОЛЯДУ
АНДРУТИ
СОЛОДКЕ ПЕЧИВО
І МАРМЕЛЯДУ.

Домагайтеся всюди наших виробів!

„Фортуна Нова“

Львів, Кордецького 23
тел. 226-14.

У фабриці хем. виробів

О. ЛЕВИЦЬКА і Ска у ЛЬВОВІ

вул. Кордецького ч. 51

можна замовити одною листівкою

Пасту до взуття ЕЛЄҐАНТ
Крем люксусовий ЕЛЄҐАНТ
Синку до білля
Шварц до чобіт
Мухолапки
Віск шевський
Смолу шевську
Вазеліну до шкір
Французьку масу до долівок для фротерування і фарбування.

ШПАГАТ ДО ПАКУВАННЯ
ШНУРИ ДО БІЛЛЯ
ЛИНИ
ПОСТОРОНКИ
СПОРТОВІ СІТИ І Т. І.

МОТОК

ЛЬВІВ, вул. Вузька 3.
(бічна Личаківської)
тел. 105-75.

Механічна фабрика паперового опакування і фабричний склад паперу

„ТОП“

М. АТАМАНЮК і С. МУРИН
Львів, Городецька 36.
тел. 283-67

ШКІРИ БОКСОВІ
з телят і ялівок

купите найдешевше
в українській Механічній Гарбарні

„АСТРА“

Стрий, вул. Цвинтарна бічна.

ПОЗІР! ПОЗІР!

Скалатщина!

Ставимо тверді кроки в розбудові рідної торговлі і розбудовуємо рідний промисл.

Кожний українець і українка купують взуття у нововідчиненій вирібні взуття

„ГРАНІТ“

Скалат, РИНОК (власник Гавришків Дмитро)

УКРАЇНСЬКІ КУПЦІ Й ПРОМИСЛОВЦІ!

Артикули українського виробництва
перепродує
магазинує
перевозить
солідно скоро й дешево

торговельно-перевозове бюро

І. ПАРУБЧАКА

Львів, вул. Домініканська 7
тел. 242-19.

ФАБРИКА ЩІТОК

О. ДУДИН

ХОДОРІВ, вул. Крижанівського 44
поручає П.Т. Купцям свої вироби

ПОРОШОК ДО ПЕЧЕННЯ
ЦУКОР ВАНІЛІНОВИЙ ЗВИЧАЙНИЙ І ЗМІШАНИЙ
Дроза
БУДИНІ ДРИГЦІ
ДРОЗА
ОЛІЙКИ до ПЕЧИВА
ЛЬВІВ дверніцкого 30 тел. 205-64.



РІЖНІ ВІСТИ

× **У клюбі „Нової Хати" і „Труду"** у Львові виголосила **п. Ольга Попович** 23. травня ц. р. реферат **„Українська клієнтеля"**. Прелеґентка обговорила новітнє продажознавство, підкреслючи недостатки нашого купецтва та займаючись головно нашою публикою в ролі клієнта.

УКРАЇНСЬКА ЕЛЄКТРИЧНА
ПАЛЯРНЯ КАВИ
млин до мелення всілякого коріння
ГАЛАЙ СТЕПАН
Львів, Соняшна 25 (пасаж) тел.: 254-73
Ціни дешеві. — Достава до дому.

Покупець жадає тільки першорядного товару
тому держіть у своїй кремниці гарантованої якости
МАСЛО, НАБІЛ І ВИРОБИ
тільки
МАСЛОСОЮЗУ
Вп. Купці одержують значний опуст.

ХЕМІЧНА ВИРІБНЯ
„МОТА"
ЛЬВІВ, ПЄРАЦЬКОГО 38. ТЕЛ. 268-58
виробляє:
Порошок до прання і виварювання білля »АТМО«.
Порошок до намочування білля і змякшування води »МІМІ«.
Порошок до миття, дезинфекції і відновлювання »МОТА«.
Порошок до чищення посуди »АМІТ«.
Порошок до віддажування питної води »МОМ«.
АЛЬКОГОЛІ: акілевий, бутилевий, пропілевий.
Приготовляє: промислову олійню, фармацевтичний відділ.

Чоботи й черевики
зі шкіри української гарбарні
„АСТРА" в СТРИЮ
ВУЛ. ЦВИНГАРНА
є непромокальні, найміцніші й найбільш витревалі в часі осінної слоти і зимової негоди.
ЖАДАЙТЕ ВСЮДИ НАШОЇ ШКІРИ
Принимаємо всякого роду шкіри до виправи на бокси, шевра, ірхи та футра.

„ТАКТ"
українська виробня скарпеток
поручає П. Т. Купцям свої дешеві й солідні вироби.
ПИЛИП СЕМОЧКО
Гійче почта Рава Руська.

Маємо до віддання
ВИКЛЮЧНУ ПРОДАЖ
нашої вощини та приладдя на деякі округи
Пасічницька Спілка
Львів, Підвалля 9.

Всім нашим Відборцям бажаємо веселих Свят і щасливого Нового Року
„ДЕКОРО"
Львів, Потоцького 58 а.

Як збільшити обороти?
просто продавати виборові батерії
виробу
одинокої української фабрики батерій Е-КО
ЕКО
Тел. 219-26
Львів, Потоцького 58 а.

ПРОДАВАЙТЕ
ТІСТО СТРУДЛЕВЕ

„СТЕФАНІЯ“

Львів, Жовківська 110, тел. 201—58

Власник: СТЕФАНІЯ ФИЛИПІВ

ЕЛЄГАНТ

Скажіть своїм клієнтам:

Елєгант не є елєгантом
в черевиках нечищених пастою

„Елєгант“.

ЕЛЄГАНТ

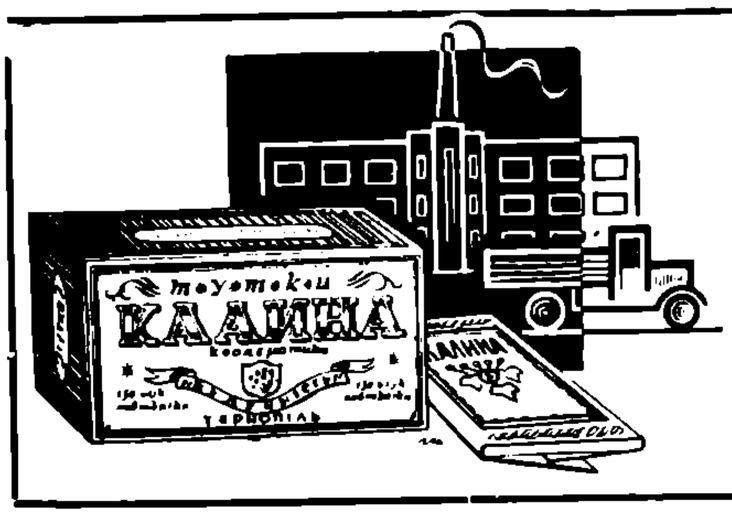

Все наше купецтво

продає і поручає

безконкуренційні

ПАПЕРЦІ І ТУТКИ

„КАЛИНА“

української фабрики

„БУДУЧНІСТЬ“ в Тернополі.

Догідні услівя достави і гуртові рабати!

ФАБРИКА ОЦТУ
„ВИННИЦЯ“
ЗНАК

ОХОРОКНИЙ

ОЦЕТ
СТОЛОВИЙ

ІНЖ. ОЛЕКС. ЧИЖОВИЧ
ЛЬВІВ
ПЛ. БЕМА 1. ТЕЛ 288-92.

Продавайте тільки **муштарду** з фабрики

МІКА

Львів, Городецька 121, тел. 295-50



Все наше купецтво

продає і поручає

безконкуренційні

ПАПЕРЦІ І ТУТКИ

„КАЛИНА“

української фабрики

„БУДУЧНІСТЬ“ в Тернополі.

Догідні услівя достави і гуртові рабати!

УКРАЇНСЬКА ВИРІБНЯ СПОЖ. АРТИКУЛІВ

Дрозд Львів

ул. Вроновська 28, тел. 205-64.

поручає
першорядної якости:

1. **ПОРОШОК ДО ПЕЧИВА**
2. **ЦУКОР ВАНІЛІНОВИЙ** звич. і вміцн.
3. **ОЛІЙКИ**
4. **БУДИНІ.**
5. **ДРИГЦІ**
6. **КОНСЕРВАТОР** до соків і конфітур.

Ціни найнижчі.

ДРІБНІ.

СПІЛЬНИКА до добре просперуючого підприємства з капіталом від 5 тисяч угору шукаємо. Зголошення під „Співпраця".

СПІЛЬНИКА до існуючого підприємства (виробня панчіх і скарпиток) з капіталом від 1 до 3 тисячі злотих, шукає П. Семочко, — Гійче, п. Рава Руська.

ПОЗІР КОРІННИКИ! Фабрика „БУРКУТ" О. Рудакевича і С-ки в Станиславові, Карпінського 14, продукує знамениту заправу - сироп до безалькогольного напитку п. н. „Пончак". Висилається у фляшинах 1/10, 1/4 і 1/2 літра — за післяплатою. Жадайте оферт!

КОНКУРС.

Філія С. У. К. у Сокалі шукає орґанізатора. Платня згідно з умовою.

Зголошення: Евген Томчак, Сокаль, Торгова 1.

УКРАЇНСЬКИХ КУПЦІВ СПОЖИВЧОЇ БРАНЖІ ввічливо повідомляємо, що свої закупи можуть полагоджувати в українській кооп. гуртівні споживчих артикулів, кооп. з відп. уд. „Кома", в крамницях при вул. Жовківській 183, тел. 243-27 і при вул. Михайла 4.

ЗАСТУПНИКІВ, що приняли би розповсюднювання гарної домашньої прикраси національного характеру, пошукую. Зголошення до „Т. і Пр." під 25%.

ТЕХНІЧНІ ВІСТИ
місячник
містить статті на актуальні технічно-господарські теми.
Ред. і Адм. ЛЬВІВ, вул. Гродзіцьких ч. 1.
Ціна 50 сот. чвертьрічно 1·50 зл.
річно 5·50 зл.



Насіння городовини, господарських рослин, квітів — поручає одинока українська спеціяльно-насінна фірма
Інж. Б. Попович
Львів, Руська 16.
тел. 105-05.
Для всіх продавців відповідний рабат.
При більшому запотребуванні жадайте спеціяльних оферт
Цінники даром.

У фабриці хем. виробів
О. ЛЕВИЦЬКА і Ска у ЛЬВОВІ
вул. Кордецького ч. 51
можна замовити одною листівкою
Пасту до взуття ЕЛЄҐАНТ
Крем люксусовий ЕЛЄҐАНТ
Синку до білля
Шварц до чобіт
Мухолапки
Віск шевський
Смолу шевську
Васеліну до шкір
Француську масу до долівок для фротерування і фарбування.

Українські купці всіх бранж замовляють товари (мішані, блаватні, шкіри, конфекцію, взуття, залізо, скло, галянтерію, тощо) через
ТОРГОВЕЛЬНУ АГЕНТУРУ
„ЦЕНТРОТОРГОВЛЯ"
Львів, Ринок 10|II телеф. 288-33
бо тільки вона виєднала для них найкращі услівя достави.

ЕЛЄҐАНТ
Скажіть своїм клієнтам:
Елєґант не є елєґантом в черевиках нечищених пастою
„Елєґант".
ЕЛЄҐАНТ

Шевські кілки



„ДЕНДРА"
Львів
вул. Потоцького 58а
Тел. 289-09.



„КЕРОС"
ЛЬВІВ 15. ОКРУЖНА 108 а.

До П. Т. Власників крамниць, прапань і Громадянства!
Нововідчинена українська подільська фабрика МИЛА
Фабрика Львів Богданівка, Церковна 2.
„ЧАЙКА"
(давніше фабрика Луна) Бюро замовлень: Львів, Богданівка, Спокійна 4.
ПОДІЛЬСЬКЕ ЗВИЧАЙНЕ, „ЧАЙКА", КОКОСОВЕ ПАХУЧЕ, МИЛО ЯДРОВЕ, МИЛО ДО ГОЛЕННЯ



Львів, Елінка 5. Тел. 105 60

Тепер сезон на
СИНКУ до білля
Хто продає у своїй крамниці помадкови чи коронову СИНКУ в фабр. хем. виробів
О. Левицька і Ска у Львов
цей робить добре діло для других і дл себе, бо дає клієнтам найкращий това і сам більше заробляє.

„Міщанська Винарня“

— гуртівня —

заприсяженого доставця церковних і ужиточних вин

Д. ДРУЖБЯКА

Львів, Ринок 40. (власна камяниця) тел. 276-27.

Поручає на час свят великий вибір вин.

ГУРТ На провінцію висилає всяку кількість, **ДЕТАЙЛЬ**

фляшково і бочками — на догідні сплати.

Кожний український купець, промисловець та реміс подбає в 1938 році за життєву обезпеку в Товари обезпечень на життя

„КАРПАТІЯ“

ЛЬВІВ, РИНОК ч. 33. Ч. ТЕЛ. 258-

Пишіть за інформаціями

ГОСПОДАРСЬКО-КООПЕРАТИВНИЙ ЧАСОПИС, ч. 18—19 з 2. травня ц. р.

Святочні числа кооперативного офіціозу звичайно містять статті, в яких порушені глиб-

ДРІБНІ.

ІНТЕЛІҐЕНТНИХ І МЕТКИХ ПРОПАҐАНДИСТОК шукає українське промислове підприємство у Львові. — Зголошення до Союзу Купців.

З ПРИЧИНИ виїзду продам **звукове кіно**, безконкуренційне, теж **авто** і **електрівню** постійної і змінної струї. — Оферти до Адміністрації „Торг. і Пром.“.

ГОРНЯТА ТАРЕЛІ СКЛЯНКИ

купуємо гуртово тільки в

Ол. Ониська „КЕРАМІКА“

Львів, Галицька 3.



ОГОЛОШЕННЯ

За вміст оголошень Редакція не відповідає

РИНОК І ЦІНИ

В Редакції є постанова в цьому році присвятити ще докладнішу увагу відділові „Ринок і ціни". Та з приводу Свят скорочуємо в цьому числі дещо цінникові матеріяли. Хай і наші читачі відпічнуть дещо від цифр. Даємо найважніше:

МУКА І МУЧНІ ПЕРЕТВОРИ. — Навіть близький передсвят. період не оживив трансакцій у млинарському промислі, особливо дотично пшениці і пшен. муки. Вплив на знижкову тенденцію мали м. і. вісти про закупно рум. пшениці. Жито і жит. мука м. і. через закупи для війська втримались у цінах. В **кашах** ціни в гурті, назагал, не змінились.

НАБІЛ І ЯЙЦЯ. — М. С. платив 31. грудня: за 1 кг. десерового масла бльок. без оп. — 3.05 зл., бочк. з оп. — 3.10, за молоко 18-19 сот., за яйця — копа 6—6.10. Тенденція на масло знижкова, на яйця сильна, на молоко вдержана.

КОЛЬОНІЯЛЬНІ АРТИКУЛИ: Кава: Ціни кращих сортів центр.-америк. кави вдержані в межах зл. 5.40—5.90. Найдешевший ґатунок бразилійської „Вікторія" при більшім обороті зл. 3.40—3.45, дрібні висилки зл. 3.70 за 1 кг.

Гуртівні дістали вже приділи як на бр каву, так і на сині кави (середньо-а які можуть бути зреалізовані в міся 1938. Тому мабуть **товару на ринку** не. — Чай: Невеликі приділи чаїв з приділено фірмам рівнож на місяці резень. Як кави (вище згадані) — так даний чай обтяжений коштами екс при легкій звишці цін за границею, сильну тенденцію на ці ґатунки. приділює міністерство з контінґентів льонські, тому **цих чаїв**, дешевших і **на ринку не забракне**. Коріння Лямпоні устійнився в ціні 3.10 при 5 міхів угору, за менші посилки тре 3.20—3.30 зл. за 1 кг. **Гвоздики, пім мон і ванілія** — без змін. **В передс сезоні** відчувалася дуже сильна **нед нілії і гвоздиків**. Навіть по дуже ві годі було їх дістати. Сушені о овочах (крім **сливок**) в передсвяточ ні не було. **Оріхи** волоські лущені платилися від 3.90—4.—; турецькі л —6.—; міґдали 7.60—7.90; **дактилі** 2.60—3.40; — сильно звишкувала ці боснійські 110/120 — до зл. 1.30—1.3 до зл. 1.45—1.47; каліфорнійські (40/50 — до зл. 1.80—1.85 за 1 кг.

ПАРОВА ФАБРИКА СОЛОДОЩІВ
Фортуна Нова
поручає:
ЦУКОРКИ
ПОМАДКИ
ЧЕКОЛЯДУ
АНДРУТИ
СОЛОДКЕ ПЕЧИВО
І МАРМЕЛЯДУ
Домагайтеся всюда наших виробів!
„Фортуна Нова"
Львів, Кордецького 23
тел. 226-14.

Успіх
має лиш добра реклама
Бо мистецьки виконані
реклямові друки (люксусові
і звичайні) та всяке опа-
кування зробить для Вас
„Декоро"
Львів Потоцького 38 тел 203-44

ФАБРИКА ЩІТОК
О. ДУДИН
ХОДОРІВ, вул. Крижанівського 44
поручає П.Т. Купцям свої вироби

Риба Балтицька

Українська гуртівня оселедців і всіляких маринатів
у ЛЬВОВІ при вул. Бляхарській 22
Телефон 228-99.
М. ГАТАЛЯКА
відчинена від
10. жовтня ц. р.

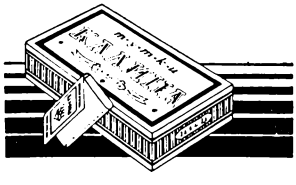
Все наше купецтво
продає і поручає
безконкуренційні
ПАПЕРЦІ І ТУТКИ
„КАЛИНА"
української фабрики
„БУДУЧНІСТЬ" в Тернополі.
Догідні услівя достави і гуртові рабати!

Шевські кілки

„ДЕНДРА"
Львів
вул. Потоцького 58а

ЛІКАРСЬКІ ІНСТРУМЕНТИ, ВЕТЕРИНАРНЕ ПРИЛАДДЯ,
перевязки, бандажі й гумові панчохи поручає одинока укр. фірма
О. МАЦЯК доставець українського шпиталя у Львові,
Львів, Валова 27, тел. 116-60. Біж. рах. в Пром. Банку ч. 85

В ОДНОМУ РОЦІ ПРАЦІ
злобули ми на конкурсах 7 від значень за реклямові проєкти Працюємо фахово. Зробимо і для Вас рисунки афішів, оголошень, етикет, декорації вистав, тощо.
КОМЕРЦІЯ
ЛЬВІВ, ЖОВКІВСЬКА 188
Тел. 242-97 (Сусп. Пром.)

Клішарня і літоґрафія **УНІЯ** **Львів Мілковського 5. тел. 292-97.**
виконує: друкарські кліші, барвні образи системом низодрук (тіфдрук).
Друкує всякі колірові роботи, етикети, окладинки, листівки, афіші, мапи, грамоти.



повинні бути всюди

САМО ПЕРЕ ВЕСЬ БРУД ВЕРЕ



МИЛО ДО ПРАННЯ

ОКСАНА

ФАМОЗА ЛЬВІВ
Потоцького 56.

ХЕМІЧНА ВИРІБНЯ

„МОТА“

ЛЬВІВ, ПЕРАЦЬКОГО 38. ТЕЛ. 268-56

виробляє:

Порошок до прання і виварювання білля »АТМО«.
Порошок до намочування білля і змякшування води »МІМІ«.
Порошок до миття, дезинфекції і відвонювання »МОТА«.
Порошок до чищення посуди »АМІТ«.
Порошок до відкажування питної води »МОМ«.
АЛЬКОГОЛІ: анілевий, бутилевий, пропілевий.
Приготовляє: промислову оліярню, фармацевтичний відділ.

„МАКТ“

українська вирібня скарпиток

поручає П. Т. Купцям свої дешеві й солідні вироби.

Замовлення спричинені часовою перервою продукції виконаємо і просимо співпрацюючих з нами Купців навязати знову торговельні взаємини.

Пилип Семочко, Гійче, п. Рава Руська

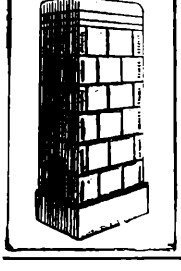

ТІЛЬКИ

„ШІВСЬКО“

ПЕЧІ І КУХНІ КАФЛЕВІ КЕРАМІЧНИХ Ф-К

В. КН. ЧАРТОРИСЬКОГО

Є НАЙКРАЩІ І НАЙТРЕВАЛІШІ

виключна продажа

„ШІВСЬКО“ Ю. МИДЛЯК і Ст. ХОМЯК

ЛЬВІВ, ХОЦІМСЬКА 2 тел. 115-47.

(ріг Городецької 60) б ля Міської Каси Ощадности,

Шукаємо представників на всі місцевости Східної Галичини і Волині.

ПОКАЗНИК ІМЕН

А

Абарський, М. 21
Абрамчук, М. 148
Абрисовський, 242
Авдикович-Глинська, Климентина 286
Авґустин II, польський король 234
Андрейчин, Львів 18
Аннюк, Юрій, Товмач 113
Антоняк, Богдан, Тернопіль 111
Антоняк, В. 61
Антоняк, М., Золочів 38, 60, 79
Антоняк, І., Рогатин 92

Б

Бабський, І., Сокаль 98
Бабюк, І., Коломия 82
Баб'як, М., Броди 72
Баглай, А., Ходорів 115
Балагутрак, В., Косів 82
Бальзак 160
Банах, С., інж., Підгайці 90
Баран, Осип, інж. 69
Баран, Степан, д-р, адвокат, посол 148, 189, 190, 191, 196, 222
Барвінський, В., 16
Барвінський, О., проф. 287
Бариляк, О., д-р 160, 161
Бачинський, Володимир, мґр., Стрий 105
Бачинська, І. 156
Бачинський 288
Бачинська-Пониневичева, І., Чортків 115
Бачинський, Марко, Станиславів 46, 102
Берґман, Ф., Чортків 115
Бережницький, Олександер, Самбір 94
Береза, М., Тернопіль 109, 111
Белей, священик 62
Березовський, А., педагог 130, 136
Березовський-Ґеник, Степан, інж. 69, 83, 84
Безпалко, М., Броди 72
Безпалько, В., д-р, Золочів 79
Бернес, Ф., Станиславів 100
Бзова, Підгайці 90
Бик, Ю., інж. 116, 130
Бикисевич, Петро, Тернопіль 111
Бідоняк, І., Бібрка 70,
Бігун, Микола 112, 131, 236
Бігус, Мирослав Богдан 105
Бігус, Петро, упр. школи Черче 94
Білецький, В., Стрий 103, 104
Бійовський, Р. 137
Білан, В., Копичинці 80, 162
Білик, А., воєвода Львова 225, 226, 227, 228
Білик, Любомир, організатор СУКіП-у, Коломия 84, 237
Білинкевич, Богдан, д-р 27
Білинський, Роман, інж. 128, 235
Білинський, аптекар, Тернопіль 111
Білостоцький, Тиміш, педагог 130, 137
Білоус, Т., інж., Перемишляни 86, 162
Біляк, Степан, д-р 21, 23, 30, 148
Благітко, А., Теребовля 105
Благітко, Т., Теребовля 105
Бобик, Д. 64
Бобяк, Григорій, емерт. ґімн. учит., Підгайці 90

Бобянівна, Ольга, мґр. 90
Богонос, М., Дрогобич 74
Боднар, А., Підгайці 90
Бонер, Т., д-р 149
Боднарович, О. 287
Бойно, М. 64
Бойців, Григорій, Тернопіль 108, 109, 112
Бойчук, В., Рогатин 92
Бойчук, М., Коломия 82
Бойчук, Підгайці 90
Болюх, Василь, посол 38, 108
Борис, Галина 282
Борис, Володимир 258, 280, 281
Борис, Євген Ф. 17, 32, 69, 87, 89, 145, 258, 280, 281, 282
Борис, Іван, сен. 16, 17, 18, 87, 279, 280, 281
Борис, Іван, юн. 280
Борис, Марія (Рідельсгорст) 280, 286
Борис, Теодор 89, 280, 281
Борк-Проки, К. 211
Боровець, Тарас 121
Бородайкевич, Кость, Станиславів 99, 100
Бочковський, В., ред., Варшава 153
Бродніцкі, К. 212, 213
Брикович, І., дир. ф-ми "Калина" 30
Брунець, І., Підгайці 90
Брунь 208
Будзяк, Роман 258
Будиньчук (Будиньчин), І., Коломия 82, 83, 162
Будка, Никита, єпископ 29
Бумба, Михайло, Сколє 95
Бунда, І., Глиняни 73
Бутин, М., Яворів 115
Бучківський, Іван 27
Бучко, Іван архиєпископ 30, 50, 51, 198
Буяк 151

В

Вавро, Зборів 77
Василець, М. 64
Василишин, П., Чортків 115
Васильчукова, Олена, Варшава 146
Васьковий, В. 202
Вахнянин, Наталь 272
Вергановський, В., проф. 136
Верховинець, Ю. 160
Веселий, Олександер, Самбір 94
Весоловський, Ярема, інж. 235
Величко, Володимир, дир. "Народної Торговлі", Сокаль 98
Вехтер, Отто, д-р, ґубернатор 260
Вжесневський, Фелікс, Тернопіль 111
Винник, М., Рава Руська 91
Винницький, Є. 27
Вислоцький, Іван, Ужгород 146, 148
Вислоцький, О., Броди 72
Висоцький, Дмитро, Станиславів 100
Витинович, Ілля, д-р., кооперативний діяч 10, 11, 136, 157, 160, 188, 203, 239, 261, 263, 275
Вишенський, Іван, письменник 233
Війтенко (Войтенко), І., Коломия 82, 83
Вітик, Іван, Рава Руська 91
Вітинський 18
Вітошинський, А., Теребовля 106
Вітошинський, В. 17, 18
Вовк, Василь, Буськ 21, 70, 71
Вовк, М. 64
Вовк, Підволочиська 86
Водонос, Н. (Микола), дир. Р. Ш., Рогатин 92
Волчук, Підгайці 90
Войнаровський, Тит, о. мітрат 197
Войцєховскі, посол 40
Врецьона, Євген, інж. 121
Вуличний, С., Перемишляни 86

Г

Гавалко, Іван, інж. 27, 32, 51
Гаврилюк, Е., Збараж 77
Гаврилко, Антін, ревізор РСУК 160, 184, 185, 241
Гаврисевич, М. 27
Гайвас, Л. 27
Гайвас, Ярослав, референт дрібної ощадности Пром-Банку 43, 51, 66, 75, 101, 117, 118, 120, 148, 239, 240
Галайчук, Богдан, проф. д-р 148
Галап, І., Перемишляни 86
Галень, Л., Рава Руська 91
Галущак, О., д-р, Яворів 116, 131
Ганіткевич, Т., Сокаль 98
Гануляк, Григорій (псевдо М. Марусин) 25, 26, 27, 29, 32, 58, 95, 116, 130, 147, 148, 149
Гарасимів, Юрій, Стрий 103, 104
Герасимович, Сильвестер 26, 32. 44, 59, 60, 162
Гасин, Олекса, Стрий 103
Гевко, Ярослав, Збараж 77
Гіновський, І., Рава Руська 91
Гірнянова, Олена 27
Гірняк, Юрій 196
Гітлер 214
Гладуни - С-на 93
Гладун, Гриць, Черче 93
Глинський, Теофан, інж. 42, 53, 148, 244
Глубінка, М. 150
Глушевський, Юліян 258
Гнідий, М., Коломия 84
Говикович, А., д-р 24, 47
Говикович, Е. 22, 23, 27, 28, 32, 44, 46, 65, 66, 67, 148
Головінський, І., Підгайці 90
Голод, І., Стрий 103
Голод, Степан, Підгайці 90
Горбаць, Василь, Самбір 94
Горбач, Олекса, Буськ 70
Горішний, М., Рогатин 92
Городиський, О., Самбір 94
Городиська, Марія, Самбір 94
Гошовський, священик 200
Грабовецький 84
Грабик, Клявдій, письменник, журналіст 210, 211
Гринкевич, Ізидор, Тернопіль 111
Гринкевич, О., Збараж 77
Гринюк, Р., Сокаль 98
Грицай, І., д-р 60, 130, 148, 244
Грицина, Григорій, Тернопіль 111
Громницький, І. 27
Губель 19
Гумен, А., Жовква 76
Гумен 130
Гуменний, Володимир, Копичинці 80
Гумницький, М., Теребовля 105
Гумницький, Т., Теребовля 106
Гуневич, І., Рава Руська 91
Гурин, В., Підволочиська 86
Гусак, Микола, Тернопіль 108, 111

Ґ

Ґаба, В. 61
Ґадомський, В., Тернопіль 108, 109
Ґалан, С., Глиняни 73
Ґаланджій, Яків, Теребовля 105, 106
Ґаловська, Анна, Теребовля 105
Ґамота, М., інж. 127
Ґізо, Франсуа 140
Ґломбінський, проф. 206, 208
Ґолембівна, Ірина, Копичинці 81
Ґолуховський, Аґенор, намісник Галичини 272
Ґрабскі, Станислав, проф. 151, 199, 205, 206
Ґранат, О. 64
Ґредель 19
Ґресько, М. 61

Ґрейнер, Абрам 220
Ґрещук, дир. Комун. Каси Ощад. 215, 255
Ґрох, Підгайці 90
Ґудз, Василь 27, 28
Ґудз, В., Косів 81
Ґудз, С. 61
Ґурґель, Р., Дрогобич 74
Ґурґулова, Марія, емерит. упр. школи, Рогатин 92
Ґуралевич, Ст., Яворів 115
Ґут, В. 140, 236

Д

Данець, Марія, Ходорів 162
Данкевич, Лука, о., письменник і байкар (псевдо Лука з Ракова), парох Синев. Вижного 202, 203
Дачишин, А., Сокаль 98
Дашко, Петро, Косів 82
Дейнека, І. 21, 22, 27, 28, 60
Декон, В. 148
Дембовський 19
Демидчук 70
Демянчук, М., Надвірна 86, 258
Денеґа, М., Рогатин 92
Деревянко, Микола, інж. 45, 88, 148, 155, 156
Держко, Іван, пекар, Стрий 104
Джулинський, О. 27, 28
Дзюбановський, Григорій, Тернопіль 111, 162
Дзюбей, А., Косів 81
Дзюрин, Теодор, Самбір 94
Дзядиґа, Я., Перемишляни 86
Димит, Михайло 16, 242, 272, 273, 274, 275
Дідух, Іван, д-р, Перемишль 38, 87
Дідух, Михайло, Буськ 71
Длябога, Михайло, педагог 116, 131
Дмовський, Роман, поль. політик 206
Добрянський, А. 30
Домбровська Дарія 67
Домбровська, Марія, поль. письменниця 229
Домбчевська, Ірена 172
Домонь, майор ПВ 205
Дорковський, В., Коломия 82
Дорота, дир ПСК, Жовква 176
Дорожинський, М. 27, 28
Драгомерецький, І., Коломия 83, 84
Дрейфус, мнимий нім. шпигун 229
Дригинич, Володимир 17, 27
Дрогомирецький, В., Тернопіль 111
Дроздовський, Володимир, Шершенівці 148, 171, 173, 174
Дронь, Михайло, Рогатин 92
Дружбяк, Дмитро 27, 28, 50, 62
Дубик, П., Стрий 103
Дулиба, Д., Глиняни 73
Думин, Евстахій 10, 27, 28, 44, 46, 65, 69, 145, 258, 259, 263, 266
Думинець, М., Перемишляни 86
Дунчевський, Станислав, польський автор 234
Дурбак, Б., інж. 32, 40, 51
Дурбак, П., інж. 53
Дутка, Н., Калуш 82
Дутка, Марія, Копичинці 81
Дутка, Варшава 20
Дуткевич, М. 27, 28
Дутко, П., інж., Станиславів 100
Дяків, Антін, Тернопіль 111
Дячишин, Осип, Черче 93

Е

Елиєв, Осип, Копичинці 80
Елиєв, Петро, Копичинці 81

Є

Єднаковський, Володимир, Тернопіль 108, 111

Ж
Жаботинський, В., жидівський ідеолог 221
Жарик, В., Дрогобич 74, 75
Жарченко, начальник ОВОН 138, 139
Жаровський, Теодор, Станиславів 99
Желіховський, М. 16
Жмія, Т. 64
Жуковський, А., д-р, Підволочиська 86
Жуковський, Самбір 94

З
Завадович-Шафранюк, Ярослава 108, 111
Завадський, д-р, Товмач 113
Загайкевич, Володимир, д-р, адвокат 156
Закрасняний, Сергій 283
Залізняк, Микола, політичний діяч 146
Залозецький, Р., інж., проф. політехніки 135
Залуцький 288
Запутович, Марія, Коломия 83
Заразна, Микола, Перемишль 87
Захарків, Підгайці 90
Зацний, Лев 80, 91
Заяць, дир. 168
Заячківський, І., Збараж 44, 77
Заячківський, Микало, дир.. Нар. Торгівлі 26, 29
Звадюк, В., Сокаль 98
Золя, Еміль, франц. письменник 160, 229
Зубик Роман 21, 22, 24, 25, 30, 140, 281

І
Іванець, Іван, маляр 26
Іванець, Ф., Надвірна, Станиславів 18, 100
Іваницький, М., Теребовля 106
Івасиків, М., Сколє 95
Івах, Е. 60
Івах, Ю. 61
Івашків, І., Стрий 29, 105
Івашко, Євген 258
Ігнат, Е. 27
Ільницький, Роман, журналіст 140, 141, 235
Ільчишин, І. 22, 27, 28, 32

Й
Йосиф II, австрійський цісар 233

К
Кабарівський, Богдан, мґр. 70, 71, 82, 83, 92, 130
Казимирко, Степан 63
Каламунецький, Степан, учитель, Яворів 116, 131
Калитяк, І. 50, 64, 130
Кальба, Ярослав С., мґр. 46, 51, 67, 76, 77, 81, 134, 148, 149, 231, 233
Карачевський, О. 60
Карашівський, Т., Яворів 116, 131
Карпа, Г., Золочів 79
Кассон, Г. Н. 160
Касьнів, Підгайці 90
Кахникевич, К. 160
Качмарчук, Петро, Тернопіль 111
Качмар, І., священик 200
Качорівський, В., Теребовля 106
Кайда, Г., Рава Руська 91
Квасовський, Золочів 79
Квятковскі, Е., міністер, премієр 224, 225
Кебудзинський, Іван, Тернопіль 111
Кедрин-Рудницький, Іван, ред. 11, 12
Кибось, Стрий 104
Кисілевський, Стрий 19, 20
Кисілевський, Я. 24, 47
Кіндій, Ст., інж. 27, 44, 46, 56, 130

Клепач, Микола, Дрогобич 75, 158
Климкович, К. 274
Клюфас, О., інж. 44, 46, 53, 56
Книш, Зиновій, д-р 169, 170, 172, 248, 250, 251
Книш, Микола, Соколь 96, 98
Княгиницький (Кнігиницький), Микола, Станисл. 99, 100
Коберський, Карло, д-р 54, 169, 179
Кобель, А., ред. 82
Ковалисько, Антін, дир. Торг. Школи 130, 135, 136, 138, 139, 148, 159, 244
Ковалишин, Г., мґр. 178
Ковалів, М. 27, 28, 40, 44, 58, 61, 65, 130
Ковалюк, М., Коломия 82, 146
Ковалюк, М., Золочів 79
Ковальський, В., Жовква 76
Ковальський, О., священик 29
Коваль, Ю., Сколє 95
Ковальчук, Підволочиська 86, 130
Ковжун, Павло, маляр 23, 29, 198
Когут, І., Дрогобич 74
Когут, М. 66
Когутяк, В., Косів 82
Кожушко, Микола, Рава Руська 91
Козачок, Григорій, Буськ 70
Козак, Альфред, Стрий 103, 105
Козак, А., Яворів 116
Козак, Едвард, редактор 148
Козак, П., Яворів 116, 131
Козорис 18
Козловскі, К., д-р, Варшава 163
Коллард, Юрій, інж. 269
Колодницький, А., дир. ОПК, Стрий 105
Колтонюк, Мирослав, інж. 32, 51, 145, 148
Конюх, Дмитро, секретар СУКіП 21, 22, 24, 27, 28, 30, 32, 37, 38, 41, 44, 47, 51, 60, 61, 64, 66, 70, 74, 94, 109, 130, 134, 147, 148, 149, 232, 236, 244, 263
Комаринський, Сидір, мґр. 74, 75, 87, 88, 104
Комарницький, Е. 60, 61
Коменда, М., Підволочиська 86
Копенда, М., Зборів 77
Копитко, Йосиф, Ходорів 114
Кордуба, М., Тернопіль 111
Коренець, Денис, педагог, історик 29, 135, 136, 148, 175
Коритовський, В., Калуш 82, 282
Коритовський, Я. 16, 17, 279
Королюк, Осип, Буськ 70
Коростіль, Корнило, Рава Руська 91
Корнякт, Константин 275
Корчинський, М. 53
Костів, інж. 18, 101
Костюк, Ю., ред. 156
Котецький, Володимир, д-р 121
Котович, З., педагог 130, 131, 136, 137, 148, 244
Кох, Еріх 267
Кохановський, З., інж. 127, 128, 129
Коцан, М., Бурштин 18, 22, 27, 285
Коцай, М., Збараж 77, 78
Коцюба, І., Дрогобич 74
Коцюмба, Тернопіль 113
Коцюрко, В. 110
Кочан, Ол., Рава Руська 91
Кошут, Копичинці 80
Кравців (Кравчук), Володимир, Стрий 103
Кравців, Михайло, інж., Стрий 104
Кравчук, М., Чортків 115
Крамарчук, Антін, учитель, купець, Підгайці 90
Кривецький 18
Крохмалюк, Роман, інж. 148
Крохмалюк-Тис, Юрій, інж. 32, 40, 43,

44, 45, 46, 51, 53, 55, 56, 57, 128, 130, 148
Крук, В., Броди 72
Кручак, Т., Броди 71
Кручовий, Юліян, абсольвент В. Тор. Школи, Краків, Тернопіль 111
Кубійович, Володимир, д-р, проф. 10, 258, 262
Кудлик, Т., Ходорів 114
Кудрик, Тернопіль 111
Кузик, Дмитро, інж. 84
Кузик, М. 61
Кузик, П., Коломия 83, 84
Кузик, Степан, дир. ОСК, Рогатин, Центробанк 118
Кузишин, Підгайці 90
Кузьма, Богдан 32, 65
Кузьмин, О., Дрогобич 74
Кузьма, М., Коломия 83
Кузьма, Ю., Коломия 82
Кузьминський, Маріян, Самбір 94
Кук, В., Золочів 79
Куликовський, Т., Теребовля 105
Кульчицький, Р. 148
Кульчицький-Ручка, Д., мґр. 94
Кунанець, К., Яворів 116, 131
Купчинський, Роман, ред., поет 146, 279
Купчак, Д. 76, 79, 109, 126, 148, 158
Курдидик, Анатоль, ред. 51, 148, 234
Куриленко, М., Косів 82
Курилович, Коломия 146
Курій 18
Курочка, М., Теребовля 106, 107
Курочка, Василь, Самбір 94
Кутковський, І., Сколе 96
Кучинський, Микола, Буськ 70
Кучма, М., Підгайці 90
Кушлик, О., Калуш 82
Кушнір, Мирон, Копичинці 80, 81

Л

Лаба, Василь, священик, проф. д-р мітрат 29
Лавриненко, Я., Волинь 125
Лаврів, Степан 22, 27, 28, 29
Лаврівський, Ю., судовий радник 274
Лазечко, Степан, Копичинці 81
Лазорко, Михайло, дир. "Народної Торговлі" 21, 22, 27, 28, 29, 32, 130
Левинський, Іван, архітект, проф. 276, 277
Левинський, Юліян, священик 201
Левицький-Софронів, Василь, ред. письмен. 236
Левицький, Зенон 27
Левицький, Кость, д-р, адвокат 29, 30, 148, 242, 259, 273, 274, 285
Левицька, Олена 29, 34, 159, 277, 278, 279
Левицький, Олександер, братанич Олени 278
Левицький, Омелян, священик 278
Левицький, Омелян 65
Лежогубська, Ірена, педагог 136, 244
Леось, Іван, Буськ 70
Линда, О., Яворів 116, 131
Ленька, І. 64
Литвин, Станислав, Копичинці 81
Литвинко, організатор філій СУКіП Золочів і Самбір 80, 94
Лисобей, О., Збараж 78
Лисяк-Рудницький, Іван, д-р, проф. 12, 13
Лібер, Іван, Черче 94
Лісевич, В., Чортків 115
Ліськевич, Тарас, Тернопіль 112
Літинський, В., Чортків 115
Ліщинський, Е., Дрогобич 74
Логуш, Михайло 140, 141, 143
Лозинський, М., д-р 287
Лоік, Я., Перемишляни 86

Ломаґа, Юліян 27, 28, 32, 44, 45
Лужницький, Г., д-р (псевдо Л. Негрицький) 13, 160, 185
Лукіянів, Лукіян, Товмач 113
Луцак, В., Золочів 79
Луцик, Гриць, інж., Товмач 113
Луцишин, С., Тернопіль 111
Луцький, Мирон, агроном 228
Луцький, Остап, сенатор, дир. РСУК 38, 54, 144, 168, 176, 177, 178, 179, 180, 182, 183, 184, 221, 240
Лучків, В., інж., ректор Тайної Української Політехніки 127
Любович, Я.., Перемишль 87
Лянда, маляр 234
Лянґнер, нім. генерал 256
Ляш, К., д-р, ґубернатор 260
Ляшок, Петро, Тернопіль 108

М

Мадей, інж., Перемишль 89
Мазяк, І., Золочів 79
Мазяр, О., Золочів 79, 80
Майна, Іван, Тернопіль 110
Майна, Петро, Тернопіль 110
Маковський, Іван, Теребовля 106
Максимюк, учень 51
Макух, Володимир, Зборів 79
Макух, Іван, д-р, адвокат 183
Маланчук, В., Чортків 115
Маланчук, Зенон, Буськ 70
Малеґа, М., Рогатин 92
Малиновський, Ю. 76
Манацький, Є. 69
Манастирський, Т., Дрогобич 74, 75
Мандюк, П. Б. 50, 243
Манько, Василь 158, 159
Марак, В., інж., Коломия 83, 84
Марден, О. С., автор 160
Марко, М., Перемишль 87
Марко, Петро, Перемишль 89, 156
Марковський, Микола, Стрий 103
Маркусь, Василь, інж. 56
Мартинець, Володимир 23, 111
Мартинець, Євген 16, 18, 21, 22, 23, 24
Мартиник, К. 27
Мартинюк, Д., Косів 82
Мартинюк, Ольга, Буськ 70
Мартюк, Іван, дир. Центросоюзу 283, 286
Марусин, Гр. (псевдо Г. Ґануляна) 148
Марчак, Р., Тернопіль 112
Масик, М., студент 144
Матейко, Катерина 202
Матушкевич, Р., Підволочиська 86
Маценко, І., Рава Руська 91
Майновський, Тернопіль 112
Мельник, Іван 27
Мельничук, М., Коломия 84
Менда, С., Яворів 116, 131
Мерещак, Н., Збараж 77
Метельський, В., Тернопіль 108, 109
Микитей, Г., проф. 138
Микитин, А., Коломия 83, 84
Миколайський, О., Волинь 40, 43, 123, 124, 125, 148
Михайлівський, Т., д-р 157
Михайлович, В., Тернопіль 109, 112
Мицик, Данило, Синевідсько Вижне 27, 38
Мициківна, П., Синевідсько Вижне 95
Мицик, Роман, дир. Пром. Банку 119
Мишуга, Лука, д-р 287
Мишуга, Олександер, співак 287, 288
Мілєвскі, поль. свящ. 199, 200
Міляник, Атанас, інж., дир. Пром. Банку 43, 44, 45, 68, 69, 113, 118, 119, 120, 128, 130, 148, 160 165, 231, 232, 235

Млєчковські, В., д-р 207, 213
Модрицький, А., Дрогобич 74
Молотов, Вячеслав, мін. загр. справ СССР 256
Момотюк, В., Копичинці 80
Монастирський, Т., Дрогобич 74
Мосевич, І. 121
Мостовий, Підгайці 90
Мудрий, Василь, ред., посол 175, 221, 238
Мудрий, І., Золочів 79
Мудрий, М. Золочів 79
Мудрик, Андрій, дир. Маслосоюзу 183
Музика, Степан, Копичинці 81
Мушкевич, Підгайці 90

Н

Навроцький, В. 16
Нагірний, Василь, інж. 16, 63, 157, 187, 285, 288
Нагірний, Е. 27, 51
Нагірняк, М., Рогатин 92
Назаркевич, О., Яворів 116, 131
Наконечний, А., Сокаль 98
Наконечний, О. 60, 148
Накорак, Б., Косів 82
Нарожняк, Богдан, Стрий 103
Нарольський, Б. 272
Негрицький, Л., (псевдо д-ра Г. Лужницького) 185
Ненічів, Підгайці 90
Несторович, Володимир Т., інж., ред. (Северко, Н-ич, В. Н.), 6, 30, 38, 43, 46, 47, 48, 50, 54, 128, 130, 134, 137, 147, 153, 160, 177, 232, 244
Нехай, ред., Катовиці 210
Нечипор, О. 21
Нєдзвєцка, Олена, мґр (зам. Климишин), служб. Пром-Банку 104
Ничай, Аполон, педагог 16, 63, 157, 160, 187, 284, 285
Німчук, Іван, д-р, ред. 287
Ніньовський, Д., Коломия 83
Няньчур, дир. ОСК, Тернопіль 179

О

Оберлєндер, Теодор, проф. 209
Овсянецький, І., Підгайці 90
Овчар, Омелян, Станиславів 101
Огоновський, О., священик 273
Окпиш, А. 27
Окпиш, І. 22
Олексюк, Іван, дир. ОСК, Тернопіль 176
Олесницький, Я. 203
Олешко, І., Перемишль 87
Олянич, Д., 160
Онисько, О. 21, 22, 24, 27, 28, 32, 157
Оприско, Підгайці 90
Орський, С. 148, 149
Орихівський, Михайло, Чортків 115
Орищин, С., Броди 71, 72
Орищин, С. 27
Осередчук, В., Дрогобич 74
Островський, В. 148
Островський, Константин, князь 286

П

Павликовський, Юліян, інж., дир. РСУК 145, 165, 168, 177, 183, 209, 240, 261
Павлик, М., інж., Перемишль 87
Павлик, С., Перемишль 87
Павлічко, Д., Дрогобич 74
Павлюк, Микола, дир. кредитівки, Станиславів 100
Падох, Ярослав, мґр. 104
Падковський, Володимир, Буськ 70
Паліїв, Дмитро, ред. 196
Палінський, Підгайці 90
Палій, Андрій, інж., дир. Маслосоюзу 183

Палійчук, Петро, дир. ПСК, Теребовля 176
Папара, предс. Хліборобської Палати 226
Паньків, В., Дрогобич 74
Паньків, К., Дрогобич 74, 75
Паньків, М., Рогатин 92
Паньківський, Кость, д-р 260, 261, 262, 263, 266, 267
Парубочний, М. 46
Парченюк, В., Яворів 115
Пасічник, В., Стрий 103
Пасічник, Г. 27
Пастернак, І. 62
Пастернак, Северин, інж. 130, 244
Пастернак, Ярослав, д-р, проф. 130
Пастушенко, М., Збараж 77, 78
Патковський, В., Буськ 70
Паук, О. 60
Пеленський, А., священик 272
Пеленський, Євген, д-р 136
Пеленський, Зенон, посол 114
Пенкальський, М. 90
Перфецький, Р., д-р 246
Петранович, Павло, Тернопіль 109, 111
Петрів, М., Рогатин 92
Петровський 18
Перчишин, Іван, Тернопіль 111
Пєтрань, Копичинці 80
Пилат, Степан, Рогатин 46, 92, 93, 130
Питнюк, Косів 82
Питляр, Зенон, Тернопіль 111
Підгородецький, Олександер, мґр. 158
Підлуський, Петро, Станиславів 99, 100
Пілсудський, Юзеф, маршал ВП 228
Плешкевич, Ю. 51
Полянський, А., священик 274
Полянський, Юрій, д-р 138, 259
Понятишин, Теребовля 106
Понятовскі, міністер 209
Попович, Б., інж. 44, 46, 158
Попович, М., Броди 71
Попович, Олена 277
Попович, дир. "Нар. Торговлі", Коломия 82
Поритко, Іван, дир. ОСК, Рогатин 92, 176
Послушний, Василь, Тернопіль 109, 111
Потикевич, Павло, Копичинці 80
Прибитківський, П., д-р 130, 149, 162
Пригродський, М., мґр., Коломия 83, 84
Притуляк, Микола, священик, Сколє 95
Процишин, Т. 18
Процик, І., 64
Проць, М. 27, 28, 32, 44, 45, 65, 130
Прус 160
Псюрський, І., Золочів 79
Пшепюрський, Б. 26, 27
Пявка, Т. 27, 32, 44, 46
Пясецький, К., Рогатин 92

Р

Рабінович 138, 139
Радловський, Орест, дир. "Центросоюзу" 27, 30
Райтарівський 55
Рак, О., дир. Народної Торговлі, Стрий 103, 104
Рак, П., Зборів 79
Рак, Ярослав, мґр. 166
Раковський, М., інж. 55, 56
Ракушинський Р, Коломия 82
Ратушний, М., Перемишляни 86
Рац, Дмитро 275
Рачинський, Косів 18

Рачинський, Є., Ходорів 285
Ремізовський, М., Підгайці 90
Реплянський, Григорій, дир. ПСК, Броди 72
Решетило, О., священик 75
Рибак, П., Теребовля 105
Рижевська, Анна 277
Рижевський, Василь, інж. 32, 44, 48, 100, 129, 235
Рібентроп, Йоахім, мін. загр. справ Німеччини 256
Рідельсгорст, Марія, дружина Івана Бориса 280
Робак, В., Калуш 82
Роговський, Володимир, Теребовля 111
Рогозинський, Клим 275, 276
Роїк, В., Сколє 95
Романенчук, Богдан, мґр. 148
Романюк, Й., Броди 71, 72
Ромер, Еуґеніюш, поль. науковець, проф. 151, 205
Рончковський, І., Перемишль 87
Росолович, Ярослав, Копичинці 80, 81
Роттер, Тадей, дир. купецької школи 101, 132
Рохоцький, І., Броди 72
Рубчак, А., Калуш 82
Руденський, М., мґр., Коломия 83
Рудницький, Іван, д-р 60
Рудницька, Й., Коломия 82

С

Сабалдаш, В., Зборів 79
Сабат-Свірська, Марія 277
Савків, Гр., Бережани 69
Савойка, Любомир, інж. 130, 136, 160, 244
Савуляк, Олександер, Тернопіль 111
Савчинський, Петро, Стрий 103, 104
Савчук, Д., Калуш 82
Савчак, Т., Перемишляни 86
Садовський, дир. ПСК, Сколє 95
Салевич, Олександер, Тернопіль 111
Самоверський, А. 30
Самоверський, Петро, Станиславів 100
Самосій, М. 21
Сапіга, князь 211
Сарабай, О., Коломия 82
Сасик, інж. 64
Свистун, Ф. 272
Свищ, В., Надвірна 22, 27, 38, 85, 86, 195, 285
Свищ, Д. 27
Свістель, Франц, д-р, адвокат 130, 136, 244
Сенечко, Г., Дрогобич 74
Сеник, Михайло, Глиняни 73, 162
Сенів, М., Стрий 103
Сенчишак, М. 12
Сербин, А., інж. 235
Середяк, Юліян, організатор СУКіП, Стрий 103, 105
Сеха, І., Коломия 83
Сєженґа, поль. свящ. 199, 200
Сивуляк Олександер, Тернопіль 111
Сидоряк, Михайло, Самбір 94
Симущак, Д., Ходорів 115
Синенький, І., Теребовля 106
Синишин, Юрій, Станиславів 38, 69, 99, 100, 101, 132
Сисак, Д., Чортків 115
Сірий, інж., Варшава 121
Складковскі, Савой, д-р, генерал ВП 228
Скоморівський, В., Теребовля 105
Скоморівський, І., Теребовля 105
Скопляк, Богданна (Гнатківська) 284
Скопляк, Іванна, дружина Ярослава 51, 284

Скопляк, Ярослав, голова СУКіП-у 27, 28, 32, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 44, 45, 46, 50, 51, 53, 60, 61, 64, 100, 109, 120, 129, 134, 140, 145, 147, 148, 149, 177, 179, 214, 228, 230, 233, 256, 277, 278, 283, 284
Скоропада, І., інж., Перемишль 87
Сліпий, Йосиф, о., ректор Богосл. Академії 30
Слободяник, М., Чортків 115
Смоленський 64
Смольський, Василь, організатор СУКіП, Станиславів 100, 131, 148, 149
Снігурович, Северин, Станиславів 99
Собєскі, Ян, поль. король 233
Соболь, нотар, Збараж 78
Соколовський. М., Рогатин 92
Соневицький, Ю. 148
Соронович, І., Рогатин 92
Сорохан, Косів 81
Сосновський, Михайло, д-р, журналіст 234
Соха, А., Чортків 115
Станько, В., Сколє 95
Старик, В., Теребовля 105, 106
Стахевич 242
Стахів, Матвій, д-р 168
Старуха, Д., адвокат 287
Стебновський, Богдан, Станиславів 100
Стернюк, І., Заліщики 16, 18
Стефанець, О., Копичинці 80
Стефанишин, П., Сокаль 96, 97, 98
Стефанівський, М. 242
Стефанівський, Володимир, інж., Сокаль 98
Стефанович, О. 22, 24, 27, 28, 32
Стецик, Михайло 22, 27, 44, 46, 65, 66, 130, 148
Стецiв, І. 148
Стецькiв, Д. 21, 22, 27
Стирянський, Я., 287
Стокроцький, Збараж 77
Стрийський, Ярослав, мґр., адвокат 92
Стрільців, Евген, інж., Копичинці 80, 81
Стрільчук, М., Яворів 116, 131

Т

Тавбе, Натан 220
Танчаковський, Ю. 148
Тарнавський, Мирон, ген. УГА 102
Творидло, Михайлів, інж. 30, 128, 146, 183
Теліга, Михайло 258
Теліга, Олена 258
Теліщук, Т. (Деонізій), священик, парох Потока, Рогатин 92
Терлецький, М. 27, 44, 46, 60, 61
Тесля, Іван, Товмач 113
Тиктор, Іван, дир. видавничого концерну 27, 28, 32, 196
Тимошенко, Сергій, посол з Волині 123
Тимків, В., Теребовля 105
Тимняк, М., Глиняни 73
Тимчишин, І., Броди 72
Тимяк, В., Косів 81
Тиндик, Григорій, Станиславів 99
Тихій, Підгайці 90
Ткачук, О., Підгайці 90
Ткачук, О., Калуш 82
Товарницький, Василь 16, 242, 274
Томчак, Є., Сокаль 38, 96, 97, 98
Топольницький, М., мґр. 160
Топольніцкі, Т. 163
Тофан, Н., Коломия 82
Трач, Володимир, Тернопіль 44, 86, 108, 111, 113, 162
Третяк, Я., Золочів 79
Тураш, Марія (Бігус), Стрий 103, 104

Тураш, Мирослав, Стрий 104, 105
Турин, Іван, д-р 288
Турин, Микола, Тернопіль 288
Туркевич, Микола, Буськ 70
Турман, Іван, Копичинці 80
Турула, Петро, інж.' Копичинці 81
Турянський, М., Коломия 83
Тучапський, Макарій, єпископ 271, 272
Тхір, А., Сокаль 98

У

Угрин-Безгрішний, Микола, учитель ґімн. 92
Угрин, Е. 46
Угринчук, І., Збараж 77
Устіянович, Корнило 157, 274

Ф

Фалендаш, Андрій, Тернопіль 111
Федак, Степан, д-р 29
Федів, Ігор, д-р 129, 160
Федів, Н., Комолия 82
Федорович, І. 17
Федорович, Й., Чортків 115
Федоришин, Глиняни 83,
Фенюк, І. 71
Фіґоль, Атанас, д-р 61, 121, 148, 149, 166
Филипович, В. 137
Филипович, І. 148
Фляк, М., Коломия 82
Франко, Іван, поет 201, 202, 203

Х

Хамула, Михайло, Глиняни 24, 27, 68, 72, 73
Харамбура, С., Яворів 116, 131
Харина, Мирослав, священик 137
Хичій, Іван, д-р, дир. ПСК, Чортків 176
Хомин, Петро, священик 137
Хомишин, Григорій, єпископ 199, 201
Хоминова, Марія, Самбір 94
Хомяк, А., Самбір 38, 43
Хомяк, С., 46, 94, 95
Храпливий, Євген, інж. 183
Хроновят, Михайло, інж., дир. "Маслосоюзу" 183
Хрупович, Антін, Тернопіль 111

Ц

Цегельський, студент 144
Цогла, Теодор, інж., Сколє 95
Целевич, Володимир, д-р, посол 30
Целевич, Олег, педагог, Станиславів 101
Ценко, Микола, мґр. Сколє 95
Цімура, Ярослав, інж., організатор Пром-Банку 70, 75, 92, 94, 118
Цісик, М., Коломия 83, 84
Цоцко, С., Тернопіль 109, 110

Ч

Чайковський, А. 22, 27
Чайковський, Ілля 9, 145
Червоновський, Іван, Копичинці 80, 81
Чижович (Пушкар), Стефанія, інж. 128, 159
Чорний, М. 160, 161
Чорній, Підволочиська 86
Чубатій, Омелян, Тернопіль 111
Чучман, Микола, Буськ 70
Чучман, Павло, Буськ 70

Ш

Шавалюк, Г., Броди 71, 72
Шанковський, Лев, ред., педагог 101, 131, 132, 138, 139, 158, 253, 266
Шараневич, С., д-р 273
Шарський, д-р, референт Хлібор. Палати 226
Шафранюк, Михайло 69, 84, 90, 108

Швабінський, Т., Броди 72
Швайнівський, Г., Стрий 103
Шведюк, М., Косів 81
Шевченко, Тарас 66, 272
Шевчук, Роман, Станиславів 99, 100
Шепарович, Юліян, дир. Центросоюзу 53, 54, 55, 144, 168, 169, 175, 176, 177, 179
Шепарович, Юрій, дир. ПСК, Сокаль 176
Шептицький, Андрій, митрополит 11, 26, 29, 40, 70, 114, 198, 259, 266, 286
Шидловська, Ольга, Тернопіль 111
Шиша, Т., Сокаль 98
Шкамбара, Тернопіль 111
Шкудор, Василь, д-р 257, 263
Шпак 62, 130
Шуган, Панько, організатор СУКіП, Теребовля 106, 107
Штренґ, Перемишль 89

Щ

Щуран, А., Збараж 77
Щурат, Василь, д-р 50, 148, 233, 234, 271, 272
Щуревич, О., Сколє 95
Щурка, Й., Перемишль 87

Ю

Юзьків, Т., Броди 72
Юрків, С., Заліщики 22, 27
Юськевич, Тернопіль 111

Я

Яблонський, Леонід 51, 62
Яворів, Ґ., Стрий 103, 104
Яворський, Богдан, Стрий 103, 104, 105, 130, 148, 157
Яворський, О., Дрогобич 74
Яворський, Ф., Теребовля 106
Якимишин, Стрий 103
Ямрозик, Іван, інж., Тернопіль 111
Янів, Володимир, д-р 180
Янович, Володимир, д-р, Станиславів 99
Яримович, Партеній, Тернопіль 111
Яримович, Тит, Тернопіль 111
Ярмолюк, Іван, Тернопіль 111
Яросевич, Осип, Перемишль 22, 27, 87
Яцишин, А., Перемишляни 86
Яцишин, Володимир, інж., дир. Пром Банку 64, 119, 130, 148
Яцусь, Іван, Тернопіль 111

Показник імен виготовив — М. Б. Бігус.

СПИСОК ЖЕРТВОДАВЦІВ НА ВИДАННЯ КНИЖКИ

УКРАЇНСЬКІ КУПЦІ І ПРОМИСЛОВЦІ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ
1920 - 1945

США:

ЧІКАҐО:

Товариство Українських Купців, Підприємців і Професіоналістів $1,000.00
"Самопоміч" Українська Федеральна Кредитова Кооператива 250.00
"Певність" Українська Щадничо-Позичкова Спілка 250.00
Сенчишак Микола, "Гербаріюм" Інк. Імпорт-Експорт 250.00
Деркач Іван, інж. "Альфа" фабрика металевих виробів 250.00
Шлапак Володимир, харчева крамниця та м'яс. вироби 250.00
Борисевич С. і Сокологорський А. — Injecto Mold Inc. 250.00
Музика Василь і Богдан — Похоронне Заведення 200.00
Бараник Орест і Попович Нестор — Архітекти 150.00
Каппа Петро — Похоронне Заведення 150.00
Старух Богдан, д-р 100.00
Яцків Теодор — Споживча крамниця 100.00
Маркус Теодор і Марія, Крамниця з одежею 100.00
Дмитраш Василь і Анна — Пекарня "Анна" 100.00
Левкович Євгенія, Гостинниця 100.00
Туцький Іван — М'ясарська крамниця "Dandy" 100.00
Тимчина Василь і Анна — Пекарня "Burgundy" 100.00
Шевчуки Іван і Михайло — Active a. Atlas Body Shop-s 75.00
Зарицький Василь, Виріб сталевих форм 75.00
Тельвак Іван — Споживча крамниця 75.00
Сацьюк Олег, ред. 50.00
Яросевич Євген 50.00
Гальчишак Микола — Гостинниця "Одеса" 50.00
Федорович Зенон, адвокат 50.00
Колодій Маріян, Крамниця з алькогольними напитками 50.00

Огаренко Володимир, інж. — Фабрика лямп 50.00
Бігун Роман, інж. "Дельта Імпорт" 50.00
Якимів Василь, Гостинниця 50.00
Ничай Володимир, мґр. 40.00
Андрущин О. і М. Крамниця дитячої одежі 25.00
Куляс Ярослав і Марія — Спортове приладдя і взуття 25.00
Примак Мирон, мґр. 25.00
Яросевич Мирон 25.00
Курпіта Микола і Марія — "Українська гостинниця" 25.00
Гуцул Микола, мґр. — Чікаґо Реалти 25.00
Кичма Михайло — Генеральний контрактор 25.00
Українська гостинниця — 2301 Захід Чікаґо Аве. 25.00
Загородний Ярослав 25.00
Іванчук Іван 25.00
Шарун Осип — J. S. Shell Service 25.00
Горалевський Т. і Завадович Р. М. —
Trans World Express Co. 25.00
Кобилецький Роман, д-р 25.00
Думановський Євген І. — "Дума" Канцелярійне
приладдя і машини 25.00
Яворівські Віра і Володимир — Ресторан 25.00
Ільницький Евстахій 25.00
Чичули Валерія і Степан — Квітярня 25.00
Лущак Мирон, інж. 25.00

НЬЮ-ЙОРК:

Пирський Михайло 200.00
"Арка" Книгарня 100.00
Щербанюк Ярослав, мґр., Переплетня "Бібліос" 50.00
Іваницький Роман 50.00
Підгородецька Марія Ресторан "Орхідея" 50.00
"ЕКО" Крамниця з подарунками 50.00
Куровицький і Син Крамниця з м'ясивом 50.00
Лешко Теодор 50.00
"Сурма" Книгарня 50.00
Іст Вілледж Маркет 50.00
Росцінський Михайло 25.00

Сушко Володимир 25.00
Заклинський Володимир 25.00
Івасівка Михайло 25.00
Аґенція Ковбаснюк 25.00
Бардиґула Стефан 25.00
Гориславський М. "Меркюрі" 25.00
Корчинська Е. 25.00
"Броди" Крамниця з м'ясивом 25.00

ДЕТРОЙТ

"Самопоміч" Українська Кредитова Кооператива 50.00
Сливка Іван 50.00
Ухач Богдан 50.00
Дужий Ярослав 25.00
Рогатинський Петро 25.00
Конопада Ярослав 25.00
Товариство "Будучність" 25.00

ЛЬОРЕЙН

Дейчаківський Богдан 25.00

МІЯМІ

Трач Володимир 100.00
Ракуш Микола 10.00

КАНАДА

ТОРОНТО

Клюб Підприємців і Професіоналістів 200.00
Вжесневський Роман — Пекарня "Будучність" 200.00
Будівельна С-ка — Safe Way Const. Co. Ltd. 200.00
Сембай Ярослав — North Queen Auto Parts Ltd. 150.00
Думин Евстахій 100.00
Борис Євген 100.00
Борис Теодор 100.00
Борис Юрій 100.00

Бойко Василь, мґр. 100.00
Шафранюк Михайло 100.00
Малицька Ірина 100.00
Синишин Богдан — Progres Real Estate Ltd. 100.00
Гриник Володимир — Real Estate Brocker 100.00
Івасинів Мирослав — Trident Real Estate 100.00
Волошин Теодозій 100.00
Максимів Роман, адвокат 100.00
Сороківський Борис, адвокат 100.00
Павич Юрій, Крамниця і гуртівня м'ясних виробів 100.00
Чорній Андрій, Книгарня і подарки, Арка - Захід 100.00
Стасів Володимир — Dnipro Fuel Oil Ltd. 100.00
Федорів Василь, мґр., Аптека — Christie Drug 100.00
Фірчук Іван — Firchuk's Textiles 100.00
Бігус Мирослав Б. 100.00
Паладійчук Роман і Карманін Юрій, Орбіт - Імпорт 100.00
Бошик Павло і Станько Степан — Swansea IGA Market 100.00
Ґерус М. і Дейнеґа Н. — Rochester Furniture Co. 100.00
Горохович Антоніна 60.00
Борис Володимир 50.00
Чолкан Р. і С-ка 50.00
Чернявський Степан, Харчева крамниця 50.00
Шарко Володимир (Саскатун, Саск.) 50.00
Медвідський Константин, мґр., Аптека Sanitas Pharmacy 50.00
Лаптута Ярослав — Alberta Fuel Ltd. 50.00
Книгарня Арка - Квін 50.00
Ломаґа Роман 50.00
Я. Онищук і С-ка 50.00
Когут Маркіян — Bloor Travel Agency 50.00
Думи В. і О. — Metro Fabrics 50.00
W. & B. Export Corporation 50.00
Жаровський Богдан, адвокат 50.00
Грабовський Михайло, Будівельна фірма 50.00
Реплянський Григорій 50.00
Кручовий Юліян (Монтреаль) 50.00
Предко Олександер — Parkway Auto Body 28.00
Хоростіль Ярослав 25.00
Барицький Іван — Astra Jawellers 25.00

Бонк Галина — Lotus Textiles 25.00
Медицький Семен — Medycky Fabrics Ltd. 25.00
Куций Василь, управитель кредитівки "Будучність" 25.00
Дячишин Осип (Ляшін, Кве.) 25.00
Вітер Михайло, Харчева і м'ясна крамниця 25.00
Булема Богдан 20.00
Топорницький Едвард 10.00
Березовський Геник Степан, інж. 10.00
Питляр Зенон 10.00

**
*

З М І С Т

1. Від Видавництва — — — — — — — — — — 5
2. Слово від Автора — — — — — — — — — — 9
3. Дещо з історії — — — — — — — — — — — 15
4. Перше 10-річчя Союзу Українських Купців у Львові — — — — 20
5. Святкування десятиріччя Союзу Українських Купців — — — — 29
6. Друге десятиріччя СУКіП — — — — — — — — — 32
7. Секції СУКіП — — — — — — — — — — — 51

   Група промисловців (51), Секція споживачі товарів (58), Секція ґастрономії (61), Секція палива (64), Секція торговельної молоді (64).

8. Філії Союзу Українських Купців і Промисловців — — — — 67

   Бережани (69), Бібрка (70), Буськ (70), Борщів (71), Броди (71), Глиняни (72), Городок Ягайлонський (74), Жовква (76), Збараж (77), Заліщики (78), Золочів (79), Копичинці (80), Косів Гуцульський (81), Камінка Струмілова (81), Калуш (82), Коломия (82), Надвірна (85), Перемишляни (86), Підволочиська (86), Перемишль (87), Підгайці (90), Рава Руська (91), Рогатин (92), Самбір (94), Сколе (95), Сокаль (96), Станиславів (99), Стрий (102), Теребовля (105), Тернопіль (107), Товмач (113), Турка на Стриєм (113), Ходорів (114), Чортків (115), Яворів (115).

9. Промбанк і інші фінансові установи — — — — — — — 116
   а) Міщанський Союз Кредитовий — — — — — — — 116
   б) Українська Католицька Безвітсотнова Каса "Самопоміч" — — 122
   в) Волинський Торговельний Банк "Стир" — — — — — 122
10. Волинь і незорганізовані купці — — — — — — — — 123
11. Співпраця Українського Технічного Товариства з СУКіП — — — 127
12. Фаховий вишкіл і торговельні школи — — — — — — 129
13. а) Бранжеві курси — — — — — — — — — 129
    б) Вишкіл організаторів — — — — — — — — 132
    в) Торговельне шкільництво — — — — — — — 135
14. Студенти-торговельники і їх зацікавлення самостійними і кооперативними підприємствами — — — — — — — 140

15. "Торговля і Промисл" — орган СУКіП — — — — — — 145
16. Українські гуртівні — — — — — — — — — — 161
17. Співпраця, але й ворогування кооператорів з українськими самостійними купцями — — — — — — 167
18. Відношення громадянства до приватників — — — — — — 187
19. Ставлення поляків до українських купців — — — — — — 204
20. Відношення жидів до розбудови української торгівлі — — — — 217
21. Польський уряд і адміністрація та українське купецтво — — — 223
22. З'їзд голов Філій у 15-ту річницю діяльности СУКіП — — — — 230
23. Партійні та ідеологічні різниці — — — — — — — — 239
24. Пляни на близьке майбутнє — — — — — — — — 241
25. Дещо зі статистики купецтва — — — — — — — — 246
а) Урядова статистика торговельних підприємств за віровизнанням 246
б) Кількість українських і чужих купців у Стрийщині — — — 247
в) Кількість українських і чужих купців у Сокальщині — — — 251
г) Текстильна торгівля у Станиславові. Національний склад купецтва — — — — — — 253
ґ) Що означали цифри з Поділля — — — — — — — 254
д) Населення Волині і купці за національністю — — — — 255
26. Друга світова війна і західньо-українські купці і промисловці — — 256
27. Додаток ч. 1.Визначні купці і промисловці в Західній Україні — — 271
28. Додаток ч. 2. Добродії українського міщанства — — — — — 286
29. Джерела — — — — — — — — — — — — — 289
30. Світлини і зразки реклями — — — — — — — — 291
31. Покажчик імен — — — — — — — — — — — — 321
32. Список жертводавців — — — — — — — — — — 335
33. Зміст — — — — — — — — — — — — — 341